T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

MUSUL / REŞİDİYE AĞZI (ŞEKİL BİLGİSİ)

MOHAMMED HUSSEIN AHMED SALEH

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
PROF. DR. TALİP DOĞAN

KONYA, 2022

KONYA	T.C. NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü	NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ KONYA SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Öğrencinin	Adı Soyadı	MOHAMMED HUSSEIN AHMED SALEH		
	Numarası	19810701003		
	Ana Bilim /Bilim Dalı	TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tezin Adı	MUSUL / REŞİDİYE AĞZI (ŞEKİL BİLGİSİ)		

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Mohammed Hussein Ahmed SALEH

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	MOHAMMED HUSSEIN AHMED SALEH		
	Numarası	19810701003		
	Ana Bilim /Bilim Dalı	Türk Dili Ve Edebiyatı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	x	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	PROF. DR. TALİP DOĞAN		
	Tezin Adı	MUSUL / REŞİDİYE AĞZI (ŞEKİL BİLGİSİ)		

Irak Türkmen Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi ağızları içinde değerlendirilmektedir. Irak Türkmen ağızları aynı çizgide olmasına rağmen kimi ağız farklılıkları görülmüştür. Bu farklılıkların en önemlisi "ng" sesinin "v" ve "y"ye değişmesi açısından başlıca iki gruba ayrılmaktadır. Bu çalışmada "y" grubuna dâhil olan Musul ilinin Reşidiye Türkmen kasabası ağzının şekil bilgisi araştırılmıştır. Çalışmamız Giriş, İnceleme, Metinler, Sözlük olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde Musul Türkmenlerinin ve özellikle Reşidiye Türkmen kasabası hakkında bilgi verilmiştir. Irak Türkmen Türkçesiyle ilgili yapılan çalışmalar üzerinde durulmuştur. Reşidiye'nin tarihçesi, coğrafyası, bölgenin kültürel özellikleri, nüfusu, Reşidiye kasabasının adı hakkında ve bu bölgede yaşayan Türkmen aşiret ve aile adları hakkında bilgi verilmiştir.

İnceleme bölümünde Reşidiye'den derlediğimiz metinlerin şekil bilgisi incelemesi yer almaktadır. Reşidiye Türkmen ağzının şekil bilgisi özellikleri ortaya koyulmuştur. Tespit edilen karakteristik özelliklerden hareketle Reşidiye ağızlarının Irak Türkmen Türkçesi ağızları arasında yeri tespit edilmiştir.

Sözlük bölümü ise Türkiye Türkçesinde kullanılmayan ve fonetik açıdan tanınmayan kelimelerden oluşur. Kelimelerin Türkçe anlamları alfabetik olarak verilmiştir. Musul Türkmen Reşidiye ağzı üzerinde şimdiye kadar hiçbir çalışma yapılmamıştır. Bu Türkmen bölgenin dil özelliklerini ortaya koymak hedefiyle hazırlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Ağız Araştırması, Irak Türkmen Türkçesi Ağızları, Musul Türkmenleri, Reşidye Ağzı, Şekil Bilgisi.

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	MOHAMMED HUSSEIN AHMED SALEH		
	Student Number	19810701003		
	Department	Turkish Language and Literature		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	x	
		Doctoral Degree (Ph.D.)		
	Supervisor	PROF. DR. TALİP DOĞAN		
	Title of the Thesis/Dissertation	MOSUL / RASHIDIYA DIALECT (MORPHOLOGY)		

Azerbaijani Turkish dialects assess Iraqi Turkmen Turkish. Despite the fact that Iraqi Turkmen dialects are similar, there are some distinctions. In terms of the transformation of the "ng" sound to "v" and "y," the most significant changes are split into two groups. The morphology of the Reşidiye Türkmen dialect of Mosul province, which belongs to the "y" group, was researched in this study. Our research is divided into four sections: an introduction, a review, texts, and a dictionary.

The introduction section contains information about the Turkmen of Mosul, particularly the town of Reşidiye. The importance of Iraqi Turkmen Turkish studies is stressed. The history of Reşidiye, its topography, its cultural traits, its people, the name of the town of Reşidiye, and the names of the Turkmen tribes and families who live in this region were all discussed.

A morphological analysis of the texts we compiled from Reşidiye may be found in the analysis section. The morphological characteristics of the Turkmen dialect of Reşidiye have been discovered. The position of Reşidiye dialects among Iraqi Turkmen Turkish dialects has been identified based on the determined distinguishing criteria.

The dictionary part contains words that aren't used in Turkish and aren't phonetically recognized. The meanings of the words in Turkish are listed alphabetically. So far, no research has been done on the Mosul Turkmen Rashidiye's mouth. It was written with the intention of displaying the Turkmen region's linguistic characteristics.

Key words: Dialect Research, Iraqi Turkmen Turkish Dialects, Mosul Turkmens, Reşidye Dialect, Morphology

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK SAYFASI ..... **ii**
ÖZET ..... **iii**
ABSTRACT ..... **iv**
İÇİNDEKİLER ..... **v**
KISALTMALAR ..... **xii**
ÇEVİRİ YAZI İŞARETLERİ ..... **xiii**
DİĞER İŞARETLER ..... **xiv**
ÖN SÖZ ..... **xv**

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ **1**
1.1. Amaç **1**
1.2. Kapsam **1**
1.3. Önem **1**
1.4. Yöntem **2**
1.5. Kaynak Kişiler ve Metinler **3**
2. MUSUL TÜRKMENLERİ 4
2.1. Irak Türkmen Türkçesiyle İlgili Çalışmalar **8**
2.2. Musul Türkmen Türkçesi **12**
2.3. Reşidiye **14**
2.3.1. Reşidiye Adı Hakkında 16
2.3.2. Bazı Aile ve Aşiret Adları 18

İKİNCİ BÖLÜM

İNCELEME **20**
ŞEKİL BİLGİSİ 20
1. İSİM ÇEKİM EKLERİ **20**
1.1. Çokluk Eki 20
1.2. Hâl Ekleri 21
1.2.1. Yalın Hâl 21
1.2.2. Bulunma Hâli 21
1.2.3. Ayrılma Hâli 22
1.2.4. Yönelme Hâli 23

1.2.5. Yükleme Hâli ... 23
1.2.6. İlgi Hâli ... 25
1.2.7. Vasıta Hâli ... 26
1.2.8. Eşitlik Hâli ... 27
1.2.9. Yön Gösterme Hâli ... 28
1.3. Soru Eki ... 28
1.4. İyelik Ekleri ... 29
2. ZAMİRLER ... 31
2.1. Şahıs Zamirleri ... 32
2.2. İşaret Zamirleri ... 34
2.3. Dönüşlülük Zamirleri ... 36
2.4. Soru Zamirleri ... 37
2.5. Belirsizlik Zamirleri ... 37
3. ZARFLAR ... 38
3.1. Durum zarfları ... 38
3.2. Zaman Zarfları ... 38
3.3. Yer-Yön Zarfları ... 39
3.4. Miktar Zarfları ... 39
3.5. Soru Zarfları ... 40
4. FİİL ÇEKİM EKLERİ ... 40
4.1. Şahıs Ekleri ... 40
4.1.1. Birinci Tipteki Şahıs Ekleri ... 41
4.1.2. İkinci Tipteki Şahıs Ekleri ... 42
4.1.3. Üçüncü Tipteki Şahıs Ekleri ... 44
4.2. Fiillerin Basit Çekimi ... 45
4.2.1. Haber Kipleri ... 45
4.2.1.1. Geniş Zaman ... 46
4.2.1.2. Şimdiki Zaman ... 50
4.2.1.3. Duyulan Geçmiş Zaman ... 54
4.2.1.4. Görülen Geçmiş Zaman ... 57
4.2.1.5. Gelecek Zaman ... 61
4.2.2.. Tasarlama Kipleri ... 64
4.2.2.1. İstek Kipi ... 64
4.2.2.2. Şart Kipi ... 66

4.2.2.3. Emir Kipi 68
4.2.2.4. Gereklilik Kipi 71
4.3. Birleşik Zamanlı Fiiller 73
4.3.1. Hikâye Birleşik Zamanı 73
4.3.1.1. Şimdiki Zamanın Hikâyesi 73
4.3.1.2. Geniş Zamanın Hikâyesi 75
4.3.1.3. Gelecek Zamanın Hikâyesi 77
4.3.1.4. Duyulan Geçmiş Zamanın Hikâyesi 78
4.3.1.5. Şart Kipinin Hikâyesi 79
4.3.1.6. İstek Kipinin Hikâyesi 79
4.3.1.7. Gereklilik Kipinin Hikâyesi 80
4.3.2. Rivayet Birleşik Zamanı 80
4.3.2.1. Şimdiki Zamanın Rivayeti 80
4.3.3. Şart Birleşik Zamanı 81
4.3.3.1. Şimdiki Zamanın Şartı 81
4.3.3.2. Geniş Zamanın Şartı 82
4.3.3.3. Görülen geçmiş Zamanın Şartı 83
4.3.3.4. Duyulan geçmiş Zamanın Şartı 84
4.4. Ek-Fiil 85
4.4.1. Ek-Fiilin Şimdiki Zamanı (Geniş Zamanı) 85
4.4.2. Ek-Fiilin Görülen Geçmiş Zamanı 87
4.4.3. Ek-Fiilin Duyulan Geçmiş Zamanı 88
4.4.4. Ek-Fiilin Şartı 89
4.4.5. Ek-Fiilin Olumsuzu 90
4.5. Fiilimsiler 91
4.5.1. İsim-Fiiller 91
4.5.1.1.. -Xş 91
4.5.1.2. -mA 92
4.5.1.3. -mAġ 92
4.5.2. Sıfat-Fiiller 93
4.5.2.1. -(y)An 93
yaylış olan “Yanlış olan” *(M1-78).* 93
ağanı tapan “Ağanı bulan” *(M2-67).* 93

ķıraca çıḫan yol “Kıraca çıkan yol” *(M17-17).* 93
emceg wėrene olmıyıb “Emcik verene olmamış” *(M20-70).* 93
köyin teriḫine sėleşen “Köyün tarihine konuşan” *(M21-48).* 93
oḫıyan adamdı “Okumuş adamdı” *(M1-50).* 93
ussuyu ķalan “Suyu kalan” *(M3-108).* 93
azan wėren “Ezan okuyan” *(M8-140).* 93
tembelliġ ėden “Tembellik eden” *(M9-95).* 93
4.5.2.2. -DXġ 93
4.5.2.3. -mIş 94
4.5.2.4. -mAz 94
ḫeketimiz uymaz bı zaman “Sözümüz uymaz bu zaman” *(M7-109).* 95
degişmez şirin dili “Değişmez şirin dili” *(M1-129).* 95
ālınmaz şahıdlıġı “Alınmaz şahitliği” *(M20-86).* 95
dėmez oldı “Demez oldu” *(M5-41).* 95
4.5.3. Zarf-Fiiller 95
4.5.3.1. -(y)A 95
4.5.3.2. -(y)AndA 96
4.5.3.3. -DIġCA 97
4.5.3.4. -(y)Ib, -(y)Ip 97
4.5.3.5. -(y)XncA 98
4.5.3.6. -(y)ken 98
4.5.3.7. -Alı 99
4.5.3.8. -mAdAn 99
4.5.3.9. -ArAK 99
5. ÜNLEMLER 99
5.1. Seslenme Ünlemleri 100
5.2. Gösterme Ünlemleri 100
5.3. Soru Ünlemleri 100
5.4. Cevap Ünlemleri 101
6. BAĞLAÇLAR 101
6.1. Sıralama Bağlaçları 102
6.2. Karşılaştırma Bağlaçları 102
6.3. Kuvvetlendirme Bağlaçları 103

6.4. Denkleştirme Bağlaçları 103
6.5. Pekiştirme Bağlaçları 103
6.6. Cümle Başı Bağlaçları 104
7. ÇEKİM EDATLARI 105
7.1. Kullanışlarına Göre Çekim Edatları 105
7.1.1. Yalın Hâl ile Birleşenler 105
7.1.2. İlgi Hâli ile Birleşenler 105
7.1.3. Yönelme Hâli ile Birleşenler 106
7.1.4. Ayrılma Hâli ile Birleşenler 106
7.2. İşlevlerine Göre Çekim Edatları 106
7.2.1. Sebep Edatları 106
7.2.2. Vasıta Edatları 107
7.2.3. Benzerlik Edatları 107
7.2.4. Başkalık Edatları 107
7.2.5. Hâl Edatları 108
7.2.6. Miktar Edatları 108
7.2.7. Zaman Edatları 108
7.2.8. Yer-Yön Edatları 109
8. TÜRETME 109
8.1. İsimden İsim Yapım Ekleri 109
8.1.1. +Aç 109
8.1.2. +An 110
8.1.3. +AG, +Ak 110
8.1.4. +Ar 110
8.1.5. +CA 110
8.1.6. +CI 110
8.1.7. +dA 111
8.1.8. +dAş 111
8.1.9. +lXġ 111
8.1.10. +gil 112
8.1.11. +kI 112
8.1.12. +sIz 112
8.1.13. +lX 113

8.1.14. +mAn 113
8.1.15. +(X)ncX 113
8.2. İsimden Fiil Yapım Ekleri 113
8.2.1. +A- 114
8.2.2. +lA- 114
8.2.3. +Ar- 114
8.2.5. +DA- 115
8.2.6. +lAn- 115
8.2.7. +Ir- 115
8.3. Fiilden İsim Yapım Ekleri 115
8.3.1. -mAġ 115
8.3.2. -mA 116
8.3.3. -Iş 116
8.3.4.-m 116
8.3.5.-Aġ,-ġ 116
8.3.6. -aç, -ç 117
8.3.7.-enek,-eneg 117
8.3.8. -gI, -ḫu 117
8.3.9. -çaġ 117
8.3.10. -ġan 117
8.3.11. -X 118
8.3.12. -kIn, -GXn 118
8.3.13. -mAc 118
8.3.14. -(X)n 118
8.4. Fiilden Fiil Yapım Ekleri 119
8.4.1. -Ar- 119
8.4.2. -dXr- 119
8.4.3. -l- 119
8.4.4. -Iş- 120
8.4.5. -t- 120
8.4.6. -Xr- 120
8.4.7. -(X)n 121
SONUÇ 122

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİNLER **127**

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SÖZLÜK **236**
KAYNAKÇA **281**
Öz Geçmiş **285**
EKLER **286**
I. Resimler 286
II. Derleme Bölgesinden Fotoğraflar 293

KISALTMALAR

age. : Adı Geçen Eser
Ar. : Arapça
bk. : Bakınız
C : Cilt
ET : Eski Türkçe
Far. : Farsça
Fr. : Fransızca
Hz. : Hazreti
İng. : İngilizce
İt. : İtalyanca
M. : Metin
Moğ. : Moğolca
s. : Sayfa
S : Sayı
TDK : Türk Dil Kurumu
Tür. : Türkçe
vb. : ve benzeri
vd. : ve diğerleri
vs. : vesaire
Yay. : Yayınları
Yun. : Yunanca

ÇEVİRİ YAZI İŞARETLERİ

ᶜ : sızıcı patlayıcı ünsüzü.

ā :uzun /a/ ünlüsü

ė : kapalı /e/ ünlüsü

ē :uzun /e/ ünlüsü

ġ : ötümlü, arka damak g'si

g : ötümlü, ön damak /g/ ünsüzü

h : normal /h/ ünsüzü

ḥ : sert, sızıcı, tonsuz, art damak /h/ ünsüzü.

ḫ : sert, sızıcı, tonsuz, art damak hırıltılı /h/ ünsüzü.

ī : normalden uzun /i/ ünlüsü

ḳ : sert, patlamalı, dip damak /k/ ünsüzü

k : ötümsüz ön damak /k/ ünsüzü

ū : uzun /u/ ünlüsü

u : normal /u/ ünlüsü

o : normal /o/ ünlüsü

ō : uzun /o/ ünlüsü

ö : normal /ö/ ünlüsü

ȫ : uzun /ö/ ünlüsü

w : sert, sızıcı, tonlu, çift dudak /v/ ünsüzü.

DİĞER İŞARETLER

‿ : Ulama işareti.

/A/ : Dil incelemesinde /a/, /e/ değişimlerini gösterir.

/C/ : Dil incelemesinde /c/, /ç/ değişimlerini gösterir.

/D/ : Dil incelemesinde /d/, /t/ değişimlerini gösterir.

/G/ : Dil incelemesinde /ġ/, /g/ değişimlerini gösterir.

/I/ : Dil incelemesinde /ı/, /i/ değişimlerini gösterir.

/U/ : Dil incelemesinde /u/, /ü/ değişimlerini gösterir.

/X/ : Dil incelemesinde /ı/, /i/, /u/, /ü/ değişimlerini gösterir.

_ : Fiil kök ve gövdelerine gelen ek.

+ : İsim kök ve gövdelerine gelen ek.

< , > : Gelişme yönünü gösteren ok.

ÖN SÖZ

Irak'ın kuruluşundan bu yana iktidarı elinde bulunduran kişi ve gruplar Türkmenlere karşı despot politika izlemişlerdir. Irak'ta Türkmenler hiçbir zaman gerçek nüfusunu yansıtan oranla, kurulan hükümetlerde temsil edilmemiş, dillerini özgürce konuşmamışlardır. Bu nedenle Irak'ta konuşulan Türkmen Türkçesi dil alanında yeterince inceleme konusu edilememiştir. Musul Reşidiye ağzı üzerine hemen hemen hiçbir çalışma yoktur. Bundan dolayı bu çalışmada, çağdaş Türk lehçelerine katkı sağlayacak bir araştırma konusu olan Musul Türkmen Reşidiye ağzı üzerinde durulmuştur.

Bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm giriş bölümünde Irak Türkmen Türkçesiyle ilgili çalışmalar hakkında bilgiler verilmiş, Musul Türkmenleri ve Musul Türkçesinin üzerinde durulmuştur. Ayrıca çalışma alanı olan Reşidiye Türkmen kasabası hakkında genel bilgi verilmiştir. İkinci bölüm inceleme bölümü kısmında derlenen metinlerden Reşidiye Türkmen ağzı şekil bilgisi morfolojik açısından incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise Reşidiye halkından görüşme yapılan kaynak kişilerinin ses kayıtlarını yazı işaretleri ile aktarılmıştır. Son bölüm olarak sözlük bölümünde Türkiye Türkçesinde yer almayan ve fonetik açıdan değişikliğe uğrayan kelimelerden oluşur ve bu kelimelerin kökenleri gösterilmiştir. Çalışmanın sonunda Reşidiye Türkmen kasabası ile ilgili resimler yer almaktadır.

Yüksek lisans süresince bana çalışmanın her aşamasında benden desteğini esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Talip DOĞAN'a sonsuz şükranlarımı sunuyorum. Ayrıca yüksek lisans eğitimimde derslerinden ve önerilerinden faydalandığım hocalarım Prof. Dr. Abdurrahman ÖZKAN ve Doç. Dr. Mehmet YASTI'ya, maddî ve manevî desteklerini esirgemeyen tüm aileme ve rahmetli babama, saha çalışmasında bana yardım eden Reşidiye kasabası halkına ve her türlü yardımlarından Mine Nihan DOĞAN hocama, tez savunma jürimde bulunan ve değerli görüşleriyle yolumu aydınlatan Dr. ÖĞR. Üyesi Fatih Numan KÜÇÜKBALLI, Dr. ÖĞR. Üyesi Abdullah MERT hocalarıma teşekkürü borç bilirim.

Mohammed Hussein Ahmed SALEH

Konya, 2022

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

1.1. Amaç

Bu çalışmada, Musul iline bağlı Türkmen Reşidiye kasabasının ağız özelliklerini tespit etmek, bu özellikleri ortaya koymak ve şekil bilgisi açısından incelemek amaçlanmıştır. Türkiye Türkçesiyle mukayese ederek benzer ve farklı yönleri gösterilerek, Reşidiye kasabası ağzının şekil bilgisi özellikleri üzerine bir inceleme yapılmıştır.

1.2. Kapsam

Bu çalışma Musul iline bağlı Reşidiye kasabasını kapsamaktadır. Reşidiye kasabası, altı bitişik bloktan meydana gelmektedir ve bu altı blokta birçok mahalle yer almaktadır. Bunlar; Kent Ortası Mahallesi, Göl Başı Mahallesi, Şeyh Mahallesi vd. Bu mahallelerden derleme yapılarak Reşidiye ağzıyla ilgili bilgiler edinilmiştir. Bu kapsamda bölgede yaşayan daha çok orta yaş ve üstü 40 kişiyle görüşme gerçekleştirilmiştir. Fakat bu 40 kişiyle yapılan görüşmeler neticesinde yalnızca yöre ağzını en iyi yansıttığı düşünülenler incelemeye alınmıştır.

1.3. Önem

Irak Türkmen Türkçesi ve özellikle Musul iline bağlı olan Reşidiye Türkmen ağzı kaybolma tehlikesiyle karşı karşıyadır ve üzerine bugüne kadar hiçbir bilimsel araştırma yapılmamıştır. Reşidiye Türkmen ağzının taşıdığı özelliklerden dolayı Türk lehçeleri ve ağızları arasında önemli bir yere sahip olduğu düşünülmektedir. Bu çalışmada hem Reşidiye halkından kayıt altına aldığımız metinler vasıtasıyla bu ağız özelliklerinin kayda geçirilmesi hem de gelecekteki araştırmacılar için bilgi ve kaynak olması hedeflenmektedir.

1.4. Yöntem

Çalışmada öncelikle araştırmanın gerçekleştirileceği yerler tespit edilmiştir. Bu kapsamda Reşidiye kasabasındaki köyler tercih edilmiştir. Bunun sebebi ise bölgede yaşamamız ve bölgeyi yakından tanımamızdır. Ardından görüşme gerçekleştirilecek kişilerle hangi konular hakkında konuşulacağı not alınmış ve bu kaynak kişilerle gerçekleştirilen görüşmede ilgili sorular yöneltilerek ses kayıt cihazı ile kaydedilmiştir. Kaynak kişilerin eğitim durumları, meslekleri, yaşları ve yaşantıları dikkate alınarak sorular yöneltilmiştir. Daha sonra ise kaynak kişilerden toplanan ses kayıtları kaynak kişilerin kişisel bilgileri ve isimleriyle birlikte bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Kayıt altına alınan tüm metinler, Ahmet Bican Ercilasun'un önerdiği çeviri yazı işaretleriyle yazıya aktarılmıştır (Pekacar vd., 2008: 585-588).

Metinlerde büyük harf kullanılmamış olup her bir görüşme metnini birbirinden ayırmak için M1, M2 şeklinde numaralandırma yapılmıştır. Yazıya aktarılan metinler şekil bilgisi açısından incelenmiştir. Sözlük kısmında metinde geçen Reşidiye halkı ağzında kullanılan kelimelerle bir sözlük meydana getirilmiştir. Derlenen metinlerdeki konuların düğünler, düğünlerde yapılan etkinlikler, yöreye has yemekler, gelenek görenekler, cenaze merasimleri, masallar, şiirler, atasözleri gibi folklor malzemeleri olmasına ayrıca dikkat edilmiştir.

Diğer taraftan Irak Türkmen Türkçesiyle ilgili daha önce hazırlanmış ağız çalışmaları da incelenmiştir. Irak Türkmen Türkçesiyle ile ilgili daha önce yapılmış çalışmalara dayanarak birçok bilgi derlenmiştir. Bu çalışmalardan özellikle Hidayet Kemal BAYATLI'nın hazırlamış olduğu 'Irak Türkmen Türkçesi' çalışması, Suphi SAATÇİ'nin hazırlamış olduğu 'Irak Türkmen Türkçesi Sözlüğü' ve ayrıca Irak Türkmen Türkçesiyle hazırlanmış birçok tez ve makale incelenip değerlendirilmeye çalışılmıştır.

1.5. Kaynak Kişiler ve Metinler

Araştırma kapsamında 21 kişiden 36 metin derlenmiştir. Kaynak kişilerin adı soyadı, yaşı, derleme yapılan konular aşağıda mevcuttur. Reşidiye kasabasında birçok mahalle vardır. Bu mahallelerin sakinlerinden derleme yapılmıştır.

Metin	**Kaynak Kişi**	**Yaşı**	**Konusu**
M1	İbrahim HAVARSES	46	Şiir ve Hoyratlar
M2	Edla MUHAMMED	67	Karışık, Hikâye
M3	Zekiyye Ahmed NECİM	72	Çobanlık
M4	Muhammed MUSTAFA	66	Reşidiye Folkloru
M5	Şükür MAHMUD	65	Düğün Adetleri
M6	Şükriye HALAF	86	Karışık
M7	Hasan SEFER	86	Çiftçilik
M8	Molla İBRAHİM	83	Karışık, Ramazan Ayı Gelenekleri
M9	Ahmed MUHTAR	66	Reşidiye'de Muhtarlık
M10	Türkiyye HASAN	82	Karışık, Hikâye
M11	İlyas BEKİR	66	Reşidiy Mahalleleri, Atasözleri
M12	Neşmiyye HÜSEYİN	83	Karışık, Hikâye
M13	Fahriye ABDULLAH	97	Karışık
M14	Hüsniyye RAHHO	66	Karışık
M15	Şükriye HASAN	84	Karışık
M16	Süleyman YUSUF	50	Eğitim
M17	Selim Ahmed NECİM	71	Karışık
M18	Kadriye MUHAMMED	56	Yemek Kültürü
M19	Abdurrahman MUHAMMED	74	Hikâye
M20	Sabri EYÜP	50	Anılar ve Atasözleri
M21	Riyaz KAHRAMAN	46	Tanıtım, Türkü

2. MUSUL TÜRKMENLERİ

Hz. Ömer döneminde İslam orduları tarafından fethedilen Musul, 1092 yılında Selçuklu Devleti'nin idaresine geçmiş ve Musul Atabeyleri tarafından yönetilmeye başlamıştır (Saatçi, 2009: 191).

Dicle Nehri'nin kıyısında kurulmuş olan Musul, tarihî ve ticarî açıdan önem arz etmektedir. Sucuk, turşu, tahin ve çerez gibi ürünleriyle meşhurdur. Yunus, Cercis ve Daniel peygamberlerin Musul'da ikamet ettikleri ve türbelerinin de Musul'da olduğu düşünülmektedir. Şehir uzun yıllar Hristiyanlığın da önemli merkezlerinden biri olmuştur.

Irak Türkmenlerinin dramı 1918'de sona eren Birinci Dünya Savaşı'nın ardından başladı. Bölge İngiliz işgaline uğramıştı. Üstelik mütareke ilan edildiği zaman Musul henüz işgal edilmemişti. Bilindiği gibi 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Mütarekesi 31 Ekim 1918 günü öğle vakti saat 12:00'da sona ermişti. Mütareke yürürlüğe girdiği anda 6. ordu birlikleri batıdan doğuya doğru Rakka, Miyadin, Telafer, Dibeke, Çemçemal, Süleymaniye hattı üzerinde yer alıyordu. İngiliz kuvvetleri ise EI-Hazar, Gayyare, Altınköprü, Kerkük, Hanikin hattında bulunuyordu.

Resim 1: Irak ve Irak Türkmenlerinin Yaşadığı Bölgeler

Yani mütareke imzalandığı gün, Kerkük merkezi hariç, Musul ve Musul vilayetinin büyük bir kısmı Osmanlı ordusunun elinde idi. Mütareke hükümlerine göre bölgede bulunan bütün kuvvetlerin yerlerinde kalmaları gerektiği hâlde, İngiliz kuvvetleri buna uymadılar. İlerlemeye devam ettiler ve 1 Kasım'da Hamamali'ye girdiler. Buradan Musul'u işgal edecekleri tehdidinde bulunarak Türk kuvvetlerinin Musul şehrinden 5 km kuzeye çekilmelerini istemişlerdi.

Ali İhsan Paşa, İngilizlerin bu talebini Sadrazam'a bildirmiş. Bir seri telgraf görüşmeleri sonucunda Sadrazam, Ali İhsan Paşa'ya 8 Kasım tarihli telgrafı ile kan dökülmesini engellemek için, 15 Kasım günü şehrin boşaltılması emrini vermiştir.

Ali İhsan Paşa, bu emre uygun olarak Musul'u İngilizlere terk etmiş, ordu karargâhı ile birlikte Nusaybin'e doğru çekilmiştir.

"Kısacası Musul, mütareke hükümlerine ve uluslararası savaş kurallarına aykırı bir şekilde işgal edilmiştir. Misak-ı Millî'de Türkiye'nin güney sınırlarının tespiti meselesinde mütarekenin yürürlüğe girdiği andaki Türk ordusunun fiili durumu, temel bir kıstas olarak dikkate alınmış ve hazırlanmıştır. Dolayısıyla son Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı tarafından 28 Ocak 1920 tarihli gizli oturumda kararlaştırılan Misak-ı Millî ile İngilizlerin oldubitti hareketine karşı Türkiye'nin kendi millî hakları korunmak istenmiştir" (Saygın, 2010: 67- 68).

Ankara hükümeti, Musul konusundaki bu kararlılığı Lozan Konferansı'na kadar olan süre içinde çeşitli vesilelerle göstermiştir. Lozan Konferansı'nda üzerinde en çetin tartışmaların yürütüldüğü konu ise "Musul Meselesi" olmuştur. Türkiye için hayatî bir öneme sahip olan Musul, Anadolu'nun güney kesimlerini birleştiren yolların kavşak noktasında bulunuyordu. Musul'un ticaret ilişkileri ve bu bölgenin güvenilirliği bakımından Türkiye'nin elinde olması zorunlu idi. Musul Eyaleti, Türkiye'nin birçok başka parçaları gibi, savaşın durmasından sonra ve yapılmış sözleşmelere aykırı olarak Türkiye'den alınmıştır. Bu yüzden, aynı durumda kalmış öteki bölgeler gibi, Musul'un da Türkiye'ye verilmesi gerekirdi.

Lozan Konferansı'nda çözüme kavuşamayan Musul meselesi, İngiltere ve Türkiye arasında 9 ay içinde yapılacak görüşmelere terk edilmiştir. Fakat Musul meselesi 9 ay içinde çözüme kavuşamadığı için konu Milletler Cemiyeti'nin (Cemiyet-i Akvam)'nin hakemliğine terk edilmiştir. Milletler Cemiyeti'nin bölgede yaptığı araştırmalarda Musul halkının Türkiye'ye bağlı olmak istediğini tespit etmesine rağmen İngiltere'nin baskısı sonucu karar Türkiye'nin aleyhine çıkmıştır. Verilen bu karar adil değildi ve en çok bölgede yaşayan Türkmenlerin geleceğini sıkıntıya sokacaktı. Böyle olmakla beraber Türkiye dünya barışı ve bölgenin istikrarı için bu haksızlığı sineye çekmiştir.

Böylece İngiliz mandası olarak kurulan Irak Krallığı döneminde Türkmenler 1924 ve 1946 yıllarında soykırımlarına maruz kalmışlar. Türkçe eğitim ve öğretim

haklarından mahrum kalan Türkmenler, monarşi rejiminin devrildiği 14 Temmuz 1958 tarihinden sonra da acılar yaşamışlar. Özellikle 14-16 Temmuz 1959 tarihinde Türkmenler, planlı bir soykırım hareketine maruz kalmışlar. Tarihe Kerkük Katliamı olarak geçen bu soykırımında Türkmenlerin ileri gelenleri feci biçimde şehit edilmiştir. Üç gün boyunca devam eden soykırımının yanı sıra şehir yağmalanmıştır.[1]

Türkmen toplumu cumhuriyet rejimi boyunca Irak'ta Baas Partisi'nin baskıları sonucu ağır ve sıkıntılı dönemler yaşamıştır. Irak'ta Türk varlığının izlerini silmek için Saddam rejimi her türlü baskı yöntemine başvurmuştur. Türkmen şehirlerinin adları değiştirilmiş, Türkmenlerin arazileri ve gayrimenkulleri ellerinden alınmıştır. Türkmenlerin en seçkin şahsiyetleri idam edilmiş ve memurlar ülkenin güney bölgelerine sürülmüştür. Hak-hukuk, adalet ve bireysel özgürlük ayaklar altına alınmıştır.

Dikta rejiminin devrildiği 2003 yılında Türkmenler yeniden umuda kapılmış ise de sonuç maalesef yine hüsran olmuştur. Arazileri ve evleri ellerinden alınan Türkmenler haklarını geri almak şöyle dursun, gayrimenkulleri yeni işgallere maruz kalmıştır. Bölgede Türkmen memurlar tayin edilmediği gibi, bütün resmî dairelerin müdürlüğüne ve yönetim kadrosuna başkaları tayin edilmiştir.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkmeneli bölgesi için verilen karar adalete ve hakkaniyete dayanmadığı için ülkede bir türlü istikrar sağlanamamış ve Türkmenler huzurlu bir hayat yaşayamamışlardır. Irak'ta 100 yıldan beri baskı altında yaşayan Türkmenler, artık canlarından bezmişlerdir.

Tarih boyunca yasalara ve yönetime saygı gösteren Türkmenler, kendi topraklarında barış, güven ve özgürlük ortamı içinde yaşamak istemektedirler. Bu husus aslında en asgarî vatandaşlık haklarıdır. Dünyada hiçbir topluma karşı nefret ve düşmanlık duygusu taşımayan Türkmenler, her toplumun hak ve hukukuna da saygı göstermişlerdir. Bu bakımdan aynı saygıyı görme hakkına da sahiplerdir. Türkmenlerin silahsız, sahipsiz ve kimsesiz olduklarını hesaba katarak, kanunsuz ve

[1] https://islamansiklopedisi.org.tr/musul-irak.

yasal olmayan uygulamalarda bulunmak, sonuçta yönetimde bulunanları zor durumda bırakacağı gerçektir (Saatçi, 2017: 41-46).

Bugün Musul'da en değerli kalıntılardan birisi Baştabiye kalesidir. Baştabiye kalesi Musul ilinin merkezinde Dicle Nehri'nin kıyısında yer almaktadır. Ancak yıllar önce kalenin bir kısmı yıkılmış ve bu değerli kalıntının bir kısmı kalmıştır.

Osmanlı Devleti'nin idarî taksimatında Irak üç eyaletten oluşuyordu. Bunlar; Bağdat, Basra ve Musul eyaletleriydi. O dönemde Türkmenlerin çoğunluğu Musul eyaletinin sınırları içinde yaşıyorlardı. Bu arada Hanekîn, Mendeli ve Karatepe gibi kasabalarda yaşayan Türkmenler Bağdat Eyaletine bağlı bulunuyordu. Musul eyaletinin sınırları içinde bugünkü Musul, Kerkük, Erbil ve Süleymaniye illeri yer alıyordu.

Musul, Türkmenlerin yoğun biçimde bulunduğu önemli illerden biridir. Musul'a bağlı Irak'ın en büyük ilçesi konumunda olan Telafer ilçesinin nüfusunun tamamına yakını Türkmen'dir. Yaklaşık 450 bin ile 500 bin arasında nüfuslu bir ilçedir. Musul'da Türkmen varlığı sadece Telafer ile sınırlı değildir. Musul'un merkezinde mahalle, kasaba, ve köy sakinlerinin tamamına yakını Türkmenlerden oluşmaktadır, ayrıca Musul'un etrafından da Şerihan, Karakoyunlu, Karayatak, Yarımça, Tezharaba, Gökçeli, Ziyaret, Reşidiye, Buhur ve Zehra Hatun gibi 70 Türkmen köy ve kasabası bulunmaktadır (Bayatlı, 2017: 28).

2.1. Irak Türkmen Türkçesiyle İlgili Çalışmalar

Irak Türkmen Türkçesiyle ilgili aşağıda verilen çalışmalarda görüleceği üzere çalışma konumuz olan "y" grubuna dâhil olan Reşidiye Türkmen ağzıyla ilgili bugüne kadar hiçbir çalışma yapılmamıştır. Dolayısıyla çalışmamız Musul ilinde yer alan Reşidiye Türkmen ağzının dil özelliklerini daha önce hazırlanmış Irak Türkmen Türkçesiyle ilgili çalışmalardan ve bu bölgede yaşamakta olan kaynak kişilerden kayıt edilen ses kayıtlarından faydalanarak detaylı bir şekilde ortaya çıkarmaktadır.

Bu tez Reşidiye Türkmen ağzını inceleyerek daha detaylı bilgi elde etmek açısından önemlidir. Bu çalışmanın Irak Türkmen Türkçesi yanında Türkoloji

çalışmaları için de önem arz ettiği düşünülmektedir. Irak Türkmen Türkçesiyle ilgili gerçekleştirilen bazı çalışmalar şunalardır:

AL ABBAS, Mohammed. (2021). *Rıza Çolakoğlu'nun Telafer'den Derlediği Metinlerde Geçen Halk Bilimi Ürünlerinin Şekil Bilgisi Açısından İncelenmesi*, Yüksek lisans Tezi, Konya, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.

ALHURMUZİ, Ahmed Adeeb Haseeb. (2017). *Irak Türkmen Türkçesindeki Atasözlerinin Türkiye, Azerbaycan Ve Türkmen Türk Lehçelerindeki Atasözleriyle Karşılaştırması*. Bartın, Bartın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.

BANDEROĞLU, Abdüllatif. (1976). *Irak Türkmen Dili-Dilbilgisi ve Karşılaştırma*. Bağdat: Türkmen Kültür Müdürlüğü Yayınları.

BAYATLI, Hidayet Kemal. (1996). *Irak Türkmen Türkçesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

BAYATLI, Necdet Yaşar. (2017). *Irak Türkmen Folklorunda Geçiş Dönemleri Etrafında Oluşan Halk inançları* (C1). Bağdat: Dar El-Şu'un El-Sekafiye El-'Emme.

BİLAL, Zana. (2015). *Erbil Türkmen Ağzı "İnceleme-Metin"*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Hacettepe Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı.

BULUÇ, Sadettin. (2007). *"Tellafer Türkçesi üzerine"* Makaleler (Hzl.:Zeynep Korkmaz). Ankara: TDK Yayınları.

BULUÇ, Sadettin. (2007). *"Makaleler, Kerkük Hoyrat ve Manilerinde Başlıca Ağız Özellikleri"* Makaleler (Hzl.:Zeynep Korkmaz). Ankara: TDK Yayınları.

DÂKÛKÎ, İbrahim. (1970). *Irak Türkmenleri*. Ankara: Güven Matbaası.

GÖKDAĞ, Bilgehan Atsız, *"Irak Türkmen Türkçesinin Şekil Bilgisine Dair Notlar"*, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, S. 1/1 (2012), S. 113-123.

GÖKDAĞ, Bilgehan Atsız. (2019). *Telafer Ağzı*. Karadeniz Araştırılmaları. XVI/61:102-119.Kırıkkale.

HASSAN, ALİ Hasan. (2006). *Irak Türkmen Atasözleri Üzerine Bir İnceleme,* yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi. Sosyel Bilimler Enstitüsü.

HASSAN, Rasheed Ali. (2006). *Irak Türkmen Atasözleri Üzerine Bir İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı.

HAYDAR, Çoban Hıdır. (1979). *Irak Türkmen Ağızları*, Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

HAYDAR, Çoban Hıdır. (1996), *"Irak-Türkmen Ağızlarında Birleşik Kelimeler"*, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi 1: 219-224.

HÜRMÜZLÜ, Habib. (2013). *Irak Türkmen Türkçesi Sözlüğü*. Kerkük: Türkmen işbirliği ve Kültür vakfı yayınları.

İSMAEL, Lokman Nader. (2013). *Irak Türkmen Türkçesinin Bayat Ağzı*. Kayseri: Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

JASİM, Zeınulabdeen Jasım. (2016). *"Kerkük Merkez Ağzı "ses bilgisi"*, (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

JIRJEES, Dler Nıhad Jırjees. (2016). *Erbil Türkmen Ağzı Biçim Bilgisi*, yüksek lisans tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enistitisü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.

MUSTAFA, Mustafa Shakir. (2019). *Irak Türkmen Türkçesi ile Yazılan Halk Şiirleri Üzerine Bir Dil Bilgisi İncelemesi*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı.

NOORALDEEN, Noor Yalmaz. (2019). *Irak Türkmen Türkçesinde Soru*. Adana, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı.

NURİ, Muhsin Kevser. (1987). *Erbil ve Amirli Ağızları*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi.

PAŞAYEV, Gazanfer. (2004). *İraq-Türkmən Ləhcəsi*. Bakı: Azəerbaycan Millî Elmləer Akademiyası Nəsmimi Adına Dıiçilik İnstutunu Nəşrlər.

RAUF, Demirel Adnan. (2013). *Altınköprü Ağzı ve Özellikleri*. Bağdat, Bağdat Üniversitesi, Diller Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

SAATÇİ, Önder. (1998). *Kerkük, Diyarbakır, Şanlıurfa ve Harput Ağızlarının Fonetik ve Morfolojik Mukayesesi*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

SAATÇİ, Önder. (2014). *Irak Türkleri Dil Çalışmaları Bibliyografyası*. Diyalektolog-Ağız Araştırmaları Dergisi(S 8), s.21-47.

SABIR, Firas. (2013). *Irak-Erbil Türkmen Ağzı*. Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı.

SHUKUR, Hussein Ahmed. (2020). *Irak Türkmen Türkçesinin Tuzhurmatu Ağzı*. Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.

SHUKUR, Karwan. (2019). *Türkiye Türkçesi, Azerbaycan Türkçesi ve Gagavuz Türkçesiyle Karşılaştırmalı olarak Irak Türkmen Türkçesi (Ses Bilgisi, Fiil, Metin, Sözlük),* Doktora Tezi, Ankara, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.

SÖKMEN, İsmail, *"Bismil'de Kerkük Ağzının Varlığı"*, Kardaşlık, S. 39 (Eylül-Aralık 2008), S. 19-26.

ŞAHBAZ, Hasan Hüseyin. (1979). Kerkük Ağzı. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

TERZİBAŞI, Ata (2011), *Kerkük Ağzı Türkmence Sözlük*, Kerkük.

TOKATLI, Suzan. (2012). *Irak Türkmen Türkçesinde Bazı Zarf - Fiil Eklerinin İşlevi ve Kullanımın Özellikleri ile Zarf-fiil Görevindeki Yapılar*. Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 1-12.

ZÜLFİKAR, Hamza. (2003). *"Irak Türkmen Türkçesi ve Sorunları"*. Türk Dili 615: 227-238.

2.2. Musul Türkmen Türkçesi

Irak Türkmen ağızları 'ng'sesinin 'v'ye ve 'y'ye dönüşmesi bakımından iki gruba ayrılır:

Irak Türklerinin konuşma dili ve kullandıkları alfabe itibarıyla Türkiye sınırları dışında kalan Türk topluluklarının Türkçelerine göre değişik özellikler içerir. Bu özellikler, sadece konuşma dili değil, yazı dilinde de kendini gösterir. Örneğin, Azerbaycan toplumunun hem konuşmada hem de resmî yazı dilinde Azerbaycan Türkçesini kullandığı görülür. Oysaki, Irak Türkleri konuşma dilinde Azerbaycan Türkçesinin hemen hemen aynısını kullanmakla birlikte, yazı dilinde, folklor konulu metinler hariç, Türkiye Türkçesini kullanmaktadırlar. Kerkük Türkmen Türkçesinin Kürtçe ve Farsçadan daha çok etkilendiği görülür. Ancak Musul Türkmen Türkçesinin coğrafi konumu ile Arapçadan daha çok etkilendiği görülmektedir.

'y' grubunu temsil eden yerler Musul başta olmak üzere: Altunköprü, Tuzhurmatu, Kifri, Tezahurmatu, Telafer, Reşidiye, Amirli, Karakoyun ve Şirehan ağızları bu gruba girer. 'v' grubunun kullanıldığı yöreler ise Kerkük başta olmak üzere Erbil, Hanakin, Mendeli, Şahraban ve Diyala iline bağlı olan Bedriye'dir (Bayatlı, 2017: 41).

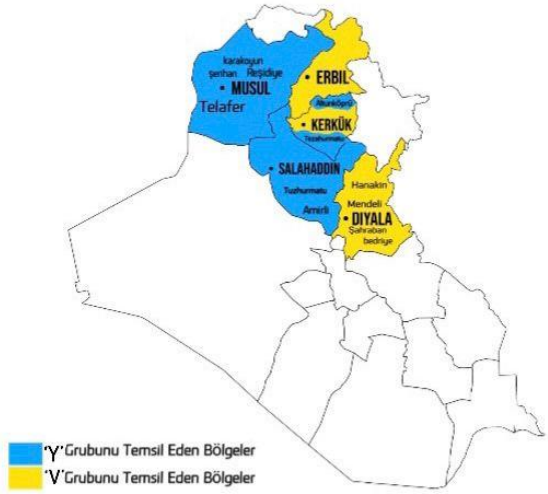

Resim 2: Irak Türkmen Türkçesi ağız grupları

Irak Türkmen ağızlarında yaygın olduğu üzere, ünsüz düşmesi veya hece kaynaşması olmaksızın, ünlülerin yer yer uzun olarak geçmesi Musul ağzında da vardır. Ayrıca Musul ağzında kalınlık incelik bakımından ünlü uyumu yer yer aksamaktadır. Birçok ses ve şekil bilgisine dair değişmeler görülmektedir.

Sadettin Buluç'un, Musul iline bağlı Telâfer Türkçesi üzerine ve bu yörenin ağız özelliğine dair çalışmasında, bazı fiil kiplerinde çokluk birinci şahıslarında da gerek incelik–kalınlık, gerekse düzlük–yuvarlaklık bakımından ünlü uyumu yoktur: gelluḫ "geliriz", verduḫ "verdik" gibi. Musul'da bulunan Türkmen kasaba ve köylerin ağzında da fiil kiplerinin çekiminde ünlü uyumu olmadığını görüyoruz: ölliġ "ölürüz", salmışıġ "salmışız" gibi (Buluç, 2007: 284-291). Aynı şekilde derlediğimiz metinlere göre Reşidiye Türkmen ağzında da ünlü uyumunun olmadığı görülmüştür. Ancak çalışmamızda Reşidiye Türkmen ağzında şekil bilgisine dair bazen ünlü uyumu bu yörenin ağzında görülmektedir.

Osmanlı Devleti'nden ayrı düştüğü yıllardan beri Irak Türkmenleri, yazı dili olarak Türkiye Türkçesini kullanmaktadır. Türkiye'de kullanılan Türkçe ile Irak'ta kullanılan Türkçe arasındaki fark ise Irak'ta kullanılan alfabenin Arap alfabesi

olmasıdır. Oğuz boyundan olan Irak Türkmenlerinin doğu sahasında Azerbaycan Türkçesi yer alan ağızlar topluluğuna girmektedir. Azerbaycan Doğu Oğuz Türkçesi, dil coğrafyası bakımından yer yer Güney-Doğu Anadolu ağızlarını, Güney Kafkasya ve Kafkas Azerbaycanını, İran Azerbaycanını ve kısmen Suriye Türkmenlerini içine almaktadır (Buluç, 2007: 271-279).

Bu çalışmada Türkmen Reşidiye kasabasının ağzıyla ilgili şekil bilgisine dair özellikler aktarılmaya çalışılmıştır. Ancak Reşidiye Türkmen ağzının Musul'da bulunan diğer Türkmen kasabalarının ağızlarıyla fonetik, morfolojik, semantik bakımından az çok değişiklikler taşıdığı göze çarpmaktadır. Bu çalışmada Reşidiye Türkmen ağzının morfolojik ve semantik bakımından özelliklerini derleme yaptığımız metinlerden aktarmaya çalıştık.

2.3. Reşidiye

Raşîdiye ya da Reşidiye yerli halkın dediği gibi, Irak'ın Musul vilayetinin kuzeyinde ve Dicle Nehri'nin kıyısında bulunan Reşidiye kasabası eskiden küçük bir köydü. Önceden Telkef ilçesine bağlı olan bir köy olarak sonradan Musul vilayetinin mimari gelişimiyle birlikte burası da gelişme gösterdiğinden kasaba yapılması kararlaştırılmıştır. Reşidiye kasabası Osmanlı arşiv ve belgelerinde Musul iline bağlı Reşidiye köyü olarak geçmektedir. Türkmen köyü Reşidiye, 2003'ten sonra Musul şehrinin en büyük kasabalarından biri haline gelmiştir (Saatçi, 2015: 105).

Kasabanın nüfusunun yaklaşık 70.000 olduğu tahmin edilmektedir ve nüfus her geçen gün artmaktadır. 2007 sayımlarına göre 80.000 nüfusun olduğu belirtilmiştir. Raşidiye kasabası Musul vilayetinin en çok farklı toplulukların bulunduğu bir kasabadır. Türkmenler dışında Araplar ve Kürtler daha sonra bu kasabaya yerleşmişlerdir.

Stratejik konumuna sahip olan Türkmen kasabası Reşidiye Türkiye sınırına 55 kilometre, Suriye sınırına ise 130 kilometre uzaklıktadır. Günümüzde sadece merkez ve merkezin etrafındaki köyleri kapsamaktadır. Türkmenlerin yaşadığı bu kasabanın en tanınmış semtleri ya da mahalleleri ise Eski Besan, Yeni Besan,

Melâyin, Askeri Mahallesi, Reşidiye Akkarı, Çukur Gölü Mahallesi, Kent Ortası Mahallesi, Şeyh Mahallesi, Kini Başı Mahallesi, Sekiz Tepe, Ak Taş, Keçel Tepe, Beş Yatak, Kini Ardı, Kabak Tepe, Küçük İstanbul, İlan Yolu, Kol Kaya, Nahır Yolu, Koca Ambar, Hasan Bek, Kıraç Ardı, Dink Başı Mahallesi, Göl Başı Mahallesi ve Kaya Başı Mahallesi'dir. Ayrıca Reşidiye'nin kuzeyinde bulunan Telkef ilçesine ait Türkmen köyleri de bulunmaktadır. Bu köylerin en önemlileri arasında ise Kadı Köyü, Karakoyunlu, Yukarı ve Aşağı Şerihan ve Sâde Ba'vize sayılabilir.[2]

Reşidiye kasabası altı bitişik bloktan oluşmaktadır. Kasabada devlete ve özel sektöre ait tesisler de bulunmaktadır. Özelikle Süt Mamulleri fabrikası, Ziraat Enstitüsü, Tarım Teknik Koleji, İbni Sinâ Hastanesi, Ahşap fabrikası, Reşidiye Sağlık Ocağı, Reşidiye Belediyesi, Al-Hadba Sektörü, Hayvancılık Departmanı sıralanabilir. Bu kasabanın sakinleri Dicle Nehri'nden faydalanarak tarım ve hayvancılıkla geçimlerini sağlamaktadırlar. Türkmen Reşidiye kasabası yüzde altmış buğday başta olmak üzere arpa ve sebze gibi tarla tarımı ürünlerinden olan geniş alanlarda yetiştirilmektedir. Yüzde kırk oranında ticaretle geçinen bir kasabadır. Kasabada ziraatçılık önemli bir geçim kaynağıdır.

Bu kasabanın kökleri ise Osmanlı dönemine kadar uzanmaktadır ve günümüze kadar gelen tarihî eserler ve yazılı belgeler bulunmaktadır. Ayrıca Osmanlı arşivinden de tarihî vesikalara ve araştırmalara ulaşmak mümkündür.

Türkmen kasabası Reşidiye'nin kimliğinin yapıtaşı Türkmenliktir. Türkmen kimliğinin en önemli unsuru dildir. Kasabanın çoğunluğu Türkçe konuşmaktadır. Nüfusun geneli ise aşiretlerden oluşmaktadır. Tamamen sünni olan bu Türkmen aşiretleri tarafından Türkmen millî kimliği, gelenek ve görenekler ve dil yaşatılmaktadır. Her aşiretin yaşadığı ayrı bir mahalle vardır. Bu aşiretlerin kökeni Akkoyunlu ve Karakoyunlulara uzanmaktadır. Reşidiye halkı Türkmen'dir ve Doğu Oğuzca olan Azerbaycan Türkçesine benzeyen bir ağızla konuşmaktadır. [3]

---

[2] İlyas Bekir, (2017), https://www.sada-tr.com/ Erişim Tarihi 30.08.2021.
[3] Casim Muharrem, C. (2010). *Reşidiye Kasabası*. Musul: Erişim adresi: http://turkmeneli.org.tr// Erişim Tarihi 20.08.2021.

Resim 3: Reşidiye Kasabasının Coğrafi Konumu

2.3.1. Reşidiye Adı Hakkında

"Musul iline bağlı Reşidiye veya Raşîdiye yerli halkın dediği gibi, Musul ilinin merkezine 20 km uzaklıkta bulunan bir Türkmen kasabasıdır. Belgelere göre yaklaşık 1600'lü yılların sonunda kurulmuştur" (Kevseroğlu, 2012).

Reşidiye kasabasının bulunduğu alan, yaklaşık 16. yüzyıl öncesi boş bir arsa hâlindeyken Reşidiye aşiretlerinden Arce evi veya Daho evi aşiretinin ağaları Reşid Ağa veya Reşit Bey bölgeye gelerek yerleşmiştir. Kasabanın en yüksek noktasına evini yapan Reşid Ağa, burada hayatını sürdürmüştür. Burasının daha sonra Kent Ortası ve Seyyitler Mahallesi'ne yakın bir yer olduğu bilinmektedir.

Reşid Ağa'dan sonra başka Türkmen aşiretleri de gelerek bu bölgeye yerleşmişlerdir. Dolayısıyla Reşid Ağa'nın bölgeye ilk gelen sakin olması sebebiyle kasabaya onun ismi verilmiştir. Nitekim o dönemde halk arasında burası Reşid ili olarak bilinmekteydi, daha sonra ise Arap dilinin etkisiyle Reşidiye haline gelmiştir. Günümüzde Reşit ağanın torunlarının Bağdat'da, Musul'un farklı semtlerinde ve Reşidiye kasabasında yaşadıkları bilinmektedir.

Reşidiye adının nereden geldiği hakkında yazılı kaynaklardan yeterli bir bilgiye ulaşılamamıştır. Fakat Reşidiye halkıyla gerçekleştirilen görüşmelerde çeşitli bilgilere ulaşılmıştır.

Buna bilgilerden ilki yukarıda da değindiğimiz üzere Reşidiye kasabasının isminin zamanında aşiret reislerinden birisi olan Reşid Ağa'nın isminden geldiğine dairdir.

Edinilen diğer bir bilgiye göre ise bölgede Şeyh Ahmed El-Reşidî olarak bilinen bir âlim ve mürşidin bu bölgede bulunması ve türbesinin de buraya yapılmasından dolayı kasabaya Reşidiye ismi verilmiştir.[4]

Bir Türkmen kasabası olan Reşidiye'nin tarihî geçmişinin 16. yüzyıla kadar uzandığı bilinmektedir. Kasaba, Musul'un 7-6 km. kuzeyinde, Dicle Nehri'nin ise kenarındadır. Geleneklerine çok düşkün olan kasaba halkı, zengin bir folklor hazinesine sahiptir (Saatçi, 2015: 105).

Reşidiye kasabasının eskiden gelen ve bugüne kadar bilinen önemli mahalleleri bulunmaktadır. Türkmenlerin en tanınmış mahalleleri Çuḳurgöli Meḥlēsi "Çukur Gölü Mahallesi", Beşyataġ "Beş Yatak",Ḳeyebāşı Meḥlēsi "Kaya Başı Mahallesi", Kendortāsı Meḥlēsi "Kent Ortası Mahallesi", Şıḥ Meḥlēsi "Şeyh Mahallesi", Dingbāşı Meḥlēsi "Dink Başı Mahallesi", Gölbāşı Meḥlēsi "Göl Başı Mahallesi", ᶜArep Meḥlēsi "Arap Mahallesi", Seyyitler Meḥlēsi "Seyyidler Mahallesi", Büyüg Cemiᶜ Meḥlēsi "Büyük Cami Mahallesi", Tilkef yolı "Tilkef Yolu" şeklinde sıralanabilir. Bu mahallelerin her birinin ayrı bir özelliği vardır. Eskiden Reşidiye küçük bir köyken, köyü bu mahalleler oluşturuyordu. Reşidiye'de mahallelere bu isimler süreç içerisinde halk tarafından verilmiştir.

Bugün bir kasaba olan Reşidiye, Musul'un en büyük kasabalarından birisidir. Kasaba sakinleri farklı mesleklerde çalışmaktadır. Diğer taraftan geçmişten günümüze kasabanın pek çok alanda geliştiği ve ilerlediği söylenebilir.

[4] Reşidiye kasabası halkından kişilerle 07/Haziran/2021 tarihinde gerçekleştirdiğim görüşmede tarafıma aktarılmıştır.

Reşidiye kasabasında yer adlarına bakıldığında halk arasında bilinen ve kayıtlarda rastlanan, Osmanlı dönemine kadar uzanan yer adlarının olduğu bilinmektedir. Bunlar; Kabak tepe, Ağ Daş, İlan Deresi, Kavsiyyet veya yerli halkın ağzıyla Kuzu Yat, Beş Yatak, Koca Ambar, İlan Yolu, Keçel Tepe, Arap Yolu, Kırmızı Topraklık olarak sıralanabilir. Bu yer adları bulundukları bölgenin özellikleri dikkate alınarak verilmiştir.

Reşidiye'de tasavvufî yönüyle de ön plana çıkmaktadır. Nitekim kasabanın önemli mutasavvıfları arasında Şeyh Ahmet Mustafa sayılabilir. Şeyh Ahmet Mustafa Musul genelinde oldukça iyi bilinen bir âlimdir. Ayrıca kasabanın pek çok bölgesinde tekkelerin olduğu ve birçoğunun günümüzde de faaliyetlerini sürdürdüğü bilinmektedir.

Reşidiye'de tüm eğitim kademelerinde okullaşma iyi bir seviyededir. Bu sebeple civar köylerden de kasabadaki okullara gelen öğrenciler bulunmaktadır. Stratejik bir konuma sahip olan Reşidiye kasabası hem Dicle Nehri'nin kıyısında bulunması hem de Musul ilinin kuzeyinde yer alması sebebiyle önemli bir bölgedir (Bekir, 2017: 3).

2.3.2. Bazı Aile ve Aşiret Adları

Irak Türkmenleri çeşitli boylara, oymaklara ve topluluklara mensuptur. Günümüzde pek çok Türkmen oymak, aile ve topluluk varlığını devam ettirmektedir. Bu toplulukların dili, kültürü gelenek ve görenekleri ile tamamen Türk olan yapılarını günümüze kadar yaşatması kolay olmamıştır. Tarih boyunca bölgeye göç eden Türkmen topluluklarının bir kısmı Irak'ın çeşitli kentlerine yerleşerek ana dilleri Türkçeyi unutup Araplaşmakla beraber, aile adları günümüze kadar kalmıştır (Saatçi, 2015: 16).

Felah Yazaroğlu'nun 2021'de yayımlamış olduğu "Min Diyar El-Turkman" adlı çalışmasında Reşidiye'de bulunan bazı aile adlarına yer verilmiştir (Yazaroğlu, 2021: 106). Musul'da ve özellikle araştırma alanı olan Reşidiye kasabasında bugün Türk dilini konuşan birçok oymak veya Türkmen aşireti varlığını sürdürmektedir. Reşidiye'deki Türkmen aile ve aşiret adlarını iki başlık altında sıralayabiliriz:

1- Reşidiye'de Türkmen Aşiretleri:

Seyyidler, Şıhlar, Arceliler, Rahholular, Bahholular, Halflılar, Abbaslılar, Ferhelliler, Haşimiler, Hemidliler, Cecolular, Tekelliler, Dergezliler, Hamzelliler, Dervişliler, Şammamlılar, Ömerliler, Tekelliler, Saffolular, Bilelliler. Bunlar Reşidiye Türkmen kasabasında en bilinen aşiretlerdir.

2- Reşidiye'de Aile Adlerı:

Salih Abo Tek Evi, Çukur Evi, Molla Abdullah Evi, Alaşti Evi, Aşür Evi, Yakup Ağa Evi, Hıdır Sılo Evi, Çikille Evi, Kör Abdullah Evi, Kehye Evi, Hac Şekir Evi, Takî İsa Evi, İbrahim Edla Evi, Şıhlar Evi, Abo Mune Evi, Hıdo Abiş Evi, Alo Yeter Evi, Hassodi Evi, Nasır Evi, Kunniş Evi, Casim Amşe Evi, Zengene Evi, İlyas Miste Evi, Çürrük Evi, Tuppi Evi, Veli Evi, Kara Musa Evi, Acec Evi, Bebeler Evi, Ahmedo Evi. Bunlar da Reşidiye Türkmen kasabasında en bilinen Türkmen aile adlarıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

İNCELEME

ŞEKİL BİLGİSİ

1. İSİM ÇEKİM EKLERİ

Kelimelerin üzerine gelerek onların; sayı, soru, aitlik, çokluk, hâl, kip, zaman, kişi gibi durumlarını bildirip diğer kelimelerle geçici bir anlam ilişkisi kuran eklere isim çekim ekleri / isim işletme ekleri denilmektedir. Çekim ekleri, kelimenin anlamını ve türünü değiştirmemektedir (Demir, 2020:201).

1.1. Çokluk Eki

İsim çekim ekleri içinde yer alan çokluk eki Zeynep Korkmaz'a (1992: 39) göre "İsim ve zamirlerde birden çok varlıkları ifade etmek için kullanılmaktadır."

Bugün Türkçede çokluk eki Eski Türkçeden bu yana genellikle *+lAr* olmuştur. Reşidiye Türkmen ağzında da çokluk eki *+lAr* şeklinde görülür, kalınlık-incelik uyumuna uyar:

bıralar "buralar" *(M7-28), arwatlar* "avratlar" *(M8-14), musullular* "musullular" *(M9-73), ḳızlar* "kızlar" *(M10-13), ḳurdlar* "kurtlar" *(M11-58), köyliler* "köylüler" *(M12-80), ᶜeskerler* "askerler" *(M19-44), gencler* "gençler" *(M21-59), bekreler* "tarlalar" *(M6-37), erkegler* "erkekler" *(M5-75), cāhıllar* "gençler" *(M5-190).*

Ancak Reşidiye Türkmen ağzında /n/ sesi ile biten kelimelere çokluk eki getirildiğinde /l/ sesi /n/'ye dönüşür ve çokluk eki *+nAr* şeklinde olur. Bu durum birkaç örnekle şu şekilde gösterilebilir:

onnarı "onları" *(M1-54), ḳoyınnara* "koyunlara" *(M3-3), oġlannar* "oğlanlar" *(M3-105), oyınnarı* "oyunları" *(M4-29), mınnar* "bunlar" *(M15-43), türkmannar* "türkmenler" *(M21-50), günner* "günler" *(M5-92), yenner* "yenler" *(M5-145).*

1.2. Hâl Ekleri

Hâl ekleri, cümlelerde kullandığımız ve cümlenin anlamına etki eden isim çekim ekleridir. Reşidiye Türkmen ağzında isim hâl ekleri yalın hâl, bulunma hâli, ayrılma hâli, yönelme hâli, yükleme hâli, ilgi hâli, vasıta hâli, eşitlik hâli, yön gösterme hâli olmak üzere çeşitli gruplara ayrılır:

1.2.1. Yalın Hâl

Hal ekleri içinde yer alan ismin yalın hâli, herhangi bir hâl eki almamış durumdaki kelimelerde görülür. Reşidiye Türkmen ağzında metinlerde bu şekilde tespit edilmiştir.

birinci cemiᶜ diyēriġ "birinci cami deriz" *(M11-82), çoban öglērine çıḫar* "çoban önlerine çıkar" *(M6-107), diyerdile ōzine ḳışla* "ona kışla diyorlardı" (*M17-14), ellērine bir parça çüreġ ālıllar* "ellerine bir parça ekmek alırlar" *(M18-2), bir gün kėf ėttiġ* "bir gün düğün ettik" *(M21-51).*

1.2.2. Bulunma Hâli

Bulunma hâli, eklendiği kelimenin içinde yer alma konusu bildiren bulunma hâli ekleridir. Korkmaz'a (2014: 299) göre bu durum, ismin fiil içindeki oluş ve kılışının yerini bildirmektedir. Bulunma hâli eki olan *+DA* fiilin içinde bulunduğu veya konumlandığı yeri bildirir. Reşidiye Türkmen ağzında bulunma hâli eki tıpkı Türkiye Türkçesinde olduğu gibi *+DA* şeklindedir. Konuyla ilgili olarak şu örneklere yer vermek mümkündür:

radyoda "radyoda" *(M1-41), aġacada* "ağaçta" *(M2-34), aywanda* "ayvanda" *(M15-12), musul'da* "Musul'da" *(M21-40), baharda* "baharda" *(M20-91), kitablarda* "kitaplarda" *(M16-32), yėrde* "yerde" *(M15-7), köyde* "köyde" *(M14-84), ėwde* "evde" *(M14-75), cemiᶜde* "camide" *(M11-83), meḥlede* "mahallede" *(M11-28), medresede* "okulda" *(M9-70), köskinde* "göğüsünde" *(M8-150), ḥeyette* "hayatta" *(M1-27), ḫoryatta* "hoyratta" *(M1-15), ḳışta* "kışta" *(M3-3), waḳıtta* "vakitte" *(M5-53), arwatta* "avratta" *(M12-110), güneşte* "güneşte" *(M14-35).*

1.2.3. Ayrılma Hâli

İsmin *+DAn* ayrılma hâl eklerinden birini alan durumdur. Irak Türkmen ağızları içinde inceleme konusu yapılan Reşidiye Türkmen ağzında da ayrılma hâli ekinin *+DAn* ekleri ile yapıldığı görülmektedir. Konuyla ilgili şu örnekler tespit edilmiştir:

aġacdan "ağaçtan" *(M1-41), çarşıdan* "çarşıdan" *(M3-8), ᶜAḳḳardan* "Akkardan" *(M3-59), yėrden* "yerden" *(M4-18), nehirden* "nehirden" *(M5-6), ḫattan* "hattan" *(M7-18), allah'tan* "Allah'tan" *(M20-15), sebbeḥten* "sabahtan" *(M21-12), şefeḳten* "şafaktan" *(M20-3), musul'dan* "musul'dan" *(M4-20), torpaġdan* "ropraktan" *(M11-75), ḳuyudan* "kuyudan" *(M19-73), simigden* "kemikten" *(M20-74), ataştan* "ateşten" *(M19-44), melikten* "kraldan" *(M19-56).*

Reşidiye Türkmen ağzında ayrılma hâli eki /m/ ve /n/ ünsüzleri ile biten kelimelerde ise *+nAn* şeklinde kullanılır:

onnan ayrıda yeᶜni biz başladıġ ḫoryatnan "Ondan ayrıda yani biz hoyratla başladık" *(M1-15).*

yurdumnan izaġa sürdiler mēni "Yurdumdan uzağa sürdüler beni" *(M1-90).*

bir arwādın ardınnan"Bir kadının ardından" *(M12-106).*

şat başınnan nehirden ussu gētirirdile "Nehir başından nehirden su getirirdiler" *(M5-6).*

küreken'in ėwinnen getirirle "Damadın evinden getirirler" *(M5-69).*

üç günnen sora "Üç günden sonra" *(M6-35).*

beş yatāġın içinnen ile içēri kimin "Beş yatağın içinden ta içeriye kadar" *(M6-47).*

1.2.4. Yönelme Hâli

Yönelme hâli, bir varlığın yanına yaklaşma, onunla yaklaşma durumudur. Yönelme hâli Reşidiye Türkmen ağzında *+(y)A* şeklinde görülür.:

riyaz ḳahraman'a çoḫ sözler yazdım "Riyaz Kahraman'a çok sözler yazdım" *(M1-53).*

yurdumnan izaġa sürdiler mēni "Yurdumdan uzağa sürdüler beni" *(M1-90).*

sora yola düşerdile "Sonra yola düşerdiler" *(M2-54).*

ikki bin daḳḳuzda da yalawa'ya gėttiġ "İki bin dokuzda da yalova'ya gittik" *(M4-30).*

giderdiġ sebbeḫ bekreye "Sabah çiftliğe giderdik" *(M6-59).*

allah mēni istedi cemiᶜe "Allah beni camiye istedi" *(M8-29).*

o bilesince olan ᶜeskere dėdi "O kendisiyle olan askere dedi"*(M10-38).*

ne warıysa öglerine ḳoyallar "Ne varsa önlerine koyarlar" *(M11-118).*

1.2.5. Yükleme Hâli

Yükleme hâli eki, ismin *+X* ekini alan kelimelerdir. Reşidiye Türkmen ağzında ünlüyle biten kelimelere *+nX* eki getirilir. Ancak bazı durumlarda da ünlüyle biten kelimelere yardımcı /y/ sesi eklenir. Yükleme hâli eki *+(y)X* biçiminde görülür.

o şiᶜri yazannan sora "O şiiri yazdıktan sonra" *(M1-16).*

aġānın ādına köyi reşidiye köyi ḳoydıla "Ağanın adına köyü reşidiye köyü koydular" *(M2-57).*

ērritti bı yaġı "Bu yağı eritti" *(M3-85).*

on günü cemi'e gidelle "On günü camiye giderler" *(M8-158).*

eski şuġġanı atardıġ “Eski çadırı atardık” *(M3-7).*

bı şor ussuyu seperdile gēline “Bu tuzlu suyu geline serperdiler” *(M5-183).*

altıncıyı bitirdim altıncı ibtideini “Altıncıyı bitirdim altıncı ilkokulu” (M8-79).

demez siye bir şey ḫetiriyi ḳoymaz “Hatırını koymaz sana bir şey demez” (M11-138)

ḫımı sürünü saġarıġ “Tüm sürüyü sağarız” *(M12-11).*

bı balaları sallıġ “Bu yavruları salarız” *(M3-38).*

bı ḳuzuları birde koz ėderiġ “Bu kuzuları bir daha toplardık” *(M3-40).*

ḫette ḳızları bustannan dönende göreġ özlerin “Hatta kızları bostandan döndüklerinde görelim” *(M5-14).*

feḫri sora ḳurdu ėwi “Fahri sonra evi kurdu” *(M6-21).*

Reşidiye Türkmen ağzında yükleme hâli ekinin *+n* biçiminde de yapıldığı metinlerde görülür. Teklik üçüncü şahıs iyelik ekinden sonra gelir. Aşağıdaki örneklerde görüldüğü gibi, bu durum Urfa, Diyarbakır, Van ve Kerkük ağızlarında da görülmüştür (Saatçi, 1999: 94).

diyerdile bāşın baġlıyıġ “Başını bağlıyoruz diyorlardı”*(M5-50).*

ḳāpın çālırdıla wėrirdile “Kapını çalardılar verirdiler” *(M5-54).*

ḫāzırlıġın göriyi “Hazırlığını görüyor” *(M5-99).*

ḳaḫın ḳoyının başın tutun “Kalkın koyunun başını tutun” *(M6-51).*

otın keseceġiġ “Odunu keseceğiz” *(M6-78).*

bir apparır ebdesin eder “Bir götürür abdestini olur” *(M8-45).*

minerdi işşegin giderdi şehre “Eşeğini binerdi şehre giderdi” *(M10-24).*

ātın suwardı “Atını suladı” *(M10-40).*

1.2.6. İlgi Hâli

Ad soylu bir kelimeyi başka bir isme bağlayarak belirtili isim tamlaması kurmaya yarar (Demir, Yılmaz, 2016: 204). Reşidiye Türkmen ağzında ünsüzle biten isimlerden sonra *+Xn* biçimindedir. Ünlüyle biten isimlerden sonra da *+nXn* eki getirilir:

çōbanın bı günye çādırdan biri ossın “Çobanın bu çuval çadırdan biri olmalı” *(M3-121).*

kürekenin innesi “Damadın annesi” *(M5-182).*

musul’un merkezindedi “Musul”un merkezindedir” *(M9-77).*

ḳuşun ḥeketi “Kuşun sözü” *(M10-45).*

ḳazānın suyu “Tencerenin suyu” *(M13-46).*

ögce ḳızın ehlēti “Önce kızın ailesi” *(M11-109).*

toyın ortasında ḳarı ḳoca ᶜadeti edeller “Toyun ortasında karı koca adeti yaparlar” *(M11-113).*

Reşidiye Türkmen ağzında ilgi hâli eki ünlü ile biten isimlerden sonra da *+nXn* şeklindedir:

seḥebinin ḫētirini “Sahibinin hatırını” *(M2-24).*

mının ᶜilmi “Bunun ilmi” *(M1-83).*

ᶜakkamanın beş faslında ögrettim “Akkamanın beş faslını da öğrettim” *(M1-51).*

yaz gününün sıcāġında “Yaz gününün sıcağında” *(M13-36).*

melcenin etrēfine “Sığnağın etrafına” *(M15-35).*

gişsinin yerine “Kocasının yerine” *(M19-31).*

teppēnin üstüne “Tepenin üstüne” *(M2-39).*

innenin birez üregi reḥet oldı “Annenin biraz yüreği rahat oldu” *(M10-61).*

her kişinin bir meslegi oldı “Her kişinin bir mesleği oldu” *(M11-20).*

Reşidiye Türkmen ağzında teklik ve çokluk birinci şahıs zamirleriyle kullanılan ilgi hâli eki *+im* şeklinde görülür:

mēnim teki “Benim gibi” *(M21-80).*

mēnim şiᶜirlerim “Benim şiirlerim” *(M1-56).*

bizim yānımızda oyınnar war “Bizim yanımızda oyunlar var” *(M4-14).*

bizim reşidiye’nin flklor taḫımı “Bizim reşidiye’nin folklor takımı” *(M4-46).*

1.2.7. Vasıta Hâli

Vasıta hâli, fiilin ne ile, nasıl, ne zaman yapıldığını, uygulandığını göstermektedir. Reşidiye Türkmen ağzında vasıta hâli eki *+(y)nAn* şeklindedir:

ḫoryatnan başladım “Hoyratla başladım” *(M1-15).*

dawılnan zırnaynan bir adam gētirdim “Davulla zurnayla bir adam getirdim” *(M1-50).*

çāmırnan samānı ḳatamaġları gereg “Çamurla samanı katmakları gerek” *(M3-91).*

bı çürēgi sārı yaġnan ezer “Bu çüreği’ekmeği’ sarı yağla ezer” *(M3-97).*

ḳıştada pambuġnan şey ēkilirdi “Kışın pamukla şey ekerlerdi” *(M7-19).*

kömürnen dēgişirdile “Kömürle değişirlerdi” *(M2-52).*

ipnen baġlallar “İple bağlarlar” *(M12-39).*

mennen bir oġlan ādı necib “Benle bir oğlan adı necip” *(M17-72).*

çüregnen bostanda ne wārıysa yersey “Ekmekle öğlen yemeğinde ne varsa yersin” *(M12-6).*

bir gün gėttiġ meliknen “Bir gün kralla gittik” *(M19-38).*

yeᶜni her şey ᶜeceleynen olmaz “Yani her şey aceleyle olmaz” *(M20-134).*

Reşidiye Türkmen ağzında vasıta hâli eki ünlüyle biten kelimelerden sonra *+(y)nAn* yardımcı ünsüzü ile bağlanmaktadır:

indiye kimin arḫadaşım war görişiyem özleriynen “Şimdiye kadar arkadaşlarım var onlarla görüşüyorum” *(M1-64).*

her kişi cemᶜetiynen “Her kişi cemaatiyle” *(M2-40).*

ᶜeile özіynen çādırda “Aile kendiyle çadırda” *(M3-25).*

sora ḳaḫardıla birbiriynen bayramlaşırdıla “Sonra kalkardılar birbiriyle bayramlaşıdılar” *(M8-64),*

birde geldi gēmiynen “Birde gemiyle geldi” *(M20-130).*

1.2.8. Eşitlik Hâli

Eşitlik hâli eki, ismin eşitlik, benzerlik, nispet ve görelik durumunu bildirir. Eşitlik hâli, Reşidiye Türkmen ağzında *+CA* şeklinde görülür. Ancak ç’li biçimleri bazı kalıplaşmış kelimelerde görülür:

ayca “ayca” *(M1-42), ᶜaḳlımca* “aklımca” *(M19-8), ḳırmızca* “kırmızca” *(M19-35), aylarca* “aylarca” *(M19-63), ḳarşımızca* “karşımızca” *(M20-166), mence* “bence” *(M1-14), eyyice* “iyice” *(M3-90), ögce* “önce” *(M5-1), şirince* “şirince” *(M19-35).*

Reşidiye Türkmen ağzında eşitlik hâli eki, bazen kelimelerde kalıplaşmış olarak kullanmaktadır: *nice* "nasıl" *(M2-62), nėçe* "kaç" *(M2-3).*

1.2.9. Yön Gösterme Hâli

Reşidiye Türkmen ağzında, yön bildiren yer ve zaman adları yapan yön gösterme hâli ekleri *+ra ve+ArI* olarak görmekteyiz:

sora ora gidērdiġ "Sonra oraya giderdik" *(M2-33).*

içēri kimin "İçeriye kadar" *(M6-47).*

ikki talḳa yuḫarı "İki mermi yukarı" *(M20-40).*

1.3. Soru Eki

Irak Türkmen Türkçesi ağızlarında soru eki *-mI* kullanılmamaktadır. Bunun yerine ses tonu değişikliği yoluyla ve cümledeki son hecenin üzerine basılmakla soru şekli belirtilmesine gidilmektedir. Örneğin: babay geldī? "baban geldi mi? "dedey hardâdı? "deden nerdedir?" bu örneklerdeki (geldī) ve (hardâdı) kelimelerinin (dī) ve (har) hecelerinin üzerine kuvvetle basılarak soru şekli ifade edilmektedir. Bu durum Azerbaycan ve Kıbrıs Türkçelerinde de görülmektedir (Hürmüzlü, 2013: 41).

Reşidiye ağzında görülen bu özellik bütün Irak Türkmen ağızlarında görülmektedir. Reşidiye Türkmen ağzının soru biçimi vurgu yoluyla ya da soru zamirleri ile yapılmaktadır:

- *közer nēdi bilmisey ?* "Közer nedir bilmiyormusun[5] ?" *(M20-95).*
- *adaġı hara apparırdıla?* "Adağı nereye götürlerdi ?" *(M5-69).*
- *kim tutardı ātın raşmēsin ?* "Kim tutardı atın tasmasını?" *(M5-175).*
- *ᶜammo ḫėrdi ne istiysey mennen?* "Hayırdır amca benden ne istiyorsun?" *(M15-75).*

[5] "közer > "Reşidiye Türkmen ağzında, 'iyice dövülerek kabuğundan ayrılmamış buğday başakları, harman altı'.

- *harda ᶜeskerliġ ėtti?* "Nerde askerlik yaptı?" *(M19-3).*
- bı üzüm ḳalmıyı yapışa? "Bu üzüm yapışa kalmıyor mu?" *(M3-101).*
- *mınnan ögce ᶜedi günner küreken didebilmez nişannsı gile?* "Bundan önce normal günlerde damat gelinlere gidebilmez mi?" *(M5-92)* .
- bilmisey başlamaġ? "Şarkı söylemeyi bilmiyormusun?" *(M5-153).*
- *sen tānıysay ḥecci yünis gili?* "Sen hacı yunusları tanıyormusun? (M6-8).
- *köyde sizī waḫtıyızda medrese wārıydı?* "köyde sizin zamanınızda okul varmıydı?" (M6- 12).
- *hėç bir şey demedi? "Hiçbir şey demedi mi? (M10-56).*
- *sabri dāyı reşidiye ḫāḫının eski atasözlerinnen biliysey?* "Sabri dayı Reşidiye halkının eski atasözlerinden biliyormusun?" *(M20-58).*
- *biliysey ḳaldıġ gece?* "gece kaldık biliyormusn? (M20-34).
- *gėce gidebilirsey ḳoca ᶜanbara?* "Gece Koca Anbar'a gidebilirmisin? (M20-73).

1.4. İyelik Ekleri

İyelik ekleri ismin karşıladığı nesnenin bir şahsa veya bir nesneye âit olduğunu ifade eden işletme ekleridir (Ergin, 2020: 227).

Reşidiye Türkmen ağzında iyelik ekleri şu şekilde görülür:

	Teklik	**Çokluk**
1. Şahıs	+(I)m	+(X)mXz
2. Şahıs	+(I)y	+(X)yIz

3. Şahıs	+X, +sI	+lArI, +nArI

Tablo 1. Reşidiye Türkmen Ağzında İyelik Ekleri

Teklik 1. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında teklik birinci şahıs iyelik eki *+Im* şeklinde görülür yuvarlak ünlülü kelimelere kimi zaman düz ve dar biçimleriyle gelerek düzlük yuvarlak uyumuna uymaz. Ancak yuvarlak ünlülü kullanımı çok nadir kullanılır:

adım "adım" *(M1-1), gewlim* "gönlüm" *(M1-15), bācım* "bacım" *(M2-13), oġlım* "oğlum" *(M5-48), ḥālım* "halim" *(M7-82), yėrim* "yerim" *(M14-3), ḳardāşım* "kardeşim" *(M15-30).*

Teklik 2. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında teklik ikinci şahıs iyelik eki *+(I)y* şeklinde kullanılır. Nura Bayati, Musul'da bulunan "Telafer ağzı" çalışmasında *+(X)y* ekleriyle göstermiştir (2017: 50). Ancak bizim yaptığımız çalışmada teklik ikinci şahıs eklerinde çoğunlukla düz dar ünlülü biçimleri kullanıldığı görülür:

bāşıyı "başını" *(M21-75), kuzeyiy* "kuzeyin" *(M1-70), güneyiy* "güneyin" *(M1-70), ḫetiriyi* "hatırını" *(M11-103), ḳardalıy "kardalın" (M11-105), ḳaymaġıy* "kaymağın" *(M12-34), göziyi* "gözünü" *(M15-52), ēliyi* "elini" *(M15-52), köskiyi* "göğüsünü" *(M15-89), bėliyi* "belini" *(M15-97).*

Teklik 3. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında teklik üçüncü şahıs iyelik eki ünsüzle biten isimlerden sonra *+X* şeklinde kullanılır. Ünlüyle bitenlerden sonra *+sI* şeklinde görülür:

wasiyyesi "vasiyyeti" *(M2-78), iḥtiyeci* "ihtiyacı" *(M10-30), tesmiyesi* "adlandırması" *(M11-52), niyyeti* "niyeti" *(M15-41), dadı* "tadı" *(M11-99), başı* "başı" *(M1-2), filkloru* "flkloru" *(M1-37), ḥālı* "hali" *(M2-44), ölisi* "ölüsü" *(M10-50), ᶜeskeri* "askeri" *(M10-52), özi* "özü" *(M11-48), dendünü* "deposu" *(M6-36),*

Çokluk 1. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında çokluk birinci şahıs iyelik eki *+(X)mXz* şeklinde kullanılır:

flklorımız “flklorumuz” *(M1-74), ādımımız* “adımımız” *(M1-13), işimiz* “işimiz” *(M1-25), ᶜimrimiz* “ömrümüz” *(M2-1), fētiḥemiz* “fatihamız” *(M2-37), çādırımız* “çadırımız” *(M3-109), oġlımız*“oğlumuz” *(M5-24), köyimiz* “köyümüz” *(M17-1), buġdāmız* “buğdayımız” *(M14-19), ėwimiz* “evimiz” *(M15-59), fırḳāmız* “ekibimiz” *(M21-37), sütümüz* “sütümüz” *(M17-71), rüḥümüz* “ruhumuz” *(M21-7), ḳuyumuz* “kuyumuz” *(M6-38).*

Çokluk 2. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında çokluk ikinci şahıs iyelik eki *+(X)yIz* düz dar şekillerinde kullanılır:

deᶜwetiyiz “davetiniz” *(M4-119), ėwiyiz* “eviniz” *(M15-73), sıtıllarıyız* “kovalarınız” *(M12-5), ekeregiyiz* “erkeğiniz” *(M14-33), yemeġleriyiz* “yemekleriniz” *(M6-70), hecetiyzi* “ihtiyacınızı” *(M10-26), raʾyiyiz* “görüşünüz” *(M5-36), fikriyiz* “fikriniz” *(M5-119).*

Çokluk 3. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında çokluk üçüncü şahıs iyelik eki *+lArI, +nArI* şekillerinde kullanılır:

festivalları “fastivalleri” *(M1-62), balaları* “yavruları” *(M2-38), ḳuzuları* “kuzuları” *(M2-40), carraları* “testileri” *(M2-69), arḫadaşları* “arkadaşları” *(M6-105), partalları* “elbisleri” *(M8-57), oġlannarı* “oğlanları” *(M19-32), ḳoyınnarı* “koyunları” *(M19-59), yaḫunnarı* “yakınları” *(M5-111), feᶜeliyetleri* “faaliyetleri” *(M4-42), yėrleri* “yerleri” *(M11-91), sėwenneri* “sevenleri” *(M5-111),muḥsinneri* “muhsinleri” *(M8-13).*

2. ZAMİRLER

Kişi, nesne ve kavramların dildeki gerçek karşılığı olmayan, fakat onların yerine geçebilen kelimelerdir (Demir, 2020: 285). Türkçede nesneleri temsil veya işaret yoluyla karşılayan kelimeler, zamirlerdir. Zamirler, nesnelerin dildeki gerçek karşılıkları değildir; ama gerektiği zaman onları ifade edebilen kelimelerdir (Doğan, 2020: 120).

Reşidiye Türkmen ağzında zamirleri şu şekilde sıralayabiliriz:

2.1. Şahıs Zamirleri

Şahıs zamirleri, bunlar varlıkları şahıslar hâlinde ve temsil suretiyle karşılayan kelimelerdir bütün varlıklar üç şahıs altında toplanır, üç şahıs teşkil ederler. Bunlardan birincisi konuşan, ikincisi dinleyen, üçüncüsü adı geçen'dir (Ergin, 2020: 266). Atsız'a (2012: 120) göre ise "Irak Türkmen Türkçesinde şahıs ve dönüşlülük zamiri olarak kullanılan "bile" kelimesi bulunmaktadır. Şahıs zamirleri konusunda Irak Türkmen ağızları içinde en çok dikkati çeken Reşidiye Türkmen ağzıdır.[6]

Çalışma kapsamında ele alınan ve örnekleri üzerinde durulan Reşidiye Türkmen ağzında şahıs zamirleri üç tekil ve üç çoğul olarak kullanılmaktadır. Ancak Reşidiye Türkmen ağzında birinci tekil kişi zamiri m'li olarak görülmektedir. Ayrıca çoğul üçüncü kişi zamiri /n/ sesinin benzeşmesiyle Türkiye Türkçesinden farklılık gösterir:

Kişi	Tekil	Çoğul
1. Kişi	Men	Biz
2. Kişi	Sen	Siz
3. Kişi	O	Onnar

Tablo 2. Reşidiye Türkmen Ağzında Şahıs Zamirleri

Reşdiye ağzında şahıs zamirlerinin hâl ekleriyle çekimleri şu şekildedir:

Yalın Hâl: *men* "ben" *(M8-29), sen* "sen"(*M9-74), o* "o" *(M14-22), biz* "biz" *(M16-7), siz* "siz" *(M3-51), onnar* "onlar" *(M19-20).*

[6]Zamirin ayrıca kullanım alanları, İslamov'un (1990) verdiği bilgiye göre; Erbil, Altınköprü, Selahaddin, Amirli bölgeleri ile İran'da Urmiye ve Tebriz ağızları ve Ermenistan'ın Megri şehrinde kullanılan ağızda görülmektedir (İslamov,1990: 156).

İlgi Hâli: *mēnim* "benim" *(M15-73), sēniy* "senin" *(M14-32), onın* "onun" *(M1-72), bizim* "bizim" *(M4-2), siziy* "sizin" *(M14-11), onnarın* "onların" *(M1-8).*

Yükleme Hâli: *mēni* "beni" *(M6-119), sēni* "seni" *(M14-29), onı* "onu" *(M15-82), bizi* "bizi" *(M17-37), sizi* "sizi" *(M2-72), onnarı* "onları" *(M1-54).*

Yönelme Hâli: m*iye* "bana" *(M1-64), siye* "sana" *(M2-6), ona* "ona" *(M2-79), bize* "bize" *(M3-124), size* "size" *(M5-40), onnara* "onlara" *(M16-34).*

Bulunma Hâli: *mende* "bende" *(M5-140), sende* "sende" *(M10-46), onda* "onda" *(M13-5), bizde* "bizde" *(M14-62), onnarda* "onlarda" *(M3-2).*

Ayrılma Hâli: *mennen* "benden" *(M5-73), sennen* "senden" *(M8-41), onnan* "ondan" *(M8-46), bizden* "bizden" *(M11-29), sizden* "sizden" *(M15-63), onnardan* "onlardan" *(M1-8).*

Örnekler:

- *men el uzattım* "Ben el uzattım." *(M1-44).*
- *mennen sebeti aldı* "Benden sepeti aldı." *(M5-73).*
- *miye ẖerçliġ ḳālırdı* "Bana harçlık kalırdı." *(M7-57).*
- *sen miye bir tāwıġ wėrirsey* "Sen bana bir tavuk verirsin." *(M1-88).*
- *bı ḳumaş siye köynegliġ* "Bu kumaş sana elbiselik" *(M2-6).*
- *sennen rice ediyem* "Senden rica ediyorum." *(M8-41).*
- *o sütü çıẖādırrıġ* "O sütü çıkartırız." *(M3-32).*
- *ona göre men bı dörtliġi ẖazırlādım* "Ona göre ben bu dörtlüğü hazırladım." *(M1-135).*
- *onnan sora ne ėderdile* "Ondan sonra ne ederdiler." *(M5-75).*
- *siziy ḳocayız* "Sizin dedeniz." *(M14-11).*

- *size gönortalıġ ėdibem* “Size öğlen yemeyi etmişim.” *(M6-6).*

- *biz o günner yardıma iḥtiyecimiz warıydı* “Biz o günler yardıma ihtiyacımız varıydı.” *(M1-139).*

- *giderdile şehre bize partal almaġa* “Bize elbise almaya şehre giderdiler.” *(M2-2).*

- *onnar pėnir ederdile* “Onlar peynir ederdiler.” *(M3-48).*

- *onnara ḳātıllıġ* “Onlara katılırız.” *(M16-34).*

- *onnarı dile gētiryi* “Onları dile getiriyor.” *(M1-54).*

2.2. İşaret Zamirleri

Zamir çeşitlerinden biri olan işaret zamirleri, yerini tuttukları kelimeyi belirtme görevi üstlenirler. Varlıkların veya kavramların adlarını göstererek belirten kelimelere işaret zamirleri denilmektedir (Demir, 2020: 286).

Reşidiye Türkmen ağzında işaret zamirleri *bı, o, bınnar* ve *onnar* şeklinde kullanılır, *şu* ve *şunlar* şekilleri kullanılmamaktadır.

Teklik	Çokluk
Bı “bu”, mını “bunu”	Bınnar, mınnar “bunlar”
O	Onnar “Onlar”

Tablo 3. Reşidiye Türkmen Ağzında İşaret Zamirleri

Reşidiye ağında işaret zamirlerin hâl ekleriyle çekimleri:

Yalın Hâl: *bı* “bu” (M17-1), *o* “o” (M17-14), *bınnar* “bunlar” (M5-195), *onnar* “onlar” (M19-20).

İlgi Hâli: *bının* “bunun” (M17-7), *onın “onun” (M1-72), onnarın* “onların” (M1-7).

Yükleme Hâli: *bını* “bunu” (M3-12), *onı “onu” (M15-82), onnarı* “onları” (M1-54).

Yönelme Hâli: *bına* “buna” (M5-50), *ona* “ona” (M6-31), *bınnara* “bunlara” (M4-8), *onnara* “onlara” (M16-34).

Bulunma Hâli: *bında* “bunda” (M17-11), *onda* “onda” (M17-65), *bınnarda* “bunlarda” (M1-6), *onnarda* “onlarda” (M3-2).

Ayrılma Hâli: *onnan* “ondan” (M3-59), *onnardan* “onlardan” (M1-8).

Örnekler:

- *onnar pėnir ederdile* “Onlar peynir ederdiler” *(M3-48).*
- *onnara ḳātıllıġ* “Onlara katılırız” *(M16-34).*
- *ona göre men bı dörtliġi ḥazırlādım* “Ona göre ben bu dörtlüğü hazırladım” *(M1-135).*
- *onnan sora ne ėderdile* “Ondan sonra ne ederdiler” *(M5-75).*
- *bı ḳız gėdiyi ussu getirmeġe* “Bu kız su getirmeye gidiyor” *(M5-7).*
- *bını tarḫana mercimeg ederdiy* “Bunu tarhana mercimek ederdin” *(M6-87).*
- *bına diyelle közer* “Buna közer derler” *(M20-96).*
- *bında ḥaraketler war* “Bunda hareketler var” *(M1-22).*
- *bınnar şam istelle* “Bunlar akşam yemeği isterler” *(M5-195).*
- *bınnarda hepsinde feᶜeliyet war* “Bunlarda hepsinde faaliyet var” *(M1-76).*

2.3. Dönüşlülük Zamirleri

Dönüşlülük zamirinin esas görevi, canlıları özellikle de şahsı temsil etmesidir. Türkiye Türkçesindeki *kendi* kelimesinin dönüşlülük fonksiyonu, Irak Tükmen Türkçesinde de *öz* kelimesiyle yapılmaktadır (Tokatlı, 2012: 83-92). Reşidiye Türkmen ağzında dönüşlülük zamiri olarak "*öz*" kelimesi ile karşılanır. Bu kelimeyi iyelik ekleri ekleyerek kişiler ifade edilir. Ayrıca hâl ekleri de eklenilir:

Kişi	Tekil	Çoğul
1. Kişi	Özim	Özimiz
2. Kişi	Öziy	Öziyiz
3. Kişi	Özi	Özleri

Tablo 4. Reşidiye Türkmen Ağzında Dönüşlülük Zamirleri

özimiz "kendimiz" (M21-6) özi "kendi" (M3-9),

öziydi "kendisiydi" (M8-32) özleri "kendileri" (M8-19**)**

Örnekler:

- *özlerinin gėwillērinde warıydı* "Kendilerinin gönüllerinde varıydı" *(M16-6).*
- *özleri gördile mēni izaġdan* "Kendileri beni uzaktan gördüler" *(M19-59).*
- *özi bize yėrimizi ḥazırlıyacaġ* "Kendisi bize yerimizi hazırlayacak" *(M19-89).*
- *özi ne masraf isterdi* "Kendisi ne masraf isterdi" *(M8-37).*
- *özözimiz ḳeni^{c}liyiġ* "Kendi kendimizi ikna ediyoruz" *(M21-6).*

Hâl eki ile kullanılan dönüşlülük zamiri:

- *arḫadaşları özini beklelle* “Arkadaşları kendini beklerler”.(*M5-202).*
- *diyērig̱ özine beşyatag̱* “Beş yatak kendine “ona” deriz”(*M11-14).*

2.4. Soru Zamirleri

Nesneleri ve kavramları soru şeklinde temsil eden, onların yerine soru yoluyla geçen kelimelere soru zamirleri denilmektedir (Demir, 2020: 290). Reşidiye Türkmen ağzında soru zamirleri olarak şu şekilde görülür:

kim “kim” (M3-141), *kime* “kime” (M20-69), *kimi* (M6-92), *hara* “nereye” (M5-65), *harda* “nerde” (M2-76), *hardan* “nerden” (M9-8), *hassı* “hangisi” (M7-14), ne (M19-89), *ne ederdi* “ne yapardı” (M14-4), *nēdi* “nedir” (M5-197).

Örnekler:

- *kim yedi mınnan?* “Kim bundan yedi?” *(M3-141).*
- *bı partalı hara ḳoyardıla?* “Bu elbiseyi nereye koyardılar?” *(M2-76).*
- *nēdi mının meᶜnesi?* “Bunun manası nedir?” *(M5-197).*
- *kimi yil orag̱nan biçiliydi* “Kimi yıl orakla biçiliyordu” *(M6-92).*

2.5. Belirsizlik Zamirleri

Nesnelerin ve kavramların belirsiz bir şekilde ifade eden zamirlere belirsizlik zamirleri denilmektedir. Musul Reşidiye Türkmen ağzında belirsizlik zamirleri şunlardır:

herkez “herkes” *(M1-26), başḳa* “başka” *(M16-16), beᶜzi* “bazı” *(M16-42), baᶜzen* “bazen” *(M16-34), birisi* “birisi” *(M11-114), çoḫı* “çoğu” *(M20-150), ḥepsi* “hepsi” *(M16-15), ḫımmı* “hepsi” *(M17-13), ḫımsı* “hepsi” *(M6-26), kimsi* “kimisi” *(M6-26), kimse* “kimse” *(M10-4), kimseye* “kimseye” *(M10-11), bir dene* “bir tane”

(M11-67), filan “filan” *(M12-104), bir şey* “bir şey” *(M14-33), bir şikil* “bir şekil” *(M19-26), filankas* “filan” *(M19-13), heç bir “*hiçbir” *(M1-7), şey* “şey” *(M1-18).*

3. ZARFLAR

Zarflar, bir fiili herhangi bir çekim eki almadan zaman, yer, durum, azlık, çokluk, soru gibi çeşitli açılardan niteleyen ad soylu kelimelerdir (Demir, Yılmaz, 2016: 217).

Reşidiye Türkmen ağzında zarflar işlevleri bakımından beşe ayrılır:

3.1. Durum zarfları

Bir fiilin, bir sıfatın ya da bir başka zarfın anlamını nicelik açısından belirten kelimelere durum zarfı denilir. Metinlerde Reşidiye Türkmen ağzında tespit edilen durum zarfları şu şekildedir:

işte bėle ᶜelem yıġışıbtıla “İşte böyle âlem toplanmışlar” *(M2-41), barabar çeşt yesinne* “Beraber kahvaltı yesinler” *(M5-202), yawaş yawaş giderdiġ* “Yavaş yavaş giderdik” *(M7-64), en güzel ādım ölçen* “En güzel adım ölçen” *(M11-8), eyyi dos eyyi arḫadaş ḳalmādı* “İyi dost iyi arkadaş kalmadı” *(M11-127), eyyice sorıştırırla ḳıza dānışılla* “Gereği kadar soruşturular kıza danışırlar” *(M11-109), bı doġrı ādı dēgil* “Bu doğru adı değil” *(M9-76), ḳaça ḳaça geldi ḳurnaya* “Koşa koşa köşeye geldi” *(M20-40), bir deḫi yengi grub* “Bir daha yeni grup” *(M4-28), gene her yil turasimizden bir şey apparıyıġ* “Gene her yıl kültürel mirasımızdan bir şey götürüyoruz” *(M4-31), ėpeyyi yėriyennen sora ȫgimize bir merkez geldi* “Epey yeridikten sonra önümüze bir karakol geldi” *(M7-80), olmasın bir yėrde çoḫ tāḫıl* “Olmasın bir yerde çok tahıl” *(M14-8), tek tek bėle yoldan geçerdi* “Tek tek böyle yoldan geçerdi” *(M19-59), bilemizceydi nice duymādıġ* “Bizimleydi nasıl duymadık” *(M20-22), ḳōcası ḳurdu ȫzin yėngişten* “Dedesi yeniden onu kurdu ” *(M8-9).*

3.2. Zaman Zarfları

Zaman isimleri zaman zarfı olarak kullanılır (Özkan vd., 2019: 102). Metinlerde Reşidiye Türkmen ağzında tespit edilen zaman zarfları şu şekildedir:

Metinlerde Reşidiye Türkmen ağzında tespit edilen zaman zarfları şu şekildedir:

sebbeḥ "sabah" *(M19-28), gece* "gece" *(M20-34), gunduz* "gündüz" *(M17-23), aḥşam* "akşam" *(M18-7), kindi* "ikindi" *(M5-56), günorta* "öğlen vakti" *(M8-72), eḥir* "son" *(M8-104), gec* "geç" *(M12-4), eskiden* "eskiden" *(M14-82), miġrib* "akşam vakti" *(M15-90), dayna* "yarın"[7] *(M20-91), ewwalki kere* "evvelki kez, ilk kere" *(M4-27), sora* "sonra" *(M4-37), indi* "şimdi" *(M5-3), hemen* "hemen" *(M5-22), olannan sora* "olduktan sonra" *(M9-44), aḫırında* "en sonda" *(M18-46), sonkı yil* "sonraki yıl" *(M6-96), waḳıt* "vakit" *(M7-103), yaz* "yaz mevsimi" *(M13-36), bahar* "bahar mevsimi" *(M11-79), ḳış* "kış mevsimi" *(M13-20), güz* "güz mevsimi" *(M20-18), çoḫtandı* "çoktandı" *(M11-81), ögce* "önce" *(M5-1), erteden* "erkenden" *(M2-15), ancaġ* "ancak" *(M5-93), bildir* "geçen sene" *(M20-172), bınnan awwel* "bundan evvel" *(M6-65).*

3.3. Yer-Yön Zarfları

Yer-yön zarfları, fiil ve fiilimsinin önüne gelerek fiilin, yönünü gösterir. Yer ifadesi vardır. Fiilin anlamını yer ve yön bakımından etkilemektedirler (Demir, 2020: 296). Reşidiye Türkmen ağzında tespit edilen yer-yön zarfları şu şekildedir:

geri "geri" *(M8-94), yan* "yan" *(M9-96), yuḫarı* "yukarı" *(M20-40), içēri* "içeri" *(M6-47), yāzı* "dışarı" *(M19-55), bıra* "bura" *(M3-50 o yana* "o yana" *(M21-15), aralarında* "aralarında" *(M2-26), ḳarşımıza* "karşımıza" *(M20-168), teref* "kıbleye doğru" *(M8-11), ḳarşı* "karşı" *(M5-122), aşşaġı* "aşağı" *(M6-27).*

3.4. Miktar Zarfları

Azlık-çokluk zarfları miktar, ölçü ve derece ifade eder. Reşidiye Türkmen ağzında bu zarfların sayısı fazla değildir. Miktar zarfları olarak Reşidiye Türkmen ağzında şu şekildedir:

[7] "Dayna" Reşidiye Türkmen ağzına has olan zaman zarfı olarak "Yarın" anlamında kullanılan ve diğer Irak Türkmen Ağızlarında kullanılmamaktadır bk. (Hürmüzlü, 2013: 122).

artuġ “artık” *(M6-27), az* “az” *(M6-68), birez* “biraz” *(M9-60), çoḫ* “çok” *(M10-9), bir deḫi* “bir daha” *(M4-28), dehe* “daha” *(M1-15), naġda* “ne kadar” *(M20-39), bir nėçe* “birkaç” *(M21-10), naġdaydı* “ne kadardı” *(M13-5), esküg* “eksik” *(M8-18), hepsi* “hepsi” *(M1-6), ḫummısı* “hepsi” *(M18-2), teḳriben* “aşağı yukarı” *(M3-127).*

3.5. Soru Zarfları

Soru zarfları, fiildeki oluş ve kılışı çeşitli yönlerden soru yoluyla belirliyen zarflardı (Korkmaz, 2014: 523). Demir’e göre ise soru zarflarını bu şekilde açıklamıştır. Fiillerin ve sıfatların anlamlarını soru yoluyla belirleyen, kuvvetlendiren, belirten, değiştiren veya daraltıp sınırlayan kelimelerdir (Demir, 2020: 298). Soru zarfları olarak Reşdiye ağzında şu şekildedir:

ne? “ne” *(M3-46), nėcedi?* “nasıldı” *(M11-148), naġda?* “ne kadar” *(M13-51), nėçe?* “kaç” *(M15-45), niş?* “niçin” *(M2-9), nişi?* “niçin” *(M5-167), ne zaman?* “ne zaman” *(M4-43), hara?* “nere” *(M8-60), hardan?* “nerden” *(M8-9), harda?* “nerde” *(M19-1), nice?* “nasıl” *(M19-7), hayza* “nereye” *(M17-4), neye* “niye” (M20-13).

Reşidiye Türkmen ağzında yabancı dillerden yerleşmiş soru zarfları da bulunmaktadır: *ᶜeceb “acep” (M5-210).*

4. FİİL ÇEKİM EKLERİ

4.1. Şahıs Ekleri

Şahıs ekleri, çekimli fiillerdeki oluş ve kılınış hangi şahıs tarafından gerçekleştirdiğini gösterir. Bundan dolayı şahıs ekleri, fiillerdeki oluş ve kılışı bir zaman ve şekil kalıbı içinde şahıslara bağlar (Korkmaz, 2003: 571).

4.1.1. Birinci Tipteki Şahıs Ekleri

Reşidiye Türkmen ağzında birinci tipteki şahıs ekleri zamir menşeli şahıs ekleridir:[8]

Teklik 1. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında teklik birinci şahısta *-Am* şeklinde kullanılır. Aşağıdaki örneklerde görüldüğü gibi ses olaylarına göre ek aldıkça değişen yapılarda bile ekin aynı şekilde kaldığı, ünlü uyumuna göre tıpkı Türkiye Türkçesinde olduğu gibi uyuma göre eklendiği dikkati çeker:

ḳalmışam "kalmışım" *(M1-45), aġlaram* "ağlarım" *(M1-66), ālıbam* "almışım" *(M2-38), ḳālıyam* "kalıyorum" *(M2-59), baġlaram* "bağlarım" *(M12-71), bilmiyem* "bilmiyorum" *(M21-30), gētirrem* "getiririm" *(M21-9), ėderem* "ederim" *(M12-80), döerem* "dönerim" *(M14-66).*

Teklik 2. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında teklik ikinci şahıs eki -s*Ay* şeklinde kullanılır:

ḳālırsay "kalırsın" *(M2-62), tanıysay* "tanıyorsun" *(M3-118), ḳātılıysay* "katılıyorsun" *(M5-156), alıysay* "alıyorsun" *(M5-140), asıysay* "asıyorsun" *(M5-142), atarsay* "atarsın" *(M14-88), ėdibsey* "etmişsin" *(M5-140), dögersey* "döversin" *(M14-94), çekiysey* "çekiyorsun" *(M15-51), bilirsey* "bilisin" *(M19-33).*

Teklik 3. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında teklik üçüncü şahıs eksiz kullanılır:

gediyi "gidiyor" *(M7-23), gēliyi* "geliyor" *(M8-6), bāşlıyı* "başlıyor" *(M1-54), ātıyı* "atıyor" *(M20-16), içiyi* "içiyor" *(M20-28), ölmiş* "ölmüş" *(M2-64), görmiş* "görmüş" *(M2-66), geleceġ* "gelecek" *(M4-48), diyeceġ* "diyecek" *(M5-136).*

[8] Reşidiye Türkmen ağzında, her üç tipteki şahıs ekleri genellikle eklerin düz dar şekli kullanıldığı göze çarpmaktadır.

Çokluk 1. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında çokluk birinci şahıs eki *-Iġ* şeklinde kullanılır. Ancak düz ünlülü şekli daha sık kullanıldığı metinlerde görülmektedir:

getirriġ "getiririz" *(M1-83), ḳōyıbıġ* "koymuşuz" *(M2-10), dōlannıġ* "dolaşırız" *(M2-31), ėderiġ* "ederiz" *(M3-25), süzeriġ* "süzeriz" *(M3-26), istēriġ* "isteriz" *(M5-20), saġarıġ* "sağarız" *(M12-23), içiyiġ* "içiyoruz" *(M17-71).*

Çokluk 2. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında çokluk ikinci şahıs eki *-sIz* şeklinde görülür:

baḫarsız "bakarsınız" *(M1-87), ḳuracaġsız* "kuracaksınız" *(M2-76), wėreceġsiz* "vereceksiniz" *(M2-78), gidebilirsiz* "gidebilirsiniz" *(M4-5), gelesiz* "gelesiniz" *(M4-25), gidersiz* "gidersiniz" *(M5-21), apparırsız* "götürürsünüz" *(M8-39), gezeceġsiz* "gezeceksiniz" *(M15-15).*

Çokluk 3. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında çokluk üçüncü şahıs eki *-lAr* şeklindedir:

Oḫırlar "okurlar" *(M2-23), appārmışlar* "götürmüşler" *(M18-2), ālıllar* "alırlar" *(M18-2), yıġışıllar* "toplnırlar" *(M18-7), ḳālıllar* "kalırlar" *(M19-69), sürdiler* "sürdüler" *(M1-90), gėttiler* "gittiler" *(M2-73), diyeller* "derler" *(M7-49).*

4.1.2. İkinci Tipteki Şahıs Ekleri

Reşidiye Türkmen ağzında ikinci tipteki şahıs ekleri, iyelik menşeli şahıs ekleridir. Bugün Türkçede görülen geçmiş zaman ve şart çekimlerinde kullanılan eklerdir (Ergin, 2020: 286).

Teklik 1. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında teklik birinci şahıs eki *-m* şeklinde kullanılır:

aldım “aldım” *(M1-1), yazdım* “yazdım” *(M1-10), yōrıldım* “yoruldum” *(M2-59), gördim* “gördüm” *(M5-21), dėdim* “dedim” *(M6-119), buzdum* “buzdum” *(M19-52), saysam* “saysam” *(M5-96), gelsem* “gelsem” *(M20-112).*

Teklik 2. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında teklik ikinci şahıs eki *-y* olarak kullanılır:

baḫardıy “bakardın” *(M2-41), dėdiy* “dedin” *(M2-60), yaydıy* “yaydın” *(M3-125), ḳoydıy* “koydun” *(M6-81), serdiy* “serdin” *(M6-85), ḳalırsay* “kalırsın” *(M2-62).*

Teklik 3. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında teklik üçüncü şahıs eki, Türkiye Türkçesi örneklerinde olduğu gibi eksiz kullanılmaktadır:

oldı “oldu” *(M1-4), yandı* “yandı” *(M1-59), kesildi* “kesildi” *(M1-117), geldi* “geldi” *(M2-43), āçıldı* “açıldı” *(M4-5), sėleşse* “konuşsa” *(M5-9), gelse* “gelse” *(M6-112), düşse* “düşse” *(M10-30).*

Çokluk 1. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında çokluk birinci şahıs eki *-ġ* şeklinde tespit edilmiştir:

başlādıġ “başladık” *(M1-15), appardıġ* “götürdük” *(M1-83), ḳoydıġ* “koyduk” *(3-12), dediġ* “dedik” *(M4-7), oldıġ* “olduk” *(M4-17), sāġdıġ* “sağdık” *(M12-19), giydiġ* “giydik” *(M17-64).*

Çokluk 2. Şahıs

Irak Türkmen Türkçesinin (y) grubu ağızlarında görülen geçmiş zamanın çokluk 2. şahıs eki *-yIz* şeklinde kullanılır (Hürmüzlü, 2013: 42). Reşidiye Türkmen ağzında çokluk ikinci şahıs eki aynen *-yIz* şeklinde kullanılmaktadır.

yerdiyiz “yerdiniz” *(M6-70), gördiyiz* “gördünüz” *(M7-83), saldıyız* “saldınız” *(M5-119).*

Çokluk 3. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında çokluk üçüncü şahıs eki *-lAr* şeklindedir:

dėdiler “dediler” *(M6-113), endirdiler* “indirdiler” *(M1-34), sürdiler* “sürdüler” *(M1-90), mindiler* “bindiler” *(M2-65), gömdiler* “gömdüler” *(M2-72), sėwdiler* “sevdiler” *(M4-42).*

4.1.3. Üçüncü Tipteki Şahıs Ekleri

Türkçede üçüncü tipteki şahıs ekleri olarak da emir ekleri gösterilir (Ergin, 2020: 288). Reşidiye Türkmen ağzında üçüncü tipteki şahıs ekleri şu şekildedir:

Teklik 1. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında teklik birinci şahıs emir eki *-Xm* şeklindedir. Ünlüyle biten fiillere /y/ ünsüzüyle kurulur:

tanışım “tanışayım” *(M1-64), gēlim* “geleyim” *(M1-88), baḫım* “bakayım” *(M3-113), ėdim* “edeyim” *(M11-85), diyim* “diyeyim” *(M12-110), ēkim* “ekeyim” *(M14-4), görim* “göreyim” *(M15-71), görüm* “göreyim” *(M10-31).*

Teklik 2. Şahıs

Türkçede teklik ikinci şahıs emirde ek yoktur. Reşidiye Türkmen ağzında da teklik ikinci şahıs emir eksiz ifade edilir:

gel “gel” (M15-72), *baḫ* “bak” (MA15-99), *gör* “gör” (M6-5), *ol* “ol” (M11-112), *ḳoy* “koy” (M20-55).

Teklik 3. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında teklik üçüncü şahıs emir eki *-sXn* şekillerinde görülür:

ėylesin “eylesin” *(M10-17), etsin* “etsin” *(M10-1), bitsin* “bitsin” *(M1-114), dönsin* “dönsün” *(M5-48), minsin* “binsin” *(M5-102), yėsin* “yesin” *(M10-47), ḳursun* “kursun” *(M7-90), tutsun* “tutsun” *(M8-130).*

Çokluk 1. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında çokluk birinci şahıs emir eki *-eğin, -ağın* biçimlerinde kullanılmaktadır. Bir veya birden fazla kişiye konuşarak cümleye davet ve katılma anlamı katmaktadır:

gideğin “gidelim” *(M2-26), sėleşeğin* “konuşalım” *(M4-1), wėreğin* “verelim” *(M4-14), diyeğin* “diyelim” *(M5-1), yatağın* “yatalım” *(M11-58), alağın* “alalım” *(M17-84), wırağın* “vuralım” *(M19-38).*

Çokluk 2. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında çokluk ikinci şahıs emir eki *-In* şeklinde görülmektedir:

gedin “gidin” *(M1-86), dağıdın* “dağıtın” *(M3-84), sėleyin* “söyleyin” *(M5-42), görin* “görün” *(M5-102), aparın* “götürün” *(M12-117), gēlin* “gelin” *(M5-40).*

Çokluk 3. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında çokluk üçüncü şahısta *-sInlAr* veya *-sInnAr* çokluk ekinin ilerleyici benzeşme yoluyla bu şekilde kullanılır:

alsınlar “alsınlar” *(M8-123), eksinner* “eksinler” *(M11-43), etsinner* “etsinler” *(M10-47), dėsinner* “desinler” *(M10-47), ōḫısınnar* “okusunlar” *(M16-4).*

4.2. Fiillerin Basit Çekimi

4.2.1. Haber Kipleri

Adından anlaşılacağı üzere, bu kipler yapılmış, yapılmakta veya yapılacak olan işleri haber verme, yargı hâlinde bildirme niteliği taşıyan kiplerdir. Geçişli geçişsiz, olumlu olumsuz kök ve gövde hâlindeki bütün fiilleri kapsamaktadır. Bu

kipleri kurmak üzere getirilen ekler, hem kipin ifadesi olan şekil ve kalıbı hem de zamanı içlerine alırlar (Korkmaz, 2003: 527). Reşidiye Türkmen ağzında haber kipleri şu şekilde görülmektedir:

4.2.1.1. Geniş Zaman

Türkiye Türkçesinde, bu kip fiilin karşıladığı hareketin anlamında her zaman, geçmiş zamanda başlayıp şimdi de devam ettiği gelecek zamanda da olabileceğini ifade eder (Atmaca, 2017: 165).

Reşidiye Türkmen ağzında geniş zaman eki *-Xr, -Ar* şeklindedir. Yalnız Musul Reşidiye Türkmen ağzında /r/ sesiyle biten fiillerde teklik ve çokluk 1. şahıs çekimlerinde geniş zaman ünlüsünün bazen düştüğü görülmektedir. Ayrıca yörenin ağzında sonu /l/ ile biten fiillere ek getirildiğinde ekteki /r/ sesi ilerleyici benzeşme yoluyla /l/ sesine dönüşür. 3. çokluk şahıslarda çokluk eklerindeki /l/ sesi ilerleyici benzeştirme sonucu geniş zaman ekinde /r/'yi /l/'ye dönüştürür (Bayatlı, 2017: 54). Bu durum Güney Doğu İran'ın Kaşkay Türkçesinde de görülmektedir (*ollam* "olurum", *incellem* " incelirim", *itirrem* "yitiririm", *görrem* "görürüm" gibi (Doğan, 2020: 25-27).

Olumlu Çekimi

Teklik 1. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında teklik birinci şahıs geniş zaman eki kalınlık incelik uyumuna uygun olarak *-ArAm, -XrAm, ve -rAm* şeklindedir:

güllem "gülerim" *(M1-120), ağlaram* "ağlarım" *(M1-120), çalḫaram* "çalkarım" *(M3-142), ataram* "atarım" *(M7-84), tutaram* "tutarım" *(M8-31), çağırram* "çağırırım" *(M10-9), ėderem* "ederim" *(M12-14), wėrrem* "veririm" *(M13-10), gellem* "gelirim" *(M15-89), öllem* "ölürüm" *(M10-36).*

Teklik 2. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında teklik ikinci şahıs geniş zaman eki ünlü uyumuna uygun olarak *-Arsay, -IrsAy* şeklinde kullanılır:

ḳālırsay "kalırsın" *(M2-62), doġrarsay* "doğrarsın" *(M6-80), ālırsay* "alırsın" *(M8-66), çıḫarsay* "çıkarsın" *(M8-66), aynarsay* "anlarsın" *(M11-102), olırsay* "olursun" *(M13-89), yersey* "yersin" *(M18-6), bilirsey*"bilirsin" *(M19-33), minersey* "binersin" *(M20-6).*

Teklik 3. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında teklik üçüncü şahıs geniş zaman eki, ünlü uyumuna uygun olarak *-Xr, -r, -Ar* şekilinde görülür:

olır "olur" *(M1-32), oyadır* "uyandırır" *(M1-121), ḳaldırır* "kaldırır" *(M3-74), apparır* "götürür" *(M5-34), yıġışır* "toplanır" *(M11-111), ōtırır* "oturur" *(M12-7), gētirir* "getirir" *(M5-92), gēlir "gelir" (M6-49), ālır "alır" (M14-89), yorınır "yorulur" (17-24), ḳızdırır* "kızdırır" *(M18-3), ḳurur* "kurur" *(M11-80), görür* "görür" *(M5-19), yer* "yer" *(M11-130), tutar* "tutar" *(M12-8), aḫar* "akar" *(M12-30), keser* "keser" *(M13-9).*

Çokluk 1. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında çokluk birinci şahıs geniş zamanın eki *-ArIġ, -rIġ* düz dar şekli kullanılmaktadır. Ayrıca çokluk birinci şahıs geniş zaman çekimlerinde /l/ sesiyle biten fiillerde geniş zaman ekinin ünsüzü /l/'ye dönüşür:

getirriġ "getiririz" *(M1-83), sērriġ* "sereriz" *(M3-8), döneriġ* "döneriz" *(M3-24), saġarıġ̇* "sağarız" *(M3-25), wėrriġ* "veririz" *(M3-45), diyeriġ* "deriz" *(M4-14), tökeriġ* "dökeriz" *(M12-10), bişirriġ* "bişiririz" *(M13-13), asarıġ̇* "asarız" *(M18-35), ḳallıġ̇* "kalırız" *(M3-30), sallıġ̇* "salarız" *(M3-39).*

Çokluk 2. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında çokluk ikinci şahıs geniş zaman eki *-ArsIz, -IrsIz* şeklinde görülür. Irak Türkmen Türkçesinde geniş zaman çokluk ikinci şahıs ekinin

bazen düştüğü görülmektedir (Hürmüzlü, 2013: 41). Reşidiye Türkmen ağzında bu durum geniş zamanın çokluk ikinci şahıs ekininde bazen düştüğü görülür:

gidersiz "gidersiniz" *(M5-21), gülersiz* "gülersiniz" *(M8-68), ėdersiz* "edersiniz" *(M8-68), dönersiz* "dönersiniz" *(M8-68), yersiz* "yersiniz" *(M8-108), bilirsiz* "bilirsiniz" *(M5-110), apparırsız* "götürürsünüz" *(M8-39),olırsız* "olursunuz" (M8-67), *dolandırırsız* "dolandırırsınız" *(M15-14).*

Çokluk 3. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında çoluk üçüncü şahıs geniş zaman eki *-(y)ArlAr, -IrlAr, -AllA(r)* biçimlerinde ortaya çıkmıştır. Ayrıca Reşidiye Türkmen ağzında geniş zaman ekinin çokluk üçüncü şahıslarda yazı dilinden farklı olarak -r geniş zaman ekinin /l/'ye dönüşmesidir. "Çokluk 3. kişi çekiminde geniş zaman ekinin /r/ ünsüzü ve şahıs ekindeki /l/ sesinin ilerleyici benzeşme etkisiyle /l/ şeklini alabileceği" (Jaafer, 2017: 30) bilgisini de unutmamak gerekir. Aynı zamanda Reşidiye Türkmen ağzında fiil çekimlerinde çokluk üçüncü şahıs ekinin bazen sadece -le, -la şekillerinde görülür ve -r sesinin düştüğü göze çarpmaktadır:

tutarlar "tutarlar" *(M14-25), doġrarlar* "doğrarlar" *(M18-33), diyerler "derler" (M11-94), enerler* "inerler" *(M11-115), yerler* "yerler" *(M18-2), oḫırlar* "okurlar" *(M2-23), ḳoyallar* "koyarlar" *(M11-118), bağlalla* "bağlarlar" *(M3-22), ḳatalla* "katarlar" *(M6-78), acallar* "acıkırlar" *(M5-88), bağlallar* "bağlarlar" *(M12-39), tutalla* "tutarlar", *yatalla* "yatarlar" *(M19-67).*

Olumsuz Çekimi

Geniş zamanın olumsuzunda diğer kiplerden çok farklı bir durum vardır. Diğer çekimlerde normal olarak şekil ve zaman ekleri fiilin olumlu şeklinde de menfisine de getirilmektedir. Ancak bu durum geniş zamanda değişmektedir. Geniş zamanın olumlu ve olumsuzu ayrı ayrı eklerle çekimi yapılmaktadır. Bugün Türkçede geniş zamanın olumsuz ekleri *-ma, -me, -maz, -mez* şeklindedir (Ergin, 2013: 294).

Irak Türkmen Türkçesinde geniş zamanın olumsuz şekli, teklik ve çokluk birinci ve ikinci kişilerde *-mA* şeklinde, teklik ve çokluk üçüncü kişilerde *-mAz* getirilerek yapılmaktadır (Bayatlı, 1996: 391).

çıḫmam "çıkmam"*, çıḫmassay* "çıkmazsın*", çıḫmaz* "çıkmaz", *çıḫmanıġ* "çıkmayız"*, çıḫmassız* "çıkmazsınız" *çıḫmazlar* "çıkmazlar"*gibi.*

Teklik 1. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında teklik birinci şahıs geniş zamanın olumsuz eki *-mAm* biçiminde görülür:

çıḫmam "çıkmam" *(M15-52), bilmem* "bilmem" *(M1-35), sürmem* "sürmem" *(M6-59), wėrmem* "vermem" *(M12-106), ėtmem* "etmem" *(M13-46).*

Teklik 2. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında teklik ikinci şahıs geniş zamanın olmsuz eki, ünsüz benzeştirme sonucunda (-zs>ss) *-massay* şeklinde görülür:

etmessey "etmezsin" *(M8-53).*

Teklik 3. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında teklik üçüncü şahıs geniş zamanın olumsuzu *-mAz* ekiyle yapılır:

sormaz "sormaz" *(M1-121), yatmaz* "yatmaz" *(M5-149), olmaz* "olmaz" *(M5-176), uymaz* "uymaz" *(M7-109), ḳalmaz* "kalmaz" *(M12-75), ḳoymaz* "koymaz" *(M15-95), almaz* "almaz" *(M20-136), görmez* "görmez" *(M1-106), benzemez* "benzemez" *(M9-105), demez* "demez" *(M11-103), düşmez* "düşmez" *(M17-47).*

Çokluk 1. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında geniş zamanın çokluk birinci şahıs olumsuz eki *-mAnIġ* şeklinde kullanılır:

ḳapatmanıġ “kapatmayız” *(M3-28), ḳadırmanıġ* “kaldırmayız” *(M5-47), ḳaḫmanıġ* “kalkmayız” *(M5-191).*

Çokluk 2. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında geniş zamanın çokluk ikinci şahıs olumsuz eki *-mA* şeklinde tespit edilmiştir:

tutammasız “tutamazsınız” *(M12-91,92).*

Çokluk 3. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında geniş zamanın çokluk üçüncü şahıs olumsuz eki *-mAzlAr* şeklinde kullanılır:

almazlar “almazlar” (M16-20), *gidemmezle* “gidemezler” (M5-22), *ėdemmezle* “edemezler”.

4.2.1.2. Şimdiki Zaman

“Fiilin belirttiği hareketin içinde bulunan zamanda yapılmakta ve devam etmekte olduğunu bildiren zamandır” (Özkan vd., 2019: 108). Türkiye Türkçesinde şimdiki zaman eki şekil eki olarak bildirme, zaman eki olarak da şimdiki zamanı ifade eder. Bugün Türkiye Türkçesinde şimdiki zaman eki *-yor* olarak kullanılmaktadır. Ayrıca şimdiki zaman olarak *-mAktA, -mAdA*, şeklinde de kullanılmaktadır. *-mAktA, -mAdA* ekleri başlamış ve hâlen sürmekte olan bir oluş ve kılış kesin olarak anlatan bir özellik taşır (Ergin, 2013: 297). Reşidiye Türkmen ağzında *-mAktA, -mAdA* şimdiki zaman ekleri kullanılmamaktadır.

Kerkük Türkmen Türkçesi şimdiki zaman eki *-r, -Xr, -XrX* ekleriyle yapılır (Bayatlı, 1986: 291). Reşidiye Türkmen ağzında şimdiki zaman eki *-(X)y/-(X)yI* şeklinde görülür. Ekin sonundaki ünlü ses üçüncü şahıs çekimi dışında diğer şahıslarda düştüğünü Bilgehan A. Gökdağ (2019: 109), “Telafer Ağzı” çalışmasında belirtilmiştir. Ancak bizim ele aldığımız metinde üçüncü şahıs çekiminde de bazen düştüğü *‘baḫıy’* ‘bakıyor’ örneğinde görülmektedir.

Olumlu Çekimi

Teklik 1. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında teklik birinci şahıs şimdiki zaman eki *-(I)yAm* şeklinde görülür:

görişiyem "görüşüyorum" *(M1-64), istiyem* "istiyorum" *(M7-71), ediyem* "ediyorum" *(M8-41), wėriyem* "veriyorum" *(M11-104), kȫçiyem* "taşınıyorum" *(M12-99), gētiriyem* "getiriyorum" *(M15-91), yātıyam* "yatıyorum" *(M10-39), çıḫıyam* "çıkıyorum" *(M19-48).*

Teklik 2. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında teklik ikinci şahıs şimdiki zaman eki *-(I)ysAy* şeklinde kullanılır:

biliysey "biliyorsun" *(M5-30), ekiysey* "ekiyorsun" *(M5-206), ėdiysey* "ediyorsun" *(M11-107), sögiysey* "sövüyorsun" *(M13-81), göriysey* "görüyorsun" *(M15-35), tanıysay* "tanıyorsun" *(M3-118), kātılıysay* "katılıyorsun" *(M5-156), asıysay* "asıyorsun" *(M5-215), yorılıysay* "yoruluyorsun" *(M21-8).*

Teklik 3. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında teklik üçüncü şahıs şimdiki zaman eki *-(I)yI* şeklinde görülür. Teklik üçüncü şahıs şimdiki zaman ekinin sondaki ünlünün bazen düştüğü görülür:

bāşlıyı "başlıyor" *(M1-54), gėdiyi* "gidiyor" *(M5-7), sėwiyi* "seviyor" *(M5-23), olıyı* "oluyor" *(M5-139), istiyi* "istiyor" *(M6-10), appārıyı* "götürüyor" *(M6-46), ḳuruyı* "kuruyor" *(M10-1), yazıyı* "yazıyor" *(M10-22), ēziyi* "eziyor" *(M14-42), ālıyı* "alıyor" *(M16-17), yėriyi* "yürüyor" *(M20-24).*

Çokluk 1. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında çokluk birinci şahıs şimdiki zaman eki ünlü uyumuna uygun olarak *-(I)yIġ* şeklinde kullanılır:

çālıyıġ “çalıyoruz” *(M1-89), döniyiġ* “dönüyoruz” *(M2-60), köçiyiġ* “taşınıyoruz” *(M3-117), istiyiġ* “istiyoruz” *(M4-25), apparıyıġ* “götürüyoruz” *(M4-31), wėriyiġ* “veriyoruz” *(M5-40), baġlıyıġ* “bağlıyoruz” *(M5-50), ḳaldırıyıġ* “kaldırıyoruz” *(M6-98), ḳātıyıġ* “katıyoruz” *(M-12-76), biçiyiġ* “biçiyoruz”(*M14-29).*

Çokluk 2. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında çokluk ikinci şahıs şimdiki zaman eki *-(I)ysIz* şeklinde kullanılır:

wėriysiz “veriyorsunuz” *(M5-191), geliysiz* “geliyorsunuz” *(M12-4), istiysiz* “istiyorsunuz” *(M15-73), apparıysız* “götürüyorsunuz” *(M19-85), biliysiz* “biliyorsunuz” *(M4-38).*

Çokluk 3. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında çokluk üçüncü şahıs şimdiki zaman eki *-(I)ylAr* şeklinde kullanılır:

doldırıylar “dolduruyorlar” *(M15-21), istiyler* “istiyorlar” *(M5-29).*

Reşidiye Türkmen ağzında şimdiki zaman çokluk üçüncü şahıs eki yerine bazen *-alla(r)* geniş zaman üçüncü şahıs ekinin şimdiki zamanı ifade etmek için kullanıldığı görülür:

baḫalla “bakıyorlar” *(M5-190), çalḫalla* “çalakalıyorlar” *(M6-72).*

Olumsuz Çekimi

Teklik 1. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında teklik birinci şahıs şimdiki zamanın olumsuz eki *-mA* ile şimdiki zaman eki olan *-(X)y/-(X)yI* eki kendinden önce gelen /a/, /e/ geniş

ünlülerini daraltarak /ı/, /i/, /u/, /ü/'ye dönüştürür. Böylelikle şimdiki zamanın teklik birinci şahıs olumsuz eki *-mIyAm* şeklinde yapılır:

alamıyam "alamıyorum" *(M15-87), inanmıyam* "inanmıyorum" *(M6-118), istēmiyem* "istemiyorum" *(M15-58), bilmiyem* "bilmiyorum" *(M15-82), kesmiyem* "kesmiyorum" *(M19-56).*

Teklik 2. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında teklik ikinci şahıs şimdiki zamanın olumsuzu *-mIysAy* ekiyle yapılır:

yorılmıysay "yorulmuyorsun" *(M5-206), suwarmıysay* "sulamıyorsun" *(M5-206), wırmıysay* "vurmuyorsun" *(M5-212), almıysay* "almıyorsun" *(M19-87), bilmiysey* "bilmiyorsun" *(M11-117), istemiysey* "istemiyorsun" *(M15-81).*

Teklik 3. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında teklik üçüncü şahıs şimdiki zaman olumsuz eki *-mIyI, -mIy* ekleriyle yapılır:

bilmiyi "bilmiyor" *(M6-166), ḳalmıyı* "kalmıyor" *(M3-10), olmıyı* "olmuyor" *(M6-37), görmiyi* "görmüyor" *(M8-154), ėtmiy* "etmiyor" *(M9-13), göndermiyi* "göndermiyor" *(M15-99), ḥezetmiyi* "hazzetmiyor" *(M15-111), gelmiyi* "gelmiyor" *(M17-34), istemiyi* "istemiyor" *(M17-60), ḳalmıyı* "kalmıyor" *(M3-101).*

Çokluk 1. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında çokluk birinci şahıs şimdiki zaman olumsuz eki *-mIyIġ* şeklinde görülür:

ᶜarlanmıyıġ "arlanmıyoruz" *(M10-19), istemiyiġ* "istemiyoruz" *(M15-31), bilmiyiġ* "bilmiyoruz" *(M20-153), tānımıyıġ* "tanımıyoruz" *(M2-58).*

Çokluk 2. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında çokluk ikinci şahıs şimdiki zaman olumsuz eki -*mIysIz* şeklinde kullanılır:

etmiysiz "etmiyorsunuz" *(M19-15).*

Çokluk 3. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında çokluk üçüncü şahıs şimdiki zaman olumsuz eki -*mIylAr* şeklinde kullanılır. Ancak Reşidiye Türkmen ağzında çoğunlukla çokluk üçüncü şahıs olumsuz çekiminde r sesinin düştüğü görülüyor:

gelmiyler "gelmiyorlar" *(M1-84), atmıyla* "atmıyorlar" *(M6-122), sermiyle* "sermiyorlar" *(M13-34), sürmiyle* "sürmüyorlar" *(M15-43), istemiyle* "istemiyorlar" *(M15-59), bitişmiyle* "bitişmiyorlar" *(M20-78).*

4.2.1.3. Duyulan Geçmiş Zaman

Duyulan geçmiş zaman, belirli bir geçmişte ve kesin biçimde tamamlanmış, fakat sonradan öğrenilmiş veya kesinliği hâlâ bilinmeyen bir olma ve yapmaya işaret eder (Karaağaç, 2016: 367).

Irak Türkmen Türkçesinde duyulan geçmiş zamanda *-mXş, -(y)Xb ekleri* kullanılır.

Reşidiye Türkmen ağzında duyulan geçmiş zaman eki iki şekilde kullanılır. Birinci tip duyulan geçmiş zaman eki *-Xp, -Xb, -XptI* ekleriyle yapılır. Reşidiye Türkmen ağzında duyulan geçmiş zamanın ikinci tip eki ise *-mXş* ekidir. *-mXş* eki, Reşidiye Türkmen ağzında duyulan geçmiş zaman çekiminde çok nadir kullanılmaktadır.

Olumlu Çekimi

Teklik 1. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında teklik birinci şahıs duyulan geçmiş zaman eki -*IbAm, -mIşAm,* şekillerinde görülür ve ünlü uyumuna uyumlu kullanılır:

ķalmışam “kalmışım” *(M1-100), doldırıbam* “doldurmuşum” *(M13-52), olıbam* “olmuşum” *(M15-88), wırıbam* “vurmuşum” *(M17-51), çıḫıbam* “çıkmışım” *(M19-56), alıbam* “almışım” *(M21-53), geçibem, gedibem* “geçmişim” “gitmişim” *(M7-102), ėdibem* “etmişim” *(M13-45), gēlibem* “gelmişim” *(M15-61), wėribem* “vermişim” *(M17-63), minibem* “binmişim” *(M20-19).*

Teklik 2. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında teklik ikinci şahıs duyulan geçmiş zamanın eki n>ñ>y değişmesi sonucunda *-IbsAy* şekilleriyle görülmüştür.

ķoyıbsay “koymuşsun” *(M6-83), adaḫlıyıbsay* “nişanlamışsın” *(M6-115).*

Teklik 3. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında teklik üçüncü şahıs duyulan geçmiş zaman eki *-Ib, -Ip, -IptI ve -mIş* genellikle düz dar şekilleri kullanılır:

yazılıp “yazılmış” *(M19-52), daldalānıp* “daldalanmış, gölgelenme” *(M2-58), adıḫlıyıb* “nişanlamış” *(M6-109), çıḫıb* “çıkmış” *(M6-109), gēlib* “gelmiş” *(M6-113), ķōyıb* “koymuş” *(M6-126), çıḫardıb* “çıkartmış” *(M7-33), ālıb* “almış” *(M7-97), gömilib* “gömülmüş” *(M11-4), olıb* “olmuş” *(M11-22), ekib* “ekmiş” *(M17-29), olmış* “olmuş” *(M19-31), susamış* “susamış” *(M1-107), yorılmış* “yorulmuş” *(M2-58), oḫımış* “okumuş” *(M11-30), wėripti* “vermiş” *(M19-48), gēlipti* “gelmiş”(*M4-10).*

Çokluk 1. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında çokluk birinci şahıs duyulan geçmiş zaman eki *-XbXġ* şeklinde görülür:

utturubuġ “oturmuşuz” *(M17-71), ķōyıbıġ* “koymuşuz” *(M2-10), giyibiġ* “giymişiz” *(M2-11), gēlibiġ* “gelmişiz”, *begenibiġ* “beğenmişiz” *(M5-35), wėribiġ* “vermişiz” *(M5-41), bitiribiġ* “bitirmişiz” *(M5-102), utturıbıġ* “oturmuşuz” *(M8-37), yibiġ* “yemişiz” *(M8-108), ėdibiġ* “etmişiz” *(M11-105), gētiribiġ* “getirmişiz” *(M19-29), ēnibiġ* “inmişiz” *(M20-92), yıġıştırıbıġ* “toplamışız” *(M21-53).*

Çokluk 2. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında çokluk ikinci şahıs duyulan geçmiş zaman eki -*XpsIz* şeklindedir. Ancak metinlerde sadece -*üpsiz* şeklinde görülmüştür:

görüpsiz "görmüşsünüz" *(M11-50).*

Çokluk 3. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında çokluk üçüncü şahıs duyulan geçmiş zaman eki -*IplAr*, -*mIşlAr* şeklinde tespit edilmiştir:

apparmışlar "götürmüşler" *(M2-25), baḫmışlar* "bakmışlar" *(M2-66), ḳoymışlar* "koymuşlar" *(M2-69), çıḫartmışlar* "çıkarmışlar" *(M2-74), basıptıla* "basmışlar" *(M6-72), asıptıla* "asmışlar" *(M8-121), adıḫlıyıptıla* "nişanlamışlar" *(M19-24), yetiriptile* "ulaştırmışlar" *(M19-17).*

Olumsuz Çekimi

Teklik 1. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında teklik birinci şahıs duyulan geçmiş zamanın olumsuz eki -*mIybAm* şekillerinde kullanılır:

duymıybam "duymamışım" *(M20-24).*

Yukarıdaki çekimde yöre ağzında -*ma* olumsuzluk ekinin ünlüsünün daraldığı görülmektedir. Bu durumun /y/ yardımcı sesinin tesiri olduğu söylenebilir.

Teklik 2. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında teklik ikinci şahıs duyulan geçmiş zamanın olumsuz eki -*mIyIpsAy* şeklinde görülür:

görmiyipsey "görmemişsin" *(M16-42), etmiyipsey* "etmemişsin" *(M16-43).*

Teklik 3. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında teklik üçüncü şahıs duyulan geçmiş zamanın olumsuz eki *-mIyIp, -mAmIş* şekillerinde görülmektedir:

awarmıyıp "evlenmemiş" *(M19-49), utturmamış* "oturmamış" *(M5-189), çıḫmamış* "çıkmamış" *(M3-87).*

Çokluk 1. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında çokluk birinci şahıs duyulan geçmiş zamanın olumsuz eki *-mIybIġ* şeklinde görülür:

duymıybıġ "duymamışız" *(M20-21).*

Çokluk 2. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında çokluk ikinci şahıs duyulan geçmiş zamanın olumsuz eki *-mIyIpsIz* şeklinde kullanılır:

görmiyipsiz "görmemişsiniz" *(M16-43), etmiyipsiz* "etmemişsiniz" *(M16-44).*

Çokluk 3. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında çokluk üçüncü şahıs duyulan geçmiş zamanın olumsuz eki *-mIyIptIlAr* şeklinde görülür. Reşidiye Türkmen ağzında genellikle çoğul ekinin /r/ ünsüzünün düştüğü görülmektedir:

olmıyıptıla "olmamışlar" *(M19-57), ḳalmıyıptıla* "kalmamışlar" *(M7-69).*

4.2.1.4. Görülen Geçmiş Zaman

Eylemin yaptığı işin geçmiş zamanda yapıldığını kesin olarak bildirmektedir. Bugün Türkiye Türkçesinde ek *-DX* şeklinde görülmektedir. Geçmiş zaman, şekil olarak bildirme, zaman olarak da hareketin konuşanın gözü önünde, bilgisi ve şuuru önünde geçtiğini ifade etmektedir. Standart Türkiye Türkçesinde, bütün geçmiş zaman eklerinde ünlülerden veya ötümlü ünsüzlerden sonra ek ötümlü; ötümsüz ünsüzlerden sonra ek ötümsüz gelir. Yani ek uyuma uygun olarak kullanılır (Hengirmen, 2015: 298).

Irak Türkmen Türkçesinde görülen geçmiş zaman hem şekil hem de zaman ifadesi taşıyan bu kip, hareketin geçmişte yapıldığını anlatmaktadır. Irak Türkmen Türkçesinde görülen geçmiş zaman ekleri *-dX* zaman eki ile paralel olarak *-tX* şekillerinde işlenmektedir. Bu şekillerinde k, p, s, t, ḫ, ç, ş sesleriyle biten fiillerde görülür ve bütün şahıslarda özünü göstermektedir. Görülen geçmiş zaman Irak Türkmen Türkçesinde görüldüğü gibi Güney Azerbaycan Türkçesinde de aynı şekilde işlenilmektedir (Paşayev, 2004: 187).

Irak Türkmen Türkçesinde duyulan geçmiş zaman eki *-DX* şeklinde kullanılır (Şahbaz, 1997: 453). Musul Reşidiye Türkmen ağzında da görülen geçmiş zaman eki *-DX* ile karşılanır.

Olumlu Çekimi

Teklik 1. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında teklik birinci şahıs görülen geçmiş zaman eki *-DXm* şeklinde kullanılır:

wırdım "vurdum" *(M1-109), yaşadım* "yaşadım" *(M10-10), yōrıldım* "yoruldum" *(M2-59), gördim* "gördüm" *(M5-21), yėtirdim* "ulaştım" *(6-12), dėdim* "dedim" *(M6-119), ḳaldım* "kaldım" *(M8-6), oḫıdım* "okudum" *(M8-78), endim* "indim" *(M15-79), buzdum* "buzdum" *(M19-52), uyudum* "uydum" *(M1-38), ḳurdum* "kurdum" *(M13-2), ögrettim* "öğrettim" *(M1-50), baḫtım* "baktım" *(M6-114).*

Teklik 2. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında teklik ikinci şahıs görülen geçmiş zaman eki *-DXy* şeklinde kullanılır:

dėdiy "dedin" *(M2-60), ḳoydıy* "koydun" *(M6-81), serdiy* "serdin" *(M6-85), döndiy* "döndün" *(M6-86), wırdıy* "vurdun" *(M6-134), yıġardıy* "yığardın" *(M7-18), ālırdıy* "alırdın" *(M7-58), dėdiy* "dedin" *(M20-77), ḳazandıy* "kazandın" *(M20-103), ḳurduy* "kurdun" *(M20-87), ėttiy* "ettin" *(M20-103),gėttiy* "gittin" *(M20-110),attıy* "attın"(*M3-75), ḳurduy* "kurduy" *(M20-87).*

Teklik 3. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında teklik üçüncü şahıs görülen geçmiş zaman eki -*DX* şeklinde görülür. Reşidiye Türkmen ağzında bu ekler bazen ünlü uyumuna uymaz:

Oldı "oldu" *(M1-41), dağıldı* "dağıldı" *(M1-126), āçıldı* "açıldı" *(M4-5), wırdı* "vurdu" *(M5-121), ekerdi* "ekerdi" *(M6-10), endi* "indi" *(M12-5), ḳaldı* "kaldı" *(M13-4), utturdu* "oturdu" *(M15-69), ḳurdu* "kurdu" *(M20-22), durdu* "durdu" *(21-18), wazgeçti* "vazgeçti" *(M1-24), ēritti* "eritti" *(M3-81), bitti* "bitti" *(M5-84), gėtti* "gitti" *(M11-105), ḳāçtı* "kaçtı" *köçti* "göçtü" *(M12-99), baḫtı* "baktı" *(M13-9), tuttu* "tuttu" *(M21-84).*

Çokluk 1. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında çokluk birinci şahıs görülen geçmiş zaman eki -*DXġ* şekillerinde kullanılır:

ḳoydıġ "koyduk" *(M3-12), oldıġ* "olduk" *(M4-13), wėrdiġ* "verdik" *(M5-113), geldiġ* "geldik" *(M7-72), endiġ* "indik" *(M7-82), ḳaldıġ* "kaldık" *(M9-80), saġdıġ* "sağdık" *(M12-19), döndiġ* "döndük" *(M17-26), dögdiġ* "dövdük" *(M18-16), tuttuġ* "tuttuk" *(M19-45), ḳurduġ* "kurduk" *(M5-101), ḳoyduġ* "koyduk" *(M13-3), durduġ* "durduk" *(M20-36), sürdüġ* "sürdük" *(M20-166).*

Çokluk 2. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında çokluk ikinci şahıs görülen geçmiş zaman eki -*DIyIz* şeklinde görülür. Bu ek Reşidiye Türkmen ağzında bazen ünlü uyumuna uymaz ve sadece düz dar şekli görülmektedir:

gördiyiz "gördünüz" *(M7-83), giderdiyiz* "giderdiniz" *(M19-75), kiralardıyız* "kiralardınız" *(M19-75), ėderdiyiz* "ederdiniz" *(M3-51), ekerdiyiz* "ekerdiniz" *(M6-74), saldıyız* "saldınız" *(M5-191), gėttiyiz* "gittiniz" *(M5-191).*

Çokluk 3. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında çokluk üçüncü şahıs görülen geçmiş zaman eki -*DxlA(r)* şeklinde kullanılır:

wırdılar "vurdular" *(M1-92)*, *ḳırdılar* "kırdılar" *(M1-92), aldılar* "aldılar" *(M5-74), horladılar* "sardılar" *(M2-13), dėdiler* "dediler" *(M11-42), sürdiler* "sürdüler" *(M1-90), öldiler* "öldüler" *(M7-55), gėttiler* "gittiler" *(M2-73), ettiler* "ettiler" *(M6-85), attılar* "attılar" *(M19-27), taptılar* "buldular" *(M2-73), ḳurdular* "kurdular" *(M8-13), geldile* "dediler" *(M4-22), dėdile* "dediler" *(M4-25), ḳurdula* "kurdular" *(M6-13), yıḫtıla* "yıktılar" *(M10-1), ėttile* "ettiler" *(M12-20).*

Olumsuz Çekimi

Teklik 1. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında teklik birinci şahıs görülen geçmiş zaman ekinin olumsuzu -*mĀdIm* şeklinde kullanılır. Ayrıca Reşidiye Türkmen ağzında görülen geçmiş zaman olumsuz ekinin ünlüsü uzatılarak yapıldığı görülür:

bulmadım "bulmadım" *(M1-115), yetirmedim* "ulaşmadım" *(M3-135), dilmedim* "ellemedim" *(M19-55).*

Teklik 2. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında teklik ikinci şahıs görülen geçmiş zaman ekinin olumsuzu -*mAdIy* şeklinde görülür:

çıḫmādıy "çıkmadın" *(M5-172), tapmādıy* "bulmadın" *(M20-86), wėrmediy* "vermedin" *(M5-215)*

Teklik 3. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında teklik üçüncü şahıs görülen geçmiş zaman ekinin olumsuzu -*mAdI* ekiyle yapılır:

uzatmādı "uzatmadı" *(M1-41), almādı* "almadı" *(M6-25), ḳalmādı* "kalmadı" *(M782), ḳurmādı* "kurmadı" *(M8-14), çıḫmādı* "çıkmadı" *(M15-54), inanmādı*

“inanmadı” *(M19-23), olmādı* “olmadı” *(M20-62), çatlamadı* “çatlamadı” *(M20-163), işlemēdi* “işlemedi” *(M3-10), gelmēdi* “gelmedi” *(M7-123), getirmēdi* “getirmēdi” *(M15-102), göndermēdi* “göndermedi” *(M15-102).*

Çokluk 1. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında çokluk birinci şahıs görülen geçmiş zaman ekinin olumsuz eki *-mAdIġ* şeklinde kullanılmaktadır:

çıḫmādıġ “çıkmadık” *(M20-52), duymādıġ* “duymadık” *(M20-22), dėmediġ* “demedik” *(M4-19), sermēdiġ* “sermedik” *(M13-11).*

Çokluk 2. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında çokluk ikinci şahıs görülen geçmiş zaman ekinin olumsuz eki *-mAdIyIz* şeklinde tespit edilmiştir:

yėtirmēdiyiz “ulaşmadınız” *(M15-8).*

Çokluk 3. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında çokluk üçüncü şahıs görülen geçmiş zaman ekinin olumsuz eki *-mAdIlAr* şeklinde kullanılır. Reşidiye Türkmen ağzında çokluk üçüncü şahıs görülen geçmiş zamanın olumsuz ekinde, çokluk ekinin /r/ ünsüzü genelde ağızlarda düştüğü görülmektedir:

bişirmedile “pişirmediler” *(M5-164), dönmedile* “dönmediler” *(M9-26), işlemedile* “işlemediler” *(M11-46), tüketmedile* “tüketmediler” *(M14-50), ėdemmedile* “edemediler” *(M19-30), dėmedile* “demediler” *(M20-26), tapmadıla* “tapmadılar” *(M2-71), olmadıla* “olmadılar” *(M5-193), ḳurmadıla* “kurmadılar” *(M11-46).*

4.2.1.5. Gelecek Zaman

Gelecek zaman çekimi, henüz gerçekleşmemiş bir kılışı anlatır ve konuşulan zamandan sonraki bir zamanı kapsamaktadır (Banguoğlu, 2015: 465). Türkiye

Türkçesinde gelecek zaman eki hem şekil hem zaman ifade eden eklerdir. Şekil olarak bildirme zaman olarak da gelecek zamanı ifade ederler. Gelecek zaman ekleri *-acak, -ecek* olarak kullanılmaktadır (Ergin, 2020: 301).

Reşidiye Türkmen ağzında gelecek zaman eki *-AcAġ* şeklinde kullanılmaktadır.

Olumlu Çekimi

Teklik 1. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında teklik birinci şahıs gelecek zaman eki *-AcAġAm* şeklinde kullanılır ve ünlü uyumuna uyar:

ḳalacaġam "kalacağım" *(M13-43), çıḫadacaġam* "çıkartacağım" *(M14-47), yıġıştıracaġam* "toplayacağım" *(M14-52), baḫacaġam* "bakacağım" *(M20-23), gideceġem* "gideceğim" *(M10-7), öleceġem* "öleceğim" *(M10-44), diyeceġem* "diyeceğim" *(M11-22), sėleşeceġem* "konuşacağım" *(M19-1), sallam* "salacağım" *(M19-53), allam* "alacağım" *(M21-56).*

Teklik 2. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında teklik ikinci şahıs gelecek zaman eki *-AcAġsAy* şeklinde kullanılımaktadır:

beḫsedeceġsey "bahsedeceksin" *(M9-46), yorınacaġsay* "yorulacaksın" *(M20-132).*

Teklik 3. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında teklik üçüncü şahıs gelecek zaman eki *-AcAġ* şeklinde görülür:

geleceġ "gelecek" *(M4-48), edeceġ* "edecek" *(M5-138), gėdeceġ* "gidecek" *(M5-144), gėçeceġ* "geçecek" *(M5-187), diyeceġ* "diyecek" *(M5-208), süreceġ*

"sürecek" *(M14-4), döneceġ* "dönecek" *(M14-91), duracaġ* "duracak" *(M5-192), olacaġ* "olacak" *(M9-11).*

Çokluk 1. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında çokluk birinci şahıs gelecek zaman eki *-AcAġIġ* şekliyle görülmektedir:

çıḫadacaġıġ "çıkartacağız" *(M3-85), apparacaġıġ* "götüreceğiz" *(M3-85), ḳuracaġıġ* "kuaracağız" *(M4-7), salacaġıġ* "salacağız" *(M5-44), dağıdacaġıġ* "dağıtacağız" *(M5-44), ḳaḫacaġıġ* "kalkacağız" *(M14-42), ḳuracaġıġ* "kuracağız" *(M14-62), atacaġıġ* "atacağız" *(M14-63), aynadacaġıġ* "anlatacağız" (*M16-2), keseceġiġ* "keseceğiz" *(M19-89), ėdeceġiġ* "edeceğiz" *(M19-92), diyeceġiġ* "diyeceğiz" *(M20-138).*

Çokluk 2. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında çokluk ikinci şahıs gelecek zaman eki *-AcAksIz* ekiyle yapılır:

wėreceġsiz "vereceksiniz" *(M2-78), gezeceġsiz* "gezeceksiniz" *(M15-15), ḳuracaġsız* "kuracaksınız"*(M2-76).*

Çokluk 3. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında çokluk üçüncü şahıs gelecek zaman eki *-AcAġlAr* şekliyle yapılmaktadır:

uttıracaġlar "oturacaklar" *(M5-160), diyeceġler* "diyecekler" *(M20-121), ėdeceġler* "edecekler"*(M2-77).*

Olumsuz Çekimi

Reşidiye Türkmen ağzında gelecek zamanının olumsuzu *-mI* olumsuz ekiyle yapılır:

Teklik 1. Şahıs

wėrmiyeceġem “vermeyeceğim” *(M19-15).*

Teklik 3. Şahıs

yorılmıyacaġ “yorulmayacak” *(M16-45), istemiyeceġ* “istemeyecek” *(M19-48).*

Çokluk 1.Şahıs

ḳurmıyacaġıġ “kurmayacağız” *(M2-77), ėtmiyeceġiġ* “etmeyeceğiz” *(M19-89), düşmiyeceġimizi* “düşünmeyeceğimizi” *(M19-90).*

Çokluk 2. Şahıs

yorılmıyacaġsız “yorulmayacaksınız” *(M19-88).*

Çokluk 3. Şahıs

salmıyacaġlar “salmayacaklar” *(M16-46).*

4.2.2.. Tasarlama Kipleri

4.2.2.1. İstek Kipi

İstek çekimi, yalnızca şekil bildirir ve tasarlanan, umulan ve istenen bir eylemi ifade eder. İstek çekimi, bir şekil çekimi olarak, gerçekleşmemiş, ama gerçekleşmesi istenen bir olaya işaret etmektedir (Karaağaç, 2016: 373). Türkiye Türkçesinde istek kipi eki, *-A* şeklinde kullanılmaktadır. Irak Türkleri ağızlarında teklik 1. kişi, çokluk üçüncü kişi istek ekleri yerine emir ekleri yer almaktadır. Yani konuşma dilinde genellikle istek eki *-A* kullanılmaktadır (Bayatlı, 1996: 394).

Reşidiye Türkmen ağzında istek kipi çekiminde, teklik ve çokluk 1. şahıslarda tipik bazı özellikler kaşımıza çıktığı görülmektedir. Sözü edilen ekler aşağıda gösterilmektedir.

Reşidiye Türkmen ağzında istek kipi *-A* ile yapılır. Ancak teklik 1. ve 3. ve çokluk 1. ve 2. kişilerde emir kipi *-AyIm, -Am, -Im, -Um, -Ạġ, -AlIm, -asız* şekillerinde kullanılır.

Teklik 1. Şahıs

Türkiye Türkçesinde olduğu gibi Reşidiye Türkmen ağzında da teklik birinci şahıs emir eki istek ifade etmede kullanılır.*-AyIm, -Im* şekillerinde kullanılır. Reşidiye Türkmen ağzının şekil bilgisi özelliklerinden biridir:

diyim "diyeyim" *(M20-48), getirim* "getireyim" *(M21-13), çıḫım* "çıkayım" *(M21-17), gēlim* "geleyim" *(M1-88), baḫım* "bakayım" *(M3-103), wėrim* "vereyim" *(M6-16), ēkim* "ekeyim" *(14-4), ḳoyım* "koyayım" *(M14-48).*

Teklik 2. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında teklik ikinci şahıs istek kipi eki n>ñ>y değişmesi neticesinde *-AsAy, -AsIn* şeklinde kullanılır:

ḳoḫlıyasay "koklayasın" *(M12-66), durasay* "durasın" *(M20-66), alasın* "alasın" *(M1-119).*

Reşidiye Türkmen ağzında teklik ikinci şahıs istek kipi eki bazen *-AsAn* şeklinde de görülür:

gelesen "gelesin" *(M11-59), desen* "diyesin" *(M7-102).*

Teklik 3. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında teklik üçüncü şahıs istek kipi *-A* ekiyle nadiren kullanmaktadır:

gide "gide" *(M1-97), gele* "gele" *(M7-18), çala* "çala" *(M5-69).*

Çokluk 1. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında çokluk birinci şahıs istek kipi *-Ag̈, -AgïIn* ekiyle yapılır:

yataġ "yatalım" *(M9-94), āyıraġ* "ayıralım" *(M14-43), sāwıraġ* "savuralım" *(M14-43), ḳaḫaġ* "kalkalım" *(M14-52), çıḫaġ* "çıkalım" *(21-36), gideġ* "gidelim" *(M15-75), çėwireġ* "çevirelim" *(M17-35), diyeġ* "diyelim" *(M20-61), köçeġ* "taşınalım" *(20-92), göreġ* "görelim" *(M5-14), gideġin* "gidelim" *(M2-26), sėleşeġin* "konuşalım" *(M4-1), wıraġın* "vuralım" *(M19-38), yataġın* "yatalım" *(M11-58).*

Çokluk 2. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında çokluk ikinci şahıs istek kipi eki *-AsIz* şeklindedir:

gidesiz "gidesiniz" *(M2-79), ėdesiz* "edesiniz" *(M2-79).*

Çokluk 3. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında çokluk üçüncü şahıs istek kipi eki, teklikte olduğu gibi, *-AlAr* ekiyle çekilmenmiş çokluk üçüncü şahıs istek kipi bulunmamaktadır. Ancak bunun yerine emir kipinin çokluk üçüncü şahıs *-sInLAR* ekinin kullanıldığı görülmektedir:

alsınlar "alsınlar" *(M8-123), nişanlasınna* "nişanlasınlar" *(M5-29), yıġıştırsınna* "toplasınlar" *(M19-25), gelsinne* "gelsinler" *(M5-32), geçsinne* "geçsinler" *(M6-108), desinne* "desinler" *(M10-48), seçsinne* "geçsinler" *(M15-39).*

4.2.2.2. Şart Kipi

Şart kipi, bir oluş ve kılışı şart veya dilek, istek ve niyete bağlayan bir tasarlama kipidir (Korkmaz, 2003: 676).

Reşidiye Türkmen ağzında, şart kipi eki *-sA* ekiyle yapılmaktadır. Ek ünlüsü, kalınlık-incelik uyumuna göre farklılık gösterebilmektedir. Ancak bazı durumlarda şart kipinin yanında Reşidiye Türkmen ağzında "eger" kelimesi kullanılır.

Teklik 1. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında teklik birinci şahıs şart kipi eki *-sAm* şekliyle yapılır:

saysam "saysam" *(M5-168), öldiysem* "öldüysem" *(M10-46), wėrsem* "versem" *(M15-19), gelsem* "gelsem" *(M20-112).*

Teklik 2. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında teklik ikinci şahıs şart kipinin eki *-sAy* şeklinde kullanılır:

sorsay "sorsan" *(M7-10), olsay* "olsan" *(M8-32), baḫsay* "baksan" *(M15-114), desey* "desen" *(M6-68), getsey* "gitsen" *(M7-102), issey* "istesen" *(M20-63).*

Teklik 3. Şahıs

Reşidiye Türkmen Ağzında teklik üçüncü şahıs şart kipinin eki *-sA* şeklinde yapılmaktadır:

ḳalsa "kalsa" *(M3-92), olsa* "olsa" *(M4-43), saysa* "saysa" *(M11-91), wırsa* "vursa" *(M20-31).*

Çokluk 1. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında çokluk birinci şahıs şart kipinin eki *-sAġ* şeklinde kullanılmaktadır:

baḫsaġ "baksak" *(8-57), görseġ* "görsek" *(M8-96).*

Çokluk 2. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında çokluk ikinci şahıs şart kipinin eki *-sAyIz* şeklinde kullanılır:

oḫısayız "okusanız" *(M16-45), olisayız* "olursanız" *(M19-86), emrėseyiz* "emretseniz" *(M14-31).*

Çokluk 3. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında çokluk üçüncü şahıs şart kipinin eki *-sAlAr* şeklinde görülmektedir:

aynaşsalar "anlaşsalar" *(M11-108), alsala* "alsalar" *(M16-20), kessele* "kesseler" *(M1-129), dėsele* "deseler" *(M5-32), istesele* "isteseler" *(M5-32).*

Olumsuz Çekimi

Reşidiye Türkmen ağzından derlenen metinlerde şart kipinin olumsuz çekimi tespit edilememiştir.

4.2.2.3. Emir Kipi

Emir kipi, yapılması istenen işi kesinliğe bağlayarak emir biçiminde ifade eden bir gramer kalıbıdır. Bu kalıpta kip ekleri ile şahıs ekleri iç içe girmiştir (Korkmaz, 2003: 665). Emir kipi çekiminin, 1. teklik ve 1. çokluk kişilerinin istek kipi mi olduğu Türkologlar tarafından tartışmakta olan bir konudur (Ercilasun, 1995: 3-9).

Reşidiye Türkmen ağzında teklik birinci kişi emir ekleri yerine istek ekleri yer almaktadır. Gökdağ'a göre, Telafer Türkmen Türkçesinde emir ekleri *-Xm, -sIn, -AġIn, Xn, -Isız, -sInnAr* şeklinde kullanılmaktadır. Ayrıca teklik birinci kişi yerine de emirden fazla istek eki anlamı bildirmektedir (Gökdağ, 2019: 110).

Olumlu Çekimi

Teklik 1. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında teklik birinci şahıs emir eki, *-Xm* ekleri ile görülür ve ünlüyle biten fiillere /y/ ünsüzüyle bağlanmaktadır:

diyim "diyeyim" *(M20-48),getirim* "getireyim" *(M21-13), çıḫım* "çıkayım" *(M21-17), gēlim* "geleyim" *(M1-88), baḫım* "bakayım" *(M3-103), wėrim* "vereyim"

(M6-16), ēkim “ekeyim” *(M14-4), ḳoyım* “koyayım” *(M14-48), görüm* “göreyim” *(M10-31).*

Teklik 2. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında teklik ikinci şahıs emir kipi eki iki şekilde yapılmaktadır. Birinci şekli fiilin kendisiyle gerçekleşir. İkinci şekli ise *-ġXnAn* ekleri ile yapılmaktadır:

a. (Eksizdir)

ge “gel” *(M6-116), baḫ* “bak” *(M2-3), gel* “gel” *(M19-10), gör* “gör” *(M6-5), al* “al” *(M20-30), çal* “çal” *(M21-12), ol* “ol” *(M11-112), başla* “başla” *(M21-80), ḳoy* “koy” *(M20-55), gėt* “git” *(M20-104), appar* “götür” *(M14-50).*

b. *-ġXnAn*

yollaġınan “yolla” *(M19-55), çaġırġınan* “çağır” *(M10-13), tutġunan* “tut” *(M6-51).*

Teklik 3. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında teklik üçüncü şahıs emir kipi eki *-sXn* şeklinde kullanılır:

olsın “olsun” *(M18-9), ḳurrusun* “kurusun” *(M18-21), ėtsin* “etsin” *(M20-9), görsin* “görsün” *(M20-59), yėrisin* “yürüsün” *(M20-92), sėlēsin* “söylesin” *(M1-123), wırsın* “vursun” *(M3-58), göllensin* “göllensin” *(M3-111), gelsin* “gelsin” *(M5-48), bitirsin* “bitirsin” *(M5-48), yıġıştısın* “toplasın” *(M5-87), minsin* “binsin” *(M5-174), tutsun* “tutsun” *(M5-176), bilsin* “bilsin” *(M5-209), errisin* “erisin” *(M6-129), kessin* “kessin” *(M14-39), soysın* “soysun” *(M14-71).*

Çokluk 1. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında çokluk birinci şahıs emir kipi eki *-(y)AġIn, -(y)Aġ* şeklinde görülür. Bir işi gerçekleştirmek amacıyla cümleye davet veya katılma anlamı katmaktadır.

yatağın "yatalım" *(M11-58), wıragın* "vuralım" *(M19-38), nişannıyağın* "nişanlayalım" *(M5-48), düzenniyeġin* "düzenleyelim" *(M8-20), diyeġin* "diyelim" *(M10-11), gideġin* "gidelim" *(M20-147), sėleşeġin* "konuşalım" *(M4-1), gētireġin* "getirelim" *(M4-7), geleġin* "gelelim" *(M5-187), ėdeġ* "edelim" *(M6-41), gideġ* "gidelim" *(M6-116), döneġ* "dönelim" *(M9-81), ölçeġ* "ölçelim" *(M11-8), çėwireġ* "çevirelim" *(M17-34), köçeġ* "göçelim" *(M20-92), göreġ* "görelim" *(M5-14).*

Çokluk 2. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında çokluk ikinci şahıs emir kipi eki *-(y)Xn* şeklinde kullanılır:

minin "binin" *(M7-84), sālın* "salın" *(M2-59), sėleyin* "söyleyin" *(M5-42), görin* "görün" *(M5-102), ālın* "alın" *(M5-194), ḳaḫın* "kalkın" *(M6-50), gēlin* "gelin" *(M6-75), aparın* "götürün" *(M6-75), serin* "serin" *(M6-78), siktirin* "siktirin" *(M6-113), çıḫın* "çıkın" *(M10-55), ḳaḫın* "kalkın" *(M12-4), olın* "olun" *(M14-20), yun* "yıkayın" *(M12-117).*

Çokluk 3. Şahıs

Reşidiye Türkmen ağzında çokluk üçüncü şahıs emir kipi eki *-sInlAr, -sInnAr* şekillerinde kullanılır:

alsınlar "alsınlar" *(M8-123), eksinner* "eksinler" *(M11-43), etsinner* "etsinler" *(M10-47), dėsinner* "desinler" *(M10-47), ōḫısınnar* "okusunlar" *(M16-4).*

Olumsuz çekimi

Teklik 1. Şahıs

ölmiyim "ölmiyeyim" *(M10-31).*

Teklik 2. Şahıs

unutma “unutma” *(M9-89), ḳatma* “katma” *(M11-112).*

Teklik 3. Şahıs

wırmasın “vurmasın” *(M3-14), olmasın* “olmasın” *(M14-8), doymasın* “doymasın” *(M18-31), görmesin* “görmesin” *(M7-73), yemesin* “yemesin” *(M14-15), geçirtmesin* “geçirtmesin” *(M14-19), terlemesin* “terlemesin” *(M3-28), geçmesin* “geçmesin” *(M3-44), gelmesin* “gelmesin” *(M5-50),etmesin* “etmesin” *(7-73), degmesin* “degmesin” *(M5-153), gėtmesin* “gitmesin” *(M7-55).*

Çokluk 1. Şahıs

unutmıyaġ “unutmayalım” *(M5-59).*

Çokluk 2. Şahıs

uzatmayın “uzatmayın” *(5-39), asmayın* “asmayın” *(M7-81), sėlemeyin* “söylemeyin” *(M7-120), sürmeyin* “sürmeyin” *(M15-39).*

Çokluk 3. Şahıs

unutmasınna “unutmasınlar” *(M5-59), çıḫmasınna* “çıkmasınlar” *(M12-22), gelmesinne* “gelmesinler” *(M5-31).*

4.2.2.4. Gereklilik Kipi

Türkiye Türkçesinde gereklilik kipi eki *-malı, -meli* ekleri ile görülmektedir. Ergin gereklilik kipi ekin yapısı ile ilgili şu şekilde bir değerlendirme yapmıştır: *-malı, -meli* eki Eski Türkiye Türkçesinin sonlarında ek hâline gelmiş, şekil eki olarak Osmanlıca içinde kullanış sahasına çıkmıştır. *-mA* fiilden isim yapma eki ile *-lı, -li* isimden isim yapma ekinin birleşmesiyle ortaya çıkmış ve türemiş olduğu anlaşılmaktadır (Ergin, 2013: 313).

"Gereklilik kipi için Eski Anadolu Türkçesinde özel bir ek yoktur. *-mAk/ -Ma* isim fiil ekleri, *-sA* şart ve *-A* istek kipleri üzerine "gerek" kelimesinin getirilmesiyle (gelmem gerek, gelmek gerek vb.) yapılır" (Korkmaz, 2013: 613).

Reşidiye Türkmen ağzında *-mAlI* gereklilik kipi eki kullanılmamaktadır. Ancak Reşidiye ağında emir kipinin önüne "*gereg, lazım, lezim, ille*" kelimeleri getirilerek yapılmaktadır.

Örnekler:

Teklik 2. Şahıs

gereg *ḳaşıyaydıy pak yuyaydıy* "Gerek kaşımalıydın temizce yıkamalıydın" *(M3-125).*

Teklik 3. Şahıs

gereg her çōbanın bı günye çādırdan biri ossın "Gerek her çobanın bu çadırdan biri olmalı" *(M3-121).*

gereg yėmeġ etsin "Gerek yemek etmeli" *(M5-138).*

gerek herkes bilsin "Gerek herkes bilmeli" *(M7-125).*

ille bir basḳı olır "Bir baskı olmalı" *(M1-33).*

lezim ḳırmız olsın "Kırmızı olmalı" *(M14-90).*

ille aslına çeker "Aslına çekmeli" *(M20-62).*

ille burġul bişer "Burgul pişmeli" *(M14-64).*

ille köye geçende çālır "Köye geçende çalmalı" *(M5-120).*

ille ḥaftanın aḫırında olırdı "Haftanın sonunda olmalıydı" *(M6-104).*

Çokluk 1. Şahıs

ille bı ḳızı ḳurtarrıġ “Bu kızı kurtarmalıyız” *(M19-11).*

ḫımmısını köye apparmaġımız lazım “Hepsini köye götürmeliyiz” *(M3-89).*

Çokluk 2. Şahıs

ille yersiz “Yemelisiniz” *(M8-108).*

ille ceza wėriysiz bize “Bize ceza vermelisiniz” *(M5-191).*

4.3. Birleşik Zamanlı Fiiller

Fiillerin birleşik çekimleri ek-fiiliyle yapılmaktadır. Fiillerin birleşik çekimlerinde hikâye, rivayet ve şart olmak üzere üç tarz vardır (Doğan, 2020: 155).

4.3.1. Hikâye Birleşik Zamanı

Konuşan kimsenin geçmiş zamanda gördüğü bildirme ya da kipleriyle ilgili eylemleri, şimdi hikâye etmek, yani anlatmak için kullandığı biçimdir (Ediskun, 2017: 195). Reşidiye Türkmen ağzında hikâye birleşik zaman, basit çekimli fiillerden sonra *-DI* eki getirilerek yapılır.

4.3.1.1. Şimdiki Zamanın Hikâyesi

Reşidiye Türkmen ağzında şimdiki zamanın hikâyesi eylemin üzerine *-(I)y,* + *-DI*, + iyelik kökenli şahıs ekleri çekim şu şekilde görülmektedir.

Teklik 1. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında teklik birinci şahıs şimdiki zamanın hikâyesi *-IydIm* ekiyle yapılır:

yāzıydım “yazıyordum” *(M1-16), ḳatılıydım* “katılıyordum” *(M1-25), wėriydim* “veriyordum” *(M8-6), yėtiriydim* “ulaşıyordum” *(M15-23), dolanıydım* “dolanıyordum” *(M17-49), apparıydım* “götürüyordum” *(M17-50), çalışıydım* “çalışıyordum” *(M21-191), sėwiydim* “seviyordum” *(M21-55), gėdiydim* “gidiyordum” *(M12-84).*

Teklik 3. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında teklik üçüncü şahıs şimdiki zamanın hikâyesi *-IydI* ekiyle yapılır*:*

ekiydi "ekiyordu" *(M6-9), yėriydi* "yürüyordu" *(M6-18), düşiydi* "düşüyordu" *(M6-45), ediydi* "ediyordu"*(M6-54), gėdiydi* "gidiyordu" *(M6-54), işliydi* "işliyordu" *(M6-55), weriydi* "veriyordu" *(M6-75), sėwiniydi* "seviniyordu" *(M7-37), kēsiydi* "kesiyordu" *(M7-124), isteniydi* "isteniyordu" *(M8-81), çalıydı* "çalıyordu" *(M1-51), ḳurıydı* "kuruyordu" *(M6-7), çıḫıydı* "çıkıyordu" *(M6-46).*

Çokluk 1. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında çokluk birinci şahıs şimdiki zamanın hikâyesi *-IydIġ* şeklinde görülür:

ėdiydiġ "ediyorduk" *(M3-12), gösteriydiġ* "gösteriyorduk" *(M4-32), wėriydiġ* "veriyorduk" *(M10-3).*

Çokluk 3. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında çokluk üçüncü şahıs şimdiki zamanın hikâyesi *-IydIlA*r şeklindedir. Ancak çokluk ekinin r ünsüzü bazen düştüğü görülür.

derliydile "derliyorlardı" *(M4-44), gediydile* "gidiyorlardı" *(M6-47), gēliydile* "geliyorlardı" *(M6-143), gētiriydile* "getiriyorlardı" *(M8-14), wėriydile* "veriyorlardı" *(M8-14), endiriydile* "indiriyorlardı" *(M8-44), çekiydiler* "çekiyorlardı" *(M8-45), ėdiydile* "ediyorlardı" *(M8-76), dögiydile* "dövüyorlardı" *(M14-96).*

Olumsuz şekli

Metinlerde sadece teklik 3. şahıs şimdiki zaman hikâyesinin olumsuzu tespit edilmiştir:

Teklik 3. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında teklik üçüncü şahıs şimdiki zaman hikâyesinin olumsuzu *-mIydI* şeklinde görülür**.**

bilmiydi "bilmiyordu" *(M2-24), wermiydi* "vermiyordu" *(M6-74), düşmiydi* "düşmüyordu" *(M9-35), yėtirmiydi* "ulaşmıyordu" *(M9-39).*

4.3.1.2. Geniş Zamanın Hikâyesi

Teklik 1. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında teklik birinci şahıs geniş zamanın hikâyesi *-IrdIm, -ArdIm* şeklindedir. Ünlü uyumuna uyarak meydana çıkar:

sunardım "sunardım" *(M1-43), tükedirdim* "tüketirdim" *(M12-12), wėrirdim* "verirdim" *(M13-38), bişirirdim* "pişirirdim" *(M13-52), gēlirdim* "gelirdim" *(M19-9), gētirirdim* "getirirdim" *(M21-5), ḳaḫardım* "kalkardım" *(M21-5), ḳoyardım* "koyardım" *(M21-5).*

Teklik 2. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında teklik ikinci şahıs geniş zamanın hikâyesi *-IrdIy, -ArdIy* şeklinde kullanılır:

baḫardıy "bakardın" *(M6-2), tutardıy* "tutardın" *(M6-133), ḳazardıy* "kazardın" *(M6-139), yıġardıy* "yığardın" *(M7-18), ālırdıy* "alırdın" *(M7-58), ederdiy* "ederdin" *(M6-87).*

Teklik 3. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında teklik üçüncü şahıs geniş zamanın hikâyesi *-Irdı, -ArdI* şekillerinde görülmektedir:

gēlirdi "gelirdi" *(M10-14), gētirirdi* "getirirdi" *(M10-23), göllenirdi* "göllenirdi" *(M11-24), wėrirdi* "verirdi" *(M15-13), ögrenirdi* "öğrenirdi" *(M15-13), erridirdi* "eritirdi" *(M12-56), yetirirdi* "ulaşırdı" *(M14-6), bilirdi* "bilirdi" *(M15-86), söylēnirdi* "söylenirdi" *(M21-37), coşardı* "coşardı" *(M1-86), tutardı* "tutardı" *(M3-17), çalḫardı* "çalkardı" *(3-49), yoġrardı* "yoğururdu" *(M3-80).*

Çokluk 1. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında çokluk birinci şahıs geniş zamanın hikâyesi *-IrdIġ, -Ardıġ* şeklinde görülür:

eşidirdiġ "dinlerdik" *(M12-7), ifirirdiġ* "şişirirdik" *(M12-40), wėrirdiġ* "verirdik" *(M12-44), gēlirdiġ* "gelirdik" *(M10-10), ḳoyardıġ* "koyardık" *(M10-10), görirdiġ* "görürdük" *(M21-4), baḫardıġ* "bakardık" *(M21-4), ḳaḫardıġ* "kalkardık" *(M2-10), baġlardıġ* "bağlardık" *(M2-34), oynardıġ* "oynardık" *(M2-37), çıḫardıġ* "çıkardık" *(M2-39), yapardıġ* "yapardık" *(M2-45), atardıġ* "atardık" *(M3-7),*

baġlardıġ “bağlardık” *(M3-7), ḳurardıġ* “kurardık” *(M3-15), yıḫardıġ* “yıkardık” *(M3-115).*

Çokluk 2. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında çokluk ikinci şahıs geniş zamanın hikâyesi *-ArdIyIz* şeklinde görülmektedir:

kiralardıyız “kiralardınız” *(M19-75), giderdiyiz* “giderdiniz” *(M19-75), ėderdiyiz* “ederdiniz” *(M3-51), ekerdiyiz* “ekerdiniz” *(M6-64).*

Çokluk 3. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında çokluk üçüncü şahıs geniş zamanın hikâyesi *-ArdIlAr, -IrdIlAr* bazen sondaki r ünsüzünün düştüğü görülür:

sėleşirdile “konuşurlardı” *(M9-65), gēlirdile* “gelirlerdi” *(M9-79), ḳatardıla* “katarlardı” *(M1-86), baġlardıla* “bağlarlardı” *(M3-23), gētirirdile* “getirirlerdi” *(M11-72), wėrirdile* “verirlerdi” *(M12-13), yėtirirdile* “yetirirlerdi” *(M19-70), bilirdile* “bilirlerdi” *(M20-11), ḳaḫardıla* “kalkarlardı” *(M2-15), çıḫardıla* “çıkarlardı” *(M2-20), yaḫardıla* “yakarlardı” *(M2-35), satardıla* “satarlardı” *(M2-51), çatardıla* “çatarlardı” *(M3-50), ḥazırlardıla* “hazırlardılar” *(M3-50), soyardıla* “soyardılar” *(M3-51), oynardıla* “oynardılar” *(M4-34), çıḫardıla* “çıkardılar” *(M5-12).*

Olumsuz Şekli

Metinlerde sadece teklik 3. şahıs ve çokluk 1. ve 3. şahıs geniş zaman hikâyesinin olumsuzu tespit edilmiştir.

Teklik 3. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında teklik üçüncü şahıs geniş zaman hikâyesinin olumsuzu *-mAzdı* şeklinde yapılır:

oḫıtmazdı “okutmazdı” *(M6-14), dartılmazdı* “öğütülmezdi” *(M6-128), apparmazdı* “götürmezdi” *(M8-49), olmazdı* “olmazdı” *(M6-14), ḳoḫmazdı* “kokmazdı” *(M3-57), ḳalmazdı* “kalmazdı” *(M3-114), ḳaldırmazdı* “kaldırmazdı” *(M5-67), satmazdı* “satmazdı” *(M5-82), satılmazdı* “satılmazdı” *(M5-83), gėtmezdi* “gitmezdi” *(M6-13), bitirmezdi* “bitirmezdi” *(M7-59), wėrmezdi* “vermezdi” *(M7-*

73), durmazdı "durmazdı" *(M9-157), unutmazdı* "unutmazdı" *(M8-156), tanımazdı* "tanımazdı" *(M15-18).*

Çokluk 1. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında çokluk birinci şahıs geniş zaman hikâyesinin olumsuzu *-mAzdIġ* şeklinde yapılmaktadır:

atmazdıġ "atmazdık" *(M3-13), unutmazdıġ* "unutmazdık" *(M7-110), geçmezdiġ* "geçmezdik" *(M7-113), bilmezdiġ* "bilmezdik" *(M10-11), gėtmezdiġ* "gitmezdik" *(M6-13).*

Çokluk 3. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında çokluk üçüncü şahıs geniş zaman hikâyesinin olumsuzu *-mAzdIlAr* sondaki r ünsüzün genelde düştüğü görülür:

ķoymazdıla "koymazdılar" *(M6-13), aḫsatmazdıla* "aksatmazdılar" *(M7-15), çalmazdıla* "çalmazdılar" *(M8-119), olmazdıla* "olmazdılar" *(M18-5), yemezdile* "yemezdiler" *(M6-78), wėrmezdile* "vermezdiler" *(M7-96), dönmezdile* "dönmezdiler" *(M11-79).*

4.3.1.3. Gelecek Zamanın Hikâyesi

Reşidiye Türkmen ağzında gelecek zamanın hikâyesi teklik 3. ve çokluk 3. şahısta tespit edilmiştir:

Teklik 3. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında teklik üçüncü şahıs gelecek zaman hikâye çekimi *-AcAġdI* şeklinde görülür:

olacaġdı "olacaktı" *(M3-62), geleceġdi* "gelecekti" *(M7-124), edeceġdi* "edecekti" *(M5-137), düşeceġdi* "düşecekti" *(M6-71).*

Çokluk 3. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında çokluk üçüncü şahıs gelecek zaman hikâye çekimi *-AcAġdIlAr* şeklinde görülmektedir:

geleceġdile "gelecektiler" *(M5-27), gideceġdile* "gidecektiler" *(M16-14).*

4.3.1.4. Duyulan Geçmiş Zamanın Hikâyesi

Duyulan geçmiş zamanın hikâye çekimi, şekilce var olan ama işlevce var olmayan bir birleşik kip olarak kabul edilmelidir (Korkmaz, 2009:737). Reşidiye Türkmen ağzında duyulan geçmiş zamanın hikâyesi çekimlerinde *-mIş, -Ib, -Ip* ekleri kullanılmaktadır. Ancak *-Ib, -Ip* şekilleri sadece teklik 3. ve çokluk 3. şahıslarda kullanıldığı tespit edilmiştir.

Teklik 1. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında teklik birinci şahıs duyulan geçmiş zamanın hikâyesi *-mIştIm* şeklinde tespit edilmektedir:

asmıştım "asmıştım" *(M7-112).*

Teklik 3. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında teklik üçüncü şahıs duyulan geçmiş zamanın hikâyesi *-mIştI* düz dar şeklinde görülür:

wėrmişti "vermişti" *(M19-51), çıɳmıştı* "çıkmıştı" *(M20-33), olmıştı* "olmuştu" *(M1-133), gelmişti* "gelmişti" *(M20-155), mindirmişti* "bindirmişti" *(M7-38), etmişti* "etmişti" *(M7-107), görmişti* "görmüştü" *(M8-28), ögrenmişti* "öğrenmişti" *(M12-65), secillenmişti* "yazılmıştı" *(M17-2), yatmıştı* "yatmıştı" *(M5-17), ķāzılmıştı* "kazılmıştı" *(M6-40), çalmıştı* "çalmıştı" *(M7-107), wırmıştı* "vurmuştu" *(M8-22), ķalmıştı* "kalmıştı" *(M8-22).*

Çokluk 1. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında çokluk birinci şahıs duyulan geçmiş zamanın hikâyesi *-mIştIġ* şeklinde yapılmaktadır:

gėtmiştiġ "gitmiştik" *(M4-19), göndermiştiġ* "göndermiştik" *(M4-37), yėtirmiştiġ* "ulaşmıştık" *(M19-81), apparmıştıġ* "götürmüştük" *(M4-23), ķātılmıştıġ* "katılmıştık" *(M4-42), ķoymıştıġ* "koymuştuk" *(M20-147).*

Çokluk 3. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında çokluk üçüncü şahıs duyulan geçmiş zamanın hikâyesi *-mIştIlAr* şeklinde yapılmaktadır:

gėtmiştile "gitmişlerdi" *(M2-49), etmiştile* "etmişlerdi" *(M7-53), çıɳmıştıla* "çıkmışlardı" *(M19-57), gētirmiştiler* "getirmişlerdi" *(M16-36).*

4.3.1.5. Şart Kipinin Hikâyesi

Metinlerde şart kipi hikâye çekiminin sadece çokluk 3. şahsın olumsuz şekli görülmüştür.

Çokluk 3. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında şart kipi hikâye çekiminin çokluk 3. şahıs şahıs olumsuz şekli *-meseydiler* şeklinde ortaya çıkmıştır:

gėtmeseydile "gitmeselerdi" *(M5-59).*

4.3.1.6. İstek Kipinin Hikâyesi

İstek kipinin hikâyesi teklik 1. 2. 3. ve çokluk 3. şahıslarda tespit edilmiştir.

Teklik 1. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında teklik birinci şahıs istek kipi hikâyesi *-aydım* şeklinde görülür:

duraydım "duraydım" *(M1-118).*

Teklik 2. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında teklik ikinci şahıs istek kipi hikâyesi *-AydIy* şeklinde tespit edilmiştir:

gideydiy "gideydin" *(M11-69), ḳaşıyaydıy* "kaşıyaydın" *(M3-125), yuyaydıy* "yıkaydın" *(M3-125), ḳızdıraydıy* "kızdıraydın" *(M3-125).*

Teklik 3. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında teklik üçüncü şahıs istek kipi hikâyesi *-AydI* şeklinde görülür:

gideydi "gideydi" *(M3-59), biteydi* "biteydi" *(M3-104), ėdeydi* "edeydi" *(M5-196), ḳıraydı* "kıraydı" *(M6-11), olaydı* "olaydı" *(M8-18).*

Çokluk 3. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında çokluk üçüncü şahıs istek kipi hikâye çekimi şu şekilde görülür:

olmıyaydıla "olmayaydılar" *(M19-87).*

4.3.1.7. Gereklilik Kipinin Hikâyesi

Bilindiği gibi Irak Türkmen Türkçesi genelinde ve özellikle Reşidiye Türkmen ağzında gereklilik kipi *-mAlI* eki kullanılmamaktadır. Ancak bunun yerine *"gereg, lazım, ille"* kelimelerin getirilmesiyle gereklilik kipinin hikâyesi çekimine sokarak gerçekleşir. Reşidiye Türkmen ağzında teklik 2. ve teklik 3. şekilleri tespit edilmiştir.

Teklik 2. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında teklik 2. şahıs gereklik kipinin hikâyesi çekimi *"gerek"* kelimesini getirerek yapılmıştır:

gereg ḳaşıyaydıy pak yuyaydıy "Gerek kaşımalıydın temizce yıkamalıydın" *(M3-125).*

Teklik 3. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında teklik üçüncü şahıs gereklilik kipinin hikâyesi çekimi *"ille"* kelimesini getirerek yapılmıştır:

ille ḥaftanın aḫırında olırdı "Haftanın sonunda olmalıydı" *(M6-104).*

4.3.2. Rivayet Birleşik Zamanı

Rivayet birleşik çekimi, bir kip eki almış esas fiile, ek-fiilinin duyulan geçmiş zaman biçimi olan *i-miş* veya bundan kısalmış *>-mış* ekinin getirilmesi ile oluşturulur. Rivayet kipleri olmuş, olacak veya olması tasarlanan işleri duyuma ve rivayete dayanarak anlatan kiplerdir (Korkmaz, 2009: 754). Metinlerde sadece şimdiki zamanın rivayet birleşik çekimi görülmektedir.

4.3.2.1. Şimdiki Zamanın Rivayeti

Reşidiye Türkmen ağzında şimdiki zamanın rivayet birleşik çekimin teklik 3. ve çokluk 3. şahıslarda tespit edilmiştir:

Teklik 3. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında şimdiki zamanın teklik üçüncü şahıs rivayet birleşik çekimi *-IymIş* sadece düz ünlülü şeklinde yapılır:

ḳızıymış “kızıyormuş” *(M19-12), ālıymış* “alıyormuş” *(M6-31), ḳazdırıymış* “kazdırıyormuş” *(M15-34), gözliymiş* “gözlüyormuş” *(M21-52).*

Teklik 3. Şahıs olumsuz şimdiki zamanın rivayet çekimi *-mıymış* şeklindedir:

olmıymış “olmuyormuş” *(M7-26).*

Çokluk 3. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında şimdiki zamanın çokluk üçüncü şahıs rivayet birleşik çekimi şu şekilde tespit edilmiştir:

ḳoymışıydılar “koyuyormuşlar” *(M8-44), işlilermiş* “işliyorlarmış” *(M2-50).*

4.3.3. Şart Birleşik Zamanı

Basit çekimlere ek fiilin şart biçimi getirilerek yapılmaktadır. Ek ünlüsü, kalınlık ve incelik uyumuna göre farklılık göstermektedir (Demir, 2018: 117). Metinlerde şimdiki zaman, geniş zaman, görülen geçmiş zaman ve duyulan geçmiş zamanın şart birleşik çekimleri tespit edilmiştir.

4.3.3.1. Şimdiki Zamanın Şartı

Reşidiye Türkmen ağzında şimdiki zamanın şartı teklik 2. ve 3. şahıslar ile çokluk 2. ve 3. şahısta tespit edilmiştir.

Teklik 2. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında teklik ikinci şahıs şimdiki zamanın şartı *-IysAy* şeklinde görülür:

biliysey “biliyorsan” *(20-18), ēniysey “*iniyorsan” *(M20-81), göriysey* “görüyorsan” *(M20-86), göriysey* “görüyorsan” *(M20-101), ekiysey* “ekiyorsan”*(M5-206), ḳātılıysay* “katılıyorsan” *(M5-156), asıysay* “asıyorsan” *(M5-215), kesiysey* “kesiyorsan” *(M5-215), diyirsey* “diyorsan” *(M20-90).*

Teklik 3. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında teklik üçüncü şahıs şimdiki zamanın şartı *-IysA* şeklinde tespit edilmiştir:

ḳaynādıysa “kaynatıyorsa” *(M14-66), sėwiyse* “seviyorsa” *(M20-59), düşüyse* “düşüyorsa” *(M11-131), ėdiyse* “ediyorsa” *(M20-78), işliyse* “işliyorsa” *(M5-111),*

aynıysa “anlıyorsa” *(M11-129), ekiliyse* “ekiliyorsa” *(M7-11), geliyse* “geliyorsa” *(M8-16).*

Çokluk 2. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında çokluk ikinci şahıs şimdiki zamanın şartı *-IysAyIz* şeklinde görülmektedir:

olıysayız “oluyorsanız” *(M19-86).*

Çokluk 3. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında çokluk üçüncü şahıs şimdiki zamanın şartı *-IysAlAr* şekilde görülmüştür:

işliysele “işliyorlarsa” *(M9-96).*

Olumsuz şekli

Metinlerde şimdiki zaman şart çekiminin olumsuz şekli teklik 2. ve 3. şahıslarda tespit edilmiştir.

Teklik 2. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında teklik ikinci şahıs şart çekiminin olumsuzu *-mIysAy* şeklinde görülür:

bilmiysey “bilmiyorsan” *(M5-156), etmiysey* “etmiyorsan” *(M5-206), yorılmıysay* “yorulmuyorsan” *(M5-206), suwarmıysay* “sulamıyorsan” *(M5-206), istemiysey* “istemiyorsan” *(M15-81).*

Teklik 3. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında teklik üçüncü şahıs şart çekiminin olumsuzu *-mIysA* şeklinde görülür:

göndermiyse “göndermiyorsa” *(M15-103).*

4.3.3.2. Geniş Zamanın Şartı

Reşidiye Türkmen ağzında geniş zamanın şartı teklik 2. ve 3. şahıslarda tespit edilmiştir.

Teklik 2. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında teklik ikinci şahıs geniş zamanın şart çekimi *-IrsAy,-ArsAy* şekillerindede görülmüştür:

dirsey “dersen” *(M20-89), bilirsey* “bilirsen” *(M1-33), çēkinirsey* “çekinirsen” *(M19-39), ḳoyarsay* “koyarsan” *(M20-78), sögersey* “sögersen” *(M20-116).*

Teklik 2. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında teklik üçüncü şahıs geniş zamanın şartı *-IrsA* şeklinde tespit edilmiştir:

olırsa “olursa” *(M20-106).*

Olumsuz Şekli

Metinlerde geniş zaman şart çekiminin olumsuz şekli teklik 3. şahısta tespit edilmiştir:

görmezse “görmezse” *(M14-32), olmazsa* “olmazsa” *(M14-56).*

4.3.3.3. Görülen geçmiş Zamanın Şartı

Reşidiye Türkmen ağzında görülen geçmiş zamanın şart çekimi teklik 1. ve 3. Şahıslarda tespit edilmiştir.

Teklik 1. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında teklik birinci şahıs görülen geçmiş zamanın şart çekimi *-dIysAm* şeklinde görülmüştür:

öldiysem “öldüysem” *(M10-46).*

Teklik 3. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında teklik üçüncü şahıs görülen geçmiş zamanın şart çekimi *-dIysA* şeklinde tespit edilmiştir:

gördiyse “gördüyse” *(M14-26), geldiyse* “geldiyse” *(M14-26), ḳaldıysa* “kaldıysa” *(M10-48), ḳaynādıysa* “kaynattıysa” *(M14-66), çıḫtıysa* “çıktıysa” *(M12-75), ėttiyse* “ettiyse” *(M19-14).*

Olumsuz Şekli

Reşidiye Türkmen ağzında görülen geçmiş zaman şart çekiminin olumsuz şekli teklik 3. şahısta tespit edilmiştir. Olumsuzluk ekinin zaman ekinden önce

geldiği, cümle yapılarınının Türkiye Türkçesi ile paralel gittiği gözlenir. Şu örnekler üzerinden konu açıklanabilri:

görişmediyse "görüşmediyse" *(M8-65), begenmēdiyse* "beğenmediyse" *(M12-34).*

4.3.3.4. Duyulan geçmiş Zamanın Şartı

Metinlerde duyulan geçmiş zamanın şartı teklik 2. teklik 3. ve çokluk 3. şahıslarda görülür. Ayrıca duyulan geçmiş zamanın şartı teklik 2. şahısta tespit edilmiştir.

Teklik 2. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında teklik ikinci şahıs duyulan geçmiş zamanın şart çekimi *-IpsAy, -IbsAy* şekillerinde görülmüştür:

yandırıpsay "yandırmışsan" *(M21-76), ḳoyıbsay* "koymuşsan" *(M6-83), adaḫlıyıbsay* "nişanlamışsan" *(M6-115), gēlibsey* "gelmişsen" *(M15-62),*

Teklik 3. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında teklik üçüncü şahıs duyulan geçmiş zamanın şartı çekimi *-IbsA, -mIşsA* şeklinde görülür:

olıbsa "olmuşsa" *(M5-93), ōlibse* "ölmüşse" *(M10-17), edibse* "etmişse" *(M2-12), wėribse* "vermişse" *(M5-41), gėtmişse* "gitmişse" *(M8-57).*

Çokluk 3. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında çokluk üçüncü şahıs duyulan geçmiş zamanın şartı çekimi *-IbsAlAr, -IpsAlAr* şeklinde tespit edilmiştir:

ėdibsele "etmişseler" *(M8-157), ekipsele* "ekmişseler" *(M18-6).*

Olumsuz şekli

Metinlerde duyulan geçmiş zaman şart çekiminin olumsuz şekli teklik 2. teklik 3. şahısta tespit edilmiştir.

Teklik 2. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında teklik ikinci şahıs duyulan geçmiş zaman şart çekiminin olumsuzu *-mIyIpsAy, -mIyIbsAy* şekillerinde görülmüştür:

görmiyipsey “görmemişsen” *(M16-42), etmiyibsey* “etmemişsen” *(M11-129).*

Teklik 3. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında teklik üçüncü şahıs duyulan geçmiş zaman şart çekiminin olumsuzu *-mIyIbsA* şeklinde tespit edilmiştir.

etmiyibse “etmemişse” *(M11-128).*

4.4. Ek-Fiil

4.4.1. Ek-Fiilin Şimdiki Zamanı (Geniş Zamanı)

Ek-fiilinin geniş zamanı eklerden oluşmaktadır. Ek fiilin geniş zaman çekiminde kullanılan eklere bildirme ekleri adını veriyoruz (Özkan vd., 2019: 109).

Reşidiye Türkmen ağzında şimdiki zaman çekiminde kullanılan ek fiilin birinci ve ikinci kişileri ET. *er-* fiilinden gelen biçimlerle çekimlerinken, üçüncü kişi turur’dan kısalmış olan *-DI* şekli kullanılır. Bunun üzerine üçüncü kişilerde kullanılan şekil Türkiye Türkçesine göre /r/ sesini de düşürmek suretiyle daha da kısalmıştır. Reşidiye Türkmen ağzında bildirme eklerinin ünlü uyumuna uygun olarak kullanılan şekillerini aşağıdaki gibi açıklayabiliriz:

Teklik 1. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında ek-fiilinin şimdiki zaman teklik birinci şahıs çekimi *+(y)Am* ekiyle görülür:

uşaġam “çocuğum” *(M17-26), ḫaḫıyam* “halklıyım” *(M7-75), bırdayam* “burdayım” *(M15-29).*

Teklik 2. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında ek-fiilinin şimdiki zaman teklik ikinci şahıs çekimi *+sAy* ekiyle yapılır:

güzelsey “güzelsin” *(M20-110), sensey* “sensin” *(M8-41).*

Teklik 3. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında ek-fiilinin şimdiki zaman teklik üçüncü şahıs çekimi Türkiye Türkçesindeki *-DIr/ -DUr* şeklinin Reşidiye Türkmen ağzında r ünsüzü düşerek *-DX* şekline gelmiştir:

aġdı "ağdır, beyazdır" *(M8-112), ḳeredi* "karadır" *(M8-112), muhimdi* "mühimdir" *(M8-155), nēdi* "nedir" *(M9-7), ögcedi* "öncedir" *(M9-89), farḳlıdı* "farklıdır" *(M9-92), meşhurdı* "meşhurdur" *(M11-17), bırdadı* "buradadır" *(M6-56), seyyidti* "seyyidtir" *(M5-174), daştı* "taştır" *(M6-126), ussuydu* "sudur"(*M6-30).*

Çokluk 1. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında çokluk birinci şahıs çekimi -*(y)Iġ* şeklinde görülür:

yāşındayıġ "yaşındayız" *(M2-4), muḥafızıġ* "muhafızız" *(M11-120), çöldeyiġ* "çöldeyiz" *(M12-16),*

Çokluk 2. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında çokluk ikinci şahıs çekimi -*sIz* şeklinde yapılır:

deʿwetlisiz "davetlisiniz" *(M5-197).*

Çokluk 3. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında çokluk üçüncü şahıs çekimi -*dIlAr* ekiyle yapılır:

meşhurdıla "meşhurdurlar" *(M9-97), ḳardaşıydıla* "kardeşdirler" *(M15-115).*

Kişi	**güzel**	**yaşlı**
1. Tekil	güzelem	yaşlıyam
2. Tekil	güzelsey	yaşlısay
3. Tekil	güzeldi	yaşlıdı
1. Çoğul	güzeliġ	yaşlıyıġ
2. Çoğul	güzelsiz	yaşlısız
3. Çoğul	güzeldiler	yaşlıdılar

Tablo 5. Reşidiye Türkmen Ağzında Ek-fiilin Geniş Zamanı Kişilere Göre Çekimi

4.4.2. Ek-Fiilin Görülen Geçmiş Zamanı

İsim fiilin var olan kiplerden biri görülen geçmiş zamandır. Bu şekil için ek-fiiline diğer fiillerden farksız olarak görülen geçmiş zaman eki eklenir (Ergin, 2020: 317). Ek-fiiline görülen geçmiş zaman eki ve iyelik kökenli şahıs eklerinin getirilmesiyle yapılır.

Teklik 1. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında ek-fiili, ünsüzle biten isimlerden sonra araya /y/ ünsüzü girer. Bazen ünlüyle biten isimlerden sonra da /y/ ünsüzüyle yapıldığı görülür. Ancak bazen ek-fiili, ünsüzle biten isimlerden sonra düşmez:

sunumcısıydım "sunumcusuydum" *(M1-39), yaḫunıydım* "yakınıydım" *(M1-53), muḥafaẓasındaydım* "şehrindeydim" *(M1-60), muḫabaradaydım* "muhaberedeydim" *(M7-61), küççügiydim* " küçüktüm" *(M7-101), aslānıydım* "aslandım" *(M12-71), uşaġıydım* "çocuktum" *(M15-55), şeᶜir idim* "şairdim" *(M1-22).*

Teklik 2. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında ek-fiilinin teklik ikinci şahıs görülen geçmiş zaman çekimi *-(y)dI* şeklindedir:

Metinlerde tespit edilmemiştir.

Teklik 3. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında ek-fiilinin teklik üçüncü şahıs görülen geçmiş zaman çekimi *-I(y)dI* şeklindedir:

yoḫıydı "yoktu" *(M1-89), şeydeydi* "şeydeydi" *(M2-1), warıydı* "vardı" *(M3-21), mınnarıydı* "bunlardı" *(M3-134), küççüg idi* "küçüktü" *(M6-8), az idi* "azdı" *(M6-8), mewcud-idi* "mevcuttu" *(M8-3), bahalıydı* "pahalıydı" *(M5-192).*

Çokluk 1. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında ek-fiilinin çokluk birinci şahıs görülen geçmiş zaman çekimi *-I(y)dIġ, -(y)dIġ* şeklindedir:

kiminydiġ "gibiydik" *(M15-9), çoḫıydıġ* "çoktuk" *(M20-144), ḳoyınçıydıġ "koyuncuyduk" (M3-1), ḳöydeydiġ* "köydeydik" *(M3-3), ᶜeskeriydiġ* "askerdik" *(M7-52), saftaydıġ* "sınıftaydık" *(M7-106), şebebiydiġ* "genciydik" *(M7-112).*

Çokluk 2. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında ek-fiilinin çoklukikinci şahıs görülen geçmiş zaman çekimi metinlerde geçmemiştir.

Çokluk 3. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında ek-fiilinin çokluk üçüncü şahıs görülen geçmiş zaman çekimi *-I(y)dIlAr* şeklinde görülmektedir:

muḳimiydiler "mukimdiler" *(M8-144), kimiydiler* "kimdiler" *(M9-50), adamıydıla* "adamdılar" *(M8-17), çoḫıydıla* "çoktular" *(M8-143), ḳuwatlıydıla* "kuvvetliydiler" *(M9-66), çobanıydıla* "çobandılar" *(M11-55), azıydıla* "azdılar" *(M12-12), ḳardaşıydıla* "kardeştiler" *(M15-115).*

Kişi	güzel	yaşlı
1. Tekil	güzeliydim	yaşlıydım
2. Tekil	güzeliydiy	yaşlıydıy
3. Tekil	güzeliydi	yaşlıydı
1. Çoğul	güzeliydiġ	yaşlıydıġ
2. Çoğul	güzeliydiyiz	yaşlıydıyız
3. Çoğul	güzeliydiler	yaşlıydılar

Tablo 6. Reşidiye Türkmen Ağzında Ek-fiilin Görülen Geçmiş Zamanı Kişilere Göre Çekimi

4.4.3. Ek-Fiilin Duyulan Geçmiş Zamanı

Reşidiye Türkmen ağzında ek-fiilinin duyulan geçmiş zaman çekiminin tespit edilenler şunlardır:

Teklik 3. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında ek-fiilinin teklik üçüncü şahıs duyulan geçmiş zaman çekimi *-I(y)mIş,* şeklinde görülmüştür. Aşağıdaki örneklerde teklik 3. şahıs ekinin eklenme durumları gözler önüne serilir:

warıymış “varmış” *(M19-49), yārıymış* “yarmış” *(M21-85), ḳızıymış* “kızmış” *(M19-12), ay-imiş* “aymış” *(M6-58), reşid-imiş* “reşitmiş” *(M11-94), ḳeyid-imiş* “kayıdmış” *(M7-103).*

Çokluk 3. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında ek-fiilinin çokluk üçüncü şahıs duyulan geçmiş zaman çekimi *-imişler* şeklinde görülür*:*

ᶜeskermişle “askermişler” *(M6-115).*

Kişi	**war**	**ᶜaḳıllı**
1. Tekil	warıymışam	ᶜaḳıllıymışam
2. Tekil	warıymışsay	ᶜaḳıllıymışsay
3. Tekil	warıymış	ᶜaḳıllıymış
1. Çoğul	warıymışıġ	ᶜaḳıllıymışıġ
2. Çoğul	warıymışsız	ᶜaḳıllıymışsız
3. Çoğul	warıymışlar	ᶜaḳıllıymışlar

Tablo 7. Reşidiye Türkmen Ağzında Ek-fiilin Duyulan Geçmiş Zamanı Kişilere Göre Çekimi

4.4.4. Ek-Fiilin Şartı

İsim şart eki *-sA* eki getirilerek yapılmaktadır (Demir, 2019:240). Reşidiye Türkmen ağzında ek-fiilinin şart fiili kiple çekimi teklik 3. şahıs ve çokluk 2. şahıslarda tespit edilmiştir.

Teklik 3. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında ek-fiilinin teklik üçüncü şahıs şart çekimi *-sA* eki getirilerek /y/ ünsüzü ile bağlanır. Ancak bazen /y/ ünsüzün düştüğü görülür:

yoḫsa “yoksa” *(M9-74), wārıysa* “varsa” *(M11-109), hardaysa* “nerdeyse” *(M12-93), felleḥ-ise* “çiftçiyse” *(M5-86).*

Çokluk 2. Şahıs: Reşidiye Türkmen ağzında ek-fiilinin çokluk ikinci şahıs şart çekimi -*seyiz* ekiyle yapılır:

emrėseyiz "emrederseniz" *(M14-3).*

Kişi	war	yaşlı
1. Tekil	warıysam	yaşlıysam
2. Tekil	warıysay	yaşlıysay
3. Tekil	warıysa	yaşlıysa
1. Çoğul	warıysaġ	yaşlıysaġ
2. Çoğul	warıysayız	yaşlıysayız
3. Çoğul	warıysalar	yaşlıysalar

Tablo 8. Reşidiye Türkmen Ağzında Ek fiilin ŞartıKişilere Göre Çekimi

4.4.5. Ek-Fiilin Olumsuzu

Reşidiye Türkmen ağzında ek fiilin olumsuz çekimi *"dēgil"* veya *"dōgil"* edatı ile yapılır. Ancak bazı örneklerde /l/ ünsüzün düştüğü *"dögi"* veya *"degi"* şekillerinde görülmektedir.

çoḫ üskeg dēgildi "Çok yüksek değildi" *(M5-174).*

sen eyyi ḥekim dēgilsey "Sen iyi hakim değilsin" *(M5-213).*

mantaḳada dēgiliydi "Mıntıkada değildi" *(M7-20).*

indiki gencler kimin dēgildiġ "Şimdiki gençler gibi değildik" *(M8-115).*

çünki ettiġi ḫėr sādıḳ niyyetnen dēgiliyse "Çükü ettiği hayır sadık niyetle değilse" *(M8-53).*

ᶜiraḳ bölgesine tebiᶜ dēgiliydi "Irak bölgesine tabi değildi" *(M9-83).*

mende çoḫta büyüg dēgilem “Bende çokta büyük değilim” *(M12-19).*

ḥālım eyyi dēgil “Halim iyi değil” *(M2-55).*

eyyi mekteb dēgil “İyi okul değil” *(M16-42).*

bir günnüġ iş dēgil ėwlenmeġ “Evlenmek bir günlük iş değil” *(M20-109).*

bı şikil dō̄gildi “Bu şekil değildi” *(M8-147).*

yeᶜni çögen dō̄gil bekkürdi “Yani değnek değil bastondu” *(M11-149).*

ō̄zi ādı şamra dō̄gil “Kendi adı şamra değil” *(M20-97).*

Reşidiye Türkmen ağzında ek-fiilin olumsuz şeklinin “*dögi”, “degi”* şeklinin çekimi:

hele meᶜlüm dögi “Daha belli değil” *(M8-36).*

ō̄zi ġezel degi “Kendi ceylan değil” *(M15-51).*

4.5. Fiilimsiler

4.5.1. İsim-Fiiller

İsim-fiiller, fiillere getirilen *“-mA, -mAk, -Xş”* ekleriyle yapılır. Bu ekler fiillere gelerek onları cümle içinde “isim” yaparlar. Reşidiye Türkmen ağzında isim-fiil ekleri şunlardır:

4.5.1.1.. -Xş

-Iş eki, Reşidiye Türkmen ağzında fiil kök veya gövdelerine ünlü uyumuna göre kullanılır:

bėle dögiş olır “Böyle dövüş olur” *(M15-19).*

onnarnan bir tānışım oldı “Onlarla bir tanışım oldu” *(M1-64).*

yāġış çoḫıydı “Yağış çoktu” *(M3-4).*

ḳurtuluş güniydi “Kurtuluş günüydü” *(M4-18).*

4.5.1.2. -mA

-mA eki, Reşidiye Türkmen ağzında fiil kök ya da gövdelerine ünlü uyumuna göre kullanılır:

başlardıla başlama diyerdile “Başlardılar başlama ‘şarkı’ derlerdi” *(M7-119).*

altı teneke yarma “Altı kova yarma” *(M13-40).*

ālıb ḳatma günye “Katma çuval almış” *(M15-34).*

ortalama bėle bir beş yüz elli “Ortalama yaklaşık bir beş yüz elli” *(M1-18).*

yėr sürme biterdi “Yer sürme biterdi” *(M7-2).*

yārım bişme getirriġ “Yarım pişme getiririz” *(M8-24).*

mesele ᶜaḳḳar bölme war “Mesela akkar bölme var” *(M1-77).*

maşhur yemeğlerinnen dolma, sarma “Meşhur yemeklerinden dolma, sarma” *(M18-47).*

4.5.1.3. -mAġ

-mAġ eki, Reşidiye Türkmen ağzında fiil kök ya da gövdelerine ünlü uyumuna göre kullanılır:

toḫmaġ kimin bir baġda “Tokmak gibi bu kadar” *(M3-21).*

burġul kaynatmaġ “Burgul kaynatmak” *(M18-10).*

birez oḫımaġ biliyem “Biraz okumak biliyorum” *(M19-51).*

yatmaġ istesele yatalla “Yatmak isterlerse yatarlar” *(M19-67).*

arwad almaġ ipeg dügünüdü “Avrat almak ‘evlenmek’ ipek düğümüdür” *(M20-108).*

cümᶜe günüde gereg yėmeġ etsin “Cuma günüde gerek yemek etsin” *(M5-138).*

4.5.2. Sıfat-Fiiller

Sıfat-fiiller, eylemlerden geçici sıfat yapmak üzere üretilen ve genellikle bir kişiye bağlı olmaksızın çekimlenen eylemsilerdir (Eker, 2019: 301). Reşidiye Türkmen ağzında sıfat-fiiller şunlardır.

4.5.2.1. -(y)An

Reşidiye Türkmen ağzında *-(y)An* sıfat-fiil eki genellikle geniş zaman bildirmektedir:

yaylış olan “Yanlış olan” *(M1-78).*

aġanı tapan “Ağanı bulan” *(M2-67).*

ķıraca çıɦan yol “Kıraca çıkan yol” *(M17-17).*

emceg wėrene olmıyıb “Emcik verene olmamış” *(M20-70).*

köyin teriɦine sėleşen “Köyün tarihine konuşan” *(M21-48).*

oɦıyan adamdı “Okumuş adamdı” *(M1-50).*

ussuyu ķalan “Suyu kalan” *(M3-108).*

azan wėren “Ezan okuyan” *(M8-140).*

tembelliġ ėden “Tembellik eden” *(M9-95).*

4.5.2.2. -DXġ

Reşidiye Türkmen ağzında *-DXġ* eki genellikle iyelik ekleriyle birlikte görülmektedir. Ayrıca bu ek Reşidiye Türkmen ağzında geçmiş zamanı ifade eden ve işlek bir sıfat-fiil ekidir:

bir ᶜesker oldığına “Bir asker olduğuna” *(M19-7).*

aldığıy prānın ẖėrini görmiyesey “Aldığın paranın hayırını görmeyesin” *(M20-105).*

sıcaġ aş bulmadım yediġim beyet “Sıcak aş bulmadım yediğim bayat” *(M1-115).*

aġānın öldiġi yėre “Ağanın öldüğü yere” *(M2-67).*

ḳazandığı para gēlir “Kazandığı para gelir” *(M5-111).*

uttırdığı yėrde döşegi üskeg ḳālırdı “Oturduğu yerde döşeği yüksek kalırdı. *(M5-189).*

ḳurduġu ėw “Kurduğu ev” *(M20-45).*

çünki ettiġi ẖėr “Çünkü ettiği hayır” *(M8-53).*

bekreye gėçtiġine çekişiptile “Tarlaya geçtiğine tartışmışlar” *(M12-84).*

ẖarman düzüde ẖarmanı yıġdıġları yerdi “Harman düzü de harmanı yığdıkları yerdir*” (M5-133).*

4.5.2.3. -mIş

Reşidiye Türkmen ağzında *-mIş* sıfat-fiil eki geçmiş zamanı ifade etmektedir:

susamış bağların yaşıl çemlerin “Susamış bağların yeşil çemlerin” *(M1-107).*

turşamış ẖamır zingil kimin “Turşamış hamur zingil gibi” *(M3-83).*

mantaḳada tānınmış olsın “Bölgede tanınmış olsun” *(M9-9).*

4.5.2.4. -mAz

Reşidiye Türkmen ağzında geniş zamanın olumsuzunu ifade eder:

ḥeketimiz uymaz bı zaman “Sözümüz uymaz bu zaman” *(M7-109).*

degişmez şirin dili “Değişmez şirin dili” *(M1-129).*

ālınmaz şahıdlığı “Alınmaz şahitliği” *(M20-86).*

dėmez oldı “Demez oldu” *(M5-41).*

4.5.3. Zarf-Fiiller

Bir yandan birleşik cümlede iki cümleciği bağladıkları için bağlaç, öbür yandan da özne, nesne, tümleç aldıkları için fiil olan kelimelerdir (Ediskun, 2017: 252). Tokatlı’nın Irak Türkmen Türkçesinde bazı zarf-fiil eklerini ele almıştır (Tokatlı, 2012: 1-12). Reşidiye Türkmen ağzında zarf-fiiller şunlardır:

4.5.3.1. -(y)A

Bu zarf-fiil eki eskiden beri kullanılmaktadır. Bugün olduğu gibi zarf-fiil eki olarak sürdürülmektedir. Reşidiye Türkmen ağzında bu ek genellikle tekrarlı olarak kullanılan bir zarf-fiil ekidir:

gele gele çürrüge gediyiġ “Gele gele kötüye gidiyoruz” *(M7-118).*

aġlıya aġlıya gėttim reşidi “Ağlaya ağlaya gittim reşidi” *(M1-93).*

utana utana kürekene ussu getirir “Utana utana damada su getirir” *(M5-92).*

toy çala çala gelini dolandırırdıla “Davul çala çala gelini dolaştırırdılar” *(M5-177).*

çıḫādırdıla ōzin ḳıra ḳıra “Kıra kıra onu çıkarırlardı” *(M7-34).*

bes utana utana yer yemeğini “Fakat utana utan yer yemeğini” *(M11-130).*

otlada otlada gēlirdi “Otlata otlata gelirdi” *(M20-12).*

ōzi ḳaça ḳaça geldi “Kendisi kaça kaça geldi” *(M20-40).*

gide gide ittim reşidi “Gide gide yittim reşidi” *(M1-97).*

çime çime tuttuġ ōzin “Yüze yüze tuttuk onu” *(M20-156).*

4.5.3.2. -(y)AndA

-(y)An geniş zaman sıfat fiili eki ve bulunma durumu eklerinin kalıplaşmasıyla ortaya çıkmıştır (Karaağaç, 2016: 388). Irak Türkmen Türkçesinde olduğu gibi Reşidiye Türkmen ağzında da tipik bir zarf fiil ekidir. Reşidiye Türkmen ağzında tam olarak “DIğI zaman veya Dığında” anlamlarında yapılan zarf fiillerini karşılar:

her ḳaymaġ tutanda yıġıştırrıġ “Her kaymak tuttuğunda toplarız” *(M3-31).*

yaġış yaġanda çādır içine ussu geçmesin “Yağmur yağdığında çadır’ın içine su geçmesin” *(M3-44).*

feᶜeliyet olanda her waḳıt ḳātılılla “Faaliyet olduğunda her vakit katılırlar” *(M4-46).*

şirinniġ dağıdanda kimsēni unutmasınna “Şirinlik dağıttığında kimseyi unutmasınlar” *(M5-60).*

her istiraḥet alanda “Her istirahat aldığında” *(M19-68).*

be dawarı olan dawar bıġazlıyanda “Peki davarı olan davar boğazladığında” *(M6-74).*

bı meteli siye diyende aynarsay “Bu atasözü sana dediğinde anlarsın” *(M11-137).*

cannan çekende sancı “Candan çektiğinde sancı” *(M1-121).*

ḳespi wėrende de iᶜlen ėdelle “Hurmayı verdiğinde de ilan ederler” *(M5-54).*

ikkinci sėleşende sesi yoḫtı “İkinci konuştuğunda sesi yoktu” *(M5-170).*

gidende yolda ōgine gelsin “Gittiğinde yolda önüne gelsin” *(M12-100).*

4.5.3.3. -DIġCA

Reşidiye Türkmen ağzında, bu ekle oluşturulan zarf-fiillerin ifade ettiği iş ve hareket şahıslı fiillerdeki işin devam etme zamanını gösterir. Reşidiye Türkmen ağzında bu ek *-DIġCA* zarf-fiil eki olarak görülmektedir:

işte bı şeᶜirlerden gėttiġce onnardan etkilendim “İşte bu şairlerden gittikçe onlardan etkilendim” *(M1-8).*

o kere çalḫādıġca yığışırdı “O kere çalkaladıkça toplanırdı” *(M12-47).*

men saldıġca ussuya ussuda üzelle “Ben saldıkça suya suda üzerler” *(M13-48).*

yėridiġce yolda cigere bükerdi “Yürüdükçe yolda sigara sarardı” *(M20-10).*

yeᶜni uzattıġca tawwırlandıġça fende tawırlānıyı “Yani uzattıkça geliştikçe fende gelişiyor” *(M21-42).*

bı sārı yaġ endiġce “Bu sarı yaġ indikçe” *(M3-101).*

4.5.3.4. -(y)Ib, -(y)Ip

Reşidiye Türkmen ağzında *-(y)Ib, -(y)Ip* ekleri cümlede durum bildirir. İşlek bir zarf-fiil ekidir ve genellikle düz ünlülü şekilleri kullanılır:

ḳetirin üstünnen ēnib yolda bir terefte daldalānıp uzaldı “Katırın üstünden inip yolda bir kenarda daldalanıp uzandı” *(M2-58).*

ḳētirin üstüne ḳōyıb “Katırın üstüne koyup” *(M2-47).*

ālıb satmaġda biçinde “Alıp satmakta biçimde” *(M9-79).*

birsi minib ātını ḳaldırıb sileḥini gėdib wırsın bir ceyran “Birisi binip atını kaldırmış silahını gidip bir ceylan vursun” *(M15-49).*

4.5.3.5. -(y)XncA

Reşidiye Türkmen ağzında *-(y)XncA* zarf-fiil eki biçimlerinde tespit edilmiştir:

aḫşam olınca teller mumlar yanınca "Akşam olunca teller mumlar yanınca" *(M21-64).*

ḥette aparınca ōzin küreken gile "Hatta götürünce onu damatlara" *(M5-177).*

birsi bir ikki talḳa wırınca "Birisi bir iki mermi vurunca" *(M7-87).*

bėle eşidince çoḫ sıḫılılla "Böyle duyunca çok sıkılırlar" *(M19-36).*

yėtirince bize berḳiyye gönderirsiz "Ulaşınca bize telgraf gönderirsiniz" *(M19-70).*

ḳoyunı tutunca yuḫum gēlirdi "Koyunu tutunca uykum gelirdi" *(M6-52).*

ōzine yuwa ḳurunca sora ayrı çıḫar "Kendine yuva kurunca sonra ayrı çıkar" *(M7-93).*

4.5.3.6. -(y)ken

Reşidiye Türkmen ağzında *-ken* zarf-fiil eki bir durumda bulunmanın zamanını ifade eder. Bu zarf-fiil eki Reşidiye Türkmen ağzında işlek değildir:

bir muşkile wariken o birsi hardan çıḫtı "Bir sorun varken diğeri nerden çıktı" *(M11-123).*

gişler cemiᶜdeyken arwatlar ḳebirliğe gidelle "Erkekler camideyken kadınlar mezarlığa giderler" *(M2-22).*

bir nişannıyken birde ḫınna gėcesi "Bir nişanlıyken birde kına gecesi" *(M5-127).*

4.5.3.7. -Alı

Reşidiye Türkmen ağzında *-Alı* zarf-fiil eki şeklinde tespit edilmiştir:

men gözüm açalı beri ḳurulmuştı "Ben gözümü açalı beri kurulmuştu" (*M8-8).*

raşidiye olalı türbeliğimiz mawcutti "Reşidiye olalı mezarlığımız mevcuttur" *(M11-75).*

4.5.3.8. -mAdAn

Bu ek, Eski Türkçede -mAtIn şeklinde görülen işlek olarak kullanılan bir zarf-fiil ekidir (Yalçın, 2018:359). Reşidiye Türkmen ağzında *-mAdAn* eki ile ilgili örnekler aşağıda verilmiştir:

şiir yazmadan önce "Şiir yazmadan önce" *(M1-3).*

işini wḫtında ėtmeden "İşini vaktinde etmeden" *(M9-95).*

yola düşmeden ewwel "Yola düşmeden evvel" *(M19-68).*

4.5.3.9. -ArAK

Bu ek, Reşidiye Türkmen ağzında *-ArAK* zarf-fiil eki ile ilgili örnekler aşağıda verilmiştir:

men uluslararası olarak ḳātıldım "Ben uluslararası olarak katıldım" *(M1-65).*

genç olaraḳ ilk adımımız sėwdadan başlar "Genç olarak ilk adımımız sevdadan başlar" *(M1-13).*

5. ÜNLEMLER

Ünlem edatları, bunlar his, heyecan, sevinme, üzülme, nefret, kızma, keder, hayıflanma, coşkunluk, korku, şaşkınlık vs. gibi duyguları belirten; yüksek sesle hitabet, tabiat sesleri, kabullenme, onaylama, sorma, gösterme gibi anlatım şekillerini ifade eden kelimelere ünlem edatları denilmektedir (Demir, 2020: 307).

Reşidiye Türkmen ağzında bulunan ünlem edatları:

oho (M15-37), oh "oh" *(M15-62), way* "vay" *(M5-149), of* "of" *(M15-41), ha* "ha" *(M20-116), hey* "hey" *(M14-33), len* "lan" *(M20-22), işte* "işte" *(M20-24), be (M2-31), aḫ* "ah" *(M15-35).*

5.1. Seslenme Ünlemleri

Seslenme ünlemleri, hitap ünlemleridir. Reşidiye Türkmen ağzında görülen seslenme ünlemleri şunlardır:

hey bı deste sēniydi "Hey bu deste senindir" *(M14-29).*

hey men gėçtim "Hey ben geçtim" *(M14-33).*

ya şehri ramazan "Ya şehri ramazan" *(M8-145).*

ye meḥleliler men dayna musul'a gėdiyem "Hey mahalleliler ben yarın musul'a gidiyorum" *(M10-19).*

be bı tuluġu siz ėderdiyiz "Be bu tuluğu siz ederdiniz" (M3-51).

5.2. Gösterme Ünlemleri

Bir şeyi göstermek için kullanılan, işaret sırasında baş vurulan ünlemlerdir (Ergin, 2020: 349). Reşidiye Türkmen ağzında "*işte*" gösterme ünlemi yer almaktadır:

işte oġlımız oḫıyı "İşte oğlumuz okuyor" *(M5-36*).

işte bıydı şebeblērin işi "İşte buydu gençlerin işi" *(M15-3).*

5.3. Soru Ünlemleri

Soru ünlemleri, bunlar soru ifade eden, soru için kullanılan ünlemlerdir. Reşidiye Türkmen ağzında sorma ünlemi olarak:

hānı "hani" *(M7-120), hānı* "hani" *(M13-16).*

Örnekler

hānı indikiler “Nerde şimdikiler” *(M13-16).*

bes hānı din hardan umur “Fakat nerde din nerden hususlar” *(M7-120).*

5.4. Cevap Ünlemleri

Cevap ünlemleri, tasdik veya red ifade eden ünlemlerdir. Reşidiye Türkmen ağzında tespit edilen cevap ünlemlerini şu şekilde görülür:

he “he” *(M3-51), doġrı* “doğru” *(M9-76), yo* “yok” *(M10-12), yoḫ* “yok” *(M10-11), tamam* “tamam” *(M13-43), bēli* “evet” *(M10-45), dēgil* “değil” *(M13-41), dōgil* “değil” *(M11-149), degi* “değil” *(M15-51), beli* “evet” *(M10-54), be “peki” (M2-31).*

Örnekler

he *biz ėderdiġ* “He biz ederdik” *(M3-51).*

ayrānı ***yoḫ*** *içmeġe, atnan gėdiyi sıçmaġa* “Ayranı yok içmeye, atla gidiyor sıçmaya” *(M11-124).*

ᶜesker dedi beli “Asker evet dedi” *(M10-54).*

ḥālım eyyi dēgil “Halim iyi değil” (M2-55).

6. BAĞLAÇLAR

Bağlaçlar, bunlar kelimeden küçük dil birliklerini, kelimeleri, kelime gruplarını ve cümleleri şekil veya mana bakımından birbirine bağlayan, onlar arasında bir irtibat kuran edatlardır (Ergin, 2020: 350). Bağlama edatları araştırmacılar tarafından bir çok başlık altında incelenmiştir. Reşidiye Türkmen ağzında bağlaçlar şöyledir:

6.1. Sıralama Bağlaçları

İki kelime veya daha büyük dil birliklerini anlam ve şekil yönünden birbirine bağlayan kelimelerdir. Bunlar en sık kullanılan sıralama bağlaçları: "ve", "ile" bağlaçlarıdır. Ayrıca Reşidiye Türkmen ağzında ayrılma eki biçiminde görülen ve "ile" anlamına gelen -nAn biçimi bulunmaktadır:

şamlıġ we çėştliġde olıyı "Akşam yemeği ve kahvaltı oluyor" *(M5-139).*

dawarnan çekerdi şata apparırdıla "Davar ile çekerdi nehre götürüdürler" *(M6-66).*

6.2. Karşılaştırma Bağlaçları

Karşılaştırılan iki veya daha çok unsuru, birbirine bağlamaya yarayan bağlaçlardır. Reşidiye Türkmen ağzında görülen karşılaştırma bağlaçları *ne…ne* 'ne…ne', *ya…ya* 'ya…ya', *yan…yan* 'yan…yan', *hem…hem* 'hem…hem', *geh…geh* 'gâh…gâh', tespit edilmiştir.

geh ḫāmır yuġurur geh partal sērir "Gâh hamur yoğurur gâh elbise serer" *(M1-82).*

ya elde ya da mekkīnede tikerdile "Ya elle ya da makineyle dikerdiler" *(M2-7).*

ya ḳonşı ya gerayip gişler gelirdi "Ya komşu ya akraba adamlar gelirdi" *(M2-43).*

hem suyum hem āşımsay "Hem suyum hem aşımsın" *(M1-127).*

ne kimse ᶜeyipler ne kimse birşey diyer "Ne kimse ayıplar ne kimse bir şey der" (*M2-39).*

ne ḫestedi ne bir şey "Ne hastadır ne bir şey" *(M8-38).*

āşı yan ētli yan ētsiz olır "Aşı ya etli ya da etsiz olur" *(M18-8).*

bir ḳıç ḳaldırmaġ bir ḳıç endirmeġ “Bir ayak kaldırmak bir ayak indirmek” *(M5-123).*

Reşidiye Türkmen ağzında bunun yanında kullanılan bağlaçlar şunlardır: *emme solı bı terefi diyelle ōzine aġ daş* “Amma solu bu tarafı ona ak daş derler” *(M11-44), yoḫsa ḳoymaz bizi çeşleneġ* “Yoksa bırakmaz bizi kahvaltımızı yapalım” *(M20-28), belki mının ᶜilmi yoḫtı* “Belki bunun bilgisi yoktur” *(M1-83), innemde işliydi yalġuz* “Yalnız annemde çalışıyordu” *(M8-80), bir sini ḳapatmanıġ ḥette terlemesin* “Bir tepsi kapatmayız hatta terlemesin” *(M3-28), ġėr yerden yan ġėr köyden* “Başka yerden ya da başka köyden” *(M7-96), başḳa meddeler inglizce* “başka ders konusu inglizce” *(M16-16), yeᶜni bizim talebelerimiz* “Yani bizim öğrencilerimiz” *(M16-17), olmāsın mēnim teki* “Olmasın benim gibi” *(M21-80), bėle baş kāġıdı kimin* “Böyle baş kağıdı gibi” *(M2-45).*

6.3. Kuvvetlendirme Bağlaçları

Reşidiye Türkmen ağzında görülen kuvvetlendirme bağlaçları şunlardır:

di “hadi” *(M15-99), yalla* “hadi” *(M20-148).*

6.4. Denkleştirme Bağlaçları

Reşidiye Türkmen ağzında denkleştirme bağlacı olarak metinlerde şunlar görülmüştür:

çōḫı ye felleḫti ye de günnüġçülüġ ėderdi “Çoğu ya çiftçi ya da yevmiyecilik yapardı” *(M7-91).*

yan elde yanda mekkīnede tikerdile “Ya elle yada makineyle dikerlerdi” *(M2-7).*

6.5. Pekiştirme Bağlaçları

Reşidiye Türkmen ağzında pekiştirme bağlacı olarak şunlar görülmüştür:

bir deḫi fırsat oldı “Bir dahi fırsat oldu” *(M5-73).*

bir günnüġ iş degil ėwlenmeġ “Bir günlük iş değil evlenmek” *(M20-109).*

basarıġ ki yėl geçmēsin “Basarız ki yel geçmesin” *(M3-47).*

6.6. Cümle Başı Bağlaçları

Reşidiye Türkmen ağzında, bu edatlar bağlaçların diziliminde sayıca en zengin olanları cümle başı bağlaçlardır; açıklama, sonuç, üsteleme, sepep, zıtlık vs. anlamlarıyla cümleleri birbirine bağlarlar.

faḳat men tek bāşıma şe^{c}i͡r idim “Fakat ben tek başıma şairdim” *(M1-23).*

lekin programda birez ḫilef oldı “Lakin programda biraz anlaşmazlık oldu” *(M1-32).*

lekin işte baḫ dewlētin siyesēsi neşkildi? “Lakin işte bak devletin siyaseti nasıldı?” *(M9-13).*

ama ortalama bėle bir beş yüz ḫoryātım war “Ama ortalama böyle bir beş yüz hoyratım var” *(M1-18).*

eme biz reşidiye indi musul’a tebi^{c} oldı “Ama biz raşidiye şimdi musul’a tabi oldu” *(M11-18).*

seki bėle talḳa kimin ussu gēlirdi “Sanki böyle mermi gibi su gelirdi” *(M6-44).*

baḫardi ḥette şikillerine yanıptıla “Bakardın hatta şekillerine yanmışlar” *(M7-69).*

ḥette ōzine yuwa ḳurunca “Hatta kendine yuva kurunca” *(M7-93).*

çünki köyde ġerib yoḫıydı “Çünkü köyde garip yoktu” *(M7-97).*

eger ōzinin çoḫıysa diyer yāba bını sātıyıġ “Eğer kendinin çoksa bunu satıyoruz der” *(M14-58).*

wėrmēniġ ḳazānı ille bitsin “Tencereyi vermeyiz bitene kadar” *(M14-67).*

7. ÇEKİM EDATLARI

Bunlar çekim eki vazifesi gören edatlardır. Sona gelirler. Bağlı olduğu isim ile cümlenin diğer unsurları arasında zaman, mekân, yön, tarz, benzerlik, başkalık gibi açılardan ilgiler kurmaya yarayan unsurlardır.

Reşidiye Türkmen ağzında çekim edatları olarak *ḳeder* ‘kadar’, *için* “için”, *kimin* “gibi, kadar”, *teki* “gibi”, *göre* “göre”, *awwel* “evvel”, *barabar* “beraber” keimeleri görülmüştür.

7.1. Kullanışlarına Göre Çekim Edatları

7.1.1. Yalın Hâl ile Birleşenler

Reşidiye Türkmen ağzında *ḳeder* “kadar”, *için* ‘için’, *kimin* ‘gib, kadar’ edatları ismin yalın hâliyle kullanılır:

ḫınna kimin yuġururduġ “Kına gibi yoğururduk” *(M12-54).*

küççüg ḫāmır kündesi kimin “Küçük hamur bezesi gibi” *(M13-29).*

sėwerdim sanᶜat için sazda çalmaġ “Sanat için severdim sazda çalmak” *(M21-4).*

dilimiz için kültirimiz yoḫ olmasın “Dilimiz için kültürümüz yok olmasın” *(M1-73).*

7.1.2. İlgi Hâli ile Birleşenler

Reşidiye Türkemnen ağzında ilgi hâli ekiyle görülen edatlar *için* ‘için’, *teki* ‘gibi’ edeatlarıbağlanır:

onın için “onun için” *(M1-71), mēnim teki* “benim gibi” *(M21-80).*

7.1.3. Yönelme Hâli ile Birleşenler

Reşidiye Türkmen ağzında yönelme hâli ekiyle *göre* ‘göre’, *kimin* ‘gibi, kadar’, *ḳeder* ‘kadar’ kelimeleri birleşir:

dine göre “dine göre” *(M7-120). kėfine göre* “keyfine göre” *(M12-20), o waḳıta göre* “o vakite göre” *(M21-41), ona kimin de olırdı* “ona kadar da olurdu” *(M1-21), indiye kiminde* “şimdiye kadar da” *(M1-54), ėwe kimin* “eve kadar” *(M1-85), bı seᶜete ḳeder ḥeket ėdiyiġ* “bu saate kadar konuşuyoruz” *(M9-4), indiye ḳeder* “şimdiye kadar” *(M11-17), bı güne ḳeder* “bu güne kadar” *(M1-17), geçti ḳıbleye teref “geçti kıbleye taraf ‘doğru’” (M8-11).*

7.1.4. Ayrılma Hâli ile Birleşenler

Reşidiye Türkmen ağzında ayrılma hâli eki ile görülen edatlar şunlardır:

cuġrafi mewḳiᶜinnen ötri “Coğrafi konumundan ötürü” *(M9-88), mınnan ötri çektile ōzin* “Bundan ötürü çektiler kendisini” *(M19-5), bir fetreden sora* “Bir süreden sonra” *(M19-35), bitennen sora bayramnan sora* “Bittikten sonra bayramdan sonra” *(M19-76), onnan sora çıḫtıġ* “Ondan sonra çıktık” *(M21-41), bayramnan ögce* “Bayramdan önce” *(M8-46), ᶜosmanlı dewlesinnen ögce* “Osmanlı devletinden önce” *(M9-58), artuġ onnan sōra* “Artık ondan sonra” *(M12-27), yola düşmeden ewwel* “Yola düşmeden evvel” *(M19-68), bayramnan ewwel* “Bayramdan evvel” *(M19-91), onnan awwel* “Ondan evvel” *(M17-10), ḳarşımnan bėle* “Karşımdan böyle”*(M20-101), gelennen bēri* “Gelenden beri” *(M11-6).*

7.2. İşlevlerine Göre Çekim Edatları

7.2.1. Sebep Edatları

Reşidiye Türkmen ağzında sebep bildiren edatlar *için* ‘için’, *ötri* ‘ötürü’ görülmüştür:

allah için etmessey “Allah için etmezsin” *(M8-53), çoḫ sėwerdim sanᶜat için sazda çalmaġ* “Çok severdim sanat için sazda çalmak” *(M21-4), bes söz için söz*

wėrir “Yalnız söz için söz verir” *(M5-88), cuġrafi mewḳiᶜinnen ötri* “Coğrafi konumundan ötürü” *(M9-88), mınnan ötri çektile ōzin* “Bundan ötürü çektiler onu” *(M19-5), munnan ötri bı aġanın ādına köyi reşīdiye köyi ḳoydıla* “Bundan ötürü bu ağanın adına reşdiye köyü koydular” *(M2-57).*

7.2.2. Vasıta Edatları

Reşidiye Türkmen ağzında ‘ile’ vasıta edatı yer almamaktadır. Ancak bunun yerine *–nAn* biçimiyle yapılır:

ding dāşıynan dartalla “Dink taşıyla öğütürler” *(M18-13).*

büyüg ᶜarabanalarnan giderdile “Büyük arabalarla giderlerdi” *(M19-67).*

parasıynan ālınan mal zebde gider “Parasıyla alınan mal suda gider” *(M20-61).*

çoḫ ḫoryatnan başladım “Çok horyatla başladım” *(M1-15).*

7.2.3. Benzerlik Edatları

Reşidiye Türkmen ağzında benzerlik bildiren *kimin* ‘gibi’, *teki* ‘gibi’ edatları tespit edilmiştir:

ḫınna kimin yuġururduġ “Kına gibi yoğururduk” *(M12-54), küççüg ḫāmır kündesi kimin* “Küçük hamur bezesi gibi” *(M13-29), yeᶜni diyēğin inḳileb teki ėdeğin* “Yani diyelim darbe gibi edelim” *(M5-139), olmāsın mēnim teki* “Olmasın benim gibi” *(M21-80).*

7.2.4. Başkalık Edatları

Reşidiye Türkmen ağzında başkalık edatları olarak *başḳa* ‘başka’, *ġėr* ‘gayrı’ olarak görülmüştür:

başḳa ḳonıya gėçerem “Başka konuya geçerim” *(M1-73), başḳa ḳola geçti* “Başka kola geçti” *(M1-87), başḳa ḳalan meddelerde* “Başka kalan maddelerde” *(M16-15), bı ḳuzularıda ġėr adam otlādırdı* “Bu kuzularıda başka adam otladırdı”

(M3-37), ḥette ġėr cahıl mahıl gelmesin “Hatta başka gençler gelmesin” *(M5-50), ḫınna gėcesinde ġėr ᶜadētlerimizde war* “Kına gecesinde başka adetlerimizde var” *(M11-116).*

7.2.5. Hâl Edatları

Reşidiye Türkmen ağzında hâl edatı olarak *göre* ‘göre’ edatı tespit edilmiştir:

iḳtidarına göre “İktidarına göre” *(M18-8), kėfine göre otlada otlada gēlirdi* “Keyfine göre otlada otlada gelirdi” *(M20-12), o waḳıta göre ḥeflelērimiz bes köyde idi* “O vakite göre törenlerimiz yalnız köydeydi” *(M21-41), ona göre men bı dörtliġi ḥazırlādım* “Ona göre ben bu dörtlüğü hazırladım” *(M1-81), dine göre ḥebib rabi-l ᶜelemin dedi* “Dine göre habib Rabbül-âlemin dedi” *(M7-21).*

7.2.6. Miktar Edatları

Reşidiye Türkmen ağzında miktar edatı olarak *ḳeder* ‘kadar’, *kimin* ‘kadar’ edatları metinlerde görülmüştür:

ona kimin de olırdı “Ona kadar da olurdu” *(M1-21), indiye kiminde* “Şimdiye kadar da” *(M1-54), ėwe kimin* “Eve kadar” *(M1-85), bı seᶜete ḳeder ḥeket ėdiyiġ* “Bu saate kadar konuşuyoruz” *(M9-4), indiye ḳeder* “Şimdiye kadar” *(M11-17), bı güne ḳeder* “Bu güne kadar” *(M1-17).*

7.2.7. Zaman Edatları

Reşidiye Türkmen ağzında zaman edatı olarak *bēri* ‘beri’, *ewwel* ‘evvel’, *awwel* ‘evvel’, *ögce* ‘önce’, *sora* ‘sonra’ ve *bėle* ‘böyle’ kelimeleri görülmüştür:

sora elli sekkizde cumhuriyye olanda “Sonra elli sekizde cumhuriyet olduğunda” *(M17-6), sora şirinniġ yėrdile* “Sonra şirinlik yerdiler” *(M8-132), bir fetreden sora* “Bir süreden sonra” *(M19-35), bitennen sora bayramnan sora* “Bittikten sonra bayramdan sonra” *(M19-76), onnan sora çıḫtıġ* “Ondan sonra çıktık” *(M21-41), bir gün ögce diyerdile* “Bir gün önce derlerdi” *(M8-125), bayramnan ögce* “Bayramdan önce” *(M8-46), ᶜosmanlı dewlesinnen ögce* “Osmanlı

devletinden önce” *(M9-58), yola düşmeden ewwel* “Yola düşmeden evvel” (M19-68), *bayramnan ewwel* “Bayramdan evvel” *(M19-91), onnan awwel* “Ondan evvel” *(M17-10), ḳarşımnan bėle* “Karşımdan böyle” *(M20-101), eskiden bėle dėgildi* “Eskiden böyle değildi” *(M20-158), biz bėle beslendiġ* “Biz böyle beslendik” *(M7-121), gelennen bėri* “Geldikten beri” *(M11-6).*

7.2.8. Yer-Yön Edatları

Reşidiye Türkmen ağzında yer ve yön edatı olarak *ḳarşı* ‘karşı’, *yana* ‘yana’, *teref* “taraf” edatları görülmüştür:

o yana gönder mėni “O yana göder beni”*(M21-15), reḥmetli ubbam yana werdile* “Rahmetli babam yana verdiler” *(M8-36), geçti ḳıbleye teref beş mėter* “Geçti kıbleye doğru beş metre” *(M8-11).*

8. TÜRETME

Türkçe kök ve gövdeleri doğal olarak ad ve fiil kök ve gövdelerine ayrılır. Ad kök ve gövdelerine getirilen ekler ile fiil kök ve gövdelerine getirilen ekler birbirinden farklıdır. Ayrıca bu ekler türettikleri kelimelerden ad ya da fiil oluşlarına göre birbirlerinden ayrılırlar (Korkmaz, 2009: 31). Türkçenin bütününde olduğu gibi Reşidiye Türkmen ağzında da türetme için kulanılan dört ek türü vardır bunlar:

8.1. İsimden İsim Yapım Ekleri

Ad kök ya da gövdelerinden, köken anlamıyla bağlantılı yeni ad gövdeleri yapan eklerdir (Eker, 2019: 267). Reşidiye Türkmen ağzında isimden isim yapım ekleri şunlardır:

8.1.1. +Aç

Reşidiye Türkmen ağzında bu ek, seyrek kullanılmaktadır:

kireç “kireç” *(M7-32), ḳıraç* “kıraç” *(M20-163).*

8.1.2. +An

Bu ek, işlek olmayan ancak eskiden beri görülen, Reşidiye Türkmen ağzında birkaç örnekte görülmektedir:

oġlan "oğlan" *(M5-85).*

8.1.3. +AG, +Ak

Bu ek, benzetme ve küçültme işlevleriyle kullanılan, Reşidiye Türkmen ağzında bazı örneklerde görülür:

ḳıraġ "kırak" *(M12-15), yanaġ* "yanak" *(M21-72), köyneg* "köynek" *(M2-4), miçeg* "sinek" *(M3-122), ḳabaġ* "kabak" *(M11-122), yėleg* "yelek" *(M21-46).*

8.1.4. +Ar

Bu ek, sayılarda kullanılan isimden isim yapma eklerinden biridir. İşlekliği tam olup asıl sayı isimlerinden dağıtma sayı isimler yapar (Ergin, 2020: 179). Reşidiye Türkmen ağzında birer kelimesinde rastlanmıştır:

birer "birer"(*M2-4).*

8.1.5. +CA

Aslında bir çekim eki olan bu ek klişeleşerek veya fonksiyon değiştirerek eskiden beri yapım eki hâlinde de kullanılmaktadır (Ergin, 2020: 177):

ayca "ayca" (*M1-41), sārıca* "sarıca" *(M19-35), ḳırmızca* "kırmızca" *(M19-35), şirince* "şirince" *(M19-35), türkmanca* "türkmence" *(M16-10), ᶜerbce* "arapça" *(M9-55), inglizce* "inglizce" *(M16-16), nice* "nice" *(M2-62), ögce* "önce" *(M5-1).*

8.1.6. +CI

Bu isimden isim yapım eki en işlek eklerinden biridir. Birbirinden az çok farklı başlıca işlevler ile kullanmaktadır. Bir işi veya bir sanatı kendisine meslek veya uğraşı olarak seçmiş olanları gösteren adlar türetir:

yardımcı “yardımcı” *(M9-45), awcı* “avcı” *(M15-52), cerraçı* “çömlekçi” *(M21-45), yolçı* “yolcu” *(M2-66), yabançı* “yabancı” *(M2-67), toyçı* “tavulcu” *(M5-118), zırnaçı* “zurnacı” *(M5-118), nāḫırçı* “nahırcı” *(M6-107), ḳundaraçı* “kunduracı” *(M8-56), sünnetçi “*sünnetçi” *(M8-84), degirmençi* “değirmenci” *(M5-169).*

8.1.7. +dA

Bu ek, metinlerde iki kelimede tespit edilmiştir:

günde “günde (lik)” *(M1-52), onda* “onda (lık)” *(M5-42).*

8.1.8. +dAş

Bu ek, Eski Türkçeden beri kullanılır, az verimli olmakla birlikte anlatımı belirli, kullanışlı bir üretim unsurudur. Aslında kişiler arasında ortaklık, beraberlik bildiren eşlik adları ve sıfatlar yapar (Banguoğlu, 2015: 169). Reşidiye Türkmen ağzında da bu ek, beraberlik ve ortaklık bildiren isimler yapar:

arḫadaş “arkadaş” *(M1-83), yoldaş* “yoldaş” *(M11-126), ḳardaş* “kardeş” *(M13-30).*

8.1.9. +lXġ

Bu ek, Reşidiye Türkmen ağzında en işlek isimden isim yapan eklerinden biridir. Bu ek genellikle soyut isimler, meslek, araç, kavram adı, sıfat, durum adı ve yer adı gibi kelimeler yapar (Demir, 2020: 189):

günnüġçülüġ “günlükçülük” *(M11-12), sanᶜatçılıġ* “sanatçılık” *(M1-21), ḫėrḫizliġ* “hırsızlık” *(M1-83), çekėtliġ* “çeketlik” *(M2-6), aġızlıġ* “ağızlık” *(M3-91), şamlıġ* “akşam yemeği” *(M5-39), günortalıġ* “öğlen yemeği” *(M6-61), daşlıġ* “taşlık” *(M7-26), ḫerçliġ* “harçlık” *(M7-57), ᶜeskerliġ* “askerlik” *(M7-67), zenginliġ* “zenginlik” *(M7-91), ḳēbirliġ* “mezarlık” (*M8-115), muḫtarlıġ* “muhtarlık” *(M9-29), bekreçiliġ* “çiftçilik” *(M9-35), tembelliġ* “tembellik” *(M9-95), ebeliġ* “ebelik” *(M12-14), pılawlıġ* “pilavlık” *(M13-14), yāşıllıġ* “yeşillik” *(M14-56), ḳırlıġ* “kırlık” *(M15-*

42), yollıġ “yolluk” *(M15-46), kėloliġ* “kiloluk” *(M18-18), çėşliġ* “kahvaltılık” *(M18-29), yolçılıġ* “yolculuk” *(M19-71), hediyeliġ* “hediyelik” *(M19-78), şāhıdlıġ* “şahitlik” *(M20-85).*

8.1.10. +gil

Reşidiye Türkmen ağzında aile ve topluluk bildiren isimler yapar:

innemgil “annemgil” *(M12-60), ḳocamgil* “dedemgil” *(M19-33), dayzāsıgil* “teyzesigil” *(M3-48), filangil* “falangil” *(M5-27), kürekengil* “damatgil” *(M5-33).*

8.1.11. +kI

Özellikle bir yere veya zamana ait olmayı bildiren adlar yapar (Eker, 2019: 272). Reşidiye Türkmen ağzında da yer veya zaman isimleri yapmaktadır:

awwelki “evvelki” (M7-60), *indiki* “şimdiki” (M7-89), yuḫarkı “yukarı ki (M11-97), *şemaldakı* “kuzeydeki” *(M2-53), aşşaġdakı* “aşağdaki” *(M6-27), yanındakı* “yanındaki” *(M6-43), üstündeki* “üstündeki” *(M7-14), şemdeki* “şamdaki” *(M9-82), ordakı* “ordaki” *(M11-52), ögceki* “önceki” *(M2-49), aḫırkı* “sonki” *(M5-196).*

8.1.12. +sIz

-li ekinin zıt anlatımlısı olarak Eski Türkçeden beri her ada gelir bir giderme hâli, kimsiz hâli niteliği taşır (Banguoğlu, 2015: 201). Bu ek Reşidiye Türkmen ağzında çok kullanılır. Metinlerde sadece düz şekilleri görülür:

ḫabarsız “habersiz” *(M8-48), kefisnsiz* “kefensiz” *(M11-150), etsiz* “etsiz” *(M18-8), ḳābuġsız* “kabuksuz” *(M18-14), sessiz* “sessiz” *(M19-25), sebebsiz* “sebepsiz” *(M20-75), wafasız* “vefasız” *(M21-85), çeresiz* “çaresiz” *(M1-100), melzemesiz* “malzemesiz” *(M16-46).*

8.1.13. +lX

Sıfat ekidir. Bu ek, başlangıçtan beri Türkçenin belli başlı addan ad yapma eklerinden biri olarak kullanıla gelmiştir (Karaağaç,2016: 258). Reşidiye Türkmen ağzında çok kullanılır:

tileᶜferli "telaferli" *(M1-50), gülegli* "güleç" *(M1-79), ᶜiraḳ'lı* "ıraklı" *(M4-20), reḥmetli* "rahmetli" *(M6-26), köynegli* "elbiseli" *(M6-57), bereketli* "bereketli" *(M6-96), ġiryetli* "gayretli" *(M7-42), asıllı* "asıllı" *(M7-103), rengli* "renkli" *(M8-91), datlı* "tatlı" *(M8-160), ᶜosmanlı* "Osmanlı" *(M9-1), ᶜiffetli* "iffetli" *(M9-32), selcuḳ'lı* "Selçuklu" *(M9-52), ḳuwatlı* "kuvvetli" *(M9-65), ḫėrli* "hayırlı" *(M19-28), kėfli* "keyfli" *(M19-52), duzlu* "tuzlu" *(M5-182), musullu* "musullu" *(M15-95).*

8.1.14. +mAn

Bu ek, sıfatlardan kişileri niteleyen sıfatlar türeten bir ektir. Eklendiği sıfata "abartma, aşırılık" işlevi katar. İşlek bir ek olmadığı için türettiği kelimeler oldukça sınırlıdır (Korkmaz, 2009: 58). Bu ek Reşidiye Türkmen ağzında işlek değildir. Metinmizde belirli kelimelerde görülür:

türkman "Türkmen" *(M4-38), ḳocaman* "kocaman" *(M1-64), türkmen* "türkmen" *(M11-91).*

8.1.15. +(X)ncX

Reşidiye Türkmen ağzında bu ek, sıra sayı sıfatları yapar:

altıncı "altıncı" *(M7-13), onıncı* "onuncu" *(M17-21), birinci* "birinci" *(M2-14), ikkinci* "ikinci" *(M3-125), dördinci* "dördüncü" *(M7-7), beşinci* "beşinci" *(M7-13), onuncu* "onuncu" *(M1-10), üçünci* "üçüncü" *(M3-9).*

8.2. İsimden Fiil Yapım Ekleri

Bu ekler, isim kök ve gövdelerine gelerek isimden fiil yapmya yarayan eklerdir.

8.2.1. +A-

İsimlerden olma veya yapma ifade eden fiiller yapar:

oynamaġ “oynamak” *(M11-113), benzemez* “bezemek” *(M9-95), yaşadım* “yaşadım” *(M1-110), uzadır* “uzatır” *(M12-57).*

8.2.2. +lA-

Addan fiil yapma eklerinin en işlek olanıdır. Hemen hemen bütün adların sonuna gelerek yapma ve olma bildiren fiiller yapar:

bağlalla “bağlarlar” *(M3-22), başlamaya* “başlamaya” *(M1-3), ortalama* “ortalama” *(M1-18), yaralasın* “yaralasın” *(M1-119), ağlaram* “ağlarım” *(M1-120), horladılar* “sardılar” *(M2-13), otlar* “otlar” *(M3-39), ḥazırlardıla* “hazırlardılar” *(M3-50), bıġazlasa* “boğazlasa” *(M3-53), yollardıġ* “yollardık” *(M3-117), ᶜayarladıla* “ayarlardılar” *(M4-45), nişanlamaġa* “nişanlamaya” *(M5-28), kiralardı* “kiralardı” *(M6-11), toḫmalardılar* “arpalanırdıla” *(M6-89), adıḫladıġ* “adakladık” *(M6-97), çatladırdıla* “çatladırlardı” *(M7-33), paklardıla* “paklarlardı” *(M8-19), suçladıla* “suçladılar” *(M9-27), yaşladılla* “yaşladılar” *(M18-13).*

8.2.3. +Ar-

İşlek olmayan eklerden biridir. Daha çok renk adlarından fiil yapmakta kullanılır. Ancak bazen diğer isimlerle kullanılır. Yapma ve olma fiiller yapar:

başarrıyıdı “başarlıyıdı” *(M9-100).*

8.2.4. +lAş-

Bu ek süreklilik bildiren fiiller yapmaktadır.

yardımlaştıla “yardımlaştılar” *(M8-14), bayramlaşırdıla* “bayramlaşırlardı” *(M8-64).*

8.2.5. +DA-

Bu ek, daha çok tabiat taklidi isimleri fiil yapmaktadır:

gurpuldadırla “gurpuldadırlar” *(M6-139), istemeġe* “istemeye” *(M11-107).*

8.2.6. +lAn-

Reşidiye Türkmen ağzında bu ekin /l/ ünsüzünün bazen /r/’ye dönüştüğü örneklerde görülmüştür:

paklanırdı “temizleniredi” *(M3-57), borçlanıb* “borçlanmış” (M5-205), *ḥāzırlanıllar* “hazırlanırlar” *(M8-93), adıḫlandı* “nişanlanmak” *(M10-11), ᶜarlanmıyıġ* “arlanmıyoruz” *(M10-19), yaralandı* “yaralandı” *(M17-76), göllensin* “göllensin” *(M3-111), çeştlenirsey* “çeştlenirsin” *(M8-66), ėwlendi* “evlendi” *(M11-76), ḥazırranacaġıġ* “hazırlanacağız” *(M19-93).*

8.2.7. +Ir-

Bu ek işlek değildir. Ses taklidi adlardan eylem yapmakta oldukça işlektir (Ergin, 2019:192). Metinde tespit ettiğimiz aşağıdaki örneklerde görülmüştür.

çaġırmaġ “çağırmak” *(M10-13), daġırdırdı* “dağıtırdı” *(M5-57), bağırıyı* “bağırıyor” *(M17-79).*

8.3. Fiilden İsim Yapım Ekleri

“Fiilden isim yapma ekleri, yapmalık bağlı biçim birimlerinin bütünü, çekimlik bağlı biçim birimlerinin bütün bölümü eklenmiş olan Türkçede, eylem kök ve gövdelerinden ad türeten eklerdir” (Karaağaç, 2016: 277). Reşidiye Türkmen ağzında fiilden isim yapma ekleri şu şekilde görülmüştür:

8.3.1. -mAġ

İstisnasız bütün fiil kök ve gövdelerine getirilen bu ek eskiden beri Türkçenin fiilden isim yapma eklerinin başında gelir. Fonksiyonu fiillerin hareket isimlerini yapmaktadır (Ergin, 2020: 194). Reşidiye Türkmen ağzında da bu ek kullanılır:

yėmeġ “yemek” *(M2-11), içmeġ* “içmek” *(M19-33), toḫmaġ* “tokmak” *(M3-21), ḳaymaġ* “kaymak” *(M3-25).*

8.3.2. -mA

Bu ek, bütün fiil kök ve gövdelerine getirilebilir. Asıl görevi, iş isimleri yapmaktadır:

yarma “yarma” *(M2-46), başlama* “başlama, şarkı söyleme” *(M7-119), ḳatma* “katma” *(M11-147), sürme* “sürme” *(M7-2), ikkileme* “ikileme” *(M12-100), döğme* “döğme” *(M14-94), bişme* “pişme” *(M18-24), asmakesme* “asmakesme” *(M19-28), bölme* “bölme” *(M1-77), dolma* “dolma” *(M18-47), sarma* “sarma” *(M18-47).*

8.3.3. -Iş

Fiil köklerine ve gövdelerine gelebilen işlek eklerden biridir. Reşidiye Türkmen ağzında kalıcı isimler de yapmaktadır:

tanışım “tanışım” *(M1-64), yāġış* “yağış” *(M3-4), dögiş* “dövüş” *(M15-19), ḳurtuluş* “kuruluş” *(M4-18), yaylış* “yanlış” *(M1-78), gėdişli* “gidişli” *(M19-51).*

8.3.4.-m

Bu ek, Reşidiye Türkmen ağzında genellikle tek heceli fiillere gelmektedir:

saġlam “sağlam”*(M3-62), bölim* “bölüm” *(M16-10).*

8.3.5.-Aġ,-ġ

Bu ek, fiil kök ve gövdelerinde sıfat ve isim türeten işlek bir fiilden isim yapım ekidir:

sayaġ “sayak” *(M4-12), iraġ* “uzak” *(M5-148), yataġ* “yatak” *(M9-94), ḳucaġ* “kucak” *(M20-71).*

8.3.6. -aç, -ç

Bu ek, fiil kök ve gövdelerine gelerek isim türeten bir ektir. Adlar yapanı veya yapılanı veya hareket hâlini gösterir:

ḳılınç “kılıç” *(M4-14).*

8.3.7.-enek,-eneg

İşlek olmayan ekleriden biridir. Yer ve araç adları yapmaktadır. Reşidiye Türkmen ağzında tespit edilmiştir:

ekenekler “ekenekler” *(M7-14), degeneg* “değenek” *(M20-123), yetenegliydi* “yetenekliydi” *(M21-31).*

8.3.8. -gI, -ḫu

Bu ek, haraketi yapanı, olanı veya yapılan nesneleri karşılayan isimler yapmaktadır:

bilgi “bilgi” *(M1-7), dergi* “dergi” *(M1-57), yuḫuya* “uykuya” *(M1-113).*

8.3.9. -çaġ

Bu ek, işlek olamayan eklerden biridir. Fiillerden ad ve sıfatlar yapar:

ḳawırçaġ “kavırçak” (M-15-59).

8.3.10. -ġan

Fiilden isim yaım eki, işlek olmayan eklerden biridir. Metinlerde “yorġan” kelimesinde tespit edilmiştir:

yorġan “yorgan” (M5-106).

8.3.11. -X

Tek heceli geçişli ve geçişsiz eylemlere gelen *+I, +U* eki çok işlek verimli bir ektir (Korkmaz, 2014: 153). Reşidiye Türkmen ağzında da tespit edilmiştir:

dolı "dolu" *(M1-116),öli* "ölü" *(M2-24), ḳorḫı* "korku" *(M16-20), sürü* "sürü" *(M11-16), ḳapı* "kapı" *(M5-180), yāzı* "yazı" *(M19-55).*

8.3.12. -kIn, -GXn

Fiilin ifade ettiği anlamda olanı, yapılanı ve yapanı bildiren bir ektir. Reşidiye Türkmen ağzında birkaç örnekte tespit edilmiştir:

seçkin "seçkin" *(M1-66), düzgün* "düzgün" *(M17-15), yorġın* "yorgun" *(M9-34).*

8.3.13. -mAc

İşlek olmayan Fiilden isim yapan ekidir. Reşidiye Türkmen ağzında yemek isimleri yapmaktadır:

bulamac "bulamac" *(M18-59), dögmec* "dögmec" *(M3-94).*

8.3.14. -(X)n

Bu ekin işleklik sahası çok geniş olmamakla beraber bir hayli misali vardır ve canlığını muhafaza etmektedir (Ergin, 2020: 197). Reşidiye Türkmen ağzında görülen örnekler aşağıda gösterilmiştir:

tütün "tütün" *(M3-58), ekin* "ekin" *(M21-77), biçin* "biçme" *(M4-31), talan* "talan" *(M6-36), uzun* "uzun" *(M12-57), gelin* "gelin" *(M19-29), bütün* "bütün" *(M1-123), dügün* "dügün" *(M3-71), yaḫun* "yakın" *(M5-74).*

8.3.15. -uġ

Bu ek, tıbkı diğer ekler gibi kaılıcı isim yapabilmektedir. Reşidiye Türkmen ağzında *'açuġ'* kelimesinde görülmüştür:

açuġ “açık” *(M4-26).*

8.4. Fiilden Fiil Yapım Ekleri

Fiilden fiil yapma ekleri fiil kök ve gövdelerinden fiil yapmak için kullanılan eklerdir. Bu ekler fiil köklerine, fiilden yapılmış fiil gövdelerine ve isimden yapılmış fiil gövdelerine eklenirler (Ergin, 2020: 208). Reşidiye Türkmen ağzında tespit edilen fiilden fiil yapım ekleri şunlardır.

8.4.1. -Ar-

Sık kullanılan fiilden fiil yapma eklerindendir. Oldurma ve yaptırma ifade etmektedir (Demir, 2020: 199). Bu ek ettirgen ifadeli fiiller yapmaktadır. Reşidiye Türkmen ağzında tespit edilmiştir:

çıḫar “çıkar” *(M3-143), çıḫarttım* “çıkarttım” *(M8-42), ḳopardı* “kopardı” *(M3-57).*

8.4.2. -dXr-

Bu ek, ettirgenlik ekidir. Reşidiye Türkmen ağzında görülmektedir:

yedirir “yedirir” *(M18-4), endirdile* “indirdiler” *(M1-32), yandırdıla* “yandırdılar” *(M1-59), ḳızdırrıġ* “kızdırırız” *(M3-27), doldırırdıġ* “doldırırız” *(M3-69), ḳaldırır* “kaldırır” *(M3-74), gezdirille* “gezdirirler” *(M6-105), mindirmişti* “bindirmişti” *(M7-39), yaġdırırdım* “yağdırırdım” *(M7-86), dolandırırdı* “dolandırırdı” *(M8-110), söndirdiy* “söndürdün” *(M11-143), giydirdiġ* “giydirdik” *(M12-15), söndürirdile* “söndürürlerdi” *(M7-53).*

8.4.3. -l-

Etken ve ettirgen eylemlerden edilgen eylemler yapar. Geçişsiz eylemlerden öncesi bilinmez eylemeler yapar (Karaağaç, 2016: 318). Reşidiye Türkmen ağzında bu ek çok sık kullanılmaktadır:

satıldı “satıldı” *(M6-67), çekildile* “çekildiler” *(M19-19), ekilirdi* “ekilirdi” *(M7-13), yazılıp* “yazılmış” *(M19-52), tökiliyi* “dökülüyor” *(M15-38), açıldı* “açıldı” *(M1-38), ḳatılıydım* “katılıyordum” *(M1-25), ayrıldı* “ayrıldı” *(M1-26), yıġıldı* “yığıldı” *(M1-126), sayılmaz* “sayılmaz” *(M11-122).*

8.4.4. -Iş-

Çok işlek olarak kullanılan fiilden fiil yapma eklerinden biridir.Yaptığı fiiller bir ortaklaşma veya bir oluş ifade ederler (Ergin, 2020: 214). Bu ek Reşidiye Türkmen ağzında çok işlek olarak kullanılmaktadır:

degiştiler “değiştiler” *(M1-35), göriştim* “görüştüm” *(M1-64), yıġıştırrıġ* “yığıştırırız” *(M3-30), bitişirriġ* “bitişiriz” *(M5-32), dögişirdile* “dövüşürdüler” *(M8-123), çekişiptile* “çekişimişlerdi” *(M12-84), yapıştı* “yapıştı” *(M12-105), ḳonışıyı* “konuşuyor” *(M16-17).*

8.4.5. -t-

Fiillerden oldurma ve yaptırma ifade eden fiiller yapar. Reşidiye Türkmen ağzında işlek olarak kullanılan bir fiilden fiil yapma ekidir:

incitti “incitti” *(M19-44), uzattım* “uzattım” *(M19-59), bezetsinne* “bezetsinler” *(M8-130), ḳapatmanıġ* “kapatmayız” *(M3-28), giderttiġ* “giderttik” *(M12-69), azalttı “azalttı” (M10-61).*

8.4.6. -Xr-

Fiilden fiil yapım eki, ettirgenlik eklerinden biridir. Reşidiye Türkmen ağzında çok sık kullanılır:

bişiriller “pişirirler” *(M18-7), bitirile* “bitirirler” *(M8-69), yėtirille* “yetirirler” *(M16-39), gėçirdirrem* “geçirtiririm” *(M13-21), uçurtmuştı* “uçurtmuştu” *(M20-37), içirirdile* “içirirlerdi” *(M7-51), yatırdırdıla* “yatırtırlardı” *(M11-49),*

8.4.7. -(X)n

Fiilden fiil yapan ve dönüşlülük bildiren bir ektir. Bu ek Reşidiye Türkmen ağzında metinlerde görülür:

bezenib “bezenmiş” *(M5-172), dolanıyı* “dolanıyor” *(M6-58), ögren* “öğren” *(M21-9), fırlandırıyı* “fırlatıyordur” *(M6-142), ḥāzırlanıllar* “hazırlanırlar” *(M8-93), adıḫlandı* “nişanlandı” *(M10-11).*

SONUÇ

Irak'ta bulunan Kerkük, Erbil, Telafer gibi Türkmen ağızlarıyla ilgili çalışmaların içinde Musul Reşidiye ağzına dair bir çalışmaya rastlanmadığı görülse de Irak Türkmen Türkçesinin "y" grubunda yer alan bu ağız çoğunlukla Musul şehrinin Reşidiye kasabasının çevresindeki köylerde konuşulmaktadır. Ayrıca bu gruba giren Reşidiye ağzının Reşidiye dışındaki diğer Türkmen köylerinde de konuşulduğu tespit edilmiştir.

Irak Türkmen Türkçesi içinde yer alan Musul ağzı ve özellikle Reşidiye Türkmen kasabasında konuşulan çeşidi ile ilgili bugüne kadar hiçbir çalışma yapılmadığı için bu çalışmada kaynak edinme konusunda büyük zorluk yaşanmıştır.

Reşidiye Türkmen kasabasına bağlı; Eski Besan, Yeni Besan, Melâyin, Askeri, Reşîdiye Akkarı, Çukur Gölü, Kent Ortası, Şeyh, Kini Başı, Sekiz Tepe, Ak Taş, Keçel Tepe, Beş Yatak, Kini Ardı, Kabak Tepe, Küçük İstanbul, İlan Yolu, Kol Kaya, Nahır Yolu, Koca Ambar, Hasan Bek, Kıraç Ardı, Dink Başı, Göl Başı ve Kaya Başı Mahallelerinin içinden Çukur Gölü Mahallesi, Kent Ortası, Şeyh, Kini Başı, Göl Başı ve Kaya Başı mahallelerinde gerçekleştirilen derleme çalışması mahallelerin en yaşlı kişilerine danışılarak gerçekleştirilmiştir. Sonuçlar Reşidiye Türkmen ağzında şekil bilgisi özelliklerini ortaya çıkarmıştır.

Reşidiye Türkmen ağzı metinlerde görüldüğü gibi coğrafi konumu sebebi ile Arapçadan etkilendiği görülmüştür. Böylelikle fonetik olarak Reşidiye Türkmen ağzı daha çok Arapçadan etkilendiği söylenebilir. Ayrıca Arapçaya ait bazı seslerin Reşidiye Türkmen ağzında yer aldığı görülmüştür. Metinlerin incelenmesinden sonra Reşidiye Türkmen ağzıyla ilgili öne çıkan şekil bilgisine dair özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1- Reşidiye Türkmen ağzında bulunma ve yönelme hâli ekleri Türkiye Türkçesinde olduğu gibi kullanılmaktadır.

2- Reşidiye Türkmen ağzında *+DAn* ayrılma hâli eki; /n/ ve /m/ sesi ile biten kelimelerde *+nAn* biçimi ile görülmektedir: *ardınnan "*ardından" (M12-106), *ėwinnen* "evinden" (M5-69).

3- Reşidiye Türkmen ağzında vasıta hâli eki, *+(y)nAn* şeklinde tespit edilmiştir: *dawılnan zırnaynan* “davulla zurnayla” (M1-50), *çāmırnan* çamurla (M3-91).

4- Reşidiye Türkmen ağzında eşitlik hâli eki, *+CA* olarak kullanılmaktadır: *ʿaḳlımca* “aklımca” (M19-8), *mence* “bence” (M1-14).

5- Reşidiye Türkmen ağzında yön gösterme hâli eki *+ra ve +ArI* olarak görülmektedir: *sora* “sonra” (M2-33), *yuḫarı* “yukarı” (M20-40).

6- Reşidiye Türkmen ağzında ilgi hâli eki +nXn şeklindedir. Ünsüzle biten isimlerden sonra +Xn biçimindedir. Ancak ünlüyle biten isimlerden sonra da +nXn eki getirilmektedir: *çōbanın* “çobanın” (M3-121), *teppēnin* “tepenin” (M2-39).

7- Reşidiye Türkmen ağzında soru eki -mI, diğer Irak Türkmen ağızlarındaki gibi kullanılmamaktadır. Ancak bunun yerine ses tonu değişikliği yoluyla ve cümlenin son hecesini vurgulayarak soru biçimi belirtmesine gidilmektedir.

8- Reşidiye Türkmen ağzında ilgi hâli eki Türkiye Türkçesine farklılık göstermemektedir. Derlediğimiz metinlerde ilgi hâli eki bazen eksiz biçiminde görülmektedir: *ḳardaşı oğluna* ‘Kardeşinin oğluna’, *kend ortāsı* ‘Kentin ortası’, *toy parası* ‘Toyun parası’ örneklerinde görülmüştür.

9- Reşidiye Türkmen ağzında yükleme hâli eki, *+X* şeklinde görülmektedir. Ünlüyle biten kelimelere *+nX* eki getirilir. Ancak bazı durumlarda da ünlüyle biten kelimelere yardımcı /y/ sesi eklenir. Yükleme hâli eki *+(y)I* biçiminde yapılmaktadır: *günü* “günü” (M8-158), *şuġġanı* “çadırı” (M3-7), *ussuyu* “suyu” (M5-183).

10- Reşidiye Türkmen ağzında şahıs ekleri üçe ayrılmaktadır. Zamir menşeli şahıs ekleri, iyelik menşeli şahıs ekleri ve emir kipinde kullanılan şahıs ekleri.

11- Reşidiye Türkmen ağzında teklik ikinci şahıs iyelik eki *+(I)y* olarak kullanılmaktadır: *dėdiy* “dedin” (M2-60), *yaydıy* “yaydın” (M3-125), *köskiyi* “göğüsünü” *(M15-89).*

12- Reşidiye Türkmen ağzında çokluk ikinci şahıs iyelik eki sadece düz dar biçimi *-(X)yIz* şeklinde kullanılmaktadır: *gördiyiz* “gördünüz” (M7-83), *saldıyız* “saldınız” (M5-119).

13- Reşidiye Türkmen ağzında geniş zaman eki *-Xr, -Ar* şeklinde görülmektedir. Ancak sonu /l/ ile biten fiillere ek getirildiğinde ekteki /r/ eki ilerleyici benzeşme yoluyla /l/ sesine dönüşmektedir: *güllem* “gülerim” (M1-120), *gellem* “gelirim” (M15-89).

14- Reşidiye Türkmen ağzında çokluk üçüncü şahıs geniş zaman eki bazen ilerleyici benzeşme sonucu /r/ sesinin /l/ sesine dönüşmektedir: *tutalla* “tutarlar”, *yatalla* “yatarlar” (M19-67), *ḳoyallar* “koyarlar” (M11-118).

15- Reşidiye Türkmen ağzında şimdiki zamanın eki *-(X)y/-(X)yI* şeklinde görülmektedir: *kȫçiyem* “taşınıyorum” (M12-99), *ekiysey* “ekiyorsun” (M5-206), *apparıysız* “götürüyorsunuz” (M19-85).

16- Reşidiye Türkmen ağzında duyulan geçmiş zamanı ifade etmek için iki farklı ek kullanılmaktadır. Birinci şekli *-Xp, -Xb, -XptI* ekleriyle yapılmaktadır. Diğer şekli ise *-mXş* eki Reşidiye Türkmen ağzında seyrek olarak kullanılmaktadır: *ekib* “ekmiş” (M17-29), *wırıbam* “vurmuşum” (M17-51), *ḳoymışlar* “koymuşlar” (M2-69).

17- Reşidiye Türkmen ağzında görülen geçmiş zaman eki Türkiye Türkçesinde görüldüğü gibi *-DX* şeklinde kullanılmaktadır: *wırdım* “vurdum” (M1-109), *ḳurduy* “kurdun” (M20-87), *gėttiler* “gittiler” (M2-73).

18- Reşidiye Türkmen ağzında gelecek zaman eki *-AcAġ* şeklinde kullanılmaktadır. Ancak bazen gelecek zamanı ifade etmek için geniş zaman kullanılır: *sallam* “salacağım” (M19-53), *geleceġ* “gelecek” (M4-48), *wėreceġsiz* “vereceksiniz” (M2-78).

19- Reşidiye Türkmen ağzında şart kipi eki, Türkiye Türkçesinde olduğu gibi *-sA* ekiyle yapılmaktadır.

20- Reşidiye Türkmen ağzında gereklilik kipi, istek ve emir önüne *"gereg, lazım, lezim, ille"* kelimeleri getirilerek yapılmaktadır: *gereg yėmeġ etsin* "Gerek yemek etmeli" (M5-138), *lezim ḳırmız olsın* "Kırmızı olmalı" (M14-90).

21- Reşidiye Türkmen ağzında teklik ikinci şahıs emir çekimi hem ekli hem eksiz hem de tarihî dönemlerde kullanılmış olan *-Gıl* ekinin Güney Azerbaycan Türkçesindeki görülen *-ġXnAn* ekiyle yapılır. Bu durum Reşidiye Türkmen ağzında Güney Azerbaycan ağzında kullanıldığı gibi görülmektedir. Bu ek pekiştirme görevinde olan metinlerde kalınlık ve incelik ünlülü uyumuna uyarak tespit edilmiştir: *tutġunan* "tut" (M6-51). *yollaġınan* "yolla" (M19-55).

22- Reşidiye Türkmen ağzında çokluk birinci şahıs istek kipi *-Aġ, -AġIn* ekiyle yapılmaktadır: *yataġ* "yatalım" (M9-94), *wıraġın* "vuralım" (M19-38).

23- Türkiye Türkçesinde ek-fiili, Reşidiye Türkmen ağzında görülen geçmiş zaman ünsüzle biten isimlerden sonra araya /y/ ünsüzü girer. Bazen ünlüyle biten isimlerden sonra da /y/ ünsüzüyle yapıldığı görülmektedir: *küççügiydim* " küçüktüm" (M7-101), *aslānıydım* "aslandım" (M12-71), *yoḫıydı* "yoktu" (M1-89), *çoḫıydıġ* "çoktuk" (M20-144).

24- Sıfat-fiil *-An* üzerine ayrılma eki *+nAn,+dAn* getirilerek ve "sora" kelimesiyle birleşmesi sonucunda ortaya çıkan -Andan eki Reşidiye Türkmen ağzında -nd->nn- *-AnnAn* şeklinde bu ek *-dIktAn* sonra yapısını birleşik zarf-fiilli karşılamaktadır: *yazannan sora* "Yazdıktan sonra" (M1-16) *oḫıyannan sora* "Okuduktan sonra" (M8-64). *bitennen sora* "Bittikten sonra" (M19-7).

25- Azerbaycan Türkçesinde görülen "hara?, hardan?" zarfları Reşidiye Türkmen ağzında da çok yaygın kullanılmaktadır: *kireci hardan gētirirdile?* "Kireci nerden getirirlerdi?" (M6-137), *harda bir ḫarman yėri war* "Nerde bir harman yeri var" (M8-95).

26- Reşidiye Türkmen ağzında sık kullanılan soru zarfları "nėçe, niş, nice," şekilleri karşımıza çıkmaktadır: *bir nėçe adam boġıldı* "Birkaç adam boğuldu" (M15-32), *Demez miye niş eskügdi* "Demez bana neden eksikti" (M3-143),

nice biçilir “Nasıl biçilir” (M4-32).

27- Reşidiye Türkmen ağzında karşılaştırma bağlaçları “ne…ne, ya…ya, geh…geh, hem…hem” şekillerinde görülmektedir: *ne ḫestedi ne bir şey* “Ne hastadır ne bir şey” (M8-38), *hem suyum hem āşımsay* “Hem suyum hem aşımsın” (M1-127), *āşı yan ētli yan ētsiz olır* “Aşı ya etli ya da etsiz olur” (M18-8), *geh ḫāmır yuġurur geh partal sērir* “Gâh hamur yoğurur gâh elbise serer” (M1-82).

28- Reşidiye Türkmen ağzında “gibi” anlamını taşıyan edat “kimin” şeklinde görülmektedir: *ḫınna kimin yuġururduġ* “Kına gibi yoğururduk” (M12-54). *küççüg ḫāmır kündesi kimin* “Küçük hamur bezesi gibi” (M13-29).

29- Reşidiye Türkmen ağzında şekil bilgisine dair çekim ve yapım eklerinde metinlerden tespit edildiği gibi çoğunlukla düz dar ünlülü ekler kullanılmaktadır. Çalışmanın örneklerinde çok nadir yuvarlak ünlülü ekler kullanılmaktadır.

30- Reşidiye Türkmen ağzında “ki” aitlik eki Türkiye Türkçesinde sadece ince ünlülü biçimi kullanırken Reşidiye Türkmen ağzında ki/kı aitlik ekinin hem ince hemde kalın biçimleri görülmektedir: *şemaldakı* “kuzeydeki” (M2-53), *dibindeki* “dibindeki” (M5-153), *aşşaġdakı* “aşağıdaki” (M6-27), *üstündeki* “üstündeki” (M7-14).

31- Reşidiye Türkmen ağzında görülen yapım eklerinin birçoğu Türkiye Türkçesinde olduğu gibi kullanılır. Ancak fonetik bakımından farklılık göstermektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METİNLER

Metin: 1

Konuşan: İbrahim HAVARSES

Derleme Yeri: Reşidiye 6. Blok

Cinsiyeti: Erkek

Yaşı: 46

Öğrenim Durumu: Ortaokul Mezunu

Mesleği: Şair

Medeni Durumu: Evli

Konusu: Şiir ve Hoyratlar

(1) ben ibraim miḥemmed ibahim tanınmış adım ibrahim hawarses. (2) bin daḳḳuz yüz yetmiş beş yilinde göl başı meḥellesinde reşidiye köyinde dünyeye gözlerim açtım. (3) şiir başlamaya dewam ettim. bin daḳḳuz yüz doḳsan birde, bin daḳḳuz yüz doḳsan birde şiir yazmadan önce,bizim büyüg şeᶜirlerimiz etkilendim büyüg şeᶜirlerde. (4) ee ögde gelen büyüg şeᶜir fewzi ekram terzi'de etkilendim. (5) birde ḳādın şeᶜir münewar malla ḥessun ḳızı, birde nesrin erbil'li, soradan ekram tuzlu'da etkilendim. (6) bınnarda hepsi kerkük, tuzẖurmatı şeᶜirleridi. (7) reşidye'de heç bir şiir terefinnen edebiyet terfinnen bir söz kimseden ya da bir yardım ya da bir bilgi meᶜelesef almādım. (8) bı kültiri edebiyet kültürüni tileᶜfer, kerkük'den türkiye'den onnarın hizasıynan gėttim. işte bı şeᶜirlerden gėttiġce onnardan etkilendim. (9) o işlere geçtim. (10) ilk şiᶜrimi bin doḳḳuz yüz doḳsan birde onuncu āyın sekkizinde. (11) o şiirde mennen meᶜelesef ḳaybettim. işit olayı oldı. men onu ḳeybettim. (12) bilmēdim harda ḳaldı. şiᶜirde sewda şiᶜri‿idi. (13) zatan biz yeᶜni genç olaraḳ ilk adımımız sėwdadan başlar. (14) şiᶜirde ḳısa şiᶜir‿idi. mence bir üç

yoḫsa dörd beyit̆ idi he. (15) onnan ayrıda yeᶜni biz başladıġ ḫoryatnan, men ḫoryatta çoḫ ḫoryatnan başladım. he gėwlim wārıydı. (16) o şiᶜri yazannan sora, üç yil dörd yile kimin men şiᶜir yazmādım. yeᶜni ḫoryat yāzıydım artuġ. (17) ḫoryatta çoḫ ḫoryatlar yazdım. bu güne ḳeder bir beş yüz elli ḫoryātım war. ama işte çōḫını ḳeybėdibem beᶜzinide yazmıybam. (18) yeᶜni deftere yazmıybam. he amma ortalama bėle bir beş yüz elli şiᶜrim war şey pardon ḫoryatım war. (19) ee doḳsan birden doḳsan birde doḳsan ikkide biz bırda bir muzik ekibi yaptıġ. (20) yeᶜni biz fırḳat feleg biz diyeriġ bırda dilimizden şivamızdan fırḳamız warıydı muzik fırḳası. içinde bėş altı tene olırdı. ona kimin de olırdı. (21) yeᶜni içinnen sanᶜatçılıġ içinnen muzisyen̆ idiler. (22) ben faḳat ben tek bāşıma şeᶜir̆ idim he şeᶜir̆ idim. ᶜeyni zamanda da bı dügünnerin we programların sunmcusu̯ idim. (23) teḳdim ėderdim mınnārı, mēnimnen bir adam oldı. bėle bir zaman az zaman yeᶜni gene özide bele bı işe ḳaḫtı. ama sora wazgeçti bu işten. (24) oda ḫattab dergezli̯idi. onnan sora daḳsan dörde daḳsan beşe ḳeder bı ḥal sürdi. (25) yeᶜni men toylara gügünlere şeylere ḳatılıydım. onnan sora bizim işimiz buzuldı. (26) yeᶜni herkez ayrıldı. fırḳa daġıldı. dehe bı işlere çıḫmıydıġ dügünnere toylara. (27) çünki birez ḫeyette āġır oldı. şey oldı. wazgėçtiġ bı işten. (28) ikki bin üçte saddam düşennen sora, yeᶜni dewlet şey olannan sora, yeni dewlet ḳurmaya başladılar. (29) ikki bin üçte mēni deᶜwet geldi miye. miye teklif geldi. (30) bir porıgram wāryıdı. bı porıgram yeᶜni çoḫ bir büyüg sada aldı. (31) progrāmın ādı şey̆ idi ᶜerepçe̯idi özi el-mewehib diyerdile, musul'da oda telvizyonda ᶜarz oldı. (32) men onda ḳātıldım bir ᶜereb şiᶜrinde. ᶜereb şiᶜrinde men birincin gētirdim. ama işte birez işler oldı. oyza biza mēni ikkinciye endirdile. (33) oda bizim türkmennerin ille bir basḳı olır arada bilirsey. (34) fe duyduġlārı zaman men türkmenem mēni ikkinciye endirdiler. (35) önce birinci̯idim soradan temyi̇z ėttile. bilmem ne ėttile degiştiler mēni endirdiler ikkinciye. (36) neyse ben onda bir üdül aldım ilk üdül aldım. (37) ikki bin üçte ilk üdlümü aldım. (38) onnan sora ᶜiraḳ türkmen cebhesi açıldı. men ᶜiraḳ türkmen çebhesinde bir üye oldım uydum özlērine. (39) onnan sora işte başladı feᶜeliyetler olırdı. şeyler olırdı. (40) spikerliġe mēni çaġırırdılar. men programlar sunumcısıydım. (41) soradan radyo ėwi geldi. men radyo ėwine geçtim. radyo ėwinde de yeᶜni az çoḫ uzatmādı gene bir ᶜariza oldı radyoda radyo durdu ikki bin dörtte. (42) altı ayca çalıştım yeᶜni program

sundum. onnan sora işte bı iş oldı ᶜariza oldı şeyimizde durdu. (43) ikki bin sekkize ḳeder ikki bin yeddiye ḳeder. onnan sora birde radyoda dewam ettim. edebiyyet programlarını sunardım. (44) sosyal porgramlar, din porgramların çoḫ programlara yeᶜni men el uzattım. (45) siyesi programlara yeᶜni özel görüşmeler yaptım. (46) en meşhur prgramlarım teḳdim ettiġim programlar bir köyimin sesi‿ idi. birde gece warıydı yeᶜni eglence programı. birde bizim özel görüşmeler yeᶜni özel gözüşmeleri sadece men eᶜni bı işi görirdim. büyüg büyüg sorumlılarnan özel görüşmeler şey ederdim porıgramı sunardım. (47) onnan sora işte ikki bin on dörde ḳeder men bı ḥalda gėttim. çoḫ festivallara kerkük'de ḳātıldım musul'da. (48) onda da terur wāḫtıydı çıḫıb girmeġ birez zor‿idi. (49) flklorada ikki bin onbirde men flkloı ettim wėrdim. (50) mennen bir tileᶜferli warıydı şey ᶜeli şeffo, onnara yeᶜni dawılnan zırnaynan bir adam gētirdim. yeᶜni oḫıyan adamdı oda awḳatıydı. yeᶜni getirdim özin ögrettim şey zırna çalmaġ. (51) bizim flklorımızın zırnasın çalmaġ yeᶜni ᶜakkama, ᶜakkamanın beş faslınıda ögrettim çālıydı dāwılnan barabar. (52) bir günde yeᶜni bir toya çıḫtıġ ᶜeyni bı işi yaptıġ yeᶜni bir toyda. (53) yaptıġda bı işi, neyse men yeᶜni flklora çoḫ yaḫunıydım. Filklor ekibine yardım bir şey isterdile yeᶜni bizim sanᶜatçımız sayġılar ȭzine riyaz ḳahraman'a çoḫ sözler yazdım bı işe göre yeᶜni. (54) mēnim sözlerimide yeᶜni şindiye ḳeder onnarı dile gētiriyi yeᶜni her şeyde başlıyı onnarı. (55) yazdım şeye beᶜzi arḫadaşlara işte sanᶜatçılara. yazdım heşim bahza'da heşim bahza'da yazdım, eḥmed ḳulėye yazdım birde işte riza wėrdim bir ᶜereb şiᶜrimde warıydı bir ᶜereb warıydı gene istedi mennen wėrdim. (56) yeᶜni bı işlerde ḳusur ḳoymānıġ inşalla. yāyınnattırdıġ yurd ġazetesinde mēnim şiᶜirlerim görişmelerim yayınnandı içinde. (57) ee şeyde bizim baştābiye ġazatasında beᶜzi gazatalar yeᶜni dergilerde de bayraġ dergisi başḳa dergi mēnim şiᶜirlērim görüşmelerim oldu içinde yāyınnadı. (58) en son işte ikki bin on dörde ḳeder men bırdan çıḫtım. çıḫannan sorada birşėm ḳalmadı. (59) yeᶜni erşifim ḫumı yandı menim ḳardaşlarım yandırdıla yeᶜni erşifimi. men çıḫannan sora ḳorḫıdan işitten dolayı. men gėttim türkiye'ye birşėm yoḫtı. (60) bir defterim yoḫtı. gėttim sıfırdan orda başladım. bizim edebiyyetimiz tanıttırdım yeᶜni reşidiye'nin musul'un, türkiyenin ḳirşehir muḥafaẓasındaydım. (61) ayrıca da festivallara ḳātıldım. (62) türk dünyesi festivalları olırdı. türk dünyesi festivallarında arḫadaşlarım oldı. (63) türk dünēsinin her yėrinnen ḳātılırdıla. ezerbecen'nen, doġı türkistan'nan, iran'nan, özbekistan'nan

her yerden gēlirdile. (64) onnarnan bir tānışım oldı. indiye kimin arḫadaşım war görişiyem özleriynen. ayrıca da bizim türkiye ḳocaman türkiye'de çoḫ şeᶜirlernen görištim. en son ḳırşehir şeᶜirler yazarlar dernegi üyesi oldım. sėçildim oda miye şaraftı. (65) bı işede dewam ettiġ. men ḳirşehir'de üç yil ḳaldım. ḳayseri'de, anḳara'da fistiwellere ḳātıldım. adana'da ᶜentebe'de ayrıca ḳirşehir'de. men uluslararası olarak ḳātıldım.(66) sordanda ikki bin on sekkizde ezerbecennen bir kitep seçkin kitap birsinde mēnim dörd parça şiᶜrim yayınnandı. kitābın ādı ḳere baġ'dan çanaḳḳale'ye seçkin şiᶜirler. (67) bı kitab çoḫ önemli bir kitabtı. içinde üç yüz elli şēᶜir ḳātılıb. (68) sekkiz yüz daḳḳuz yüz safḥa ciwarında bir kitabtı. (69) soradan antalya'da bir kitab tab oldı. gene uluslarası kitabı. mēnim gene pāyım oldı içinde. beş ḳıᶜta şirᶜim oldı içinde. (70) gazatalarda da ᶜeşiḳ paşa ġazetesinde orda yāyınnandı şiᶜirlērim. ee arana ġazetesinde gene başḳa yeᶜni ḳirşehir ġazetesi, degide war ikki üç dergi war. telefizyonnarda da men orda yeᶜni görişmem oldı. (71) ayrıada radyo ėwlērinde de war bizim ḳırşehir'de görüşmelerim oldı. onnarnanda bir porıgram sundum. edebiyyet porıgramı. (72) neyse reşidiye türkmendi onın için dilimizi ḳorumaġ için men bı şeylere ḳātılıydım yeᶜni. dilimiz için kültirimiz ḳeybolmāsın. (73) başḳa ḳonıya gėçerem. bizim reşidiye'nin filkloru çoḫ zengin bir filkloru war. (74) yeᶜni diyēbillem yüzde altmışı bizim flklorımız yüksekti beᶜzi türkmen bölgelērinnen. (75) neden çünki bizim feᶜēliyetimiz çoḫtı. yeᶜni ḫınna gėcesi war. esmekesme war, yaġanaġ war. (76) bınnarda hepsinde feᶜeliyet war. eee yeᶜni güzel bir dadı war. (77) çinde faḳaratlar war. mesele ᶜaḳḳar bölme war. ee tappuz wırmaġ war. (78) ee birde mekkine war. birde sāyı war. saymaġ bir ikki ikki üç işte yaylış olan ye bir nükte diyer ye bir ḫoryat diyer ye bir ḫorız kimin eder. (79) ya bir ḥaywan sēsi teḳlidi ėder. işte bir gülegli fukehi feᶜeliyetler olıyı. (80) ayrıcada bizim gėce ḫınnasında ḳarrı ḳoca meselesi war. bınıda ėden gençlerdi. (81) yeᶜni birsi ḳarrı elbisesi taḫar o birside ḳoca elbisesi taḫar. (82) bında yeᶜni bı şaḫsıyyeni tecsid eden gençlerdi. bında ḥaraketler war yeᶜni geh ḫāmır yuġurur geh partal sērir. (83) birde ḫėrḫizliġ ḳilinde giderdiġ bı ḳarrı ḳocānı getirriġ bir arḫadaş yana. işte köy ḫāḫıdlar ḫumsı. ḫınna gėcesinnen mını appardıġ. belki mının ᶜilmi yoḫtı yeᶜni yada bilmiyi bırda dügün war. (84) arḫadaşlar gencler ḳarrı ḳocanı öglērine ḳatardıla. giderdile ėwlere gezerdile. mesele yāşlılar warıysa dügüne gelemiyler. (85) giderdile yannārına ile ėwe kimin ḫulḳları āçılırdı. mınnārında gėwlinnen coşardı bir tāwıġ

wėrirdile. (86) yoḫsa bir ḫorız yoḫsa bir ᶜalᵉalo wėrirdile. diyerdile gedin şāmıyız olsın. (87) bı seᶜet on gėceden sora. onnan sora bı işler ᶜadetler başḳa ḳola geçti. artuġ yeᶜni ḳaḫtıla çālıyıla tāwıġı ōzinnen ḫabarsız. (88) beᶜzi wėrmiyi ėw seḥebinnen ḫabarsız giderdile çālırdıla. bizim ᶜedetimizde yėridi innu men gēlim yānıya bı işi ėdim. yeᶜni sen miye bir tāwıġ wėrissey. (89) yoḫıydı ėw yoḫtı çinde tāwıġ. eskiden ḥaywan çoḫ beslerdile. ḥette ḳuzuya kimin. yeᶜni ōzi bilirdi çālıyıġ bes dadı ḫoş ōlırdı.

Şiir: Köyim Rėşidi

(90) yurdumnan izaġa sürdiler mēni.
(91) ḳurşunnara nīşan ḳurdular mēni.
(92) yānı yannan wırdılar ḳırdılar mēni.
(93) aġlıya aġlıya gėttim rėşidi.
(94) ġurbet ellērinde zehiler içtim.
(95) teppeden daġlardan bitkiler seçtim.
(96) çāmırdan ḳarlardan aġacdan geçtim.
(97) gide gide ittim rėşidi.
(98) çādırı ḳasdettim bir ekmeg bulum.
(99) acıttı çocuġlar uzḫtır yolım.
(100) çeresiz ḳalmışam yoḫtır pulum.
(101) çölde sawıġda yattım reşidi.
(102) aġır çilalara dayandı gönlim.
(103) ġem yükü dālımda ḳırıldı bėlim.
(104) aġzımda ḳurrudu dudaġım dilim.
(105) ādin derdime ḳattım rėşidi.
(106) gōzüm görmez suḳaḳların damların.
(107) susamış baġların yaşıl çemlerin.
(108) özledim torpaġın gül adamların.
(109) ḫayal wırdım ḫulya tuttum rėşidi.
(110) ḳırḫ yili geçirttim yaşadım feḳir.
(111) yatāġım ġem ḫefet ortāġım ḳehir.
(112) işġel oldı köyim şēhid ḳirşehir.

(113) derin yuḫuya battım rèşidi.
(114) hawarses diyerki bitsin bı ḥeyet.
(115) sıcaġ aş bulmadım yediġim beyet.
(116) gözlerim dolı yaş oḫıyor eyet.
(117) kesildi nefesim bittim rèşidi, kesildi nefesim bittim rèşidi.

Hoyratlar

(118) eser güzel
çöllerde yèl eser güzel
duraydım eser bāşında

orda yèl eser güzel

(119) ne sattım yar alasın
dertlērim saralāsın
tikēnin ne ḥeddi war

bir gülü yaralasın

(120) nişānı yıḫar güllem
sen riḥen mende güllem
bahārın işlērine

bir aġlaram birde güllēm

(121) güllerin ḳırmız rengi
ḳoḫsı oyadır dengi
feḳiri kimse sormaz

cannan çekende sancı

(122) ārılar güle dalar
baġlarda ḳuşlar dalar
zamānın gül üstüne

yat ȫzi bèşig beler

(123) baḫçada çoḫtı güller
kèf èdibti bilbiller

mennēn sēnin ᶜaşḳımız

sėlēsin bütün diller

(124) ezelli türk reşidiye
başta tac oldıy miye
kuzeyiy serin dağlar

güneyiy dicle suya

(125) bėş yataġ çādır yėri
ḫarman düzü ḫarman yėri
millēt ᶜilim dōlānır

seyyitler ᶜilim yėri we dermen yėri

(126) arpa buġda yıġıldı
ḫatunnara dağıldı
ding başı fiġan ėder

ḳuşlar denine gēldi

(127) reşidiye bāşımsay
ḫeyettēki yāşımsay
ḳurbānıyam her gün men

hem suyum hem āşımsay

(128) ḫayrātı ḳucaġtı kȭyim
sultan ocaġtı köyim
mertler ī̆wası aslan

duşmana pıçaġtı kȭyim

(129) reşidiye türkmen dili
sėwer kerkük mendili
cellēdler baş kessele

degişmez şirin dili

(130) reşidiye bir yandı

gelenlere gülşandı
türkmennerin öginde

polatlı bir ḳalḫandı

ibrahim abi be sēniynen bėle unutmadığıy bir mawḳıf olıbtı heç?

(131) ikki bin üçte bizim köyde bir ḥadise oldı. reşidiye köyinde yeᶜni bir ḥarb kiminiydi. (132) büyüg bir ḥarbıydı. bir milletnen oldı. (133) bı ḥeket saddam düşennen sora olmıştı. ondada şehid wėrdiġ. (134) ondada men bir dörtliġ yazdım. dörtliġde bėle dedim. (135) ḥeḳiḳeten biz o günner yardıma iḥtiyecimiz warıydı, ona göre men bı dörtliġi ḥazırlādım.

(136) raşidiye silkindi
bir buhar ḳırḫı kindi
ḥür mertti yigitlēri

ᶜusman paşada ögindi

Metin: 2

Konuşan: Edla MUHAMMED

Derleme Yeri: Reşidiye

Cinsiyeti: Bayan

Yaşı: 67

Öğrenim Durumu: Okuryazar

Mesleği: Ev Hanımı

Medeni Durumu: Evli

Konusu: Karışık

(1) ᶜimrimiz şeydeydi yeddi sekkiz yāşında, yeᶜni bin daḳḳuz yüz altmışta diyeġ. ubbāmız innēmiz giderdile şehre. (2) giderdile şehre bize partal almaġa. bayaram munesebesine bayramın gelmēġine. (3) giderdile bize ālırdıla baḫ ėwe ne isteniyi nėçe nefer war ewde ona göre ālırdıla. (4) bize birer köyneg birer çekėt biz on yāşındayıġ on ikki yāşındayıġ teḳriben gētirirdile. (5) innēmnen ubbām ḥeceti buġçaya ḳoyıbtıla.bir şelle partal ḳoyıbtıla. her kişinin pāyını wėrirdi. (6) bı ḳumaş siye köynegliġ bı da siye çekėtliġ ḥeşe bırdan ḫummımıza da birer kalaş ālıbtıla. (7) bize kalaş ālıbtıla. elyāşıl yüngden işlemedi. elyāşıl yüngden etrefi giyerdiġ corabda bize ālıptıla. pete hele yoḫ idi gēlir tikerdi ȫzin ya elde yada mekkī̇nede tikerdile. (8) bayram geldiġinde bezēnirdiġ. bı köynegnen bı çēkėtte bāşımızada bir şetve ālırdıla. (9) şetve nėceydi? şetve elyāşıldı etrēfi ḳırmız bayaz sārı bir ḫat war içinde bayaz bir ḫat yāşıl ḳırmız bayazlı be niş diyelle şetfe elyāşıl? (10) mınıda bāşımıza wırırdıġ. bayram sebbeḥi tezdennen ḳaḫardıġ. partālımızı yastuġ āltına ḳōyıbıġ. (11) mınnārı sebbeḥten biz giyibiġ beddilledi̇ġ. innēmizde sebbeḥten ḳaḫıbtı yėmeġ ėdiyi. (12) aş ėdiyi. aş nēdi ? ege yarpaġ edibse ḫım gėce utturdı. (13) ȫzī̇nen bācım horladılar bir büyüg ḳazan yarpaġ. yarpaġıda çābuġ horlādıla. baş kāġıdı kimin. (14) ȫzin horlayannan sora soġanda horladıla yoḫıydı ġer şey. zılḳnan ḳırmız birinc ᶜambar

birinci ġėr birinc yoḫ̆ idi. (15) sebbeḥten ḳaḫardıla erteden ḳazan sarmānı ocaġ üstüne ḳoyārdıla. (16) çāmır ocaġ üstüne. innem yėmeġi bişirirdi sālırdı. (17) sora ḳēbirliġe çıḫtı. türbēliġde bize yāḫundı. (18) seḥre diyerig̈ biz ȫzine. tezden yeᶜni seḥre diyerdile (19) giderdile her kişi ȫlisinin bāşına bir fāsıl fetiḥe oḫırdıla. türbēliġde yāḫunyıdı bize göl bāşında. (20) walla arwatlar tėzden dönerdile. bı bayram namāzınnan sora çıḫardıla giderdile. sora gişler bı kere türbēliġe çıḫardıla. (21) gişler işte bayram namāzınnan çıḫanda, ḳēbirliġe ḫımmı köyliler giderdile. (22) gişler cemiᶜdeyken arwatlar ḳebirliġe gidelle. gişler çıḫmamış arwatlar ėwe dönelle. (23) gişlerde işte ḳebirliġde birbirinin ölisine fētiḥe oḫırlar. ḫētirlerin ālılla. (24) yėngi ȫli wārıysa izaġ bırdan yeᶜni gėdelle köyliler öli seḥebinin ḫētirini ālılla. (25) artuġ kimin yėngi ölisi olıbtı. ḳēbirliġden dönende ölisi olanın ėwine ḫētirin almaġa gidelle. (26) köyliler yan aḳrabalar aralarında işte diyelle. bı bayram fılanın birinci bayramıdı ėwine gideġin. (27) işte gidelle ölisi olanda yanına geleni iyi zıyafet ėder. (28) onnan sora bı kere her kişi cemᶜetine gerayibine ziyarata gezelle. (29) işte bı arḫadaştı, bı dosttı, bı bācıdı, bı ḳardaştı, bı dayı, dayza, ammo, emme, ḳenne, ḳoca mınnarı ḫımmısın dolanırrıġ. (30) uşaġlar ne ėdelle? sebbeḥ partalımızı degiştirmeġimiznen gişler gelmēġ̄inen cemiᶜden ėwlere biz artuġ zuḳaḳlarda dolānnıġ. (31) ḫımmı ḳonşıların ėwine ėw be ėw giderdiġ. (32) bize çıḳlėt wėrirdile. para on filis wėrirdile. sėwinirdiġ giderdiġ o parada bize şeker bir şey alırdıġ. (33) kindi ōlırdı yanımızda bir imam zahir türbesi wār̆ idi. bir sāliḥ adamın türbesiydi. ȫzin tekye ḳurubtıla. günortadan sora ora gidērdiġ. (34) bir aġacada yāşıl ḳumaş bağlardıġ. bir bağda ḫınna biderdiġ. (35) işte o ḫınnadan uşaġların ellērine yaḫardıla. ellērindeki bayrağıda gidērdile o tekye yanda ȫzin yère şingersey. (36) hele ora gidende başlıya başlıya gidērdiġ. (37) onnan sora fētiḥemiz ōḫırdıġ. sora halay ḳururdıġ oynardıġ başlārdıġ. (38) diyērdiġ imam zahir düzdēdi ḳere sürme gözdēdi. yeddi gēlin ālıbam. hele gözim ḳızdādı. (39) mını başlıya başlıya çıḫardıġ. teppēnin üstüne giderdiġ. yeᶜni bı bizde ᶜedet̆ idi . ne kimse ᶜeyipler ne kimse birşey diyer. (40) meḥlede tābur tābur gezerdiġ. her kişi cemᶜetiynen aḳrabasıynan gezerdi. (41) baḫārdıy kindi imam zahir olıb siye işte bèle ᶜelem yığışıbtıla. orda arwatlar uşaġlar bayramlāşırdıla. (42) ḫette aḫşam olırdı. millēt yawaş yawaş ewe dönerdi. (43) geldi ya ḳonşı ya gerayip gişler gelirdi. o yarpaġ büyüg legennere töktile. yoḫydı tēpşi

tengereydi büyüg legen͡ idi. (44) zengin olan ḥālı eyyi olan birirnc āşı ėderdi. birinc āşı, et, turş āşı bıydı ettiġleri. (45) ᶜelemin köylilērin üç payı yarpaġ bişirirdi. bėle baş kāġıdı kimin horlārdıġ yapardıġ. (46) bilen aslan miᶜeddele olan et kiftesi ėderdi. büyüg et kiftesi yarma malı ėderdi. (47) herişte āşı ȭzine diyelle. pılaw aşıda esküg olmazdı. (48) herişte āşı elde kesmedi. ḫımmı sērinib seḥ ḳurrudurduġ. işte ewāli bayramlar bı şiki͡l idi.

Hikâye

(49) reşidiye kȭyinde mınnan ögceki ᶜasırda ᶜosmanlılar zamānında köyliler bırdan musul'dandaġlara gėtmiştile. (50) ellērinde apparmışlar çüreglērini, ḳasplērini, yėmeġlērini. reşidiye köylileri ziraᶜat ekim biçimde işlilermiş. (51) köyden yāşıllıġ we ḳarpız apparıydılar daġda şemalda satardıla. (52) we mının yėrine ḳurru üzüm yan kömürnen dēgişirdile. (53) ᶜirāḳ'ınşemaldakı köylerine ticārate giderdile. (54) mālı yan yüki satannan sora yola düşerdile. köye dönerle. (55) yolda köylilerin birsi ḫasteler. obir köylilere diyer wallah men ḫasteledim. ḥālım eyyi dēgil. (56) ḫasteliyen adāmıň ādı reşid aġaydı. bı aġa reşidiye köyine ilk gelen adāmıyıdı. (57) munnan ötri bı aġānın ādına köyi reşidiye köyi ḳoydıla. (58) reşid aġa yolda çoḫ yorılmış we ḳetirin üstünnen ēnib yolda bir terefte daldalānıp uzaldı. (59) reşid aġa arḫadaşlārına dėdi; mēni bırda sālın men yōrıldım bırda bı baġ altında ḳālıyam. siz yükiyzi köye yėtirin. (60) arḫadaşlārı onı yarı yolda salmaġ istemiyiġ sen dėdiy bir yėrde döniyiġ. (61) aġa mēni bırda sālın diyri. (62) köyli arḫadaşlārı nice bırda yalġuz ḳālırsay. sora yėmeġini içmeġini wėrib köye dönmişler. (63) köyliler yüklērini köye yėtirdiler. reşid aġānı ḳurtarmaġa gideceġiġ dėdiler. gene yola çıḫtılar. (64) meger köyliler köye geldiġlerinde reşid aġa kaldığı yėrde ölmiş. (65) reşid aġānın arḫadaşlārı ᶜacele ᶜacele atlārına mindiler. aġanı köye getirmeġe gideceġiġ dėdiler. (66) reşid aġānı yolda ikki ġarib yolçı görmiş.yardım ėtmeġe yaḫununa geldiler. baḫmışlar adam olmiş. (67) aġanı tapan yabançı yolçılar aġānın öldiġi yėre yāḫun köylere sormaġa gėttiler. (68) bı adam size ᶜayitti? yoḫ tānımıyıġ dėmişle. (69) aġānı yabançı yolçılar oldığı yėrde gömmişle. ḳābiri bāşına bir daş ḳoymışlar. (70) yāḫun köylilere bırda gömdiġlērini ḫabar wėrdiler. (71) reşid aġānın köylileriyse aġānı saldıġlārı yėrde tapmadılar. (72) yaḫun köylerden aġānı sordılar.

yāḫun köyliler sizi adāmıyzı yabançı yolçılar bırda gömdiler. (73) gömdiġilēri yėre nişan ḳoymışlar bāşının yanına, gėttiler aġānı aḫtarmaġa aḫırında taptılar kābiri. (74) reşid aġānın köylileri gömildiġi yėrden çıḫartmışla ōzini kābirinnen ḳētirin üstüne ḳōyıb, cesedi ipnen baġlādılar. (75)reşidiye köyinde haḳḳına torpaġına gömmişle. (76) aġānı gömennen sora millet sōrıyı harda yāsını ḳuracaġsız. helbet aġānın her yėrde tānışı warıymış. (77) aġānın millēti yāsı ėwde ḳurmıyacaġıġ köyin büyüg cemiᶜinde ėdeceġler. ḫımmı tānışlara ḫabar wėrdile. (78) aġānın ᶜeilesi millēte ḫabar sāldı. aġānın wasiyesi üç günnen çoḫ yas ėtmiyesiz miye men ölennen sora malımnan ḫėr wėreceġsiz dėmiş. (79) gidesiz harda feḳėr wārıysa ona ḫėr edesiz.

Metin: 3

Konuşan: Zekiyye Ahmed NECİM

Derleme Yeri: Reşidiye

Cinsiyeti: Bayan

Yaşı: 72

Öğrenim Durumu: Okuryazar

Mesleği: Evhamımı

Medeni Durumu: Evli

Konusu: Çobanlık

(1) ubbam ėwinde elḥemdülille ḳoyınçıydıġ, hem bekreçiliġ hemde ḳoyınçılıġ ederdiġ. (2) gėttim ora ḥec sēliḥ gile de onnarda ḳoyınçıdıla ebben we cid. (3) ḳışta işte ḳöydeydiġ. ḳoyınnara ᶜelef wėrirdiġ. yėrlērin sıyırırdıġ aḫurlārına yemeġlērin ussulārın wėrirdiġ. (4) çıḫadırdıġ ḳēbirliġde de ᶜelef ḳoyınnara wėrirdiġ. ėle yerimiz dar‿idi yāġış çoḫıydı. (5) edar ayı giderdi ᶜemmim musul'a. ālırdı şuġġa. diyerdile şuġġa awwelkiler bilirle (6) çādırın on bir şuġġası warıydı. altı ögden beş gertten. (7) yilliġi bir şuġġa dēgiştirirdiġ. eski şuġġanı atardıġ. yėngi şuġġanı baġlardıġ. (8) giderdi ᶜemmim çarşıdan yėngi şuġġa ālırdı gelirdi. sērriġ ȭzin o ḥēwişte. (9) üçünci āyın bāşında. şuġġa nēdi ? şuġġa ḳi͞r ḳatmadan işlelle ȭzin, çādır parça parçadı özi onbir şuġġadandı. (10) we bèle döşēgin ēni‿cēdi. işlemedi el işlemesidi. gehten çıḫmi telvizyonda ḥiyeke? bı nedendi ? (11) bı geçinin ḳi͞linnendi. ȭzin egelle dügde. dönelle ȭzin tėşide tawlalla. (12) biz ᶜemmim gilde tawlardıġ. bını neye ? çünki bèle yumaġ ėdiydiġ. bını şuġġanı alanda bı ḳi͞l ḳatmada ȭzin tikerdiġ şuġġanı. bı şuġġanı yėngi ḳoydıġ baştan başa. (13) tiktiġ ȭzin ānıo eski şuġġanı atmazdıġ. ardınnan ȭzine ırwag ėderdiġ. (14) ırwag nedi ? yeᶜni yėl wırmasın çādıra. (15) eder'ın āḫırında üçünci āyın aḫırında ᶜaḳḳara çıḫardıġ. çādırı ḳurardıġ işte. (16) çādırı bėş direg üstüne ḳurardıġ. baştan bir direg ortalıġdan bir ḫalas ortalıġdan bir bı tereften ikki

bėş direg üstüne durırdı. (17) bı şuġġanı ne tutardı ? bı onbir şuġġanı üç yėrden ķolan diyelle ȫzine, bir baġdadı ēni. (18) gene bı gėçi ķīlinnen işlēnib. ķolanı bı baştan o başa kimin ēnine tikerdiġ. (19) bı on bir şuġġanı bı tutardı. ortalıġdan bir ķolan bı tereften bir ķolan obir tereftende bir ķolan olırdı. (20) bı beş diregin muķabilinde ip war.beş bı tereften beş o tereften her ipte bir ķazzuġ war taḫta ķazzuġu yoḫ demir. (21) taḫta şey warıydı micane ȫzine diyērdile. toḫmaġ kimin bir baġda özi taḫta ēlide taḫtadı. (22) bı ķazzuġu çaḫalla. bı ipi baġlalla çādıra bı ķazzuġa. (23) beş ip ögden beş ip arḫadan ikki ipte ķurnalara baġlardıla. (24) mının altında ḫımmı bı ᶜeile uttırırdı. bı ᶜeileden meᶜede dönerіġ dörd beş ocaġ ėderdiġ nefs çādır içinde ocaġı ķurarıġ. (25) bı dawārın saġarıġ sütüni. bı beş tėştte ķaymaġ ėderiġ ᶜeile ȫziynen çādırda. (26) beş teşt saġarıġ. sıtıl dolu gētirriġ süzeriġ. bı teşte bir sıtıl mına bir sıtıl mına her teşte ikki sıfır sıtıl ķoyārıġ. (27) dönerіġ ķızdırrıġ. bı ocaġlārı ķızdırrıġ. ķarıştırrıġ köpigini her birsinin aġzına bir taḫta ķoyarıġ. (28) bėle üstüne bir sini ķapatmanıġ ḫette terlemesin. (29) bėle açuġ ķālır. bı ķaymaġ tutar. bı ķaymaġı ķadırrıġ ķoyarıġ safoyeye sütü gider. safoyede sütü gider. (30) dönerіġ ȫzin sinilere ķoyarıġ. bı beş ocaġı ķallıġ altına ataş wėrriġ. (31) öli ataş her ķaymaġ tutanda yıġıştırrıġ ḫette süt tükenir. teştte süt bir baġda ķālır. (32) ķırmız olır. onı ḫeşe ne ėderdiġ. çobānın ķöppegi olır. o sütü çıḫādırrıġ bir tėşte tökeriġ. (33) üstüne ussu kemmilleriġ. ḫeşe bı köppegler içelle. bı çeştleridi şamlarıdı(34) bı ķoyınnarı çoban gider otladır. ķuzulārın öz nefis çādırdan keseriġ. (35) bir baġda yėr özlerine ayrı koz ederiġ. bı ķuzulārı koze ķoyarıġ. (36) sebbeḫ sallıġ ēmizdirriġ innelerine sora ķadırrıġ özlerin. (37) inneler gider otlamaġa. bı ķuzularıda ġėr adam otlādırdı. ķuzu çobānı diyelle. (38) aḫşamda gēlir. dawārı saġarıġ. bı balaları sallıġ. (39) saġarıġ innelerini sallıġ bubalārını. sallıġ çıḫar bı ķıraç üstünde otlar toḫ olır. (40) ᶜeşye yāḫun bı ķuzuları birde koz ėderiġ. diyelle koz koz koz gētirriġ ķuzuları gene koze ķoyarıġ. (41) dawar ķalır yatar çādırın ķarşısında. bı çādırın etrefinnen çīġ war. çīġ nedi ? ķamıştan işlemedi. (42) bını bėle fetil çādırın etrefine bı çīġi baġlardıġ. (43) bėle gene bı ķil ķatmanan ķazzuġlara aġlarıġ. bırdan ogden bir ķāpı ķoyarıġ. girib çıḫmaġımıza. (44) dönerіġ çuķķur ķazarıġ. yaġış yaġanda çādır içine ussu geçmesin. (45) ķazarıġ bėle arḫ kimin bı torpaġı ḫımmı çīġin etrefine fetil wėrriġ. (46) dönerіġ awwel çādırlara çıḫanda sāwıġdı. gidēriġ çēti yıġmaġa. (47) bı çētini gētirriġ. çīġin

etrefinnen çēti wėrriġ. basarıġ ki yėl geçmēsin. (48) ḳaymaġ ėder ėder etmiyen sıltan ḥesenko gil inneyin ᶜemşe dayzāsı gil onnar pėnir ederdile. (49) pėnir etmiyen ayran çalḫardı. bėle ᶜaḳḳar'da yoḫtı dawar mawar. (50) üç aġac çatardıla işte bı şikil, bıra ip baġlardıla tuluġ dērriden gėçi derrisinnen tuluġ ėderdile. ḳıştan ḳış çillesinnen ḥazırlardıla. (51) be bı tuluġu siz ėderdiyiz ? he biz ėderdiġ. men ēlimde etmēdim. (52) innem ederdi. ᶜemmem ėderdi. ᶜėmmim arwādı yapardı. (53) ōzi ḳıştan bir gėçi bıġazlasa soyalla özin. (54) diyelle bı geçini yarma. dērrisini cildini yarma çıḫat ōzin tuluġ bilmiyem neşkil soyardıla ōzin yeᶜni kēmil çıḫadıırdıla. (55) boyınnan lėşi çıḫardırdı dērisinnen ayırırdıla. mını ne ėderdile ḳenneler. yoḫtı arpa ununı bulamac kimin ederdile. (56) bı tuluġun ḳarnını doldırırdıla. ōzini samana gömērdile. ḳālırdı bı bir ḥafta on gün ḳoḫardı. (57) ḳoḫmazdı bı kīl öz başına ḳopardı. paklanırdı pak dögerdile ōzin çıḫadırdıla dabbıġlardıla. (58) terse ėderdile dabbıġlardıla. dabbıġlıyannan sora ōzin asardıla. tendürliġe tütün wırsın özin. (59) onnan sora ne ėderdile çēti köki lēzim her ėw gideydi ᶜaḳḳardan çēti köki çıḫadırdıla. ḳırmız ḫınna olırdı. (60) gētirirdile bı çēti kökini doġram doġram keserdile biderdile. (61) bı ussuyı neşkil olırdı, bı çēti kökinin ᶜeyn ḫınna suyu kimin. (62) dögrdile bı tuluġu çēti kökinde biderdile. bı asli tuluġ olırdı. çoḫ saġlam olacaġdı. (63) bı kere bında ikki ḳıçına o başтan gėçinin ikki ēline bırdan baġlardı. diyerdile ōzine şey loleb baġlardıla. (64) bes o yėrden maḫracı yėrinnen ḳeyyim baġlardıla. olırdı tuluġ kēmil. getirdi sebbeḥ köpig warıydı. asli sıfır köpigler. (65) ḳoyardıġ köpigi tuluġun aġzına. doldırırdıġ bı yoġırdı içine. üstüne de birez su özi āsılı ḳoyardıġ. (66) baġlardıġ aġzını ḳeyyim. he üstünnen birez ussu ḳoyardıġ. özinide ifirirdiġ iki şişsin. çalḫardıġ ōzin çalḫardıġ. (67) açardıġ ōzin baḫardıġ ha olıb üzünde kere. (68) bėle selew kimin diyerdiġ oldı. ne ḳoyardı üstüne annan, ᶜemmem? diyerdi getir sawıġ ussu. awwali yoḫıydı tellece yoḫıydı ḳar. (69) aḫşamnan doldırırdıġ çādırda carraları. aġzına eski baġladıġ. ḥeşe bırdan ḥeşera geçmēsin. (70) sebbeḥten bı carranın suyı bı tuluġaydı lēzim. (71) ḳoyardıġ üstüne sāwıġ ussu. çalḫardıġ ōzin birezde baḫardıġ kere oldı dügün dügün. (72) dönerdiġ süzerdiġ ōzin legen warıydı taḫtadan bėle yo ḳazan. (73) süzerdiġ ōzin legene döneceġiġ birde tuluġa ussu ḳoyarıġ. gene birde tuluġu çalḫalardıġ çalḫalardıġ tökerdiġ ayranın üstüne ōzin. (74) maşalla ḳoyın yoġırdınnan bėle bėle kere çıḫardı. bı kereni ḳaldırır yıġıştırırdıġ. (75) küpe war

günnüġü bir baġda kere attıy küpeye bir baġda duz sepersey üstüne. (76) her gün baġda baġda ḥette küpe dolınca. küpe bugün doldı. (77) erridiyi sārı yaġ ocaġdadı yoḫtı tabbaḫ mabbaḫ. bı ocaġda bı ḳazana yaġı ḳoyardıla. (78) bı yaġı erridirdile ayran mayranı duzu muzu ḫımmı dibine enerdi. (79) gētirirdile ėderdile mēnim reḥmetli innem burġul üstüne atardıla. ḫılsa ōzine diyerdile. (80) bir baġda burġul pak yoġrardı içine ḳoyardı. (81) ḥette bı yaġ saflānır bı ḫıslanı sāfı çıḫadırdıla. diyerdile bugün emine malla yaġ ėrridib. siᶜde bugün yaġ erridib. (82) her ėwe baġda baġda ḫısla wėrirdile. bı ḫıslanı bir ᶜeile tükedemmezdi. neye? yaġda bişibti. kimi adam yo ne ėderdi? (83) turşamış ḫamır zingil kimin getirirdi yaġa sālırdı. (84) çıḫadırdı o zingili işte eile yerdi ḳonşılara dağıdın diyerdi. (85) ērritti bı yaġı sāwıdı çādırdan çıḫadacaġıġ köye apparacaġıġ. (86) her adamın ėwi war köyde. küpe war küpe baġdadı. bı küpēni üzüm dögerdile. (87) bıcarrı üzüm yo ḳere üzüm sārı üzüm war. mını dibegde dögerdile. çādıra çıḫmamış ḥazırlardıla. (88) bı küpeni dibinnen aġzına kimin, bı üzümnen bėle ėderdile sawırdıla. (89) gētirirdile bı yaġı tökerdile içine. naġda erridirdile gētirirdile bir küpe ikki küpe ḫımmısını köye apparmaġımız lazım. (90) küpe aġzına kimin daşardı. bir ḳumaş parça eski küpenin aġzını eyyice baġlamaġa. (91) dönerdi her ėw çāmırnan samanı ḳatamaġları gereg. bınıynan o küpeye aġızlıġ ėderdiġ. (92) bı aġızlıġa kerpiç diyriġ. mını ḳoyardıġ aġzına birde ōzin baġlardıġ. aġzı açuġ ḳalsa ḫarab olır. ḳışa kimin ḳālırdı. (93) ḳışta ḳoyınçı ėwe döndi. ne ėder ? sawıġ oldı ėwiye gidesey. (94) bı küpeni açar. sārı yaġ çıḫadır. aş ėtmeġe aw dögmec etmeġe çıḫadır. dögmec nēdi ? sıcaġ çüreg tendürde yapmi̇̄lar ? (95) çıḫadır bı çürēgi sıcaġ bir üç dörd çüreg, bir baġda yaġ sārı yaġ getiri. yeᶜni sawıġ bı sıcaġ çüregin üstüne ḳoyar. (96) meselen sen ėwin şebēbisey, meselen inney ėwin büyügüdü. (97) bı çürēgi sārı yaġnan ezer. neşkil olı bı dögmec olır. dögmeci kimi adam üstüne birez şeker seper kimi adam şeker sepmez. (98) bir legen çoḫ ėderdile. ᶜelem awwel aş yėdiġi legen indikilerin ḫamır legeninnen büyügdi. sıfır legen etrefi dilim dilim. (99) yėmeġler şorbaydı ya bulamacıydı ya tarḫanaydı yan ayran aşıydı. bı ᶜeile ḫımmı bı legene yıġışırdı. (100) çüreg doġrardıla içine gētirirdile bı şorbanı tökerdile içine bı ᶜeile toḫ yerdi. (101) her kişi işine ḳaḫardı. bı sārı yaġ endiġce, bı üzüm ḳalmıyı yapışa. bı üzüm ḫımmı bı yāġı canına çēkib. (102) apparırdıla bı üzümü heme bes yaġa salırdıla. (103)) özi öz yanınnan termiye oldı.

sārı yaġ çēkib öz cānına mınıda işte yerdile işte ḳoyınçının işi bıydı. (104) bı waḳıt bı ayda yo bı ayda nisan ayıda biteydi ḳoyın ḳırḫardıla. ḳoyını yıḫardıla yėre dörd ḳıçın bışkil baġlardıġ. (105) çarpaz baġlışnan baġlardıġ. işte ḳoyın ḳırḫannar oġlannar buba yawaş yawaş ḳırḫardıla. (106) lēzim ḳoyını bir ḥafta küllüyeydile. indi deḫi kimse küllēmiyi. (107) diyerdile şey olmasın. yāġış wırar ȭzin sütten ḳurrulla. işte bıyıdı ḳoyınçılıġ kārı, ile ḳışta dönerdi ėwe. bahar'da ḳālırdıġ ḳıracda. (108) ne ussuyı içerdiġ ? dere ussuyu ḳalan yāġış suyı içerdiġ. (109) ḥeşe giderdiġ sıtılnan doldırmaġa çekerdiġ. çādırımız bırda ḳonıb, ḫabra yan dere bırdadı. (110) yāġış çoḫ yaġmıyı. ḫabra nēdi ? bı yeᶜni öz köyli sedde ėdib. (111) ussu göllensin bırda. nemeḥel çoḫ oldı bı seddenin üstünen atar. (112) diyerdiġ ᶜemmem ᶜemmim köppeg ḫabranın o terefinnen içiyi. diyerdi yemᶜawwed ḥalaldı doldırın. (113) wallah içtiġ ḫımmı ᶜümrimiz ḫabra suyı baḫım kimse ḫeste olmadı. (114) nisan biterdi ayyara kimin ayyar āyında bı ḫabrada ussu ḳalmazdı deḫi biterdi. (115) o ḳere çādırı yıḫardıġ. köye gētirirdiġ. gēlirdi sayyara seyyid ḫeyri gilin sayyarası warıydı. seyyid ᶜeziz'in warıydı. (116) ḥebib ḥec yünüz'ün warıydı. ḳēsim abbo'nın warıydı. (117) mınnarın ḫımmı sayaraları warıydı. yollardıġ ḫabar gel köçiyiġ. (118) bizim indi tanıysay ḥecci emmim gilin ėwi hardadı. işte bı mülklēridi awwelden. (119) ȭzin arpa ekerdile. mını biçerdiġ taya ėderdiġ. ikin köçeġ geleġ bērizde ḳonaġ. (120) annan o ḳere çādırı ḳadırırdıġ köye gētirirdiġ. günyeden çādır warıydı. (121) bı çādırdan gereg her çōbanın bı günye çādırdan biri ossın. yaz günüde ḫefif oldığına mını istiḫdem ederdiġ. (122) ḳalırdıġ annan ḫımmı bı yaz çādırda miçeg çibin bizi yer. (123) ussu yoḫtı. ile şırḫan şatına giderdiġ. ḥessewi işşeglerimiz warıydı ḥeşe bırdan. giderdiġ şırḫan şatınnan ussu gētirirdiġ. (124) birde şıḫannılar bize yaḫun idiler. ḳuyuları warıydı beᶜzen içmeġe ḳuyularınnan bize ussu içmeġe ḳab yumaġa ee meᶜne çilemeġe getirirdiġ. (125) bı beş tėştin ikki waᶜde gereg ḳaşıyaydıy pak yuyaydıy, sora birde içinde süt ḳızdıraydıy. ile on ikkinci ayda köye gėçerdiġ. (126) bes üç ay köyde ḳālırdıġ. ḳalan aylārı ḳalan mewsimlēri ḫımmı gėçirdirdiġ. (127) yeᶜni teḳriben üçünci daḳḳuz ay çölde aḳḳar'da ḳalıydıġ. bes bı sāwıġda çillede köyde ḳalırdıġ. (128) giderdi annan çarşıya ip alan ḳazzuġ alan çīġ alan şuġġa alan her kişi gētirirdi işini görirdi kēmil. (129) ᶜaḳḳar'da köyliler bı ḳıraç yoḫtı indi ȭzine ᶜelem ḳawsiyyet diyri ȭzi beş yataġdı. (130) baḫ ḥecci ibarhim gilin ubbası mēnim

işte ᶜemmim ḥec seliḥ allah raḥmet etsin. (131) sultan ḳoca ᶜabdallah efendi'nin ubbası bı tıppi giller. mınnar köylidile. (132) hele ögcedende malla ḥebeş gil war. hele inneleri wārıydı. ḳarı fetė ḳenne diyerdile ȫzine. (133) onnar çıḫardıla. köyliler bir yėrde her birsinin arasında mesefe warıydı. (134) deḫi işte mınnarıydı köyliler. mınnar ḫımmı çādıra çıḫardıla. (135) işte men yėtirmedim ḥec meḥmüd gil, zehre yüsif, ḥec heşim, zehre yüsif her ḫemis bir küpe yaġ erridirdi. (136) şefeḳten köye getirirdi. zehre çoḫ aslanıydı. (137) diri bir gün cahıllar galla otlatmaġa gidelle. galla nedi ? bı ėwin ḳētiridi bı ėwin ātıdı bı ėwin bėgiridi günniġi bir şebeb gider otlatmaġa naḫır kimin. (138) diri bir gün heşim ḥec ebid galladan gēlir. bahar sawıġ ac maḫmarı açıb. (139) legende süt dazlıġlalla taḫtadandı bir baġda ḳazan kimin ḳapaġıda war. (140) açıb bir baġda yoġırd yib. ḳoyın yoġırdının ḳaymaġı ḳātıdı. (141) bir baġda yib. ḳaḫıb sebbeḥ zehre yüsif diyib kim yib bı yoġırttan? kim yedi mınnan ? (142) men indi çalḫaram kerem az çıḫar. men ᶜemmeme ne diyerem. (143) ėle ḥarus̆ idi ḫalas çalḫaram kerem az çıḫar ḳaymaġı yilnib. demez miye niş esküġdi ? (144) ᶜelem awwel mü'eddebiydi aslan̆ idi ḳēdir ḳiymet warıydı. (145) her ḫemis diri bir ḳazan yaġ erridirdi. ḳoyardı hegbeye tuluġları ükke ükkede yaġ köye getirirdi. (146) marroş ḳenne köydedi. be bı ḳoyın ḳuzuların ne adları warıydı? neydi adları? (147) ᶜepse, şigėr, deᶜme, salman, esḥem, arḫam, garḥa gėçilerinde ᶜatra, ḥawwa, derye, semra, kulė, işte ḳoçlarıda warıydı. (148) ḥeşe tekeleride warıydı. türkmen adı yoḫıydı çoḫı ᶜereb adıdı.

Metin: 4

Konuşan: Muhammed MUSTAFA

Derleme Yeri: Reşidiye

Cinsiyeti: Erkek

Yaşı : 66

Öğrenim Durumu: Üniversite Mezunu

Mesleği: Emekli

Medeni Durumu: Evli

Konusu: Reşidiye Folkloru

(1) birez sėleşeġin reşidiye fıklorının teʾsisinnen ḳurumunnan. (2) ikki bin dört'te bizim bırda birez teġyīr oldı. ikki bin üç'te ḥükmet düşennen sora. (3) yollar açuġ oldı bize türkiye'ye gėtmeġe doġrısı. bize cannı bir şeyler wardı. (4) yeᶜni kėflerde dom ḳātıllıġ. eski oyınnarımız wardı. foloklor oyınnarımız wardı. (5) ikki bin dört'te yollar āçıldı dėdiler. gidebilirsiz türkiye'ye. (6) türkiye sizi ḳucaġlar yeᶜni. fe onda ḳaḫtıġ biz arḫadaşlar ara yerde. (7) bir grub yaptıġ. halay ekibi ḳuracaġıġ dediġ. kimi gētireġin onda. (8) gētirdiġ yeᶜni orcinal enk eyyi oyını halāyı bilenneri yıġıştırdıġ. (9) bınnara ḫizmet tedrib istemez. birez beş altı gün birez aramızda tedrib ettiġ çālıştıġ. (10) wallah aramızda çālıştıġ ḥette eyyi temsīl ėdeġin. bında bize deᶜwet gēlipti ḥazırlānıyıġ. (11) fe çoḫ büyüg yaşlılardan appardıġ. allah reḥmet ėtsin. yeᶜni ġeyb oldılar. (12) diyēgin sayaġ özlerin. bizim reḥmetli cēsim ᶜenter, meḥmüd cesim, selim seᶜid, nazar saliḥ ḳedir, ünüz ḥedded, mustafa ḫisėn, calal sultan, munzir miḥmmed saliḥ, miḥemmed ᶜabosman, meḥmud ḳendil, şükür mahdo'da işte menem (13) girmi oldıġ teḳriben. ḳaḫtıġ tedrib etmeġe. birkez arāmızda ḳaḫtıġ tedrib etmeġe. (14) oyınnārımız ora wėreġin. bizim yānımzda oyınnar war. ḳılınç ḳalḫan diyeriġ ȭzine. (15) we biz ḳaḫtıġ tiktiġ elbisēmizi öz bizim elbisemizden fasıllādıġ ȭzin. (16) biz gidiġimiz partal bes neşkil yėngi

temizlediġ erngli fasıllādıġ. ḥette birkez rengleri bir ossın. (17) bize deᶜwet geldi yalawa belediyyesinnen kültür merkezinnen. fe deᶜwetli oldıġ. bir münesebet warıydı. (18) ḳurtuluş güniydi. gėttiġ orda ḳırḫ yėrden ḳırḫ ülkeden ora gēlibtile. (19) we bizde ᶜiraḳ ülkesi dėmediġ reşidiye ᶜiraḳ türkmennerini temsīl etmeġe gėtmiştiġ. bizi orda eyyi bėle seḫ ḳarşıladıla. (20) mesraḥa çıḫanda çaġırırdıla ᶜiraḳ'lı ḳardaşlārımız musul'dan gēlibtile. (21) mınnar zıġıt altındaydıla. özlērine yėngi yollar āçıldı. (22) fe geldile mınnar köklērimizdi öz ḳardaşlarımızdı. ḥette bizi bėle teᶜrif edende bėle iḫtram ėttile. (23) fe bir dewr aldıġ. flklorımızı çoḫ begendile. çünki ḥette toy zırna bilēmizce apparmıştıġ. (24) işte ᶜakkamı oynamaġıydı ḳılıç ḳalḫan oynamġydı. (25) bı ewwalki defᶜe gėtmeġimizydi ikki bin on dörtte, onnan sora dėdile biz istiyiġ her yil gelesiz. (26) her yil bėle waḳıtlarda on yeddi on beş temmuzindeydi, her yil deᶜwetiyiz açuġdı. (27) fe ḳaḫtıġ bi gencler bilmiydi grub yaşlıydıġ onda ewwalki kere. ḳaḫtıġ bı cahılları yıġıştırmaġa özlērini tedrib etmeġe. (28) fe ettiġ bir deḫi yengi grub. cahıldıla birez gene ilk bı oyınnarı ögrēttiġ özlērine. (29) we hele yėngi oyıınarda özlerin ögrēttiġ. ḳaḫtıġ ikki bin altı gėttiġ. (30) ikki bin sekkiz de gėttiġ. ikki bin daḳḳuzda da yalawa'ya gėttiġ. (31) gene her yil turasimizden bir şey apparıyıġ. bir şey göstēriġ. bir yil köyimizde ēkin biçin nece olıyı. (32) yeᶜni biçin feᶜeliyesinde mını mesraḥte gösteriydiġ. nice taḫıl yıġılır. nice biçilir. (33) nice kömelerdile. nice kömelerdile nice deni seperdile. nice ėderdile? (34) nice feḳirin ḥaḳḳın wėrirdile. yeʿni ḫımmı mınnarı flklorımız oynardıla. (35) bir yilde yānımızda adaġ apparmaġ şirinniġ apparmaġ mınnarı cannattırdıġ. (36) yeᶜni dörd kere beş kere yalawa'ya gėttiġ. her yil müḫtelif ġėr oyınnar ᶜedetimizi teḳelidimizi ordākılara yaşattıġ. (37) sora amasiye'den gene bize deᶜwet gēldi. dörd defᶜe amesiye'ye de gönderdiġ. bizim ᶜeyni reşidiye grubını göndermiştiġ. (38) sora biliysiz bırda bes reşidiye degi türkman mantaḳası, ḳaraḳoyın şırḫan'da war dibdibedile. (39) sora ḳaraḳoyın köyinnende bir grub yaptıla. wllah bir grub ėttiġ özlērinede waḫtında özlerin amesiye'ye gönderdiġ. (40) bize sora deᶜwet geldi goceli'den. bında girmi üç nisan çocuġlar bayrāmıydı. (41) fe ona gene ḳaḫtıġ uşaġlarada bir grub fırḳa ḳurdıġ. gene feᶜeliyetleri halayları özlērini ögēttiġ. (42) dörd yilde koceli'de cocuḳ bayramında ḳātılmıştıġ. ordakılarda çoḫ rāzı oldılar. çoḫ begendile. gene bı feᶜeliyetlērimizi sėwdiler. (43) fırḳamıza dėdile ne zaman bir

feᶜeliye olsa siz lēzim gelesiz. (44) maşalla çoḫta bizi eyyi derliydile. yataġımız yemeġimiz içmeġimizi wėrirdile. (45) bize orda sayyara ᶜayarladıla. apparmaġımızı gētirmeġimize bilēmizce oldı. sebbeḥ apparırdı bizi aḫşam dönderirdi. (46) işte bizim reşidiye'nin flklor taḫımı bı üç yerde feᶜeliyete türkiye'de ḳātıldı. musulda'da kerkükte'de feᶜeliyet olanda her waḳıt ḳātılılla. (47) we inddi fırḳāmız her yil cahıllārımız yil be yil yėngi oyınnar yėngi reng wėriyler. (48) güzel çalışmaları war. geleceġ günnerdede eyyi çalışmalar edelle inşalla.

Metin: 5

Konuşan: Şükür MAHMUD

Derleme Yeri: Reşidiye

Cinsiyeti: Erkek

Yaşı: 65

Öğrenim Durumu: Üniversite Mezunu

Mesleği: Emekli

Medeni Durumu: Evli

Konusu: Düğün Adetleri

(1) biz raşidiye köyinde diyeġin yetmişlerden ögce ellilerde ḳırḫlarda köyde teḳriben yetmiş ėw warıydı. (2) bı yetmiş ėwde meselen oġlan istėdi bir ḳızı nişanlāsın. (3) harda oġlan görebilirdi ḳızı yoḫtı fırsat indi telefon war. bir şey war ewwali bir şey yoḫıydı. (4) nice we nėçe fırsātı warıydı. ḳız oġlanı görsin. (5) bir fırsātı warıydı şat yolınnan giderdi ussu getirirdi ḳızlar. dawar üstünde ikki carra çatardıla. (6) giderdile bı uzun yolı şat başınnan nehirden ussu gētirirdile. (7) fe bı ḳız gėdiyi ussu gētirmeġe oġlanda ne ėdiyi ? gėdiyi baluġ tutmaġ ḥiccētine. kimside oḫımmaġ ḥiccētine gėdiyi. (8) şaruḳ ḥiccētine gėdiyi bes ḳızı görēbilirdi. ḳızı görēbililir bes sėleşemmez. (9) sėleşse ḳıznan ḳıyamat ḳopar. fe ne ėder baḫabılır ḳıza bėle izaġdan ḳaş göz ėder. (10) gülümsenir ḳıza bir işara olır aralārında. bı bir fırsattı oġlannan ḳız birbirilerini görebilirle. (11) ikkinci fırsat neydi? giderdile ekerege bustannara gidērdile. (12) ḫadrawat bustanına giderdile ḳızlar. sebbeḥ bustana çıḫardıla. (13) nemḥel dönerdile? kindi meḥēli oġlannar ne ėderdile cahıllar biz cahılıyken. (14) oḫumaġ ḥiccetiynen yollarına çıḫardıġ. ḥette ḳızları bustannan dönende göreġ özlerin. (15) fe bırda da begenebilirdiġ. birde harda begēnirdile. (16) arwatlar giderdi meselen yas yėrine. yas yėri olırdı ḳızlar usssu wėrirdi şey wėrirdi. (17) wallah begenen inneler olırdı. diyer wallah bı ḳız aslandı boyı pusı seḥti. (18)

işte oġlanın az fırsātı war. bir şat yolı birde bustan yolı innede görür meselen yaslarda kėflerde görürdi ḳız begenirdi. (19) diyerdi walla fılānın ḳızı nice yėtiripti. nice boyı war nice şeyi war. (20) oġlana diyer ege istesey siye istēriġ ȭzin. oġlanda walla inne men bir ḳız gördim. (21) bėle sıtfa gördim ȭzin ussu bāşında belki gidersiz miye istērsiz. (22) fe gidemmezle bėle hemen cānnı mubaşır ḳızı istemeġe. gėtmēmiş sorıştırılla. (23) bı ḳızın ᶜarızı war yoḫ, kimsēni sėwiyi istēdiġi war yoḫ. (24) hardan sorırdılar ḳōnşılardan sorıştırırdıla. diyelle oġlımız gözin ḳoyıb bı ḳıza ḳonşıyızın ḳızına, aḳrabsı war. (25) ȭzini istiyen war wėrille wėrmezle. (26) fe kim bı işi yapardı. ḳonşılar gidelle ḳızın ᶜeilesine ḫabar salırla. (27) diyerdile tara fılan gil ḳızıyzın üstüne geleceġdile. mını ögce ḳzın anasına ḫabarı salılla. (28) ḳonşı işte ḳızın innesine diyer. fılan gil nişanlamaġa geleceġdile. (29) ḳızıyzı göribtile istiyler nişanlasınna ḳızı. fe sėle ḳızın ubbasına. baḫ ubbası'nın raʾyi nedi ? (30) sora bırda arwatlar nėder, biliysey bı işte şahrazadılar. fe bırda işte ḳızın ana ubbası danışılla. (31) sora ḳarar wėrille gelsinne yan gelmesinne. (32) dėsele gelsinne diyer ḫėr olır gelsinne. wėrmeġ istesele diyele gelsinne bitişirriġ inaşalla. (33) fe bırda küreken gil apparır dost, aḥbābını, ḳonşıları baḫ kimide apparılla. (34) bilisey ḳöyliler birbirine yaḫundıla. dostlārı apparır gėce meḥēli gidelle yannarına. (35) walla biz gēlibiġ ḳızıyzı begenibiġ. istiyiġ ḳızıyzı oġlımıza nişanlamaġa. (36) işte oġlımız oḫıyı, yan oġlımızın bustanı war yan oġlımızın dawārı war. fe raʾyiyiz nēdi. (37) walla diyelle bize ikki gün mecel wėrin. (38) ḳızakanı görēġin ehletimizi yaḫunnarımıza diyēġin dānışāġın. (39) oġlanın ᶜeileside diyer ikki gün sora geleceġiġ uzatmayın ȭzin bize. (40) ikki gün sora gene ḫabar salılla gēlin ḳısmētiyizdedi ḳızı size wėriyiġ. (41) diyerdile allah wėribse size bizde wėribiġ. dėmez oldı oldı yoḫ allah ḳısmet edibse size bizde wėriyiġ. wllah diyelle saġolın bizi boş döndermēdiyiz. (42) bes bize sėleyin yükümiz bize kēsimi sėleyin bize neşkil olacaġdı. onda kēsimler çoḫ degil idi. (43) girmi dinar idi elli dinar idi çoḫ zenginner yeᶜni ḥālı olan yüz dinar wėrirdi. (44) diyerdile oldı inşalla biz dayna cemᶜetimize ḫabar salacaġıġ. şirinniġde köye dağıdacaġıġ. (45) bı şirinniġ eskiden ḳesp idi, eme indi çıḳlet şeker dağıdılla. (46) bı şirinniġ mesʾeleside ḥette köylilērin ḫabarı olsın fılān'ın oġlı fılān'ın ḳızını nşanlādı ḫabarıyız olsın. (47) işte oġlanın ehlēti ḳız gile diyer biz indi nişannıyıġ ḳadıramanıġ. (48) ḥette fileḥemiz gelsin ḥette ekeregimizin maḥsulu gelsin. ḥette oġlım ᶜeskerliġden dönsin meselen bitirsin ᶜeskerliġini onnan sora ḳaldırrıġ. (49) biz istiyiġ

nişannıyaġın neye ? göz kesēġin. ki ᶜelem bilsin ḳız bize oldı. (50) ḥette ġėr cahıl mahıl gelmesin. bına ne diyerdiġ ewwali diyerdile bāşın baġlıyıġ. (51) fe bir nėçe gün sora oldı. işte gene dost eḥbabını apparırdı. birde öz kürekenin arḫadaşlarını apparırdıla. (52) utturırdıla kēsim biçtile. diyerdile tara dayna daġıdacaġıġ şirinniġ. (53) bir küççüg kėf edeceġiġ. şirinniġimiz neydi o waḳıtta ? bı ḥeketler bin daḳḳuz yüz girmide. şirinniġimiz ḳesp̑ idi. ḳesp̑ alırdıla. (54) ikki günye teḳriben dağıdırdıla köye ėw be ėw. ḳespi wėrende de iᶜlen ėdelle diyelle bı şirinniġ flanın olġlınındı fılanın ḳızını nişannādı. ėw be ėw ḳāpın çālırdıla wėrirdile. (55) bir de yoḫıysa, kimsi ėwde olmazdı bustanda çobanlıġda dawar otlatmaġa gėdib. (56) fe mının pāyını ḳonşısına wėrirdile. we bı gün toyımız war kindi meḥēli. (57) artuġ şirinniġi kim dağırdırdı ḳızın bācılārı. u ḳızın ḳonşıları. (58) giyerdile yėngi partal seḥ güzel yengi asbab düzennenirdile giyerdile bı şalları. (59) şallarına ḳoyardıla ḳespi ḫımmı köye dağıdırdıla. bir ėwe gėtmeseydile. ᶜceb olırdıla diyerdile bize şirinniġiyiz gelmedi. bizim ḳāpımız dögilmedi. (60) fe lēzim mınnar şirinniġ dağıdanda kimsēni unutmasınna. (61) şirinniġi dağıdanda diyerdile bugün kindi meḥēli gelirsiz. bir küççüg toyımız war. (62) kindi meḥēli bı ᶜelem ne ėderdi. işten dönennen sora, bezēnirdile küreken'in ėwine giderdile. (63) oyın warıydı heley warıydı. yırlar başlamalar warıydı. (64) bir seᶜet küreken'in ėwinde başlardılar. ne ėderdile ḳıza partal ālırdıla. bir dörd beş ḳat partal ālırdıla. (65) bı partālı hara ḳoyardıla ? partālı sebetlere ḳoyalla. (66) bı sebetlēri odınnan ėderdile. partālı sebetlere ḳoyardıla. oynıya oynıya giderdile. (67) ile ḳız gilin ėwine kimin. kim ḳaldırırdı sebetlēri? oġlanın arḫadaşları ḳaldırırdı sebetlēri. ġērib merib ḳaldırmazdı. (68) yeddi sekkiz arḫadaşları war her birsi bir sebet ḳaldırır. işte baḫ ne alıbtıla. her sebete bir şey ḳoyıbtıla. oyın çekerdile. (69) küreken'in ėwinnen getirirle bı adaġı hara apparırdıla? gēlin gilin ėwine. çappun çala çal giderdile. (70) gėçerdile ḥewişe bı ḫummı gelinnen küreken ḥewişe gėçerdile. (71) bir oyın oynardıla ḥewişte. kim çıḫardı. ḳızın bācılarıynan baclıġları çıḫardı. sebetlēri ālırdılar. (72) mınnarın her biri küreken'in arḫadaşārınnan bir sebet alırdı. (73) bırda ne oldı? genclere bir deḫi fırsat oldı ḥette ḳız oġlanı görsin. aralarında diyelle bı kimin ḳızıydı mennen sebeti aldı. gençler bırda işte ḳız begeniller sėwelle ḫoşlanılla. (74) bilisey birbirlērine yaḫun gēlille. bırda bir fırsat olır, ḳız oġlānı görsin. sebetlēri aldılar ḳoyardıla. (75) onnan sora ne ėderdile. erkegler yāzıya çıḫardıla. (76) kim ḳālırdı ḳız yanda. bes ḳızlar aḳrabalar

ḳonşılar küreken'in cemᶜeti ḳalırdı. (77) gene oyın oynardıla. arwatlārın ḫas oyınnar oynardıla. (78) bı ehlēt dost eḥbab para sālırdıla ḳızın etēgine. hediye yerine hediye yoḫsa para sālırdıla. (79) bir çerig dinar rubıᶜ dinar yarım dinar bir zengin olan bir dinar wėrirdi. (80) bı ḳıza gelirdi hediyeler paraydı. bitirirdiler bırda bitti. (81) ne ėderdi ḳız bı paranı ḳaldırırdı yıġıştırırdı. ālırdı ȫzine bir parça altun içinde. bir tana yan sırġa ālırdı ȫzine. (82) bı sırġānı satmazdı degiştirmezdi. diyerdi bı nişannıġımın parasınnan ȫzin aldım. (83) bı hediyye geldi miye. küreken'in cemᶜetinnen, ebed satılmazdı ḫımmı ᶜimri yanında ḳālırdı. (84) işte bı nişannıġının sırġasıdı. bırda bitti nişannıġ. ne ėderdile? (85) bilisey ḳız bir yil ikki yil nişannı ḳālırdı. ḥette oġlan ᶜeskeriyse tezkiresin alsın. (86) yan ḥette birez ḥālı eyyi olsın. felleḥ ise gelsin mezreᶜetleri gelsin. (87) ȫzine para yıġıştırsın işlēsin. ḥette ȫzine toy parası kēsim parası yıġıştırsın. nişanlıġda yoḫtı para bes söz için söz wėrir. (89) işte baḫ naġda muddede yıġıştırır kēsim parasını wėrsin. (90) diyeġ bırda ikki yilden sora. bırda unutmıyaġ nişannı fetresinde küreken her bayram gider nişannısı gile. (91) özine gēli hediyye.ḳız ne getirir ȫzine ussu getirir utanır. (92) utana utana kürekene ussu getirir. yan çay gētirir ȫzine. mınnan ögce ᶜedi günner küreken gidebilmez nişannısı gile? (93) yoḫ gidemmez bı bir ġalat bir şeydi. gidemmez ille bayramda ancaġ gidēbilir. yan bir münesebet olıbsa yannārında onda gidēbilir. (94) bes naġişannıdıla birbirini görmez bayramnan bayrama. (95) apparır arḫadaşlārını baḫ kim warıysa gidelle. bir çay bir şey utturılla üsküt içelle ḳalḫalla. (96) bı ikki yilde kürekene ḫasarattı. bı ikki yilde lēzim her bayram ḳıza hediyye aparsın. bir parça partal baḫ ne alıysa ēli boş gidemmez. (97) yeᶜni biz ne diyērdiġ. hemen birsin nişannadı uzattı birez diyeriġ tara uzattıy. (98) ister ȫzine çoḫ hediyye almaġ. lēzim her bayaram bir şey ȫzine apparmaġ ister. baḫ parça altun sırġa, üzüg, boyınbaġ, dilmic, heme ne olmış bir şey ālır. (99) fe bırda nişamnnıġ bitti bıra kimin. ḳāldı küreken ḥāzırlığın göriyi. yōlın tamlıyı. diyēġin bırda kēsimi ikki yüz dinārdı. (100) bı ikki yüz dinārı ḥāzırlar. ḳaḫar gider ḳızın ehlētine diyer tara bizim işimiz bitti elḥemdille. (101) kēsimimizi ḥazırlıyabıldıġ. yerimizde war oġlana bir oda ḳurduġ. (102) fe bizim işimiz tekküz tayardı. her şeyi bitiribiġ ḥāzırlıybıġ. ḥasab görin tara biz yāḫunda toy ėdiyiġ. (103) bizim waḫtında kėflērimiz her ḥaftanın başında ėderdiġ kėflēri. arbaᶜa ḫemis cümᶜe toyları ėderdiġ. (104) kėflērimiz olmazdı sebit eḥed ille ḥaftanın aḫırında olırdı. (105) diyerdile tara bı erbiᶜe ḳızı ḳaldırıyı ḥewilliyiġ. (106) wėrirdile

özlērine bir ayca zaman. ḥette partalını tiktirsinner. yorġan döşeg tikerdile oġlana ḳıza. (107) her şeyi ḥāzırladıla. diyerdile biz fılan günü ḳaldırıyıġ. (108) kēsimi olmıyan be nice ne ėderdi? kēsimi olmıyan köyimiz birbirine baġlıydı. (109) diyerdile fılan fılanı nişannıyıb bı ikki yildi ḳaldıramıyı. (110) bilisiz parası yoḫtı kēsimi gētiremmiyi. o diyerdi mennen on, mennen beş aḳraba dostlar ȫzine kesimini yıġıştırırdıla. (111) eme ȫzi meselen işliyse bekresinnen ḳazandığı para gēlir. eme ȫzi ḫalas düşüpse yaḫunnarı dostlar sėwenneri ȫziynen durur. (112) diyeġ kēsimi wėrdile. diyerdile biz bı ikki üç gün içinde ḥawilliyiġ ȫzin. (113) gēlirdile dönērdile ėwe diyerdile kēsimi wėrdiġ ḳurtuldıġ. (114) birinci günü diyerdile ȫzine yaġanaġ gėcesi. mında bir küççüg ḥefle olırdı. mında işte ḳonşılar duyar. (115) ḫımmı köy ḫaḫı bilir. bugün fılanın yaġanaġıdı. (116) yaġanaġ gėcesi ḥeflesine çok adam gelmezdi. öz yaḫunnarı ḳonşıları gelirdi. (117) ikkinci günü diyēġin arbiᶜe yaġanaġdı. ḫemis günü kindi toy zırna köye gelirdi. (118) ḫemis günü seᶜet ikkide toyçı zırnaçı köye geçerdi.(119) hardan gēlirdi musul terefinnen çala çala köyle yaḫlaşırdı. ḥette iᶜlen olsın köye gēldi toy. (120) bilisey köyde küççügdi sēsini ėşidirdiġ. köye geçmez üsküt ille köye gėçende çālır. (121) çālırdıla gėçerdile köye küreken gile giderdile. bizim bir oyınımız wardı çinde, yeᶜni bizim oyınnarımız dernezümdi. (122) bı oyını beş altı gişi ḳarşı ḳarşar oynardıġ. (123) ḥeraketleri bir olırdı. yeᶜni bir el ḳaldırmaġ bir el endirmeġ. bir ḳıç ḳaldırmaġ bir ḳıç endirmeġ. (124) yeᶜni müntzam oynardıla. fe bırda ne ettiler. toyçı çaldı. (125) gözler seᶜet dördi beşe kimin. bırda bir deḫi şey war gēlin'in tikili partālını apparırdıla hara? (126) gēlin gile apparıla. ikki kere partal apparmaġ war. (127) bir nişannıyken birde ḫınna gėcesi aḫşamı. diyerdile işte biz dayna ḥawilliyiġ. (128) bırdan dönennen sora kindi meḥeli çıḫardıla ḫarman düzüne. (129) ḥette orda reḥetlērinde büyüg halaylar ḳururdıla. ḥewişlērimiz küççüg olırdı. (130) onın için millēt toylarda ḫarman düzüne giderdi.(131) nėçe ḫarman düzü yerleri warıydı. bir şummamlılar'ın ḫarman düzüsü warıydı. (132) bir cēmiᶜ ḫızır yanda ḫarman düzü warıydı. bir de tekellilēr'in meḥlēsinde bir warıydı. (133) ḫarman düzüde ḫarmanı yıġdıġları yerdi boş ḳalanda köyliler kėflēri yaslārı ėderdi bı yėrde. (134) bırda işte toy çālır. halay teperdile oynardıla ḥette bes diyince. (135) hemen miġrib azānı wėrir. seslēnirdile azan wėrdi tamam tamam tamam toy çalınmaz. (136) toyçı yanınnan bilir azan oḫınıyı dėḫi çalmaz. (137) sora ėwe dönerdile. bı ėwe kim appardı özlērin. küreken nėçe gün

yėmeġ edeceġdi. (138) arbeᶜe yėmeġ edeceġdi. ẖemis yėmeġ edeceġ. cümᶜe günüde gereg yėmeġ etsin. (139) biliysey hem günoratalıġ, şamlıġ we çėştliġde olıyı (140) ėy bı kürekene zeḥmet olacaġ. ne olır? arẖadaşlardan birsi diyerdi şamlıġ mendedi yan şam fılan gildedi. (141) miḥemmed yan cesim yan eḥmed yandadı. (142) apparırdıla ẖımmı bı ᶜelemi şamlandırırdıla. onda şam gereg yoẖıydı içinde et olmaġına. (143) ikki aş olırdı. ḳurrı aş sıwıġ aş çüregde war bilēsince. (144) fe bir arẖadaş ne ėtti. şāmı ḳaldıracaġ. bı bir yük kürekennen gėdeceġ. geldi şamnan sora ne ėder ? ėwine gene dönerdi. (145) ẖımmı bı şam yenner ᶜelem küreken gile yıġışacaġ. (146) gene ėderdile oyın seᶜet on ikkiye kimin. onnan sora kise ḳalmazdı çünki daynası gelini gētirmeġdi. reḥet almaġa giderdile. (147) kim ḳālırdı bırda! arẖadaş ḳonşılar ḳālırdı. dost aḥbab ḳālırdı. (148) iraġ yėrden gelen ḳālırdı. ḳālırdıla bırda ne ėderdile. utturıla eglence ėderdile. (149) işte ẖınna gėcesidi bugün. bı gėcede kimse yatmaz memnuᶜdi yatanın way ḥālına. ẖassatan bı cahıllara yatmaġ yoẖtı. (150) be uttırırdıla ne ėderdile ? ḳeterleme diyerdile. yeᶜni başlardıla musiḳesiz. heme sesnen sen başla. sen ėle sen bėle. (151) meselen diyeġin bı ġurfada war girmi adam. bir adam çāwış olır. çāwış bir bir sėlettirir özlerin. (152) diyerdi sen bize başla. döner o diyer wallah mēnim sesim güzel degi. (153) tamam madam bilmisey başlamaġ bize ẖorız kimin bayna. birde ḥeşe bırdan bir ḥaywan sesi teḳlid et bize. (154) yan bize bir tammaca yan bir nükte sėle bize. şiir ẖoryat sėle. (155) yeᶜni bı utturannar gereg sēni we ẖımsının ḳātılmaġıyız olsın. (156) neşkil ḳātılıysay ḳātıl. bir şey bilmiysey ḥeşe bırdan dawar sēsi ėle. sıraynan baẖ saġdan yan soldan başlalla. (157) fe gehsi arẖadaşların sesi güzel olırdı. başlardı meᶜni sėlērdi. ne ėderdile innen sora? (158) yatmaġ yoẖtı sebbeḥe kimin. yatanın üzünü ḳere ėderdile. gėce meḥēli ḳaẖardıla gencler giderdile ḳonşılara yaẖun ḳonşılara. (159) ḳāpını çālırdılar diyerdile biz ẖınna gėcesi cemᶜetiyiġ. biz yardım istiyiġ sizden. imme para wėrirdile. imme bir tawıġ wėrirdile. (160) çünki sebbeḥe kimin uttıracaġlar acallar. gėce ẖınnası şamıdı, yeᶜni aẖşam bir şam yiptile. seᶜet ikki oldı gene acdılar. (161) fe ne ėderdile ḳonşılara dostlara ḥette gēlin gile giderdile. gehsi wėrirdi burġul. gehsi tawıġ wėrirdi. gehsi de ẖorız, yan para yan şirinniġ wėren olır. (162) dönerdile gencler küreken gile. baẖ ellērinde ne gētiribtile. bı tawıġı bı burġulu bişirirdile. uttırırdıla seᶜet ikki buçuġda şam yerdile. (163) şam yennen sora yatmaġ yoẖtı. gene yıġışırdıla çalan çalıyı başlıyan başlıyı. beᶜzi yuẖsı gelen yatmaġa ḳaçıyı. (164) giderdile ġėr ġurfaya yatmaġa. ḳazanda

yėmeġ bişirmedile. ḳazanın dibindeki ḳeresi onda yoḫ̆ idi ġez me ġez. odında yandırırdıla ḳazannarın ataşını. (165) ḳazanın dibi ḳere olırdı. kim yatardı o gėce! o ḳazanın dibindeki histen yatannarın üzlerine yaḫardıla. özi yatıbtı duymıyı. (166) yan partalını yattıġı yataġa döşege tikerdile. sebbeḥ ḳaḫardıla o yatannar. birbirinin üzüne baḫardıla gülerdile. özi bilmiyi ne ḫabardı. (167) sora ḳaḫar baḫar üzünide ḳereliyibtile. diyelle ȭzine nişi yattıy. (168) gėce ḫınnasında bizim çoḫ̆ feᶜeliyetlerimiz war. saysam bitmez. (169) feᶜeliyetlerden degirmençi warıydı. tappuz warıydı. çoḫ̆ oyınnar warıydı. mınnarı ḫımmı gėce ḫınnası ėderiġ. (170) sebbeḥ oldı. arḫadaşlar yatmıyıbtıla. seslēri gėtti. ikkinci sėleşende sesi yoḫ̆tı. diyelle bı kürekenin arḫadaşıdı. (171) bir söz de war diyelle. ḫınna gėcesi yatan üzü ḳere olır. toyçı bırda ġėr yėrde yatmıştı. sebbeḥ seᶜet sekkizde giderdi toyçı zırnāçı giderdi hara? gēlin'in ḳapsına. (172) çālırdı ḥette gēlin bezenib çıḫ̆ınca. olır bir seᶜet eglenir. ḥette bırda bir mesel war. diyelle toyı yırttıy. çıḫ̆mādıy ne oldı siye teᶜḫ̆ir oldıy. yeni toyçı ha çalıyı sen yoḫ̆say. (173) fe bırda gēlini bezedirdile kemillērdile. gēlinide at üstünde apparırdıla. bizim ḳocamız warıyıdı seyyid aġa ātı bir güzel ātıydı. (174) asil āt̆ idi, fasallı āt̆ idi. çoḫ̆ üskeg dēgildi. ḥette gēlin reḥet minsin eẓiyyet olmasın. getirirdile ātını seyyidti ȭzi diyerdile teberrükti ātı. (175) getirirdle bir şetve ata baġlardıla. mindirirdile gēlini ata. kim tutardı ātın raşmēsin ? kürekenin arḫadaşları. (176) baḫ̆ naġda muḳeddeṣ̆ idi arḫadaşlar o waḳıtta. yeᶜni olmaz gelsin ġerib tutsın ātı. arḫadaşlar bı ātın bı terefinnen obir terefinnen olırdıla. (177) toy çala çala gēlini dolandırırdıla ḫımmı köyi. ḥette aparınca ȭzin küreken gile. küreken yoḫ̆tı bırda. küreken ėwde utturıb. (178) gētirdile gēlini ėwe gėçirtmeġe. küreken hele üstünü degiştirmiyib. hele partālını giymiyib. (179) öz ėw partālında çıḫardı dama. ēlinde ḳaldırırdı buġda arpa birde duz. mınnārı birbirine ḳatardı. ne ėderdi mınnārı? gēlin ėwe geçende hemen ḳantaradan ėwe geçende gēlin küreken kellēsine seperdi. (180) çıḫardı üskeg yėre dura üstüne yan ḳapı üstüne çıḫardı gēlin geçende kellēsine seperdi. (181) nedi bı ? bı yeᶜni ḫėr bereketti. birde yeni bı gēlin ḫėrli bereketli olır inşalla. (182) kürekenin innesi ne ėderdi? ēline ālırdı bir tas ussu duzlu ussu. bı duzlu ussuyu sepērdi bı ᶜelemin üstüne gēlinin üstünede sepērdi. (183) bı diyelle ḥette kimsenin gözi degmesin. bı şor ussuyu seperdile gēline. ussuyu gēlinin kellēsine sepennen sora gēlini ėwe geçirdille. (184) ḳaḫardıla apparırdıla ḳürekeni hara? bir arḫadaş ėwine apparırdıla. giderdi orda bir ekmeg yerdi. bėle yoġın ḳalın ekmeg.

(185) sora küreken partālını giyerdi bezenirdi. sora gēlirdi toy yėrine. küreken'in partālı neydi o waḳıtta? kürekenin partālı o waḳıtta zubun çekėt giyerdile. (186) eskidende demiri giyerdile. ȭzini fassıllardıla ḫayatta. bayaz ḳemis olırdı. bayaz şarwal işte üstünnen demiri bėle açuġ zubun, çekėtte bėle ḳollārı gey olırdı. ḳeytanlı olırdı. (187) geleġin indi küreken gėçeceġ ḥewişe. küreken'in yėri gereg nişanlı pak yėr olsın. duwara asardıla bir süccede. (188) yan el işi klim bahalı klim asardıla küreken'in ardına. yan ḥecce gidenner gētirdiġleri süccedelerden asardıla. (189) uttırdığı yėrde döşegi üskeg ḳālırdı. beş altı yastuġ ḳoyardıla yanaşlārına arḫasına. ne ėderdile bırda küreken yerinde utturmamış. (190) ġerib cāhıllar küreken'in yėrinde uttururdıla. gēlirdi küreken. arḫadaşları baḫalla küreken'in yėrini alıbtıla. (191) mınnar diyelle ḳaḫmanıġ fikriyiz safı olmādı. küreken'in yėrini gėttiyiz saldıyız boş biz yėrini alıġ. ḳaḫmanıġ ille caza wėriysiz bize. (192) cazası onda bahalıydı küreken'in yėrini almaġdı. küreken duracaġ ayaġına yėri gėdibti. (193) fe ḳaḫardı wėrirdi caza kim bı arḫadaşlar wėrirdi. çünki niş teʾḫir oldıla. yeᶜni küreken'in yėrine mıḳayat olmadıla. on bin baḫ on dinar naġda wėrirdile. (194) arḫadaşlar diyerdi ālın cazayızı bes bize yėri wėrin. küreken uttururdı. ḳaḫardı bırda bulaşırdı halay oyın ile miġribe kimin. (195) miġrib waḫtı bınnar şam istelle. şamı kim ėderdi ? küreken'in boyınına düşerdi bı büyüg şam. baḫ ḥālı nėceyse bıġazlārdı bir ḥüllüg. ėderdi et. (196) et ikki aş ėderdile. bı küreken'in boynınaydı lēzim ėdeydi. hardan bilirdi elem innu şam waḫtı oldı? aḫırkı ōyın çıḫardı küreken'in innesi. yėmeġi bişirennerde çıḫardı. ellerine çemçeynen kefkirnen oynardıla. (197) nēdi mının meᶜnesi ? yeᶜni tara aşlarımız bişti. yėmeġimiz ḥāzır oldı. yeᶜni nişandı. ᶜeleme ḫummıyız yėmeġe deᶜwetlisiz. (198) oynardıla aḫırkı oyını ḳarrılar büyüg arwatlar ellērinde kefkir çemçe. şamların yerdile. bırda diyerdile artuġ herkişi ēline ḥette arḫadaş ḳalmāzdı.. (199) gēldi oġlan'ın gėçēmeġi wāḫtı oldı. fe kim ḳālırdı. küreken'in ᶜammoları, aḳrabası yaḫun ḳonşıları ḳālırdı. (200) ḥewişi boşaldırdılar. oġlānı geçirdirdile ġurfāsına. sebbeḥ olır. sebbeḥsi gün bir gene toy ėderdile oynardıla. (201) bı güne ne diyerdile? asmakesme günü sebbeḥidi. küreken çıḫardı. ubbāsı, innēsi, ḳardaş, bacılārı akrabalārı ȭzini bariklerdile. çıḫmamış kürekennen gēline çeşt apparırdıla. (202) arḫadaşları özini beklelle, ḥette barabar çeşt yesinne. onnan sora gēlir dost aḥbabı utturur. bir feᶜeliyet warıydı yanımızda. (203) bugüne kimin ediyiġ ȭzin. bes azālıbtı ewwalki kimin degi. asardıġ bir ip orta yėre. ikki adam bėle ēhil büyüg yāşlı,

bėle ḥeketçi, ḥaḳ bilen ḥēkim olırdı. (204) bı ḥēkimin üç dörd pōlisi ōlırdı. geçen bı ġrufaya tutardıla ȭzin. bı ipe asārdıla ȭzin. ȭzi gerçegden asmaġ degil̆ idi. (205) bir mahnaydı kürekene bir yardım̆ idi. hele küreken'in ḥālı yamāndı. olır borçlanıb çoḫ. ister ȭzine yardım. (206) asardıla mını diyerdile sen felleḥsey. sen iyi ekiysey yėriye teᶜeb etmiysey yorılmıysay suwarmıysay. (207) bir ḥiccet çıḫadırdıla ȭzine şaḳaynan ḥenegnen. wırırdıla ȭzin aḫırında caza alılla ȭzinnen. (208) yan ḥēkim diyeceġ ȭzine sen ḳonşıya teᶜeddeliġ edibsey. işte her gelene bir suç çıḫardıyla. (209) işte ḥalı ėyyi olannan çoḫ caza alırdıla. işte para wėreninde ādını yazar ḳēkim. öginede ādını wazar ḥette küeken bilsin kim naġda wėrib. (210) aḫırında bı ḥēkim çoḫ para yıġıştırdı. çoḫ ᶜelemi wırdı. gēlirdi ġėrsi. diyerdi walla bı ḥēkim ḳurtuldı ᶜeceb ȭzi caza wėrmedi. (211) ḥēkim büyügdi allah büyüg lēzim ȭzi çoḫ caza wėrsin. ne ėderdile ? dierdile ḳaḫāġın ȭzini yıḫaġın. yeᶜni diyēġin inḳileb teki ėdeġin. (212) diyelle ḥēkime sen ikki seᶜetti aḳrabayı wırmıysay bizden caza alıysay. (213) bir aġac wırıysay az para alıysay salıysay özlērin. sen eyyi ḥēkim dēgilsey. sen cazānı ḥaḳnan almıysay. (214) ḳaḫardıla ḳaldırırdıla ḥēkimi atardıla ortaya. şurtularınıda ortaya atlla. ōlır yėngi ḥēkim. ḥette bı ḥēkimidende caza alsınna. (215) suçuda diyelle sen sebbeḥten beri ᶜelemi asıysay kesiysey sen ḥaḳḳı eyyi wėrmediy. sēnī̄ cazay on ḳattı. ḳaḫardıla ȭzinnen bir eyyi para alırdıla özinnen. (216) wırırdıla ȭzin alırdıla parānı. bıydı işte yānımızda asmakesme.

Metin: 6

Konuşan: Şükriye HALAF

Derleme Yeri: Reşidiye

Cinsiyeti: Bayan

Yaşı: 86

Öğrenim Durumu: Okuma Yazma Yok

Mesleği: Ev Hanımı

Medeni Durumu: Evli

Konusu: Karışık

(1) bubama diyim. bı şōḫım ėtti ȫzin. güzün aḫırında tāḫıl seper. sürer ȫzin bı tāḫıl çıḫar artuġ. işte awwelkiler beleydi. (2) biçin waḫtı dehnem. o waḫıttada elde biçmeg̑ idi.baḫardıy bı ḳıraç yolı tab gėdiyi ᶜelem. tilkėf yolı tab gėdiyi ᶜelem. ḳaraḫarab yolı, ḫımmı ᶜelem biçine giderdi. (3) tāḫılda kimi yil baġda ḳālırdı. elnen yolmag̑ idi. samana sebeb ḫımmı ᶜelemin dawārı war. (4) biçildi biçin şaḫraya ḳoyardıla ȫzin gētirirdile. şaḫra neydi? aġacdı ba beledi işte. mını ḳadırır ḥeşe dawar altına gėçer. (5) mını ḳaldırırla hawaya adam ȫzini getirirdi ḳaldırırdı. gör işşegdi ḳētirdi āltına geçer çekti ȫzini. āçtı ȫzin baġlādı gėtti birde. (6) kȫyin eski yėri harydı kimler utturırdı? kȫyin eski yėri haradı dur siye diyim. köyin eski yėri haradı ḥecci yunis gil yannan bėle gēlirdi köy. bizalar yoḫıydı. bėle dönerdi. (7) bırdan deḫil gilin göl̑ idi. gölin ḳıraġıynan̑ idi. geldi çıḫtı sultan walon'ın ubbāsı ḳurdu çölde. awwel kim ḳurıydı ėw. köyin yazısına birez çıḫtı. (8) bırdanda şıḫ feḫri çıḫtı yazıya birez. baḫ gēlini fırrandırırdıla köyi bėle küççüg̑ idi köy. sen tānıysay ḥecci yünis gili? bı şumama gilin tarması altınnan gėçerdile. onda yoḫıydı ėwler az̑ idi. (9) bekreydi, çöl̑ idi taḫıl̑ idi. bėleydi işte köyimiz bizim wāḫtımızda. bı ḥāwı işte bekre eken ekiydi çinde. bı yėrler ḥükmetin̑ idi. (10) bırda ekerdi kim istiyi bekreçide yanında tāḫılda ekerdi. meᶜne ḥecci ᶜebid gilinkiler, ḥecci ḥisėn gilinkiler eee nineme diyim köyde

ḥemze gilinkiler ekerdile. (11) ᶜaḳḳar'da yėri olan ᶜaḳḳarda ekerdi. olmıyanın kiralardı ekerdi. bı çem ḫımmı icardı. bekreçiler, tāḫılçılar kiralardıla ekerdile. (12) çoḫı tāḫıl ekerdi, tāḫıl bėle ōlırdı. köyde sizī waḫtıyızda medrese wārıydı? men yėtirdim medrese warıydı. nede oḫıdıla dėdile musuldan şehirden köye malla gelmişti. (13) sora oldı ḳurdula medrese bilisey harda? bizim eski ḳebirliġin ucunda. oġlannar giderdile oḫımaġa. biz ḳızlar gėtmezdiġ bizi ḳoymazdıla gideġin. (14) işte awwelkiler mallaydı sora miᶜellimler gēldi. malla oḫıdanda ne oḫıdırdı ȭzi oḫıyıbtı. medrese kimin her şey oḫıtmazdı. din ḳurʾan oḫumaġ özlērin ālıştırırdı. (15) sora miᶜellimler oldı. giderdile uşaġlar yazıydıla oḫıydıla. men gözüm açtım. giderdi ḫarman düzünde. (16) kölgede uttururdı ḫarman sawıranda. yaz günü yoḫıydı mekteb. örtli ōlırdı. (17) indi biz ḫarman düzü diyiriġ ḫarman düzü hardaydı ? eski cemiᶜin ögündeydi. indi ėwler ḳuruldu içinde. (18) bı meḥle ḫaḫın'ın ḫarmannārın yėriydi. bir terftede şummmamlılār'ın bı terefe atārdıla. (19) köy ḳüçüg̱ idi ba hardaydı köy. bırdan ᶜeşşo ḳarrın'ın ėwine sulṭan walo gilin ėwi yoḫıydı oyzda. bėle gēlirdi bırdan geçerdi. (20) ḥecci ḥisėn gilinde yoḫıydı sora ḳurdula. nineme diyim. allah reḥmet etsin şit'in ubbası ḳurdu yalġuzuydu. (21) sora gėrsileri ḳurdu. hara kimin geçerdile? şıḫ izzeddin'in duwārı dibiynen. feḫri sora ḳurdu ėwi. (22) bir baġdaydı köy. gēlini işte bıraları fırrandırırdıla. (23) kȭyi ussu alanda gēldi üç gün köyde ḳālдı. awwel awwel şat yolınnan gēlirdi ussu neci gillerin ḳāpsı ögine gēlirdi. (24) onnan sora gēldi aldı ḫım kȭyi. ḳaldı bizim ḥecci ᶜebid gilin sultan gilin ḥec kodi gilin ėwi meryem ᶜafar'ın mınnārın ėwi. (25) bizim yėrimiz üskeg oldığına. bı bir nėçe ėwi almādı şat. yoḫsa ḫım kȭyi aldı şat. (26) ne oldı ėwimiz. reḥmetli miḥemmed seliḥ gilin kilfētі, eee hedi gil ḫım kilfetlēri uşaġlārı, ḫımsı yānımıza yığıştı. (27) artuġ yėr yoḫtı kimsi aşşġda kimside köşigde yatıyı. kimside aşşaġdakı ėwde ḳantara altında yatardıla. (28) ḳaldıla üç gün yanımızda. ee zehre yisif gil allah reḥmet etsin ee ḥec meḥmüd gilin ėwleri doldı. (29) bı ding başı yoḫıydı. belemi apparırdı talḳa kimin. (30) ile çıḫtı ḥemzelliler'in yėrine kimin çoḫ ussuydu maşalla. men mını gördüm gözümde köyi alanda. (31) mınnan ögcede köyi ālıymış. bes men ona yėtirmēdim onı görēbilmēdim. (32) gētiriyi tayyara atıyı ᶜeleme ḳebirliġe yėmeġ mėmeġ. etrefte ḫımmı ussudu ᶜelem ḳebirliġe çıḫammıyı. (33) ilkinde ḥükmet gēlib yardım etmedi. sora bir nėçe gün geçti. geldi bı tayyaralar ᶜeleme yardım yėmeġ attı.

(34) işte attıġca ᶜelem gėdiyi ḳaldırıyı. yėmeġ ḫurma yanında da sammun atardıla. (35) üç günnen sora yalla ussu birez ēndi. artuġ ᶜelem çıḫtı her kişi dōlanıyı ehlētini. (36) kimse boġılmadı. eme ᶜelem'in dendünü yėmeġi içimeġi bekrelēri ekenglēri ḫımsı talan oldı. (37) gene eyyidi ḳış günüydi çoḫ bekreler yoḫıydı. yeᶜni biliysey ekeneg olmıyı ḳış güni. (38) onnan sora giderdiġ bekrelerde işlerdiġ. şırḫan dibinde ektiġ ikki yil. bizim orda ḳuyumuz wardı kor ḳuyu diyerdiġ ȭzine. (39) nėçe yil biz orda bekre ektiġ. hemen ḳoncaᶜanbar başındaydı. (40) bı kor ḳuyu ḳāzılmıştı ėle yıḫımaġdan ḳeye meye gey büyüg olmıştı. (41) biz ikki yil ussu gėtirdiġ ᶜelem'in ḳuyusunnan. edebilmēdiġ yoḫtı çiminto ėdeġ ȭzin. (42) ḳuruyuġ ȭzin getiriyle ḳoyılla çēti. basıyla baḫtıy ḳeye gum düştü çine. (43) bı ḳado riceb gilin yanındakı ḳuyuya. he reḥmetli ḳardāşım arwad almış idi. innemde acuġunnan dögişten ḳehirden çıḫattı ȭzin ḳawdı ȭzin. (44) nineme diyim ile bilel gilin ėwi yannan ussu ile bı çeme. seki bėle talḳa kimin ussu gēlirdi. (45) be awweli uşaġlar ne oynardıla? yoḫıydı oynamaġ kimin ēline düşiydi oynamaġ. ḳuzu otladan otlādıyı. (46) işte ḳoyını olan baharda ᶜaḳḳara çıḫıydı kifletinide appārıyı bilesince. (47) beş yataġa gediydile. beş yatāġın içinnen ile içēri kimin. bı ḳarşarda işte çādırların ḳurıydıla. (48) köyde kimin dawārı war çıḫardı ora. orda saġardıla çalḫardıla. eee dawarı beslerdile. (49) nece biçin oldı. ᶜelem dönērdi köye. gēlir ḥesen ᶜemim gilin ḥewişine ḳoyardıġ dawārımızı. (50) he ḳoyārdıġ ora saġardıġ da orda. gece olırdı diyerdi ḳaḫın ḳoyının başın tutun. mēnim yuḫum gēliyi. (51) innem diyerdi sen ḳoyun tutgunan reḥmētli meḥmüd yorġındı. ḳoy getsin birez yatsın. (52) ḳoyunı tutunca yuḫum gēlirdi. ile gece gēlirdi ḳoyunnar. neşşirranıb otlādıbtıla özlerin. (53) işte bėleydi zeḥmet idi. indikinnen zeḥmet idi. (54) allah wakil olsun çoḫ zeḥmet idi. be ḳenne dawarı olmıyan ne ediydi? dawarı olmıyan kerkisi belinde o geçeye gėdiydi. (55) o gėçede musullular yanda işliydi. köy küççüg idi köy baġdaydı.işte kȭy'in ḥalı bıydı. (56) bekreçiliġ azıydı onnan sora çoḫ oldı. biz ektiġ şırḫan'ın dibinde bı ėwlērdi bırdadı ḳuyu. (57) yādıma düşer o eken yil ubbam öldi. men küççügdim baḫardım ėwimizde bir bayaz köynegli war. (58) ḫedice bācım'ın ᶜimri altı ay imiş. baḫardım ubbam bėle ḳaḫıyı köşigde dolanıyı. (59) ee onnan sora artuġum giderdiġ sebbeḥ bekreye. gēlin neᶜür sürün. reḥmetli meḥmüd'te diyerdi bilemce gelmesey men ebed sürmem. (60) giderdiġ birez sürerdiġ. gēlirdi allah reḥmet etsin. kibren'in ḳızı mayas öldi gişsi düştü baġdan iraġ bırdan. (61) baġda duruydı düştü aġac geçti ḳarnına. diyerdi yėr

gēlin size günortalıġ ėdibem. her gün bize günortalıġ ėdiydi. (62) nēdi günortalıġ? işte ayran çüregdi. gör aş edib. giderdiġ mennen meḥmüd yannarına. serin olırdı yatardı meḥmüd. (63) ikki yil orda ektiġ. bı yėrdi bı ḳuyumuzdı bıda ėwleridi. (64) ne ekerdiyiz bı yėriyizde? her şey ekerdiġ tamata, bamya, ḳabaġ, ḫıyar ekerdiġ. (65) bınnan awwel bı yėrde ḫıyarlar olırdı. ikki ḳētir işşeg torı çekerdi. toçı gēlirdi. her kişin'in toçısı war. (66) ȭzin'in mitᶜeşleri yollar. yollardı baḫtıy ḫımsı şata. dawarnan çekerdi şata apparırdıla tökērdile tora. (67) gėtti yan satıldı. yan salırdıla şata. meᶜlüm degi satılmaġı. çoḫ kere sātılmāzdı şata atıbla ȭzin. (68) bes bereket wārıydı. az ekiydi bes bereket çōḫıydı. ḳurᶜen naġda desey bereket çoḫ çōḫıydı. (69) cānı yanardı ᶜelem'in işşegde yan ḳētirde şata ḫıyar çekmeġden. işte bekreçiler'in ḥalı bıydı. (70) be ḳenne awweli yemeġleriyiz neydi ne yerdiyiz? wallahi baḫ dawārı olan ḥalı eyyiydi. (71) bizim bı ḥēwiş dōlıydı. baḫtıy ḳoyın ḫesteliybti, düşeceġdi diyerdi yėtir bıġazlayın ȭzin. (72) tuluġada beslerdiġ ikki üç dawar. tuluġda ayran çalḫalla içinde. basıptıla ḫımmı küpelere. (73) dawar seḥebinin yanda et çōḫıydı. feḳir adam alabılmıydı walla. (74) be dawarı olan dawar bıġazlıyanda ḥalı olmıyana feḳirlere wermiydi? (75) baḫ meᶜne mının ayranı yoḫıydı weriydi ᶜelem. baba gel ayran çoḫtı niş tökiyiġ gēlin aparın size. (76) köy küççüg̑ idi ninem köyliler birbirlērine yardım ėderdi. (77) ayran aşı ėderdile. dögmēni bişirmēdile. getirdile ayrānı töktile eyyice ḳarıştırıla. (78) eyyice ḳatmazla çürrür. ḳatalla ḳatalla ḳaynādı. otın keseceġiġ. bı ayran aşınıda aḫşam yemezdile. sebbeḥ getirirdile ayran ḳoyardıla üstüne serin olırdı yerdile ȭzin. (79) yoġırtlar turş olırdı. yemeġimizide sebete ḳoyārdıġ. (80) tarḫananı bişirdiġ dögmēni. doġradıla şalġam. sıcaġ sıcaġ ḳattı ȭzin. bėle ifaġ doġrarsay ȭzin dilim dilim. (81) döndi ḳattıy ȭzin aşa. birez sāwıdı getirdiy sebet war. şeliye war ḳoydıy şeliyeni getirdiy içine ḳoydıy tarḫananı. (82) getirdiy tarḫananı o aşı ḳattıy. doldırdıy içine. o günü ḳāldı. (83) sonkıgünü artuġ birkez tuttu. açḫamır ḳoyıbsay içine. ḳladı sonkıgünü geldiy. ȭzini birde çıḫattıy ḳoydıy sebete. (84) artuġ adam isterdi ȭzin sebet içinde yėsin. bėle datlı olırdı. (85) damda güneşti kündēsin baġda baġda ėttiler ȭzin. dama serdiy özin. ḳaldı o gün sonkıgün ikki gün güneş wırdı ȭzin. (86) döndiy çāttıy ȭzin bėle, ḥette güneş wırsın ȭzin. işte bėle ėderdiġ tarḫana āşını. (87) eee bını tarḫana mericmeg ederdiy. ee kimsi yarma mericmeg ederdi. burġul mericmeg ederdiy. (88) kimsi ḳurru aşı aḫşam ederdi her gün. dawarda çoḫ et ucuz̑ idi. dörd ellilig̑ idi üç ellilig̑ idi. (89) yaz günü üç elliġ̑ di kėlo et. he dawarda giderdi

arpa marpa yerdi. toḫmalardılar. yetirdile bıġazlardıla satārdıla. (90) yoḫıydı onda kimin mekkinēsi ōlır. awwel awwel ḥecci ᶜēbid getirdi bir mekkine. ᶜidelēni alan gün idi. (91) elde biçmeġiydi baḫardıy bı ḳarḫarab tab gėdiy. ḳırac yolı tilkėf yolı gėdiyi ᶜelem. (92) ᶜelem gediyi biçmeġe. kim yil tāḫıl baġdadı elde yolmaġıydı. kimi yil oraġnan biçiliydi. (93) ᶜelem biçerdi tayānı üst üste ėderdile simbil bıra gelsin. taya gēlirdi şaḫraçı mını birez ālırdı. mınnan birez baġlārdı. (94) yėride cütnen sürürdile. işşegi olan işşegnen sürürdi. ḳētiri olanında ḳētirnen sürürdi. (95) şoḫım ėderdile bir sürerdile baharda. onnan sora birede sürerdile otlaġ motlaġ ḳalmazdı içinde. (96) sonkı yil ȭzini bı waḳıttan ögce seperdile tāḫıl. sürerdile ȭzin. walla bir bereketli tāḫıllar ōlırdı. baḫ siye mēnim gēlinniġiminen siye sėleşim. (97) gēldi reḥmetli ḳardaşım. ȭzine adıḫladıġ fatmanı. gēldi mınnarda dėdile gēlin bize ḳızıyızı wėrin. (98) yaba biz adıḫlıyıbıġ ḳaldırıyıġ gelinimizi. yoḫ dėdile bir yėrde ḳaldırrıġ. mēni werdile ḳısmet ōldı. (99) işte gēlin'in yōlını wėrdi. awwel apparıssay şirinniġ. ḳėf ėdersey. (100) be yōlıyız naġdaydı? azıydı yōl. nėçe dinarıydı? artuġ bilmiyem elliydi yüz idi. (101) bes biz awaranda yüze awardıġ. reḥmētli fassul mēnim ee üç adamın bir adama getti yōlı. (102) baḫ bize wėrdile. biz wėrdiġ ȭzin reḥmētli fassula. fassulınkın bize werdile. bizde eḥmed ᶜereb gile werdiġ. (103) yüz on dinārıydı. üç gēlin ḳaḫtı yüz on dinarda. eyyi dēgil. (104) para yoḫıydı awwel. ee gēlini nice apparırdıla? atta ata minerdi. bėle gün çıḫārdı gēlirdile. (105) ḳardaşları arḫadaşları ehil günü gelille. gēlini çıḫādılla ḫımmı köyi gezdirille. (106) endirille kürekeni artuġ bezedille kȭyi dolandırılla. (107) işte gēlini köyde dolandıranda nāḫırçı yan çoban öglērine çıḫar. ḫalātını ister. bı ḳard fardıyıdı. (108) işte kimsine şetve wėrirdi. kismsinede fıta wėrirdi. ḳoymazdı kėfçileri geçsinne ille ḫalātını alınca. (109) diri yilde bir kere ᶜesker gēlirdi bı ᶜusmannılar waḫtında. reḥmētli merᶜi adıḫlıyıb yadımnan çıḫıb külbaşıma. (110) adıḫlıyıbtı reḥmetli nura ᶜemmemi . ᶜemmisi ḳızıdı adıḫlıyıb ȭzin. (111) gėdib ᶜeskerliġe. onda üç yil dörd yildi ᶜeskerliġ. yilde bir kere gēliyi. (112) gelende gēlirdi adıḫlı ėwimize ᶜemmem diri. diri çıḫtı suya gėdiyem. (113) dėdiler külbaş adaḫlıy gēlib arwad ḥewwilliyi. dėdim siktirin ᶜemmim oġlı gelse awwel awwel ėwimize gēlir. (114) ᶜemmem bı nura ᶜemmem ubbamın bacsı. diri gėttim baḫtım gerçegden toy çālıyı. (115) dėmeġ olsın bı ᶜabo tek gilin oġlı ᶜeskerimişle merᶜi türkte. diyibti hey külbaş ha yolıy yoḫtı yoḫtı üç yildi adaḫlıyıbsay paray yoḫtı ḳaldırasay. (116) ge gideġ bācılārımızı degüşüg ėdeġ. miye werin ḫaconı

necmeni wėrim size. gēlin hemen üsküt o gece kēbin kēsin. arwad ḥawwillēyin. (117) miye dėdile külbaş adaḫlıy eliden gėtti. men inanmıyam direm yalan diyirsiz. (118) sora gėtti ᶜemmem awardı kürde. dedi beş yildi ȭzini gözliyēm. gēldi miye bėle etti. (119) sübḥanallah bı kürtler geldile ḳız dolanıyla. ilyes gilin garayibi. diri dėdim wėrin mēni gėdiyem. (120) necme diri dedim ḳardaşlarıma wėr ḳulaġ asma. men gėdiyem. neye ḳalıbām bırda. men beş yildi gözliyem. döndi miye bėle etsin. (121) maḳtar ėderdile. maḳtārın ortasına bėle ḳaldırırdıkla. bėle şübbek şübbekti. daş düzerdile yuḫarıya kimin. (122) getirdile ḳāpsı war. bir baġda yėr samana ataş atmıyla çine. (123) allah reḥmet etsin ḥemid walo saman atanıydı. atardıla üç gün. bı daşlardan buġu çıḫardı. tütünün atāşın gurlamāġı. (124) üç gün yandırırdıla maḳtarı. eyyi bişti maḳtar. (125) bes üstüne torpaġda ātıptıla. bėle yo çoḫ bėle çāyır kirec ifaġ atıbtıla üstüne. (126) onnan sora ḳaldı üç dörd gün çinde hele atāşı war. sāwıdı taḳtaḳ baġda daştı başlarında war şey aġac ḳōyıb bıra. çekiyi ȭzin ḳetir. (127) taḳtaḳ baġdadı. bı eziyi dāşı. işte bıydı awwel maḳtar. (128) biz ettiġ mında. awwelki yil o ėwiimiz ḳuranda. bı dartılmazdı sirindilerdile. (129) ȭzin tökerdile serrende. errisin atardıla mışşaġı ḳālırdı. bı bėle gėtti. (130) döndiy artuġ cebil ėderdiy teştlerde. wėrille bennēnin ēline baġda baġda. (131) wėrdi mını aldı mını daş ḳoydı. birsi daş wėriyi birsi kirec wėriyi. (132) awwel ᶜaḳıt tutmaġıydı. ubbam gillerin ḫımmı ėwleri ᶜaḳıtıydı. (133) bizim gēldim bı ėwlerinde ᶜemmim gilinde ᶜaḳıtıydı. tutardıy ᶜaḳıtı. (134) mını wırdıy wırdıy. bı birez tuttu öz ȭzini. oyza gėtti işlēdiy. (135) ḳurrudı dönērdi ȭzin daş doldırırdıla. mışşaġ torpaġda üstünnen yan kirec mışşaġı ḳoyalla. (136) ėwler ne aḫardı ne bir şey. yoḫıydı onda çiminto. (137) kireci hardan gētirirdile? baḫ ne ėderdile. ḥecci miḥemmed gilin ėwi wārıydı daş meᶜden’inde. (138) yėriydi ḥecci miḥemmed’in allah reḥmet etsin. daş çıḫardıydıla bayaz daş. (139) heme yėrden naġda ḳazardıy bayaz daş çıḫardı. paklardıla mütefeccire ḳoyārdıla gurpuldadırdıla. (140) dāġılırdı, mını ne ėderdile. yıġıştırırdıla sayyara çekerdi. maḳtara appārırdı. (141) bişti ġėr. üç gün maḳtara saman atardıla. bişti sawıdı. (142) taḳtaḳta baġda daştı. bı ḳoyıbtı bir çengel kimin çēkiyi. bırdanda bir ȭzini ḳetirler fırlandırıyı. (143) bennelerde musul’dan gēliydile. sora köyliler de ālıştıla.

Metin: 7

Konuşan: Hasan SEFER

Derleme Yeri: Reşidiye

Cinsiyeti: Erkek

Yaşı: 86

Öğrenim Durumu: Okur ve Yazar

Mesleği: Emekli

Medeni Durumu: Evli

Konusu: Çiftçilik

(1) bekre ēkini bideyemiz işte awcarnan yėri sürerdiġ. dawarnan yėri sürerdiġ. (2) ķardaşa diyim, onnan sora ķardaşa diyim, onnan sora yėr sürme bitērdi. awwel yoḫıydı şey kerdiydi. (3) dönerdiġ yėri ḥedidlērdiġ ķıçnan ōzin mühendis kimin. şaķķa şaķķa ėderdiġ ōzin.(4) midwar midwar yan taķ taķ diyērdiġ. yanda ķeter ķeter gene diyēbilliġ. (5) ķardaşa diyim, ne ōlrıdı mında. gēlirdi şitil çıḫardı. şitilden sora terbiş edeceġiġ. deġēlin öldirmeġe şitili paklamaġ otlaġ motlaġdan. (6) onnan sora dönerdi her üçte bir suwarırdıla ōzin. (7) sora gēlirdi me^{c}eşi yıġmaġ waḫtı ōlırdı dördinci ayda. (8) çarşıya apparırdıla. awwel sayyarada yōḫıydı. dawarnan me^{c}eşi appārırdıla çarşıya. (9) çarşı hardaydı? çarşı tilkėfnen musuldaydı. awwelde yoḫıydı bı sanduķ manduķ me^{c}eşi sebete ķoyārdıla. (10) baḫ naġda me^{c}eş war üç dörd beş sebet ōlırdı. işte ḥaywan'ın yüküne gōre yükü yüklērdile. (11) eee bekrede bamya ķarpız ekērdiġ. eee ķāwın ḫıyar işte mawsime gōre ne ekiliyse ekerdiġ. (12) güz günnerinde tāḫılnan ōlırdı. güzden sora bahar mālı war. (13) ḫıyar ekilirdi şaruķ mālı beşinci altıncı ayda ekilirdi. ķışta şat ķarḫardı ālırdı ōzin, yan yaġış yaġardı zariba wırırdı ōzin. (14) köyliler harda ekerdile hassı yėrlerde? bı dediġimiz ekenekler şat üstündeki yėrlerde ekerdile. (15) çāyırı ķazārdıla. awsaḫ yıġıştırırdıla. zibil ķıyyıġ, yan tezzeg atardıla işşegnen. işi aḫsatmazdıla doġru düzgün ėderdile işlērini. (16)

ȭzine lāḳım ėderdile. ḳoyardıla ȭzin yėre. yeᶜni bėle eyyi ekilirdi bėle seḥ ḳarpız ōlırdı. (17) yeᶜni biz diyeriġ laḳım yeᶜni şat ussuyunnan suwarırdıla ȭzin. bının terbişi yoḫtı. (18) örterdiġ ȭzin torpaġnan zibili kimyawini. süpḥanallah yėtirmezdi ȭzin yıġmaġa. her ḫattan yıġardıy ikki sıtıl. (19) ḳışṭada pambuġnan şey ēkilirdi. pambuġ beşinci ayda ēkilirdi. (20) köy'in eski meḥlesinde kim utturırdı? bıralarda çoḫtı otırannar. bı dediġi kend ortasında şiheb otırıdı. mantaḳadanda dēgiliydi ᶜabbaslılardanıydı. (21) bizim orda otırırdı göldi ḳarşıları ḥisėn bı ᶜemmemiz oġlıdı. ḫalflılar ee obir türkman ᶜeşretleride wārıydı. (22) her köy'in etrefindeki olan yėr ȭzine tebiᶜdi bırdan ile tilkef mafraḳına kimin bı reşidininiydi. (23) şırḫana çıḫıyısay reşidiyeynen ḳaraḳoyın arasında ḳālıyı. ḳaraḳoyın'da ile şıḫ miḥmmede kimin gėdiyi. (24) reşidiyede eski yėrler war. aeceaca daş war. kėçel teppe war. mınnarın çoḫıda reşidiye'nin ᶜaḳḳarında ōlıyı. (25) ḫurdacalar diyelle. pallut aġācı war. mınnar ḫımmı tebiᶜdile reşidiyeye. (26) ᶜagulluġ bı gilliġdi, bėsan, yēsin türbēsi, ḳabaġ teppe, bı ḳabaġ tetppede daşlıġ tükenniġ yėrdi çinde ēkin olmıymış. birde yėri derdeydi. (27) şırḫan teppesinde eser war bėsan ḫarabāsı ḥüdüdinde gene eser war. tilkėfe gėtmeġ saġ eli üstüne. (28) awwel bıralar ḫımmı çem‿idi. indi bıralar hımmı ėw ōldı. indi eski musul ile o gėçededi. (29) ederdile çāmır ėw çāmırdan indi diyelle ȭzine blok awweli diyerdile libin. (30) be köyde kimiydi eski ḳurannar? her kişi öz ēlinde ėwini ḳuruydı. (31) yoḫıydı benne, bilmiyen yaḫunnarı gēlirdi yardım etmeġe. arḫadaş dost dururdıla ȭziynen. (32) onnan sora bı kireç dāşı çıḫtı. artuġ bennēsi ḳurānı musul'dan şehir'den gēlirdi. (33) bı daşlārıda ᶜaḳḳardan çıḫardıb gētirirdile köye. çıḫādırdıla ȭzin ḳıra ḳıra yan mütefeciraynan çatladırdıla yıġardıla. (34) bizim o dere yėrimizde maḳtar yėri warıydı. birde eḥmed raḥo gilin yerinde de maḳtar warıydı. (35) reḥmētli ubbamın yėrinde warıydı maḳtar yėri. giderdiġ orda hāwız ḳurardıġ. diyerdi gėdim atım ḳuyunun başına. (36) naġda ḳuyu war reḥmētli ḫusına ḳuyu ėtti. diyerdi kuş muş ener içer bı ḥāwızdan. (37) yen içennen tobakarıydı, imānı ḳuwatlıydı. yeᶜni ḫėr sėweniydi. (38) meḥlemizde kimiydi, şummam gil şummam gilin ḳuyusu ḥēwiş çindeydi. bizimkini meḥleye mindirmişti ubbam. allah reḥmet ėtsin. (39) köyin eski ᶜeşretleri diyelle fılan millet. bes ḫummı birbir ardıncādıla. birde köy awḳaf yėridi çemdi. (40) eski ḳocalarımız ḫummı kēsibtile ȭzin ėdibtile. yeᶜni şırḫan ḳaraḳoyın teriḫi yėrlerdi. (41) ḳaraḳoyın'ın teriḫi çoḫ eskidi. bes bizim kȭyimiz diyelle gēlibti şıḫ eḥmednen ᶜerceliler'in ḳōcası ilk bıra. (42) onana sora o bı gēldi oturdı köyde.

çōḫı gelenner iman ehliydile. ġiryetli adamlarıydı. (43) indi birez pis oldı awwelki kimin degi. beᶜzilerin asılları yemennen gelmedi. beᶜzilerinde şimelden gelmedi. (44) biz yėtirdiġ ḫımmı etref baġ baḫçaydı. bėle bı waḳıtta yıġışırdıġ namaz ḳılardıġ orda. (45) bizim eski ėwimizden damnan dama giderdiġ ile şıḫlar'ın ėwine. yeᶜni maḳsad köy küççügiydi. (46) ēski köy ding başıydı, seyyitler meḥlesiydi, kend ortāsıydı. yeᶜni ėwler sayılırdı. yeᶜni seyyitlerden bėle köy yōḫıydı. ordan bėle ḫımmı çōliydi. (47) awweli köyliler ḥecce yillernen giderdile. yadıma gēliyi ḥecci riceb giller gettiler. (48) özlerin salawatnan yōla salırdıla. awweli dawarnan giderdile. üç ay giderdile üç aydada dönērdile. (49) bes reşidi indi bına diyeller ḳattaᶜ elewwel mının bir ḳulpı reşidiye'den büyügdi. (50) awwelde köyde ḫastaḫana yoḫıydı. ḫesteliġ olırdı kōyin uşaġları çoḫ ölürdü çünki yoḫtı ᶜelicliyen. (51) awwel ᶜilecimiz dermēnim iz otlaġdānıydı niᶜneᶜ dere otlaġı ḳaynadırdıla içirirdile ḫestlere. (52) bı musul'da kahrab yoḫıydı ellilerde. direm siye biz ellilerde ᶜeskeriydiġ şey diyerdile paswançılara birer tifeng asıptıla. mınnar dolanırdıla çārşıda. (53) ḥette çalınmāsın dükkannar ḥeris olırdıla. bėle çıraġ etmiştile. fesfuse diyerdiġ ōzine. sebbeḥ bāşı söndürirdile özlērin. gece yandırırdıla. (54) ḥesen dayı bize ᶜeskerliġiyden beḥset? ᶜeskeriġ çoḫ eyyiydi o waḳıtlar. biz geldiġ ᶜeskerliġe gettiġ. (55) bir ḳısmi cemᶜetimizden öldiler allah reḥmet ėtsin rühlērine yüz bin reḥmet. kimsi hērib oldı ᶜeskerliġden ḳāçtı kimsi para wėrdi bes ᶜeskerliġe gėtmesin. (56) sėle men elli birde ᶜesker oldım. ḳaldıġ yeddi buçuġ ay musulda. aylıġımız naġdaydı! teḳriben bin yeddi yüz elli sora geldi ziyede aylıġımıza. (57) men bin dinārı men nefsim inneme wėrirdim. yeddi yüz ellide elimde miye ḫerçliġ ḳālırdı. (58) neşkil derlerdim yeᶜni ᶜene warıyıdı. musul çarşında ālırdıy çüregi ikki filise. aldığıy ḥelwedi nedi gene ikki filise. (59) bes masrāfı çoḫ olanın bitirmezdi derlemezdi. idara edeni derlerdi. (60) bı kere men yeddi buçuġ ay bırda ḳāldım. çıḫtıġ awwelki çıḫmaġımız. geldiġ bırda mafraḳta. muᶜesker ettiġ. (61) ᶜarabi mantaḳası yerinde. artuġ gibiġ ne men muḫabaradaydım. warwar ile bir baġda talḳada yoḫtı çinde. (62) bir çādırda ḳurmuştuġ heme o çādırda ḳalırdıġ. bı çādırın altında kölgelēnirdiġ. (63) onda ēmir fasilimizde warıydı . aġa ėwinneniyidi musulluydu adamaka. leşliydi semmiz adamıydı onıda ḳētire minerdi teriyemmezdi. (64) çıḫtıġ bırdan yayan dihoka gettiġ. işte çıḫtıġ bırdan yėrdiġ. yolda yorıldığımızda reḥet alırdıġ yatardıġ. yawaş yawaş giderdiġ hara yėtirdiġ dihoka. (65) ᶜesker'in yoḫıydı sayyarası ḫımsı işşeg ḳētirnen

teneḳül ėderdile. orda gene bir zaman ḳaldıġ. (66) ordan çıḫtıġ birde hara gettiġ cisir mendene sora gene dihoka eski yėrimize döndiġ. sora erbil, salaḥeddin şaḳlawa'da tezkireci çıḫtıġ. (67) naġda ḫizmet ėtti ᶜeskerliġde? bir yil daḳḳuz ay ᶜeskerliġ ėttim. (68) onda geldile cinubdan yānımıza ḫım ayaġyālın. beş dinara tawiᶜledile. (69) baḫardıy ḥette şikillerine yanıptıla. birsi warıyıdı bizimnen büyügdi dişleri düşmüştü mennen beter bir dişi ḳalmıyıptla. (70) geldi fasiylemize eskiden müḫabarattaymış. miye diyerdi terfiᶜ istiyem. (71) men diyerdim torpaġ baş men istiyem bes ḳurtulum sen derecet aḫtarıysay. ḥette bes rātibi çoḫ olsın. (72) bes nedi emen ̑idi. çıḫtı bize sadifledi bayram biz aḳradayıġ. hara geldiġ. geldiġ kindi miḥēli emirimiz warıydı tek oġlanıydı ehletine. (73) adı ᶜebdirreḥmen ̑idi çoḫ ᶜasabiydi. şeyi ēmir foci görende ō̄zine bel wėrmezdi. ḥette görmesin ō̄zini salam etmesin. çoḫ kibirliydi. (74) bı kere kindi miḥēli bizi sādifledi. dedi ḥesen. mende dedim ḫėr inşalla ne istiyi mennen. (75) dedi miye tamam sen musuldansay? mende öz rüḥüme dedim niş bilmiyi men musul ḫaḫıyam nice ḥeketti bı. (76) dedi fılan niş size iceze wėrmedi? bı kere bizi yollādı bizi. üç oldıġ yolādı bizi zabıta. (77) zabıtta bize wėrdi iceze ᶜerefet günüydi. sayyara yoḫ bı dar kindi bizi saldı yola. (78) bilmiyiġ hara gideceġiġ. tuttuġ reḥmetli'nin bir çögeni warıydı. onuda ēlime tuttum. (79) gelliġ harda şeriᶜde mantaḳa war. geçirdirrem özlērin ora. bizde ḳorḫıyıġ canawardan. yėrimiz çöldedi çünki. (80) bir ėpeyyi yėriyennen sora ō̄gimize bir merkez geldi teppe üstünde. merkezde ᶜakra yōlındadı. (81) wallah birsi şerif çıḫtı dedi ḳulaġ asmayın köppege. bize yėmeġ ḳeddimlēdi bizi derlēdi. (82) endiġ ordanda di di yėtirdiġ mendene. dėdim len işşeg uşaġı işşegler men ḳalmādı deḫi ḫālım. (83) özlērin yātırda yātırda gētirdim yėtirdim ora. dėdim men indi uzāldım. bes nice gördiyiz sayyara meni oyādın. ėdemmezle men olmasam. (84) wallah yattım yatmadım. dėdile abu feleḥ gēldi sayyara. wallah ḳaḫtım kēstim şeriᶜi. dėdim arḫadaşlarıma minin siz men minerem ataram öz rüḥümi. (85) wallah çıḫattım özlerin sayyaraya. geldiġ yünüz pėġember yanda endiġ ᶜeleyhisselem. her kişi getti ehlētine. (86) mēnim waḫtımda kemer ḳabırġamdaydı. ḫımmı bı reşidliler görende ḥesen saffonı fişeg yaġdırırdım toylarda. (87) fişeg ḥısabsızıydı suriye'den gēlirdi miye. bırda birsi bir ikki talḳa wırınca elf ye ᶜelin. men tökerdim şācorı kēmil wırardım. (88) gencler awwel imkeniyye yoḫıyıdı ᶜelem'in ḫalları eyyi dēgildi. awwel ġiryet çoḫıydı ᶜizzet nefis warıyıdı. (89) indiki kimin degi indiki genclerde ḥeye ġiryet ḳālmıyıbtı. (90) awwel

musullular ḳırḫ ḳırḫtan sora arwad alırdıla. ḥette ḳoyardıla oġlan ėwini ḳursun imkeniyēsi olsın ancaġ arwad alırdıla ōzine. (91) bizim bırda köyde işimiz zorıydı. zenginliġ yoḫtı çünki çōḫı ye felleḥti yede günnüġçülüġ ėderdi. (92) baḫardıy beᶜzi ᶜeileye beşi on nefer bi ėwde ḥeyet sürübtile. (93) ḥette arwad alan ḳālırdı kilfette bir yėrde işlerdile ėderdile ḥette ōzine yuwa ḳurunca sora ayrı çıḫar. (94) musullularda musul'un ḳelbinde utturıylar. biliysey çarşı war çarşıda işlemeġde bereketti. (95) işte beᶜzi musullular gelirdile yėrler ālırdıla köylilerden bekreliġ tāḫıl ekerdile milleti işledirdile. (96) ġėr yerden yan ġėr köyden eger ḳız almaġ istiyen olıysa tanışı olmassa ōzine ḳız wėrmezdile. (97) çünki köyde ġerib yoḫıydı. ḫımsı birbirine yaḫundı ālıb wėribtile birbiriynen. (98) baḫ ᶜerce gilinkiler ilk gelibtile köye. mēnim ᶜemmim bınıynan bacanaġdı ḥesen ᶜerceynen yünüs sefer yeᶜni köyliler aralārında alıb wėrirdile. (99) mēnim ᶜemmilerime ḫımmı karam edibtile. ḫımmı koracaġ ölibtile. bilmiyem nėçe nėçe arwad alıbtla koracaġ gėttile. (100) ḳaraḳoyın çoḫ eski köydi. men siye diyim. çünkü çindeki mekteb çoḫ eski mektebdi ile ḳaraḳoyınle dewleti'nin waḫtınnan ḳālıbtı. (101) yadıma geliyi men küççügiydim giderdiġ ora segraya gezmeġe. (102) işte direm siye getsey bı şırḫan teppēsine. içine men gedibem geçibem desen meḫkememizin yėridi. (103) indi besanda o waḳıt türk asıllı bir ḳeyid̆imiş. besan ōzine saray ḳurmuştu indiye kimin o sarayın bi ḳismi duruyı. (104) gene ōzin essislēdi. indi şeriᶜe olan yėr baġlarıdı şeylerdi hele ḫarabadı düzlēmiyibtile ōzin bı teriḫi bir yėrdi. (105) bizim bes ᶜosmannılar ḳurmuştı medrese. bı kere aşşaġasınıda ḳurdula. biz yadıma geliyi içinde ōḫıdıġ. (106) köyin en eski cemiᶜin yanındaydı. ḫımmı medresede bir saf warıydı. birinci ikkinci üçünci ḫımmımız bir saftaydıġ. (107) şeyi ḥemid ᶜabbo tuttular ōzini ḳelemlerimi ḫımmı bir baḳḳa etmişti çalmıştı. tuttula ōzin ḳaḫtıla ōzin falaḳa ḳaldırdıla. (108) bir efendimiz warıydı ile yünüs pėġamber'den gēlirdi. atnan gėdib gelirdi. (109) bes neşkil̆idi bizi tekettüf-ü dini şeyler ögredirdi. indi bı ḥeketimiz uymaz bı zaman. mını furselerde on daḳḳe on beş daḳḳe ḫımmı diyenet ögredirdi. (110) yeᶜni indi o waḳıtın neşīdini sorsay diyerem ōzin siye. yeᶜni bėle eyyi alıştırırdıla bizi unutmazdıġ. (111) baḫ bı ne ḥeketti ne waḳtındı bı? seksen daḳsan yildi ᶜimrirmiz. yeᶜni edeb iḥtirām warıyıdı. büyüge küçüge iḥtiram warıydı ḫassatan büyüglere çoḫ iḥtiram warıydı. (112) şebebiydiġ gezerdiġ men warwarım kösküme asmıştım. mende eḫbebim çoḫıydı

bilemce yėriyenner. (113) baḫardım bir ḫıtyar gelende beg dönerdim. geçmezdiġ ḳarşınnan bir ḫıtyar geçende. iḥtirāmen yōlımızı degiştirirdiġ. (114) utānırdıġ arımıza gelirdi. utānırdıġ iḥtiramı ḳēdir ḳ̄imeti çoḫıydı. (115) indiki gencler kimin dēgildiġ. utanmaġ ḳalmādı. ḥeye ḳalmādı eskisi kimin. (116) buba dili aġzında ḳurrıyı sėleşiyi nesiḥet wėriyi gene yaranmıyı özlērine. (117) sen bını demisey. o waḳıtta bekreçiliġ idi bir baġda uşaġa baġlardıla yalıġ kellēsine. baş açuġ gezmez idi . (118) gün be gün diyenet az olıyı. gele gele çürrüge gediyiġ. mını pėgember efendimiz dedi ᶜeleyhi alsalet we esselem. (119) heley teperdile diyerdile bugün yegdi daynadan. başlardıla başlama diyerdile bugün yegdi daynadan. (120) bes hānı din hardan umur. dine göre ḥebib rabi-l ᶜelemin dedi. sebbeḥ olsa sėlemeyin aḫşam oldı. (121) dön o bir ḳāpıya. ussu çıḫar diyeriġ yėtirdiġ dibine. biz bėle beslendiġ. allah'ın işi ᶜaẓimdi. le yusifuhu wāsıf. bes kimin geçer ᶜaḳlına bı ḥeket. (122) wallah men indiye kimin dad ėdiyem. diyerem ilehi müsurmannarın bayraġlarını üskeg ėle. (123) indi biz ḳaldıġ gawır eli altında. o waḳıtta seḥḥara gelmedi belḳisti nēdi. nice ᶜilim warıydı. (124) firᶜawın ḳaḫtı ᶜelemi bıġazlamaġa neye? dedi tara geleceġdi birsi seni öldirir. ḳaḫtı bı ᶜelemin uşaġını ḫımmı kēsiydi. (125) geldi ō̄zine ḥükmü. allah'ın işi wassıflıyanmaz. bını gerek herkeş bilsin.

Metin: 8

Konuşan: Molla İbrahim

Derleme Yeri: Reşidiye

Cinsiyeti: Erkek

Yaşı: 83

Öğrenim Durumu: Okur ve Yazar

Mesleği: Emekli

Medeni Durumu: Evli

Konusu: Karışık

(1) eski cemiᶜde ḥesen şummam ḫatīb-idi (2) ḳariler yan ḳuran oḫıyannarda melle ibrahim-idi melle ḥebeş-idi şeyde ᶜabdallah mayyasa. (3) onnnan sora ḫatib oldı içinde malla meḥmüd. gene bı ḳurralar mewcud-idi. sora men yėtirdim mende bilelerince oldım. (4) azan wėrennerde malla ḥesen-idi, malla ḥebeş-idi, cesim fattum-idi men-idim mınnarıydı azan wėrenner. (5) onnan sora bir waḳıt seeyid ᶜeli ciwed ḫatib oldı. onnan sora geldi awḳaf aldı ōzini. awḳaf gönderdi bir ᶜelim kürd. (6) oda çoḫ ḳalmādı bir yil ḳaldı getti. sora iş miye düşti. men ḳaldım ḫatibliġde. gēliyi bir on beş on altı yil ḫutba wėriydim bı eski cemiᶜde. (7) bı ḥeket teḳriben seksenlerdeydi. eski cemiᶜi kim ḳurdu ne zaman ḳuruldı? (8) wallah eski cemiᶜ men gözüm açalı beri ḳurulmuştı. eskiden çāmırdan ḳurulmuştı. altmışlarda sėl aldı kōyi onda cemiᶜide almıştı yıḫılmıştı. (9) onnan sora ᶜabdallah mayyasa gilin ḳōcası ḳurdu ōzin yėngişten. kor ᶜabdallah diyerdile ōzine. ᶜabdallah bilmiyem nēdi ubbasının ādı. (10) o yengiden ḳurdu ōzin. bes özi eskiden warıyımış cemiᶜ. cemiᶜinde ᶜimri gelebilir dörd yüz beş yüzdi teḳriben. yeᶜni köy ḳurulālı beri bı cemiᶜ warıyımış. (11) yeᶜni teriḫi çoḫ eskidi. di onnan sora geldi termimet etti ōzine ḥecci ibrahim. geçti ḳıbleye teref beş mėter. (12) bı termimetide bin daḳḳuz yüz elli beşte etti. yetmiş üç yillerine cemiᶜi yıḫtı yėr etti bı bineni ḳurdular. (13) köyliler köylilerin muḥsinneri

ḳurdular ȭzin. arwatlar gişiler tebru ettiler. (14) arwatlar altunnarını satiydıla getiriydiler weriydiler parānı. bir şaḫıs ḳurmādı ȭzin ḫımmı köyliler yardımlaştıla. (15) bes ḥecci ibrahim işraf etti ḳurmaġına. lekin mebleġi köylilerin muḥsinneri ḥālı olan wėrdi. (16) ḥalı olmıyanında gelirdi ḳuramada yardım ederdi. yeᶜni elinnen ne geliyse ėderdi bes ḥette bir el wėrsin. allah'ın ėwin ḳurmaġına. (17) fe mınnar cemiᶜi tutumuştıla. waḫtında reḥmetili ubbamnan beş altı adamıydıla. ḥec ḥesen-idi, miḥemmed nofıydı, melle ibrahim-idi, yünüs sarė-idi. (18) mınnar ḳaḫmıştıla eski cemiᶜin idarasına. ne bir esküg olaydı getirirdile. (19) yıġıştırırdıla özleri ėderdile. boyaġ kimin cemiᶜin baḫçasını paklardıla. cemiᶜin içini paklardıla. (20) bir waḳıt oldı yannarına, dedile bı cemiᶜe ister termimet. düzenniyeġin ȭzin. bı cemiᶜ ḳocamın adınadı. (21) ḳaḫtıla ḫımmı köyliler yıġıştırdıla parasını. cemiᶜ ilk ᶜabdalla mustafa leḳebide kor ᶜabdalla diyerdile ȭzine o ḳurmuştı ȭzin. (22) i gözinde warıydı birez aġ neye? at wırmıştı gözine. ȭzi göriyi bes aġ ḳalmıştı gözinde. (23) fe ḳaldı ādı indiye kimin kor ᶜabdallah. neslinnen olan biziġ ḳocamız olır. (24) yeᶜni teriḫi teḳriben bin üç on dörd hicriyyede ḳuruldı. işte köy ḫaḫı yardımlaşa yardımlaşa para yıġıştırdıla. (25) kimdi baş çekennēri waḫtında ḥecci ibrahim özide adamaka teᶜewın etti. (26) ȭzininde ḥalı eyyiydi. birez zengin idi waḫtında. kirec meᶜmelleri wārıymış. (27) ḫımmı mınnar ḳaḫtıla. her kişe ne ḳebiliyyesi war. getirirdile wėrirdile baḫ hassı şaḫıs mindi yanına wėrirdile. (28) reḥmetli ubbam yuḫu görmişti. bilisey bizim dukkānımız warıydı çay şekerdi satardıġ. (29) dedi wallah men yuḫu gördim. allah mēni istedi cemiᶜe. men deḫi uşaġlarım wazgeçin mennen. (30) mēnim ḳalmādı bir şeyim. ille allah'ın ėwine men orda muḳim oldım. (31) mende dedim ubba kefiyedi. hemen neşkil biliysey belēdi. dedim sen get men mesülem ėwden. dukkānı men tutaram. (32) bı kere cemiᶜin beş waḳıt namāzının öziydi muezin. wallah sēsi warıydı. naġda ḥezin yuḫuda olsay seni ḳaldırırdı. (33) allāh'ın wergisiydi, bı wergidi sübḥanallah. (34) sora ḳaḫtı cemᶜet her kişe parānı wėriydile hara beş altıydıla ḥecci ḥeseniydi, ubbamıydı. o bı wermiyidile para amant. (35) bir waḳıt cemiᶜ bitti. ḳaḫtıla dedile ȭzin boyadaġın. boyaġ ister ȭzine biliysey yengi termim olıb. (36) yıġıştırdıla para paranı kimin yanına werdile? reḥmetli ubbam yana werdile. hele meᶜlüm dögi özinin ölmeġi. (37) özi ne masraf isterdi yanındakı paradan sarf ederdi. sübḥanallah ȭzin allah sėlettirdi. utturıbıġ ȭzinde yoḫtı bir şey. (38) sıḥḥatı eyyiydi. ne ḫestedi ne bir şey. dedi bir amanat war cėbimde. (39) bı

amantı fılan adama yėtirirsiz. ḥecci ḥesene apparırsız dėdi. bizde düşündiġ dediġ nedi bı amant. (40) sora sübḥanallah ȭzi geçindi. sora geçinennen sora baḫtım cebine teḳriben yetmiş dinar çıḫtı cebinnen. (41) wallah çaġırdım ḥec ḥeseni allah'ın reḥminde olsın. dedim ᶜemmo ḥecci men sennen rice ediyem bı amanat boynımızda ḳaldı. raḥmētli getti sensey yėrine. (42) wallah çıḫarttım werdim ēline. adamaka ȭzi ḳaḫtı bı paranı cemiᶜe sarf etmeġe. (43) be ḥecci awwali köyde ussu yoḫıydı ᶜelem millet nice ebdes ederdile?. (44) cemiᶜin ḥewişinde ḳuyu warıydı. çekerdile dolkaynan ipenen bėle bakra ḳoymışıydılar. dolkanı endiriydile. (45) çekiydiler ᶜebriḳlere doldırydıla. gelen ebdes etmeġe bı ᶜebriḳlerden bir apparır ebdesin eder. (46) onnan sora bayramnnan ögce neşkil ᶜelem bilirdi ? bı yėtimlere partal bayrama nice partal alırdıla?. (47) her kişinin onda bayram gelmemiş ramazanda ḳebiliyyesine göre meselen men istiyem on feḳire yan on yėtime partal almaġ. (48) yeᶜni kimsi aḳrabāsına ḳonşısına tānıdıġlarına ālırdı. yan partal iḥtiyeclerin ālır. yanda para wėrir özlērine. (49) ālırdıla appārırdıla bir ḳismi ālırdı ȭzi apparmazdı. yeᶜni kimseden ḫabarsız appārırdı. (50) iki bı ēlin bı elden ḫabarsız. giderdi gėce miḥēli ḳapın çālırdı. ḳoyardı ḳāpsı ögine yėrirdi. ḥette bilmezdi kimdi. (51) bışkiliydi onda ḫėr wermeġ, zakat daġıtmaġ bėleydi ᶜelenen dēgildi. (52) yoḫ indiki kimin zakat yan ḫėr wėriyi. gēli millētin ortasında diyiri wallah men fılana wėrdim bir baġda. yoḫtı bėle şey. bı cēyiz dēgil. (53) çünki ettiġi ḫėr sādıḳ niyyetnen dēgiliyse, allah için etmessey. çünki allah bilir bizim bilmediġlerimizi. (54) awwel erkeg yaşlılārımızın giyimleri demiri wārıydı ḳolları bėle geyiydi. (55) ḥeşe bırdan botanı warıydı. bėle ḳırmız mını ḫas saray ḳapsında birsi işlerdi. (56) abdallah ḳundaraçı bes işlerdi mını. çoḫ adam giymezdi bir ḳismi giyerdi. mēnim reḥmetli ubbam mınnan giyerdi. (57) yalıġ ᶜıgal yoḫıydı bėle elffeydi. ḥecci olanda yeᶜni baḫsaġ ḥecce gėtmişse bėle ᶜedi partal giymezdi. ḫas partalları ōlırdı birde sārı ḳurşaġ giyerdile. (58) işte giyen bınnan sārı bı ḥeccidi ḥecce gedibti. (59) ee onnan sora çıḫtıyız yeᶜni bayram oldı. bayram namāzı ḳıldıġ. ᶜelem yıġışı. (60) sora hara gidelle mınnar? türbeliġe gidelle. her kişininde ōlisi war. (61) ōlilerin rüḥüne fetiḥe wėrille. yeᶜni ölisi olanın gidelle ḫetirini ālılla. (62) birde ḳebirliġde çoḫı ölisinin başında ḳuran oḫırdı. ḫassatan yesin suresini çoḫ oḫırdıla. (63) birde arwatlar ᶜerefet günü giderdile ḳebirliġe. gişilerde bayram namazınnan sora giderdile. (64) gişlerde fētiḥeni oḫıyannan sora ḳuran oḫıyannan sora ḳaḫardıla birbiriynen bayramlaşırdıla. (65) artuġ ėwe dönerdile.

ḳimsi birbiynen görişmediyse gider ėwine. ōlisi warıysa ḫetirin ālır. yan bayrmlaşmaġa gider. (66) utturıġ bir ıstıkan çaydı yan yemeġdi çėşt edibtile. çeştlenirsey ḫetirin ālırsay çıḫarsay. (67) sora dönersey işte cemᶜetiynen baḫ nėçe olırsız. gidersiz ḳonşılara, aḳrabay, ᶜemmi uşaıġı yan ḫımsını dolanırsay. (68) işte bayramlaşırsız sėwinirsiz gülersiz edersiz sora ėwe aḫıy şey dönersiz. (69) awwel her waḳıt bitirile namazı uturırdıla zikir ėderdile. bir on on beş deḳḳe zikir ėderdile. (70) cümᶜe günneride çoḫı waḳıt men çıḫardım. ḳaside diyerdim. (71) cemiᶜin ḳubbasında kahrab yoḫıydı. aşşaġdada ḳerīler oḫurdı. cümᶜe gėceside ᶜėşeden ögce çıḫardıġ ya ḳaside diyerdi. yanda salawat wėrirdiġ. (72) onnan sora semmeᶜe oldı. cümᶜe günü hem gėcesi salawat warıydı hemde günorta miḥeli cümᶜe namazınnan ögce. (73) bı çoḫ eyyiydi awwel cemiᶜlerde, salawat werriġ pėġambere ᶜeleyhissalet wesselem. (74) gün orta ōlırdı men azan werirdim. aşşaġda ḳariler saddıḳlardıla. ḳaḫardıla sora cümᶜe namāzı ḳılardılar. (75) birinci medrese gēlirdi birsi nebi yünüs'den ḳuran oḫıttırırdı bes. şeriᶜe fıḳıh oḫıttırmazdı bes ḳuran oḫumaġ alıştırırdı bizi. (76) köyliler bilmezdi eyyice ᶜereb sėleşmeġ. işte ḳuranı oḫıydıla ḫetm ėdiydile. ėwlerdeydi yoḫıydı onda medrese. (77) bize birez reşidiyedeki eskiden mübarek adamlardan birez sėleşsey. (78) medreseye gėtti sen dayı? he gėttim bırda köyde. men awwel oḫıdım ubbam yanda. reḥmetli ubbam oḫuttı mēni cüz. (79) sora gėttim medreseye. bir müddet sora çıḫtım terkettim medreseni. sora birde gėttim. altıncıyı bitirdim altıncı ibtideini. (80) sora birinci mıtawasitaya fėsaliyyede oḫıdıġ mennen reḥmetli ḥecci taha. şerīᶜe oḫıydıġ. mēnim de masrafım yoḫıydı innemde işliydi yalġuz. (81) ee mende musula getmeġe para istiyi, yėmeġ içmeġede masraf isteniydi. (82) medreseni terk ettim. bes ḳuran oḫımaġı terk etmedim. onnan sora yetmiş daḳḳuzda awḳafta teᶜyin oldım. (83) men teᶜyin olmamaışta namaz ḳıldırırdım. azan wėrirdim parasız. (84) be sünnet ᶜedeti niceydi awwel köyde? awwel sünnetçi giderdile getirirdile musul'dan. (85) şam ederdile mewlidte. ikki ḳazan üç ḳazan burġul aşı ėderdile. ḳėsi aşı işte yėmeġ ėderdile. (86) dawar bıġazlardıla. köy ḫaḫını yėmeġe çaġırırdıla. bı kere ne ėderdile. (87) nėçe uşaġı war. meselen üç dörd üşaġı war, yan meḥlelinin feḳir uşaġı war. ōzininde ḥalı ḫoştı. gētirirdi fekir uşaġlarıda sünnetlērdile. (88) mēnim ᶜemmim uşaġlarını sünnet ėdende, köyde kim war feḳir getirirdi uşaġlarınıda sünnetlēttirirdi. (89) çünki paraynanıydı ōzi sünnetçiye para

wėriydi sünnetliydi özlerin. (90) sora ne ėderdile. warıydı at ḥeşe begir yan ḳetir. mını bezedirdile. üstüne ḳoyardıla cecim ḳırmız cecim. (91) cecimide bèle ḳatmadan ėderdile. rengli olırdı. ḳırmız, yāşıl, sārı ḫımmı rengli naḳışlı ōlırdı. cecimide gāwırlar tikerdi. (92) ḳoyardıla dawārın üstüne. kindi meḥeli getirir meselen sen minbsey dawārın üstüne. getirirle bir uşaġ ḳoyalla ḳucaġıya. (93) o bèle bı bèle ḫımmısı ḥāzırlanıllar. def çalannar meddeḥler düşerdile öge. (94) medḥ ėderdile. gişler ardılarınca yėrirdile. arwatlarda ile geri yerirdile. bı ḫımmı köyi fırlanırdıla. (95) dolanırdıla kȭyi. medḥ ėde ėde. gelille harda bir ḫarman yėri war, bı iḫtiyarlar heley teperdile def üstüne. (96) sora gēlirdile sünnetçi'nin ėwine gör kim sünnet ėdib. sünnetçi utturırdı. serirdile ȭzine yėr. bir cecimde gētirirdile görseġ tutardıla yèllerdile. (97) dünye sıcaġ olanda. güz mewsiminde olırdı çoḫı waḳıt. sünnetçi utturırdı . birbir uşaġları sünnetlerdi. (98) awwel yoḫıydı kahrab mıḳasnan sünnetlerdile. birbir sünnetlerdi. meddeḥlerde medḥ ėdiyle. (99) def çalıyla. ile sünnetçi bitirirdi meddeḥlerde salırdıla elleriynen. (100) onnan sora aḫşam oldı. miġrib namāzı ḳılırdıla. ᶜelemi aḫşamlıġa çaġırırdıla. çıḫardıla damda ḳeddimlerdile bı yėmeġi özlērine. (101) şamlānırdıla yerdile herkeş gider ėwine. aḫşamnan sorada ᶜelem ḳonşılar birde gelirdile. (102) meddeḥler gene def çalırdıla. ile seᶜet on ikkiye kimin. onnan sora ḫetm ėderdile. herkiişi gider ėwine. (103) köyde o waḳıtta küççüg idi ḫımmı köy yıġışırdı bir münesebet olanda. (104) kȭyin eski yėri işte bı ėwimiz en aḫır ėw-idi. cemiᶜde en eḫirdi. ker meḥmüd gilin ėwide eḫir ėwiydi. (105) ordan hedi gilin, geldi ordan ḥec salman gilin ėwi birde yesin malla'nın ėwi. (106) azıydı köylilerde birbirine yaḫunıydı. bayramda ḫımmı herkeş giderdi ėw be ėw bayramlaşırdı. (107) sebbeḥten çıḫardıla. hassı ėwe gideydi. siye yėmeġ gētirirdile. birinc āşı turş āşı etiynen barabar. (108) desey yibiġ, diyer siye olmaz ille yersiz. yėmeġi yersey ardınca siye çay getirirler. (109) awweli raḥmet şafaḳa warıydı. köy yeᶜni teḳriben ḫımsı birbiriynen aḳrabadı. (110) gēlin ḳaldıranda da sebbeḥten gēlille arwatlar gēlini bezēdirler. beᶜzi mewlid ėderdi. gēlini defnen dolandırırdı. (111) gēlini mindirirler ata. gidirille ȭzine partal, corab, yalıġ, kėş, fıta üzünüde öreterdile. (112) başınıda örterdile mindirirdile ȭzin ata. kimse görmezdi gēlini. kimsede tanıyammazdı, aġdı ḳeredi kimse bilmez. (113) bı kere toyçı ögde yėrir çala çala. birside ḥeşe ātın başın çekērdi. (114) bir küççüg uşaġıda ḳoyardıla ḳucaġına. arwatlar da helhele wėrirdile. köyi fırranıyla. (115) gelille ḳēbirliġ yana. toyçılar yėzdi yan

gāwır olırdıla. diyerdile toyçıya ḳebirliġ yanda dur çalma. iḥtiramen ȫlülere çalmazdıla. (116) indi bı waḳıtta saġın iḥtiramı ḳalmıyıb. ile ḳebirliġi bitirirdiġ, sora gene toyçı çalmaġa başlar. (117) gēlini ile küreken gile getirille. gēlini ata mindiriyle, kürekēni yayan yėridiyle. (118) diyerdile bı nēdi küreke'nin ḳēdiri yoḫtı, bes gēlin'in ḳēdiri war. (119) küreken'de yan köyneg, yanda zubun giyerdi. yalıġda giyerdi. bir baġda da filis kimin altun ᶜıgalına asardıla. (120) gelirdile küreken'in ėwine meḥlesine. toy çālılla toy aḫşama kimin çālılla. (121) oynalla kindi olır çıḫallah halay tepelle. ėwede asıptıla bir cėcim. bı küreken'in yėridi. (122) cahıllar ne ėderdile. gelirdile küreken'in terini alırdıla. ḥette para alsınna. (123) dögişirdile şey ėderdile ḥette yėrini alsınlar. bir entike işiydi. yeᶜni. sora gün ortadan sora bir ikki seᶜet çıḫardıla halay teperdile ḫarman düzünde. (124) her gelende bir çoban'ın yan bir kimsenin ėwi ḳarşına çaġırırdıla şobaş fılan şobaş. (125) bir gün ögce diyerdile adaġ apparıyıġ. gēlin'in partālını apparırdıla. bı kere sebet warıydı cildten ėderdile sebet. (126) bėle sini kimin ėderdile ȫzin. rengli ōlırdı. reng reng boydırdıla ȫzin. (127) arwatlar ḳoyardıla çine bı partālı, baḫ nēsi war altundı, ayaġḳabıdı. (128) şeker ḳoyardıla çiḳlet miḳlet ḳoyadıla içine gēlin gile apparırdıla. (129) gene başlamaynan apparırıla gēlin gile. gene sonkı günü gēlini ḳaldırırdıla. (130) yoḫıydı bı indiki kimin ȫzin bezetsinne mikyec boyaġ wrsınna. yan küreken gėtsin elinnen tutsun sayyaraya mindirsin ȫzin. (131) yoḫıydı bı işler. ḥette sayyara warıysada bı ᵉedet bizde yoḫıydı. (132) ilk işte kēbin keserdile. sora şirinniġ yėrdile. şirinniġde o waḳıtta ḳespiydi. (133) bir ikki üç arwad şallarını ḳesp doldırırdıla, köylilere şirinniġ daġıdırdıla.

Ramazan Ayı Gelenekleri

(134) cemiᶜde diyerdi dayna ramazandı. cemiᶜin imamı çıḫadırdı bayaz bayraġını. (135) çaġırırdı üskeg sesnen diyerdi eşidenner ḥazırranın dayna mubarak āyıdı. temcid ėderdile. (136) ee en çoḫ çaġırırdıla marḥaba ya şehri ramazan. (137) biliysey semmeᶜe yoḫtı cemiᶜde. cemiᶜin dāmına çıḫardı çıġırırdı. (138) işte imāmın sesini ėşitmiyen ėşiden ȫzine diyerdi. ḳonşı ḳonşısına diyerdi. (139) ᶜelem artuġ bilirdi. ramazan günneride her gün millet yėmeġ getirirdi cemiᶜe horuclārını açmaġa. (140) işte baḫ allah ne ḳısmet edibse cemiᶜe iftara getrirdile. namaz ḳılannara azan

wėrene getirirdile. (141) cemiᶜe ḫurma, paḳlawa, ḳesp, şorba, mercmeg, şerbet we ussu getirirdiler. et met yoḫıydı o bayrmanan bayrama ōlırdı. (142) iftardan sora ḫımmı köyliler terāwiḥ ḳılmaġa giderdile. ramazan gecelerinde de tesebiḥ ḳılırdıla. (143) azannan sora birez yerdiler. bir ḫurma birz ussu yan şerbet içerdile. sora namaz ḳılırdıla. namaz ḳıldıran allah raḥmet etsin çoḫıydıla. (144) malla meḥüd̆ idi, allah'ın reḥminde olsın ḥec ḥebeş̆ idi, mēnim ubbamydı, miḥemmed nofaydı, ḥec ḥesen̆ idi, malla ibrahim̆ idi mınnar ḫummı işte cemiᶜde muḳimiydiler. (145) ee reḥmetli ubbam diyerdim ȭzine. gėce meḥeli süḥür waḫtı gėtmeġe.(146) göz gözi görmiyi ḳarannuġdı. yāġış yāġıyı. (147) giderdim yėtirirdim ȭzin. biliysey çāmırlıġdı daşlıġdı. şey warıydı awwel suḳaḳlarımız bı şikil dȭgildi. (148) yėtirirdim ȭzin cemiᶜe ḳarannuġ gėcede. geçerdiġ cemiᶜ içine ḳapḳaranuġdı, kahrab yoḫ lampa warıydı. (149) gez üstüne işledirdile ȭzin. geçerdi cemiᶜe men ḳorḫardım geçim o waḳıtta. çünki ḳarannuġ heybetliydi. (150) ȭzi geçerdi. uttururdı ne ėderdi! özi bes mustemiᶜiydi. bes bir nėçe eyet köskinde ḳaldırmıştı ḥafıẓlamıştı. (151) utturırdı yıġlardı. bėle ḥezin yıġlardı. yeᶜni o yaş aḫardı gözinnen heç durmazdı göz yāşı. (152) fe bitirennen sora azan wėrirdi. awwal yōḫıydı mekrafon yōḫıydı. çıḫardı dama, (153) cemiᶜin etrēfinde warıydı ḳubbe, ḳubbenin etrefinde dolānırdı azan wėrirdi. (154) ee köyliler ramazan gecelerini iḳame ėderdile. çoḫ allah'ın kitābını ḳuran oḫırdıla. (155) bı ayda da fitre wėrille her kişi imkeniyeiyesine göre. bı ay çoḫ muhimdi ḫėr taᶜat ayıdı. (156) zakat ayıdı. ḥālı eyyi olan feḳir ḥal olānı unutmazdı. yėtimlere partal baḫ para werirdile. (157) ḫassatan iftar waḫtı köy ḫāḫı iftara ne ėdibsele çıḫadır konşısına werir. (158) ramazan'ın aḫır on günü cemi'e gidelle. zikir ėdelle. tesebiḥ namāzı ḳılılla. ḳurʿan oḫılla. (159) ḫassatan ḳedir gėcesinde güneş çıḫana kimin zikir namaz ḳılmaġ. dini neşidler oḫırdıla. (160) kimsi aḳrabasını yan ḳonşısını iftara çaġırır. seḥ datlı yėmeġleri ėdelle bı ayda. (161) bayram geėceside tekbir ėdelle. sora bayram namāzını ḳılılla. bayram namāzınnan sora artuġ ᶜelem birbirine gider.

Metin: 9

Konuşan: Ahmed MUHTAR

Derleme Yeri: Reşidiye

Cinsiyeti: Erkek

Yaşı: 66

Öğrenim Durumu: Teknik Enstitüsü Mezunu

Mesleği: Muhtar

Medeni Durumu: Evli

Konusu: Reşidiye'de Muhtarlık

(1) biz bırda diyēriġ kehye. bes ᶜosmanlı dewlēsi bı mebruk imbratoriye dewlēsi dėdi ȭzine muḫtar. ȭzi nefs nesfi şeydi meᶜnėdi. (2) bı mihnėni kim iced etti bı mihnėni? osmanlı dewlēsi. (3) harda osmanlı dewlēsi ḥükim ėdibse, orda war muḫtarlıġ. (4) harda hükim etmiyibse orda yoḫtı indi indi. indi biz bı seᶜete ḳeder ḥeket ėdiyiġ ḫum ᶜeleme. (5) harda osmanlı dewlēsi ḥükim edib. orda war muḫtar. hassı yėri ḥükim etmiyib orda yoḫtı. metelen emrike'ye yėtiremmedi üstüraliye'ye zeᶜifiydi ustulu.(6) eme orıppa, esye, efriḳiye ḫımmı bı emlekiydi osmannıların. orda war muḫtarlıġ. (7) muḫtar'ın nėdi işi? muḫtar nėdi? muḫtar bir mihne teşrifiyedi. (8) nişi? nėdi hardan gēldi ? bir millet bir köy yan bir medine ȭzine iḫtar bir adam. tabᶜen bı adamında muwasafātı war, şartlārı war. (9) lēzim nezih olsın nadif olsın. eyyi ᶜeileden olsın. ḫulḳı olsın gėdib gelmeġe. köyde yan mantaḳada tānınmış olsın. ᶜedil olsın. eyyi ᶜeileden olsın. (10) eee ḫulḳı olsın gedib gelmeġe. bilsin ḳöyini bilsin adāmını. (11) bının teᶜemuli olacaġ işte milletnen dewlēnin arasında. işte gene dewletnen millete. (12) özi bir ayna işi kimindi. hem millet'in surāsın apparır dewleye. hemde dewlē'nin surāsın gētirir millete. (13) wacibetti iḫtilef ėtmiy her ᶜasırda her zamanda, we lekin işte baḫ siyeset el-dewle neşkildi. işte muḫtarda ȭzine olānı ėder. (14) bizim rėşidi'de ḳocalārımız ḥeket ėdibti. men ėşidibem. bin yeddi

yüzde. eḥmed ġerib muḫtārıydı. (15) sora bin sekkiz yüzde, oldı meḥmüd ġerib. hele indiye kimin mührü yānımdadı. (16) meḥmüd ġeribden sora, oldı oġlı miḥemmed ġerib. leḳebi ḥımmıdıydı. (17) bı muḫtar miḥemmed (ḥımmıd) işte bının wāḫtında rėşidi'ye wėrdile merkez siyesi. (18) içinde oldı ḳelem dāmı, mewcutti indi ȫzi mesʾül̆ idi. madar ėwi. şummamlılar yandayıdı indi isted silėmen silo aldı bı ėwi. bı madar ėwidi. (19) sileḥ dar, ᶜabo eddebbeġ mının yānındadı. şıḫ eḥmed'in tekyesi. bıda bir muessese diniyyĕ idi. (20) şiḫ eḥmed ȫzin tesis etti. ȫzi ögceden mewcŭ idi. bes waḫtında eyyi bir dewr aldı. (21) ᶜereb diyer beleğe ewseᶜ ittiseᶜ lehu. dörd yüz ille bir muridi oldı. murid'in nēdi meᶜnesi? yeᶜni tālıbı. (22) he ḥette hindten, men tikrit'te olanda bir köy taptım nēḥiyet ᶜelem'de raşidiye gėttim sordum özlerin dėdi bı müridiydi şıḫ eḥed raşidi'nin. bıydı işte muḫtar miḥemmed ḥımmıd'ın waḫtında. ölennen sora ḥecci mustafa ḳardāşı oldı. mēnim ḳocam ōlır. (23) ḥecci mustafa muḫtar oldı. bin daḳḳuz yüz on dörtte. oldı maᶜraket çanaḳḳalᶜe, on beşte. (24) oldı degget elermen. bı hassı zamanda oldı? oldı mustafa ḳocā'nın zamanında. (25) biz biliysey ᶜosmanlılar'ın siyesesin. köyden yeddi ᶜesker seferberlig gėtmeġe. (26) dördi istişhed etti. gėttile dönmedile. ḳālanı döndi. birside ḳaldı orda. mewcuttı eḥfedi orhanġeziyde yāşıyla. (27) oldı degget elermen. o waḳıtta ḳocama tühmet ėttile ȫzini bir şeyde suçladıla. (28) ingiliz gelende. ee bin daḳḳuz yüz uttuz āltıda. sicin ėttile ḳocāmı. bi tuhmet ᶜosmanlılarnan teᶜēwin ėttiġine, ᶜosmannılarnan işlediġine. (29) işte mında muḫtarlıġ gėtti ēlinnen. bin daḳḳuz yüz uttuz āltıda wėrdiġ muḫtarlıġı şıḫ ᶜizzeddine. şıḫ izzeddin bir mabruk adāmıydı. (30) şıḫ ᶜizzeddin şıḫ mustafa'nın oġlıdı. mınnar dayılarımız olılla. özi aldı muḫtarlıġı. ḳāldı yānında bin daḳḳuz yüz elli sekkize kimin. (31) oldı silėmen miḥemmed yusif silėmen. diyērdile ȫzine leḳebi innesinin ādına silėmen ḥelime. (32) ᶜelem o zamanda ȫzini iḫtar etti. ȫzide mestür adāmıydı feḳir adāmıydı, ᶜiffetli adamıydı. ḳaldı kehyeliġ ēlinde muḫtarlıġ. (33) bin daḳḳuz yüz altmış sekkizde beᶜsilerin ḥükmünde oldı hēşim ḥec ᶜebd yėrine oldı. (34) bı yorġın oldı. büyüg oldı ᶜimirde. wėrdi muḫtarlıġı kime? hēşim ḥec ᶜebid'de. allah'ın reḥminde ḫımı olsınna. (35) heşim ḥec ᶜebid birkez ᶜasabiydi. ḳursaġı dārıydı. muḫtarlıġda ḫulḳ istiyi. ondada bekreçiliġ wārıydı. mınında ēline düşmiydi. (36) onda da muḫtārı istiyidile deirelerde. yeᶜni bırda yōḫıydı mühürlemeġ ėwde. (37) sora saldı ȫzi. ḳaldı ḥecci ḳēsim yanda allah reḥmet etsin dāyım oġlı. ḳaldı yanında beş yil. (38) bes wikeleten işliydi. kimin wikelēsinde işliydi hēşim ḥec

ᶜebid'in wikelēsinde işliydi. bin daḳḳuz yüz yetmiş üçte. (39) allah'ın reḥminde olsın. rışed istilem etti muḫtarlığı. rişed yėtirmiydi, dāyıları köylidi seyyitlerdendi. (40) arwadıda şummamlıdı yeᶜni bizdendi. ōzide çoh eyyi muḫtarıydı. yeᶜni ḳuwātlı şaḫsıyye muḫtarıydı. (41) ḳāldı ēlinde muḫtarlığ ile bin daḳḳuz yüz seksen altıda wafet etti allah'ın raḥminde olsın. (42) işte muḫtarlığ birde döndi ubbama. lien ḳocam salanda muḫtarlığı ubbam küççügiydi. yoḫıydı alan ōzin. (43) ubbam aldı ōzin seksen altıda āldı ōzin ubbam. sora işte ḳāldı ēlinde ile wafet etti. (44) ikki bin on altıda, ondada deᶜiş waḫtıydı. yōhıtı muḫtarlığ. sora biz teḥrir olannan sora (45) men istilem ettim ōzin. seyyid akram'da bilemce. yardımcı ėdiyi. (46) köy büyüg oldı. altı ḳattaᶜ oldı. indi mennen seyyid ekram işte idara ėdiyiġ köyi bıdı işim. kehyeliġ işinde.

indi bize birez türkmenner'in teriḫinnen beḥsedeceġsey, birez de türkmenner'in warrlığınnan.

(47) ᶜiraḳ'ın milletlēri çoḫtıla. bizi ḫas eden millet ōzi türkman millētidi. (48) türkman millēti wicud etti osmanlı dewlesinnen ögce. (49) yeᶜni ilk gelmeġlēri teriḫ diri dörd yüz ḳırḫ yeddi hicriyyede hicret errasul salla allahu ᶜeleyhi wasellem. mınnar geçtile diri özlērine el-seleciḳe. (50) seleciḳeler işte mınnar bir büyüg imbratoriyyedile. geldile bi sewub el-fituḥet yolıynan islam birkez yorındı onda. özlēride bir ᶜeşiret kimiydiler. (51) ḥette siye getirim özlērin dillērine. tabari kitabında, bı da büyüg teriḫi kitabdı. ewwel me zikar et-türkmannarı. türkman, türk, etrak. (52) türkman nēdi? türk nēdi? etrak nēdi? türkman selcuḳ'lı dewletinnen ḳalannardı. (53) el-etrak anadolda türk olannardı. asıllārı rumdı. lekin dewlētin aslı osmannılardı. ḳayı ḳebilēsinnendile. (54) ḳāldı türk, etraknan türkman türkten müşteḳ olıbtı. mınnar ḫımmı indi geçeceġiġ lehceler merḥalesine. (55) türkman dili seleciḳalar seleştiġleri çinde. mınnar ᶜerbce ḥarflārında yāzıldı. dil türkman lekin ᶜerbce ḥarflārı istiḫdem ettiler. (56) sebeb nēdi? sebeb ḥette türkman adāmı insānı yāḫun olsın ḳurannan sünneye. (57) heme oldı letīni mına ister ᶜerebce medrese. men bırda ōzine zineḥmet ederem. (58) mewcutti indiye kimin senedlērimiz, wasıyyelērimiz, teriḫimiz. niş yazıldı ᶜerebce? ḥette biz allah'ın kitābına we sünneye mıḳayat olaġın. (59) bı esesti yanımızda, türkmannar'ın yanında bı esesti. (60)

sėleşen türkman, yazan türkman dili lāzım birez āġır olsın. (61) çünki ᶜerbce dili birez āġırdı. ȫzi türkmanca sėleşir. bes zireg sėleşemmez. (62) sėleşir āġır ḥette ᶜerebce ḥarflārını lafz ėdebilsin. (63) fe bizim lehcemiz, selcuḳlılar'ın lehçesi atabeg dewletlerinnen ḳalannar. bı mubarak dewleydi. bizim indi sėleştiġimiz lehcēni sėleşirdile. (64) sora salaḥeddin'in waḫtında ᶜeskerinin çōḫı selcuḳlılardan ḳalmayıdı, gene bı lehcēni sėleşirdile. (65) sora mınnarın ḫımmısınnan ḳuwatlı bir dewlet ḳuruldı. memlukler dewleti, mınnar mısır'da ḥüküm etti. (66) mınnar o waḳıtta çoḫ ḳuwatlıydıla. çoḫ duşmānı ėdebildile ḳāçırtmaġa. (67) ᶜeyin cēlut sawaşında holakonı we ᶜeskerini yıḫabıldıla. (68) işte bizim dilimiz ezeriydi, türkistennendi āġırdı. bes indi geçti içine birez ᶜerebceden tesir oldı. (69) mınnar ḫımmı waḳıtnan ᶜerebce kelimer geçiyi bizim dilimize. (70) mının sebebi nēdi? bınında sebebi medresede ᶜerebce oḫıdığımıza. (71) medersede bėledi. namazda, cemiᶜde çarşıda ḳuraan'da sünne'de bıdı. mecbur ḳaldıġ ᶜerebce kelimeler istiḫdem etmeġe. (72) bizim lehcēmiz kerkük lehcesinnen degişir. tilaᶜfar lehcēsi heleg āġırdı. (73) bize musullular diyerdile köyler. bırda musullular ne ḳasdediyi köylilerde ? (74) bizim eskiden ḳocalārımız şehre enede. mudul'da sorırdıla. sen teleᶜfardansay yoḫsa köylerdensey. (75) tilaᶜfar bilisey büyüg bir ḳazadı musul'da. içindede bir ezeli ḳelᶜe war. miḥemmed bin sincar ḳurdu ȫzin. selcuḳlılar'ın ḳeyidlerinnen biriydi. (76) sincar ḳelᶜesinide ḳurdu ādına. indi diyirler ȫzine şingal bı doġrı ādı dēgil. (77) ḳurdı ḳelᶜesini musul'ın baştābiye ḳelᶜesinide ḳurmuştu. baştābiye ḳelᶜeside musul'un merkezindedi. adınnan bēllidi baş we tābiye de burc annamı wėriyi. (78) bı türkmen mantaḳaların ḫımmının lehcesi iḫtilef ėder. cuġrafi mewḳiᶜinnen ötri. (79) tilaᶜfarında teᶜemuli ḫımmı ᶜerebnendi. cezirедeki ᶜereblernnen. ālıb satmaġda biçinde, teᶜziyelerde gedib gēlirdile. (80) bırda da bizim unutma teᶜemülimiz gawırnanıydı, şebekneniyidi. dilimiz birkez yüngül oldı. (81) döneġ teriḫine. ȫzi dėdim siye dörd yüz ḳırḫ yeddi de ilk imbratoriye tesis oldı ᶜiraḳta. (82) sora bı imbıratoriye dāġıldı. biz hara tebiᶜ oldıġ şemdeki selcuḳlılara tebiᶜ oldıġ. (83) siye bir meᶜlume wėrim musul ᶜiraḳ bölgesine tebiᶜ dēgiliydi. (84) musul bin daḳḳuz yüz on daḳḳuz da sekis biko ittifēḳiyyesinde faranse şeme zam ėtti ȫzin. (85) sora bin daḳḳuz yüz on sekkizde türkiye çekildiğinde musul'dan bitti. (86) bırda ingiliz faranse'ye bir minnet ėtti. dėdi men ḳurtardım musul bölgesini. bı miyēdi. sora ᶜiraḳa tebiᶜ oldıġ. (87) biznen ḥeleb bir derin ᶜeleḳelerimiz war. ḥemdeniye'ye dewlesi biznen ḥelebiyidiġ,

selcuḳlılar dewleside, atebeg dewleside, zengiler, eyyubiler dewleside biznen ḥelebiyidiġ. (88) işte biznen ḥeleb'in kültürimiz muşterakiydi. ḥeleb'in türkmanı musul ᶜeyni türkmanıdı. (89) we bizim lehcemiz ᶜosmannılardan ögcedi usulu. ee ikki dewle oldı teymurleng'den ögce. aġḳoyınnan ḳarakoyın mınnardan ḳalmāyıġ. (90) sora teymurleg'den sora gēldi safawi dewlesi. safyeddin el-erdenili bınnarda türkmandı tebriz ḫaḫıydı. (91) gene ḥükm etti bizi. dewlelerini ismeᶜil el-safawi tesis etti. gene leḥceleri bizizm lehcēmiz kiminyidi. (92) indi giden tebrize aynar bizi. giden ezerbeycana aynar bizi. bes türkiye'den birez farḳlıdı lehcēmiz. (93) reşidiyye'nin lehcēside musuldakı türkmannr'ın ḫımmı köylerinnen çoḫ iḫtilef etmez. (94) şırḫan, ḳaraḳoyın, peġembberliler, şinnif, babnet, ḳara yataġ mınnarın ḫımsı lehceleri birbirine yaḫundı. (95) türkman milleti benzemez ġėr millete. türkman millēti bilmez taşḳala. tükmannar işçidile. ister terinnen yėsin. taşḳala yeᶜni tembelliġ ėden adam. işini wḫtında ėtmeden boş iş ėden. (96) türkman milleti bir işte işliysele diyer ḥalal ėderem günnüġimi. mal seḥebi durub bāşımda yan durmuyub ȭzi işini ėder. (97) bı bir ikkinci, birde ᶜumrani cenibinde de eyyidile. ᶜiraḳ millēti ᶜumranda meşhurdıla ile somer, eked, ur, bebil waḫtınnan. (98) fe ᶜedetimiz teḳalidiniz islemiydi ezelden ḳālıb. birde türkler ḥükm ettiġinde ᶜiraḳ'ı yan musul'u, ḳurdula en büyüg cemiᶜ musul'da. zengiler waḫtında. (99) mınnar ḥükim ėttile musulnan ḥelebi. nuraddin elzengi cemiᶜ nurini ḳurmıştı. altıncı asırda indi teḳriben daḳḳuz yüzyil oldı ḳurulalı bı cemiᶜ. (100) meᶜelesef bı ḥarıblarda yıḫıldı yerle bir oldı. we bıda zengiler'in en büyüg başarrıyıdı. (101) amawi cemiᶜinnen sora musul'da ikkinci cemiᶜiydi.

Metin: 10

Konuşan: Türkiyye HASAN

Derleme Yeri: Reşidiye

Cinsiyeti: Bayan

Yaşı: 82

Öğrenim Durumu: Okuma Yazma Yok

Mesleği: Ev Hanımı

Medeni Durumu: Evli

Konusu: Karışık

(1) yıḫtıla ḥecci ibrahim allah reḥmet etsin cemiᶜi yıḫtıla. ḳurıyı ȭzin yengiliyi. (2) wallah bizde gėdiyiġ yardıma, gėdiyiġ yardıma. ȭzide tutuyı günnüġçüde bı cebbellēri. (3) bizde gediyiġ her gün. kėf weriydiġ şey weriydiġ. bir gün ᶜerefet oldı. (4) çaġırdıla semmeᶜede, dėdile cemiᶜe gēlin bugün kimse gelmiyib. (5) ḳaḫtım men ne ettim! külçe ėdibem. ḳoydım külçēni ėwe. kitlēdim ḳāpını gėttim. (6) gėttim baḫtım kimse yoḫtı. sora idi birez bekledim. ikki üç adam oldıġ. (7) dėdim wallah men gideceġem külçem war. dedile be get sen. (8) wallah her gün giderdim yardım ėderdim. ee bir gün bitti cemiᶜin ḳuraması. (9) mallah ḥebeş dėdi sen çoḫ işlediy. senī semmeᶜede ādıya çaġırram, dedim yo yo ᶜeyibti sėleme. (10) awwel sir warıydı. giderdiġ işlemeġe bekrelerde. ḥeket ėderdiġ. o ḥeketi orda ḳoyardıġ gēlirdiġ köye. (11) kimse kimseye demeziydiġ. ee diyeġin bir ḳız adıḫlandı metelen, bilmezdiġ birbirini istiyibtile yoḫsa yoḫ. (12) indi sebbeḥ istese aḫşam ḫımmı köy bilir. yo bir adam, wallah indi bėle ōlıbtı. (13) ḫınna gecesinde ḳızlar yıġışırdı. deyerdile yallah meᶜne çaġırgınana. bilmiyen meᶜne çaġırmaġ. diyerdi yalla ḫorız kimin bayna. (14) he sebbeḥe kimin ḫınna ėderdile. di sebbeḥ ōlırdı toy gēlirdi. (15) awwel saġın ölinin ḳediri warıydı. köyde bir öli olanda, toyı ġer waḳıta ertelelle. (16) ḥette ȭliye ikki ay üç ay olıbsa, ȭli seḥebinin ḳāpsı ḳarşında toy çalınmaz. diyerdile

ḳonşıdı yengi ōlisi war ᶜeyyibti. (17) geldi metelen bir meḥlede bir ōli ōlibse hele nemḥel ikki aydan ögce üç aydan ögce battal ėylesin battal ėylesin. (18) yas war bı meḥlede. toyçı battal ėder mege o meḥlēni geçince. (19) geldi ḳēbirliġe battal ėder mege ḳēbirliġi geçince. indi ōli ōlibse ōlinin üstünde halay tēpiyiġ ᶜarlanmıyıġ.

şehre çārşıya awweli nice giderdile? kimler giderdi?

(20) şehre awweli nice gediydi biliysey. metelen bı meḥlede birsi gėdiyi. (21) ḥeşe işşegi miniyi, bes aḫşam diyerdi köylilere. bizim meḥlēmizde allah reḥmet etsin. reḥmen ḳoca warıydı. (22) aḫşamnan diyērdi ye meḥleliler men dayna musul'a gėdiyem. oda ne yāzıyı ne oḫımaġ biliyi nede bir şey. (23) o gēlirdi kibrit gētirir miye. o gēlirdi miye igne gētir miye. flan şey gētir miye. tütündi saḳḳızdı baḫ ne istiyle gētirirdi özlerine. (24) bı meḥle mınnārı ḫımmı dügünnerdi ḳoyardı. sebbeḥ hegbesi warıydı. minerdi işşegin giderdi şehre. (25) giderdi şeherdeki çarşıya. köyliler ōzine ne sumarlıyıbtı ālırdı hegbesine ḳoyardı. (26) günorta gēlirdi. diyerdi gēlin ālın ḥecetiyzi. sėle hėç yādıydan çıḫmıyı. (27) ne oḫıyandı ne ėdendi. üzü üstüneydi giderdi çarşıdan sumarladıġları her şeyi ālır gēlirdi. (28) yeᶜni ᶜelem çoḫ şehre yan çarşıya yilden yile getmeziydile. (29) işte bir kimse ewlenende ōzine cihez almaġa gidelle. yan bir münesebe olanda sünnet kimin muhim işlēri olanda gidelle. (30) ᶜeskerde olan yōlı üstüne düşse çarşıya giderdi. ᶜeskerliġinde bi şeye iḥtiyeci olsa gider almaġa.

be dayza bize bir matal sėle eski matallardan eger yadıya geliyse?

(31) bir melik wārıydı, dėdi istiyem men ölmiyim. görüm bı avė ḥeyet suyu hardādı. içim ki muʾbbed ölmiyim. (32) ḳaḫtı ᶜeskerinnen birini āldı. her birsi bir at mindi. yėmeġ ḳaldırdıla. gėttile bı dünyeye düştüle. (33) dolānıyı avė ḥeyet suyunu. gėttile gėttile dolānıyla. gėttile bir yėre. geldi bir beḥir ḳarşılarına. (34) ata minibtile. harda ācıyla ēniyle yille miniyle ata. dėdi baḫtı bes bir ḳuş war o beḥrin bāşında. (35) dėdi ḳuş dėdi bırdan bèle gėtmeġ yoḫtı. dėdi ee dur sennen sōrım ḳuşa dėdi. (36) dėdi men nemḥel öllem. o melik dedi. dedi men istiyem avė ḥeyet suyu tāpım içim eki ölmiyim, innēmin bir denēsiyem. o melik diri. (37) ḳuş dedi ōzine üstiy pirinc ōlır. altıy bilmem ne ōlır mında ölirsey sen. (38) melik dedi nice. ḳuş dėdi bèli. döndile. melik dėdi yorındım men o bilesince olan ᶜeskere dėdi. (39) gėt dolan tapanda birez

yātıyam ge mēni oyat. dėdi ee. gėtti o ᶜesker dolānıyı dolānıyı. baḫtı bir yėrden ussu gėdiyi. (40) ēndi el üzün yudu. ussudan içti. ātın suwardı. dėdi gėdim melikimi çāġırım. (41) ḳaḫtı gėtti oyattı ȭzin. dėdi yėr gel. ussu taptım. gėttile dolāndıla dolāndıla ussyu tapmadıla deḫi ussuyu. (42) baḫtı ḳibleden çıḫtı bir bulut. giri giri gir, bulut aldı özlērin. yāġış geldi. dėdi biz hara gideġ. (43) ḳaḫtı ikki ḳılıncı çattı birbirine. üstünü örtti. yattıla altında. (44) o bilmiyem ḳalḫan diyeller serdile altılārına. melik ᶜeskerinede dėdi men bırda öleceġem. ᶜeskeri dėdi yo nice bėle dirsey. (45) melik dėdi yo bēli. ḳuşun ḥeketi bırdadı. üstün pirinc yāġış yaġdığına, altımada ḳalḫānı ḳoydığıma. (46) men bırda öleceġem. döndi dėdi ᶜeskerine. baḫ bıra men innēmin bir denesiyem. ege öldiysem mēni ata baġla, sende çek ātın bāşını. (47) dėdi orda dėsele dėdi üçünci günü miye bir waliyye etsinner. biz dėmēniġ şam. dėsinner ᶜezzimliyende ᶜelemi dėsinner gelsin ölisi ölmiyen yėsin bı zādı. (48) ege ḳaldıysa yėmeġ yerinde. desinne gelsin ȭlisi ölen gelsin yėsin. (49) ᶜeskeri dėdi neye bėle bir şey istediy. dėdi innēmin bir denesiyem ḳorḫaram üregi incidir. (50) ḥette görsin ȭlisi ölmiyen dese kims gelmez. yėmeġ yerinde ḳālır. dese ȭlisi ölen ḫımmı ᶜelem gēlir. (51) çünki ḫımmı ᶜelem'in ȭlisi ȭlir. ḥette innemin üregi sıḫılmāsın. üregi reḥet olsın. (52) sübḥanallah o melik yėrinde öldi. ḳaḫtı o ᶜeskeri. melik ȭzine dėdiġi kimin. (53) ḳoydı ȭzin ātı üstüne. düzdü baġlādı ȭzin. mindi ȭzi ātını. melik'in ātın çetti. (54) innede ēniyi çıḫıyı dama ēniyi çıḫıyı dama. oġlının yōlını bekliyi, gelmēġini gözliyi. (55) iraġdan gördi ᶜeskeri ātını çēkiyi. döndi innesi dėdi ᶜeskerlere. yėriyin oġlım ȭlibti yimkin çıḫın öglerine. (56) wallah gėttile getirdile ȭzin. gömdile ȭzin. inne dėdi hėç bir şey dėmedi. (57) ᶜesker dedi beli. wasiyyesi war siye. melik'in innesi dėdi sele miye nēdi wasiyyesi. dėdi wallah yasımın üçünci günü miye bir waliyye etsinner. (58) dėdi ȭlisi ölmiyeni yemeġe çaġırsın. gėttile innesi dediġi kimin etti. baḫtı kimse gelmēdi. (59) innesi sora dėdi gēlin ȭlisi ölen gēlsin yėsin bı zādı. geldile bı ᶜelem tükettile ḫımmı bı zādı. (60) mında inne gördi ᶜelem geldi ḫımmı o zādı yėdile içtile. aynādı oġlı niş bı wasiyyēni wasiyye etmişti. (61) mında ancaġ innenin birez üregi reḥet oldı. işte baḫ bir ḥeket ḳehri derdi innesine azalttı. (62) mının ḥikmeside dünye uzundı. yoḫtı ȭlisi ölimiyen. bı fēni dünyede.

Metin: 11

Konuşan: İlyas BEKİR

Derleme Yeri: Reşidiye

Cinsiyeti: Erkek

Yaşı: 66

Öğrenim Durumu: Lise Mezunu

Mesleği: Emekli

Medeni Durumu: Evli

Konusu: Reşidiye Mahalleleri

(1) sen biliysey raşidiye bir eski şehirdi, eski bir köydi, bir ḳasabadı. bı ḳasabalardan birinci ḳasaba türkman ḳasabalarında. (2) gēliyi yunis pėġember, ḳāzıköyi, birde ḳaraḳoyın, birde şırḫan. (3) bı tereftedile mınnar bizim terefimizde olıllar. peġmber köyi diyeġin nebi allah yunis'in şehridi. (4) yeᶜni nebi allah yunis orda gömilib sen bilirsey. birde ḳāzıköyi birde raşidiye birde şırḫan gēlir birde ḳaraḳoyın. bı bir ḫattadıla mınnar. (5) dicle nehri'nin kenerındadıla. biz raşidiye bölgēsindēyiġ. biz raşidiye. biz raşidiye ḳasabasındayıġ. raşidiye awwelden teriḫ boyınca islēm'in tuttu. din'in tuttu. (6) we osmannı dewlēti çoḫ bir terḥib wėrdi. osmannı dewlēti geldi ghördi raşidiye war. osmannı dewlēti zamanında. (7) ḳaḫtılar, ne ėttiler ? bırda bir ḳelem dāmı yaptılar. bı ḳelem damı yānımızda indi ne diyeriġ ȫzine tāpo. ᶜereb dili (8) awweli yōḫıydı yānında fite ölçmeġ bilmem ne. ādımnan ölçerdile ādımnan giderdile ölçerdile. en güzel ādım ölçen fite seḥebi o waḳtta ölçerdi. (9) eḥmed raḥḥoydı. eḥmed raḥo diyerdile ȫzine. yėrlēri ȫzi ölçerdi. (10) raşidiye eskidi çoḫ. maşhurydı ezelden buġda ekmeġde, arpa ekmeġde, bustan ekerdile biz diyēriġ bekre. (11) ordan gēttiy. işlērdile bizim babalārımız dedelērimiz ᶜelemin ekereglerinde işlerdile. tērbiş ėderdile. kērdi ėderdile. (12) ḫımmı günnġçülüġ ėderdile. bir de bizim yaşlı adamlarımız ne ėderdi. bizim warıydı ḳoyın,

ḳuzumuz, geçimiz, oġlaġımız beslerdiġ ḥaywanat. (13) her ėwden çıḫardı beş altı. o ėwden çıḫardı girmi. bı ėwden çıḫardı elli. o ėwden çıḫardı yüz baş ḳōyın. (14) appārırdıla sürüye. çoban gözlerdi bizi appārırdıġ çöle. reşidiye'den ile diyēriġ özine beşyataġ. (15) salırdıġ özlērin ora dönerdiġ. çıḫadırdıġ özlērin taḫıllārın arasınnan, ḥette kimsenin tāḫılına geçmesin. (16) ᶜelemin mezraᶜetine wırmāsın ḳoyınnar, çünkü biliysey çoḫ olıyı bir sürü olıyı. (17) reşidiye'nin ewwelden ziraᶜatta meşhurdu. indiye ḳeder yanımızda war ikki köy şırḫandı ḳaraḳoyın gene bı ikki köy ziraᶜatta çoḫ meşhurdı. (18) eme biz reşidye indi musul'a tebiᶜ oldı. musul'da en büyüg türkman köyi raşidiyedi. (19) tabᶜen tilaᶜfar'dan sora en çoḫ mantaḳamızda türkmannar war. bizimkilerde ḫımsı iş seḥebi oldı. wadifesi olan oldı. ḥükmet deʾirelerinde muwazzaf olan oldı. (20) o oldı diktor, mühendis, muᶜallim olan oldı. yeᶜni her kişinin bir meslegi oldı. (21) birde türkman milleti işini sewen milletti. reşidiye dediġim kimin siye 'usmannılardan ögce ḳuruluptı. (22) reşidiye'nin eski yėrlērini siye diyeceġem. bı şat bāşında ḳeye başı, indi yerinde ḫastaḫana olıb içinde. (23) diyelle ȭzine ibin sine ḫastaḫanası dicle nehrinin ḳıraġındadı. çıḫarsan birrez yuḫārı ḥāwı diyēriġ. ḥāwıda bostan ekerdiġ. (24) onnan sora gelir bizim meḥlemiz göl bāşı meḥlesi. neye göl bāşı meḥlesi diyirdile? çümkü ussu bırda göllenirdi. (25) yeᶜni o waḳıtta ḥükmetin ihtimemi yoḫıydı bizim köylerimize. (26) birde dingbaşı meḥlesi war. dingbaşı neye diyerdile ȭzine. orda ding warıydı dartardıla, ikki ḥaywan wārıydı çekerdi ȭzin. ding fırranırdı bı meḥlede. (27) yeᶜni wārıydı ḳeᶜidesi dolandırırdıla ȭzin. burġulu ḳaynadannan sora. çoḫ büyüg dingiydi. (28) onnan sora gēlir kend ortāsı. yeᶜni raşidiye'nin orta yėri merkēzi. bı meḥlede kendortāsı meḥlēsinde bin sekkiz yüz daḳsan dördte mekteb āçıldı. (29) bes bizden ögce warıydı bir mekteb. ḳaraḳoyın köyinde gene türkman köyidi. (30) bin sekkiz yüzlerde āçılmıştı. bı mekteblerimz çıḫattı her oḫımış ᶜaḳıllı adamlar. ḫımı mühendis, diktor, muᶜallim ḫımı oḫıyan zeki talipler teḫrruc ėtti. (31) elḥmdulilleh ḫımmı musul bilir bı köy ḫaḫı nedi ne dēgil. (32) onnan sora çıḫarsay şıḫ meḥlesine. şıḫ meḥlēsinde ne war, war çinde tekye. o tekye'nin adamları kimdi? şėyḫ eḥmed el-raşidi ḳeddes allah'u sirrahu. (33) bu insen ᶜelemi ögretti. sufiydi mutedeyin adamıyıdı.ᶜıraḳ'ın her yėrinnen yanında oḫımaġa gēlirdile. (34) bı insen allah reḥmet ėlesin ȭziynen şıḫ mustafa. bı ᶜelemi ḫımı yıġıştırıydıka zikir ėderdile. (35) her gėce meḥēli yüz adam yüz elli adam giderdi yannarına ėwlerine. (36) çoḫ tanınmış adamıydı. her yėrde

tekyeleri war. şimel'de cinub'da çoḫ ᶜelem tanırdı özlerin. (37) onnan sora gelir tilkėf yolı. tilkėf yolı tut ȭzin raşidiyeden çıḫ ile tilkėfe kimin. tilkėfte musul'un bir ḳazalarınnan biridi. (38) etrefinde ḫımı ekerdiġ her yėri bustanıydı. eme indi o yolın etrefi ḫımı ėw oldı. (39) işte o yol üstüne rawza ėttiler. uşaġları oḫıtmaġa ögretmeġe. bı uşaġları getirirdile sebbeḥ günorta meḥēli apparırdıla. (40) bırdan gideceġiġ ḳi̇nibaşına. indi bırda ėwler medreseler her şey oldı. (41) tilkėf yolına sėleşeġin. ile ḳabaġteppeye kimin. ḳabaġteppe'nin saġı solı, bir dere war ḳabaġteppe'nin üstü gene raşidiye'ye tebiᶜdi. (42) ḳabaġteppe dėdiler çünki ḳabaġa benziyi. altında diyēriġ ȭzine ilan deresi. (43) orda ᶜeleses ilan warıyımış bı yėrlerde. bı ᶜelem ekemmezdi bı yėrlerde. ᶜelemde ḳorḫardı oranı eksinner. (44) saġı işte biliysey ḳabaġtebbedi. emme solı bı terefi diyelle ȭzine aġ daş. bayaz daştı yeᶜni. (45) o yėrler indi ḫımmı ėw olıb indiye ḳeder. orada carra meᶜmeli wārıymış. (46) carra meᶜmeli köylilērinydi bes bizinkiler işlemedile çinde. carra ḳurmadıla çinde. (47) kim geldi geldi gāwırlar ḥeşe bırdan. geldi musullular ora işlettile carra meᶜmelini. her şey ėderdile küpe bilmem ne satardıla orda. (48) biz hara yėtirdiġ indi ḳaysiyyete. özi bı yėrin türkman ādı war. diyerdile ȭzine ḳuzu yat. (49) orda ḳuzulārı yatırdırdıla harda. orda warıydı bir ḳuyu. o ḳuyu indiye kimin mewcutti. (50) ḥalıḥazırda war bı ḳuyu bilmiyem görüpsiz ȭzin yoḫsa yo. (51) mınnar ḫımmı ᶜelem giderdi. ora çıḫardıla ḳuzulārı yatırdırdıla. orda reḥetlērini alsınna. (52) bı yerinde ikki ādı ikki tesmiyesi wārıymış. ordakı ḳuyuya diyelle atanda daş içine süpḥanallah dāşı ḳusuymuş. (53) ardınca gēliyi beş yataġ. beşyataġın ardınca gēliyi ḳırac ardı. oralarda indi ėwler ḳurundu. (54) beşyataġ neye dedile ȭzine beş yataġ? beş ᶜeile orda yatardılar. (55) baharda çoban ᶜeileleri ḳoyun ḳuzu otlatmaġa giderdile. bizim eski ḳocalārımız ḫımı çobanıydıla. (56) orda beslerdiler ne ? ḳoyun ḳuzu her baharda çıḫardıla ora. (57) nėçe yataġ oldı beş yataġ, indiye kimin bı ḥazır bugüne kimin diyelle ȭzine beşyataġ. (58) beş yataġın altı nedi? ḳurd dellügüdü. ḳurdlar war orda. (59) gelesen bıyza büyüg ḳoca ᶜanbar, ḳoca ᶜanbar tilkėf'ten ile dicle nahrına kimin ussuyu gelir. (60) ḫımmı bı ᶜaḳḳar'ın ussuyunu tilkėf'in ussuyunu ḫımmı gēlir töker raşidiye'nin ḳıraġınan. (61) bı ḳoca ᶜanbar'da raşidiye kȭyine çoḫ zarārı olırdı. yāġış yaġanda ḳoca ᶜanbar dōlırdı. sel gēlirdi ḫımmı köyi ālırdı. (62) bı ḳoca ᶜanbar ᶜusmannı dewlētinnen ögce wārıymış. çünki men waḫtında gėttim yėrlerimizi ölçmeġe. (63) çıḫattıla ḫaritanı. dedile ḳoca ᶜanbarın

ortasınnan alıssay lēzim. bir terefi siziydi o bir terefi bir ġėr adāmındı. (64) ḳurd dellügüne yėtirdiġ. ḳurd dellügünde ḳurdlar murdlar wārıydı. ᶜelem ḳorḫardı gėttsin ordan. (65) gēlissen bıyza ilan yolı war. çıḫıy ḳoca ᶜanbar yanı. bir de diyēriġ ȭzine işşeg ussurdan yōlı. (66) aġda ḳesewatliġden zorlığınnan ḥaywannar zornan çıḫardıla bı yōlı. (67) enerdiġ bı terefe. bir de kėçel tepe, neye diyerdile ȭzine kėçel teppe? çünki ekende ȭzini arpa buġda bėle baḫardıy çıḫardı bırda bir dene orda bir dene. (68) içindede çemliġ olmıydı fe ḳaldı ādı kėçel teppe. (69) gideydiy bı terefe ᶜereb yolı diyeriġ ȭzine. bı yoldan ᶜereb köyleri şıḫ miḥemmed, dernecoġ ᶜereb köyilleri şehre gider gēlirdile bı yoldan. (70) fe dėdile ᶜereb yōlı ḳāldı ādı ᶜereb yolı. ᶜerb yōlı'nın ḳarşında ne war? indi ᶜeli bilel gilin ėwini görüpsiz indi siz. (71) ādı mantaḳanın ḳırmız torpaġlıġ, bı ḳırmız torpaġlıġ arwatlar giderdle o zamanda yeᶜni. (72) elli yil ögce ḳırḫ yil ögce giderdile ḳırmız torpaġ gētirirdile. (73) bı torpaġın içinde ne ėderdiler? çüreg yapmaġ malı çāmır tendürü ocaġ ėderdile (74) ōranın torpaġıda çoḫ eyyi torpaġıydı, pak torpaġıydı. işte arwatlar bı torpaġdan ocaġ tendür ėderdile. (75) ne ḳālıyı yānımızda. ḳālıyı yānımızda türbeliġ. türbeliġ biliysey raşidiye olalı türbeliġimiz mawcutti elḥemdulillah . (76) bı türbeliġde çoḫ şehidlerimiz gömdüġ. (77) bırda ᶜusmannı zamanında gömilen şehitlerde ḳāldı. (78) bırda ḳalan ᶜesker warıydı. bırda ėwlendi. samsunlıydı. şeyin ubbası ᶜeziz türk diyeriġ ȭzine. (79) bı beş yatāġın üstünde her bahar ᶜelem çadırlarını ḳururdıla. ḳoyın seḥebi olan ḫımmı giderdi ora dönmezdile ile mawsim bitene kimin. (80) kahrab yoḫtı, işte her kişi çādırını ḳurur fanusnan uttururlar. bı ᶜelem fanusnan yaşardı. (81) mekteblērimiz elḥemdulilleh we elşukur çoḫtandı. (82) raşidiye'de birinci cemiᶜ diyēriġ ȭzine eski cemiᶜ yan büyüg cemiᶜ. eme indi teḳriben girmi ikki cemiᶜ war raşidiye'de. (83) en büyüg cemiᶜ birinci cemiᶜ eski cemiᶜ, ikkinci cemiᶜde diyēriġ ȭzine ḫıdırko'nın cemiᶜi, üçünci cemiᶜ maḥmud ġērib ėwi gilin cemiᶜi mınnar en eski cemiᶜlerdi. (84) o ḳalan ḳusur cemiᶜler bı on onbeş yildi ḳurulalı. (85) ḥeket ėdim siye ḳocaᶜanbar'dan, ḳonca ᶜanbar yeᶜni büyüg dereydi. (86) çoḫ alıydı ussu. çoḫ gey enni bir dere oldığına tilkėfin etrefteki mantaḳaların yāġış ussuyu bırdan aḫardı. (87) yolımız indiki yol dēgildi. raisī̄ yol bırdan ḫıdırko cemiᶜ'in yānınnan bėsana giderdi. (88) bıralar hele ḫımmı çemliġiydi. bin daḳḳuz yüz elli altıda melekiyye zamanında bı yolı açtıla. (89) düz çekersey ȭzin bėsana. bėsan efendisi kimdi? bėsan efendisi

agah efendidi. bėsan mantaḳası ȭzinindi. (90) agah efendi ḫımmı bı yėrler ȭzinindi. emme ḥükmet geldi ḫımmı bı yėrlėri āldı. sora ḥükmet bı yėrlėri daġıttı ȭzin ᶜeleme.

ilyes abi be reşidye köyinin ādı hardan gelmedi kim ḳoydı bı ādı ?

(91) bizim bırda raşidiye bir türkmen bölgesidi musul'a ᶜaiyitti. (92) raşidiye'nin ᶜimri ikki bin girmiye kimin teḳriben ōlır altı yüz yil. (93) raşidiye'ye hardan gēldi ȭzine bı ad raşidiye ādı. (94) birinci söz diyēr. raşidiye'ye birinci ᶜaşret diyerler özlērine daḥo ėwi. mınārın ḳocalarının ādı reşid imiş. (95) fe bı ad ḳaldı bı ḳocadan, raşid,raşid işte raşidiye oldı. bına ḫummı manṭaḳa ḫaḫı müttefiḳtile. (96) raşidiye bir türkmen bölgesidi. olıy gene çinde türkmende war ᶜarepte war ȭzine beysan diyeller. (97) sōlında da gēlir şırḫan yuḫarkı şırḫan, aşşaġkı şırḫan şırḫanda gene türkmen köyidi. (98) raşidiye nahri dicle ciwarında bırda da çoḫ yėrler war türkmen adında. (99) bı adlar ᶜosmanlılar wāḫtınnan kālıp. bı adlar raşidiye içinde, etrefinde: kendortası, gölbāşı, şıḫmeḥlesi, war içinde yol adları gene ᶜayni türkmen adları, samanyōlı, ḳıracyōlı, şatyōlı, ilanyōlı, eskimusul yōlı. (100) bizim bı köyde çoḫ ᶜaşretler war. girmi girmi beş ᶜaşret ciwarında. (101) raşidiye bin daḳḳuz yüz yillerine kimin teriḫi war. manṭaḳa ḫaḫı ziraᶜette ḥaywan beslemeġe iᶜtimed ėderdile. (102) doḳsanlardan bėle oldı bir bölge. musul'a tēbiᶜ oldı. çinde medresler āçıldı. musul'a yāḫun oldı. (103) içinde ögretmenler, duḫturlar, mühendisler, hocalar war. ġer şikil oldı yaᶜni ḥeyet dēgişti. (104) ḥeyet medeniye yaḫun oldı artuġ. (105) bizim bı köyde ᶜadetler teḳālidler war. lēyezēl bı güne kimin muḥafaẓa ėdibiġ çine. (106) mınnan bir ᶜādet ėwlenmeġ ᶜādeti teḳalidi. (107) başta oġlanın ehlēti gider. ḳızın ehlētine ḳızı istemeġe nişanlamaġa sebeb. (108) onnan sora ittifāḳ olsa aynaşsalar ḳızı wermeġe yōlına (109) ögce ḳızın ehlēti oġlanı tanımassala eyyice sorıştırırla ḳıza dānışılla ḳısmet warıysa ögce malla kēbini keselle. sora nişanlarla. (110) eskiden atmışlarda ellilerde gēlinnen kürekeni atta getirirle. ḫımmı köyde gezdirirle özlērini. (111) toy çalırdı dörd gün zaman. birinci gün yaġanaġ ėdeller. ehil gün ḳonşılar yıġışır bı günde. (112) ḫınna gėcēsi günide ḫas ᶜadetlerimiz ōlır. (113) gene toy olır toy çālır millet oynamaġa başlar. toyın ortasında ḳarı ḳoca ᶜadeti edeller. (114) ḳarı ḳoca ᶜadetide kürekenin arḫadaşları ikki gişi birisi ḳarrı partalı giyer, obirsi ḳoca partalı giyer. (115) bı ḥeket ḫınna gėcesinde olıy toy içinde oynallar kürekenin

arḫadaşları yan aḳrabalarıynan halaya enerler. (116) ḫınna gėcesinde ġėr ᶜadētlerimizde war adaġ, donguz işte bı ᶜadētler eskiden ḳālıptı bizlerde. (117) gėce ḫınnası bitennen sora ḳonşılar, arḫadaşlar, aḳrabalar kürekenin ėwinde yıġışıllar. (118) kürekenin ehlēti yemeġ ḥazırlarla ḥazır olanlara birinc turş ne warıysa öglerine ḳoyallar. (119) toyın sebbeḥi gene bize ḫas asmakesme ᶜadetimiz war bı ᶜadette bir şikil heyecenli ᶜadetti. (120) bı ᶜadetede muḥafızıġ indiye kimin. (121) raşidiye mantaḳasının bölgeleri ᶜosmani arşifinde mewcuttı. (122) bı adlarda indiye kimin mewcut küççüg istanbul, büyüg istanbul, ḳırac bāşı, ḳabaġ teppe.

Reşidiye Aġzında Atasözleri

ilyes ᶜdāyı bize birez beᶜzi eski metellerden desey bildiġlēri yādıya gelnneri.

bizim türkmannarın çoḫ metelleri war saysa sayılmaz. (123) āzıydı bacada, bı da çıḫtı terecede. bı metelin meᶜnesi bir muşkile wariken o birsi hardan çıḫtı. (124) ayrānı yoḫ içmeġe, atnan gėdiyi sıçmaġa. bı metelide dėdile o ki ḥālı yoḫtı. özinnen büyüg işleri ėdiyi. (125) daġ daġa ḳāwşmaz, adam adama ḳāwışır. bı metelin çoḫ büyüg meᶜnesi war naġda desey. (126) çünki diyri daġ daġa gelmiyi. yoldaş yoldaşa ḳāwışır. yoldaş yoldaşnan bitişir. (127) çünki dünyēmiz pis dünyēdi eyyi dos eyyi arḫadaş ḳalmādı. bı waḳıtta çoḫ az eyyi dost ḳaldı. (128) soġan yėmiyenin aġzınnan ḳōḫı gelmez. bınıda dėdile birsi bir iş etmiyibse ȭzini suçlamazla. (129) aynıysa mēni nice yeᶜni, yeᶜni sen ege bir şey etmiyibsey sēnı̄ boynıya bōşına mindirmezle. (130) aġız yer üz utānır. bınıda utanan adama diyelle yėmeġ yer bi yėrde bes utana utana yer yemeġini. (131) ḥēwiş otlāġı ᶜecci olır. mını niş dėdile? mını dėdile bir kimse ege yāḫununnan arwad yan bir şey almaġ düşüyse. (132) diyelle bı siye yaramaz. gėt sen baḫ siye ġėrsini. bı siye ᶜecci gēlir. (133) sıcaġ çürēgin dadı war, sāwıġ çürēgin bereketi war. bını niᶜmētin ehemmiyyesine dėdile. çürēgin berektine dėdile. (134) āġır daş yėrindedi. yeᶜni āġır adam'ın ḥeketi sözi yėrindedi. diyende sözini ḫımsı dinner. (135) ᶜeşret seḥebidi kim olsa bizde yeᶜni kim olsa, gėtse bir ėwe arwad adıḫlamaġa o ėwden. (136) metelen o ᶜeşret seḥebidi istemiyi siye wėrmeġ. siye demez wėrmiyem. siye diyer oġlım ḳoyını olan ḳoçıda olır. (137) yeᶜni bı ḥeketi bı meteli siye diyende aynarsay. yeᶜni yaḫınnarımızdan ḳızı istiyen war. (138) demez siye bir şey ḫetiriyi ḳoymaz. yeᶜni demez siye yoḫ wėrmiyem. güzel ḥeket meᶜnesini

içinde diyer. yeᶜni sen bilirsey. (139) sen metelen issey ḳızıyı ᶜemmileriye wėrmeġ. diyersey yaba ḥeket èşittirisey. diyersey men wėriyem ḳardāşıma. (140) baḫarsay ḳardaşıy almādı. gėtti ġerib aldı. diyersey aġızıynan yarwaranın ḳızın kimse almaz. (141) mına yaḫun dediğimiz kimin diyer yoḫsa ḥewiş otlāġı ᶜeccidi. yeᶜni giden izaġ yėrden ḳız alana diyeller. (142) bir şey ėdiysey ḳestene metelen. sen bilmiysey ėtmeġ bir işi bilmiysey ėtmeġ. (143) geldiy yıḫtıy bı ḳazānı. ee söndirdiy bı ocaġı. diyelle ba mına ba tābur buzan. (144) yeᶜni biz ḫımmımız işliyiġ. bı geldi işimizi buzmaġa. ya ocaġı söndiriyi ya bi şeyi buzdı. mına diyelle tābur buzan. (145) len uttur! biri ḳestene o uşaġı wırıyı. haa walla mēni sögdi. ȭzi sögmiyib ȭzin. (146) diyer uttur uttur sen bekkürden hele egrisey. bekkür nēdi bilisey? (147) ḥette bilimiyem ḳurᶜan'da mezkurdı. yoḫ çögen mıḳat ol ḳatma bekkürnen çögeni. (148) peġember efendimiz hara asmıştı ȭzin? dewenin boynına asmıştı. biliysey nècedi bışkildi. (149) yeᶜni çögen dȭgil bekkürdi. işte mını egri olana. her işi ḫarab ėdene diyelle. (150) bir de bi söz war diyelle cülḥe kefisnsiz ḳalmaz.

Metin: 12

Konuşan: Neşmiyye HÜSEYİN

Derleme Yeri: Reşidiye

Cinsiyeti: Bayan

Yaşı: 83

Öğrenim Durumu: Okur Yazar

Mesleği: Ev Hanımı

Medeni Durumu: Evli

Konusu: Karışık

(1) biz reḥmetli ᶜabdallah baḳuz uu ḥesen ḥımmıd çıḫtıġ çādıra. işte çādırdı reḥmetli sēliḥ ḳoyın otlādıyı. (2) feṭḥi ḳardāşım bilēsince gider. tünne ḳuzu otlaādıyı. ḳesim ḳardāşım gider bilēsince. (3) her kişi malını ḳatalla birbirine gidelle. gideller otlādılla. gece meḥeli neşşırlalar bayarda toḫ ėdelle. gelille yatrdırdıla özlērin. (4) sebbeḥten şafaḳten çıḫalla. oyadırrıġ özlērin ḳaḫın oġlum. gec oldı dawārı aparın. geliysiz seᶜet on ikkide saġmaġa özlērin, (5) gēlille baḫtıy ḳoyın endi yuḫardan. ḥesen ḥımmıd diyerdi yalla ḥāzırrayın sıtıllārıyız geldile saġmaġa. (6) ḳoyınnar geldi saġılmaġa. ḳanḳawırın sēsi üskegiydi. ėşidirdiġ sesini. (7) sıtılları ḥāzırrardıġ gēlirdi ḳoyınnar. birsi ōtırır orda birsi bırda. bı naḳla birsi ne ėder. (8) gēlir ḳoyınnar tutar birbir, ḥette reḥet saġsınnar. ḳoyını tutar ikki ēlinde. (9) bāşına bir ēlini ḳoyar. o bir ēlinde tutar ȭzin. bı kere saġalla bitirille sālılla ȭzin. (10) o birsi gētirir saġılmıyannarı. ḥette sıtılımız dolsın apparıġ ḳazan tökeriġ. dönēriġ birde saġmaġa. (11) mını günorta waᶜdesi ėderiġ. tökeriġ büyüg ḳazannara. bėle bėle ḥette ḫımı sürünü saġarıġ. (12) mēnim azıydıla. tez saġardım tükedirdim. yardım ėderdim ḥesen ḥımmıd gile. diyerdim wėrin miye bir sıtıl sāġım. wėrirdile saġardıġ barabar. (13) geldi gēlin'ininbir uşāġı oldı eyyub. orda ebe yoḫ bir ḳarrı wārıydı getirdiler ȭzin. (14) dėdim gētir men ḳız ᶜayalıyam. men ȭzine ebeliġ ėderem. görübem ebeler nėce

ėdiyi. (15) gētirdi innesini ḳıraġıma. allah eyyubı razziḳlēdi. gētirdiġ ȭzini partākını giydirdiġ. ȭzin eyyice horlādıġ. (16) ḳoydıġ anasının ḳıraġına. ḳaḫtıġ sora dawar saġmaġa. mında biz çöldeyiġ ḳıracda. (17) ḥesene dėdim ᶜammo ḥesen ımbarak olsın ḳüççügüyiz. dedi ne ḳüççüġü? dėdim fētiḥ'in uşaġı olıbtı necme gül'ün ḳızı. (18) dėdi kim geldi bıra. dėdim wallah fetė ḳarrı gēlince men ȭzin razziḳlēttirdim allāh'ın izniynen. (19) mende çoḫta büyüg dēgilem dėdiġi. ḳaḫtıla gülmeġe. wallah saġdıġ bitirdiġ. (20) günortālıġlārın yėdile. ḳaḫtıla çēktile dawārı appardıla. gelmēdile ile miġribe kimin. toḫ ėttile özlērin döndile. (21) geldile miġrib ikki çadırın arāsı ḥawwıtlānıb çētiden. tiken ḳırardıġ. dawārı ḳuzulārı soḫtıġ koze. (22) soḫtıġ ḳāpıya bir çēti dayādıġ. ḳuzular yazıya çıḫmasınna. (23) otırdıġ miġrib saġmaġa miġrib miḥēli. saġarıġ ḳazannara doldırrġ. aḫşama kimin ocaġın altına od wėrriġ. mama ėdēriġ. (24) gişler ubbamnan ḥesen ḥımmıd appārıla sebbeḥten mamanı yuldız atanda. sebbeḥ yuldız atannan yola düşelle. (25) mammanı nedi? mammanı süttü. sütü ḳoyarsay ḳazana. āz odın wėrissey ḳaynar. (26) nice ḳaynādı otın kesersey. otın kesersey, kefkirnen kȭpigini ālırsay. bir saḥana ḳoyarsay. (27) bı ḳaynādı. artuġ onnan sora ḳaldırannan sora köpigini ne olır? ḳaymaġ tutar. (28) az az ot āltına wėrriġ. ḥeşe bırdan ikki tezzeg, üç tezzeg atārıġ altına. āġır yanar. (29) o tezzegin ḥararatına atāşın ḥararatına ḳaymaġ tutar. dönniġ kefkiri bėle ėderiġ ḳazānın etrefinde ḳırrıġ ȭzin bėle çekēriġ ȭzin bir terefe. (30) wėrriġ kefkiri altınnan. ḳaldırrıġ sāfoyaya ḳoyarıġ. sütü aḫar tasa büyüg tasa. ḳaymaġ ḳālır süzgecde. (31) mege sāfoyanı doldırrıġ. onnan sora atāşın keserig sütün. ḳaḫarıġ o ḳaymaġı saḥana doldırrıġ. (32) sütüde tutarıġ yoġırd ėderiġ. ḳoyārıġ tuluġlara yollārıġ musul'a. (33) ordan büyüg köpri yannan tilkėf mafraḳı yannan bizinkiler çıḫardıla düz musul'a. her birsinin işşegi war yükliyibtile süt yoġırd gėdiyle. (34) yoġırdı ne sattırır bı ḳaymaġ. ḳaymaġıy seḥ oldı. yoġırdıyda satılır. ege ḳaymaġıy begenmēdiyse yoġırdıyda ḳālır yerinde sātılmaz. (35) bizinkilerin nice giderdi diyērdi bes bı ikkisinin seḥti. ālırdıla bizinkilerin. (36) her saḥan bėle ḳellēsine kimin dolı. sāfı ḳaymaġ yoġırd malı. işte bı ḥalnan ᶜeyyişlerdiġ. (37) aḫşam waᶜdēsi saġardıġ. ḳızdırırdıġ ȭzin damazlıġlardıġ sāwıyannan sora. maḫmārın ḳapāġını örterdiġ. (38) yükērini tutardıġ mamanın yola salırdıġ. maḫmarlārı açārdıġ. açārdıġ maḫmarlārı baḫārdıġ yoġırd tutub. (39) üç tuluġ dörd tuluġ çalḫārdıġ. artuġ tuluġ ikki aġac bėle çatalla arāsına ḳoyallar. ipnen baġlallar. (40) tuluġu yoġırdı yarım ėderdiġ asardıġ. asanda tuluġu ifirirdiġ. ifirirdiġ

ki şişsin ḥette ayran içinde gėtsin gelsin. (41) çırmārdıġ bıra kimin köynēgimizi. bir ḳıçımızı gertte obir ḳıçımızı ögde ḳoyārdıġ. (42) gurpı gurp çalḫārdıġ ayran. çalḫārdıġ mege yorılırdıġ. açārdıġ tuluġın aġzın. (43) baḫardıġ keresi dügün dügün olıb. yāġı dügün dügün olıb. (44) ḳazānı yan legēni altına wėrirdiġ. gētirirdiġ tuluġu egerdiġ. wėrirdiġ bėle tuluġun aġzına ēlimizi. (45) bes ayran aḫardı. legen dolırdı. ālırdıġ tasnan üzünü. tökerdiġ tuluġun içine. (46) o kere tuluġdadı. ifirirdiġ ȭzin tuluġ şişerdi bėle ōlırdı. artuġ ȭzin çlaḫardıġ çalḫardıġ eyyice. (47) o kere çalḫādıġca yıġışırdı o tuluġun içinde. her birisi bėle ōlırdı. ȭzin çėwirdiġ maḫmara maḫmarın ayranını dalgalandırırdı. (48) ile kere bėle büyüg̱ idi. safı ḳoyın mālıdı. düşerdi ayranın içine ayran dalgalanırdı. (49) ḳaldırırdıġ ikki elnen ȭzin. ḳoyardıġ maḫmārın ḳapaġını. maḫmarda taḫtadandı. bı maḫmarlārıda neccarlardan ālırdıġ. (50) duz seperdiġ üstüne. ḫınna kimin yuġururduġ yuġururduġȭzini. gētirirdiġ küpeye tökerdiġ o kerēni. (51) küpe mege dōlırdı yollardıġ raşidiye'ye. innēmiz sārı yaġ ėderdi ȭzin. (52) erridirdi büyüg ḳazanda. öli odta sāfı sārı yaġ ōlırdı. (53) getirirdi sārı yaġa atardı burġul. bėle ikki āwıc heriştēli burġul. ḫılsa ėderdi. (54) diyērdi içinde tük wārıysa ḳoyının sāçınnan. saġanda ēniyi sütte. ee metelen saç wārıysa toz wārıysa. (55) bı ḳoydıġı burġul çekiyi ȭzin. yaġ ḳālıyı sāfı. burġul saḳḳıtlar dibine ḳazānın. yaġ üzüne çıḫar. (56) ḳaḫar ȭzin ėderiġ tuluġ bėle ᶜükkeden. şey ḳoyın tuluġu. ḳaḫar ȭzin ᶜükkeye töker. (57) ᶜükkeye töker o sārı yaġı. gētirir kendisini. ėdelle kendi ince uzun. uzadır ȭzin kendide. (58) döner kendi'nin ḳpaġını ḳoyar. etrēfin sıwar sıçan enmēsin içine. (59) birde ile yaġ endirende açardıġ o kendini. nėce donıbtı o yaġ adam isterdi bes yesin. (60) açanda ȭzin diyersey krinifir ḳoḫsı wėriyi. ḫılsa sālırdıġ içine. innem gil ėderdile bėle ḫāmır ḫinne ḫinne ātıydıla çine. (61) innemde musulluydı ögrenmişti. dedi yoḫ ātın içine burġul. burġul paklar wısāḫını. yāġın dadıda seḥ olır. (62) ȭzin erridende aġzıyda sārı yaġın dādı ḳuş endirir. ḳoḫsıda bėle seḥ bes issey ḳoḫlıyasay krinfir kimin. (63) yüz yüz elli ḳōyın saġardıġ. bizim reḥmētli ubbam'ın. bācılārım awardı. büyüg gėtti ḥecci ḥesen'e awardı. (64) ḳāldım mennen küççüg bācım. küççüg bācım ḳālırdı ȭziynen innem. (65) innem bize çüreg yapardı yollardı. ussu yollardı. bācım işlemeġė giderdi. (66) men ḳaldım aldım ḳōyınnārı ēlime. ḳōyınnara ḫizmet ėderem. çādıra ḫizmet ėderem. ḳonşılara ḫizmet ėderem. (67) men aslānıydım awwel. baġlaram zubunumu belime. sebbeḥten işime ḳaḫardım. (68) bı ḥalnan ᶜümrimizi giderttiġ. mege büyüg oldıġ. wardıġ ėwlendiġ.

(69) ubbam dedi madam ḳızım ėwlendi, bı ḳoyınnar ḥaram oldı miye. derliyenim yoḫtı. hėç olıllar. (70) gētirdi büyüg sayyara. çarşıdan gėtti gētirdi doldırdı ḳōyınnārı. appardı ḫımsın sattı. (71) innem şıwan ėdityi. bācım şıwan ėdiyi. dedi olmaz. men dībem neşmo çıḫtıysa bı ėwden ḳōyın ḳalmaz ḥewişte. (72) gėtti ḫısın sattı. ḳaldıġ indi yaġ sātın ālıyıġ. zėt yiriġ. ee gėdiyiġ pi ālıyıġ ḳātıyıġ içine. bı ḥallarnan gidettiġ ᶜimrimizi.

Hikâye

(73) bideyeden fılannan fılanın oġlı, endirdi dawārını suarmaġa. şattı işte dawārını suārıyı. (74) ḳoyınnar çıḫtı. çıḫtı hara wırdı? fılankāsın bekrēsine lōbıyāsına wırdı. (75) onun bekrēsi hardaydı? ada yōlında tarfarlıġdaydı. awwel tarfa wārıydı ada yolında. (76) wırdı lōbıyaya. bekre seḥebi ḳaçtı dawar seḥēbinin üstüne. dedi len nineye bėle bėle ėdeceġem. bubaya bėle bėle ėdeceġem. bacıya bėle bėle ėdeceġem. (77) yėtir ḳoyınnarıy lōbıyamı yėdi. dėdi indi ubbam gēlir mēni wırır. döndi çoban dėdi sen mēni sögiysey. (78) ḳaḫtı dawar seḥebi warwārın çekti bekreçinin annına wırdı. annınıa wırdı bekreçini öldirdi. (79) dawar seḥebi wırannan sora saldı ḳaçtı. hara ḳaçtı? ᶜereb köylērine ḳaçtı. (80) köyliler ordan gėçnde görsinne wırmāġın. gedibtile bāşına baḫıbtıla ōlibti. (81) bı dawarlarda lobyānı biçtil. ḳataġlādıla ḳataġlādıla, arwatlar hawar ėttile. arwatlar şat yolındadışıwan ėttile. (82) bı ḥeket gunduzdı kindi meḥeli, arawtlar bı meḥelde ussu çekmeġe gidelle. (83) ᶜelem yıġıştı etref ḳalabālıġ oldı. ḫısmı sōrıyı ne ḥabardı, ne ḥabardı? (84) walla diyelle fılānın oġlı fılānı wırdı ḳaçtı. dawar bekreye gėçtiġine çekişiptile. bekre seḥebi sögdiġine ōzin. (85) oda çıḫatsın warwārını kellēsine wırsın. gėtti bir kōye dedi allah'ı dībem sizi dībem mēni sıttar ėlēyin. ḥette tapım milletimi. (86) tara adam öldiribēm. ḳan ėttim geldim. walla saḫlādır ōzin bir gün beş gün on gün. (87) sora gėttile ḳoyınnarıda āldıla. daġıttıla ᶜeleme. ḳaḫtı dėdile bėleynen tutammasız ōzin. (88) ḳarrı arwatlar bizden büyügler dėdile bėleynen tutammasız ᶜelemi. (89) ḳaynādın ōlinin partalını. ōzi oġlan hardaysa gēlir. (90) ḳaynnātıla ōlinin partalını ḳazanda. o ölinin partalını attıla ḳazana ḳaynādı ḳaynādı. (91) sonkı gün oldı. dėdile adam öldiren gēldi. ōldrēninde arḫāsı yoḫtı. ḳaḫtı ne ėtti ḳardaşlrı, dėdile gēlin sellimliyēġin ōzin ḥükmete. (92) sellimlēdile ōzin ḥükmete. gün gēldi gün gėtti. çıḫtı sicinnen. artuġ

onnan sora ne ėttile? ḫėrḫizler bāstıla. (93) işte ȫzi çıḫtı ḥüküm yėdi. wıdi wėrdi. işte ḳeder oldı. ēlinde öldi. cazāsını āldı. (94) onnan sora gėçtile şeye meclise. meclise gėçennen sora. bilisey ḳannı öldılar. (95) kaḫtı dėdi men kȫçiyem ᶜemmem gile. köçti ora appardı arwadınıda gėtti. (96) ne oldı bı. o düşman oldı bı milletnen. ḳaḫtı oyza bıyza. (97) işte aralārında çoḫ ḫeket öldı. bir arwad kütü. (98) gėttile döndermeġe küseni ḳabletmēdi. dönmeġ istemedi. (99) ḫeket bırdan büyüg oldı. ḳestenēliġ öldı. bı ḳızında gişse ācuġlāndı. āldı silēḥin gėtti ḳız gilin ėwine. (100) gidende yolda ȫgine gelsin ḳız gilden birsi. heme ikkileme çek silēhi annın wır bir talḳa. (101) attı yere hawa çıḫtıla. ne ḫabardı ne ḫabardı? dėdile fılan arwādına sebeb adam wırdı. (102) ölēnin gördi ḳonşının ēlinde tifeng. ḳonşısına dėdi wėr miye tifengi ḳardāşımı öldirdile. (103) wėr wėrmem. wėr wėrmem oda düşman seḥēbidi. silēḥini salāmmıyı. (104) aralarında barmaġları o çekiyi bı çekiyi. warwar işlēdi ellērinde. işliyēnde wırdı warwar seḥēbinin kēllēsine. (105) kellēsinin ile tāsını ḳaldırdı. ile dama gėtti kellēsinin parçası. muḫu duwarlara yāpıştı. (106) ikki gişi öldi bir arwādın ardınnan. bir arwādın küsmēġine sebeb. (107) adam öldirēninde iᶜdēmi gēldi. ḳardaşa diyim ölen öldi giden gėtti. o arwatta ḳāldı innēsi gilde küslü. (108) ᶜömrin gidertt. mege onnan sora ȫzini gişiye wėrdile. giden küsen gēlib orda dėdiġlēri ḥekēti gēlib gişsine demez. (109) demez arwādıyın ḳardāşı bėle diri bėle diri. diyer ḳardāşım walla darġunnuġdu sabrėlēġinen. ācuġlārı sāwısın birde giderem. (110) bı ḫımmı muşkile öldı bir arwādın ardınnan. bı gėdib küslü arwādını gētirėnin ardınnan oldı. (111) bı millette daġıldı ḫımmı köylere. biliysey ikki zilem düştü. (112) o adam öldirende iᶜdem olmāmış, şanḳ olmāmış isedi ᶜeilēsini görsin. ᶜeşrētin büyügide yıġıştırdı özlērin gėttile görmeġe ȫzin. (113) gėttile gördile ȫzin. gētirdile ȫlini. şanḳ olmāmış amanat sālıbtı, iyib mēni apparmāyın raşidiye'ye. (114) mēni aparın dāyım gilde yun aparın çöle ḳēbire gömin. gene ėttile sȫzini.

Metin: 13

Konuşan: Fahriye ABDULLAH

Derleme Yeri: Reşidiye

Cinsiyeti: Bayan

Yaşı: 97

Öğrenim Durumu: Okuma Yazma Yok

Mesleği: Ev Hanımı

Medeni Durumu: Evli

Konusu: Karışık

(1) barmaġ̄ batır bıra kimin besti. ḳurrusun men gellem indi ḳol ḳoyaram. ḳol ḳoyaram neden duwar ḳoyaram içine. (2) ḳoydım ḳurrudu. geldi reḥmētli fadile ḳarrı. ḳol saldı. ḳaldı ḳurrudu. ḳaḫtım duwar ḳurdum libinnen. (3) ikki duwar bèle sācıf beledi. getirdim sācıfı ikki ikki men ibrahim ḳaldırdıġ. ḳoyduġ o duwar ḳurduġumun üstüne. (4) bırdan otlarsay ordan yanar. ḳaldı sacıfı aġarttım. gētirdim dörd wazne hērişt̄eni ḳawırdım içinde. (5) utturdum bèle kürsü èttim. wazne naġdaydı onda tenekeydi? teneke bir waznēdi. (6) kim keserdi herişte? miḥemmed cebri mekkinede keserdi. èttim dörd ḫāmır. ḳoydım ḳazana teşte birbir üstüne. (7) dèdi len indi gēldi yanıma. dèdim siye gèt ḫāmırī èle gel. dèdim gèttim dörd ḫāmırı. ḳoydım ḳazana örttim teşti geldim. (8) dèdi ne zaman. dèdim indi. dèdi walla sen ōlirsey ḳez. bı gètmēġiyde dörd ḫāmır èttiy. dèdim he walla. (9) geldi baḫtı ḫamırlara. dèdi ᶜimri ḳıssa olmāmış. nice allah siye wèrimmiş ‘aḳıl. ōzi keser men ġerbillerem. (10) heriştēni keser mekkiniede, ġerbillerem heriştēni. wèrrem ḳonşımızın ḳızının ēline. diyerem çıḫart ipi baġlıybam. (11) yeddi sekkiz ip baġlıybam damda. bèlede alçaġ èdibem. ser özelerin heme ip üstüne. ip üstüne serdiġimiz serriġ sermēdiġlērimiz o mışşaġı yere serriġ. (12) ḳurrur sonkı gün çıḫādırrıġ yıġuştırrıġ ēndirriġ. o bir günü ōzini dönerig̀ ḳāwırrıġ. (13) bişirriġ ōzin. olır ḳırmız. wallah èdende hērişte āşını işte

bėle titriyi sārı yaġda. (14) diyerdiġ pılawlıġ ḳalsın bize. bir teneke ikki teneke ḳalānı burgula ḳatardıġ, sindereye ḳatardıġ. (15) bėle bir günye doldırırdıġ. ibrahim diyerdi ḳaldır bize pılawlıġa. her gün hērişte āşı ėderdim. (16) hānı indikiler! walla yalġuz ḫāmır ėderdim, yėmeġ ḳawırırdım. (17) tarḫana āşını serriġ sebete. dėdim tök ȭzin sebētin üstüne. ört ȭzini gēti bir ikki döşeg at üstüne. (18) dayna gel çėwir özlērin. mına diyelle sındırar. tarḫanānın sındırarı. (19) aḫşam meḥēli dėdim çıḫart ser. çıḫattı serdi. künde kesti ḫımmısın sinilerde ėtti. (20) panka altında ḳurruttu. ḳış günü çille yāġış yāġıyı. dėdi çıḫaram güneş çıḫanda köşig ḳarşında serrem (21) baḫtım tutlaştı gėçirdirrem ȭzin ėwe. panka altına serrem. walla bir köme tarḫana ėtti. (22) indi çıḫıb ne ėdiyle! tarḫanānı ėdiyle baş baş. nēci şımmam miye gētirdi allah raḥmet ėtsin ᶜalo ölende. (23) ᶜado dėdi bize nēci tarḫana gētirdi. dėdim yawel ne tarḫanāsı külbaş indi tarḫana waḫtıdı. (24) dėdi ḳurᶜen ėdib tarḫana ḫımsında baş baş ėdib. sēribti mucemmideye günyeye un günyēsi. ḫımmısını dėdi düzübti. (25) mucemmide de daş kimin ėdibti özlērin. kisseye doldırıb. dėdim ee! dėdi bize gētirb. (26) gēldi allah gētirdi reḥmetli ᶜado öldi. dėdim nēci ḳurᶜen miye wėrdile tarḫana āşınnan ᶜado ḳardāşım ḳızı. (27) miye gētirmesey waydı ḥālıya. dėdi ḳez yanşama. dėdi wallāhi dayna gētirrem siye üç baş. (28) üç baş gētirdi her baş bėle. bėle gētirdi doldırıb ᶜellegeye. her bāşı bir gün ėttim. (29) biz onda ėdiyiġ küççüg küççüg ḫāmır kündesi kimin. ȭzi yumru ėdib mücemmideye ḳoyıb. (30) ḳardaş yaz bitti. ḳaḫtım bir bāşı bittim sıcaġ suynan. mēricmēgi bişirdim. mēricmēg oldı ḫınna kimin. (31) getirdim ȭzin ēzdim töktim üstüne. o aş oldı getirdim yaġnan soġan ḳawırdım. ile apardım miḥemmed tāhıra. (32) nura'ya allah reḥmet ėtsin ḳēyin ḳızıma. ile ḫıdır cemiᶜi yandādı ėwlēri. doldırdım bir sıtıl bėle apardım ȭzine. (33) dėdim al ḥecciyye tarḫana āşıyı. dėdi wel hardan dėdi teres tarḫana siye. dėdim al sen yė neysey. reḥmet gönder ile inne ubbāsına. (34) aldı teᶜeccüb ḳaldı özlērine. indi ḫımmı bėle mucemmide de ėdiyle. güneşe sermiyle. (35) dėdim nişi güneş? dėdi güneşe ser yāġış ōlır. tozanaġ ᶜasife olıyı. (36) dėdim ėderem yaz gününün sıcāġında. onda ne tozanaġ olır ne çibin ḳonar. (37) çibin güneşe gelmez. ėderdim kerdilernen doldırırdım. ḫum ḳış yerdiġ. ubbam gilde ege awarannan sora. (38) u ḳonşılarada wėrirdim çinnen. yeddi baş sekkiz baş olır. ḳonşılar gēlirdi diyerdi bize wėr tarḫanāyızdan. (39) diyerdim gēlin len ᶜellegeyizi doldırın aparın. gėt ikki kere üç kere ėdersey çinnen. (40) bėlēdi awwelkiler çoḫ mune ėderdile. buġul taġarlarnan, yarma altı teneke yarma ėttim

kifteye. (41) kifte ne kiftēsi. turşı kiftēsi dēgil errini ḳaldırdım. mışşaġı ḫımı et kiftēsi ėdiyiġ. (42) bir gün bir adam geldi şimelden ḳonāġlıġa. ibrāhim dėdi ḳal bırda. ḳal aḫşamlanaġ bugün. (43) dedi ōzine uşaġlārın innesi ėdibti kifte. dėdi tamam madam bėle diyirsiz ḳalacaġam. (44) wallah sėle ḳaldı bilemizce. ėttim kifte. çıḫattım yeddi sekkiz kifte sinide dornan yazıya. (45) ḳoydım büyüg ḳazānı ocaġ üstüne. ocaġ ėdibem yazda. gētirdim bı aġacı wėrdim altına. (46) büyüg ḳazānın suyu ḳaynādı. ḳaynādı küççüg ḳazanda ėtmem. her kifte bėleydi. (47) ḳaynattım ōzin ḳazanda. gētirdim kifteleri wėrdim altınnan kefkir. her kefkir işte beledi. (48) kefkir wėrrem usuya wėrrem özlērin. men saldıġca ussuya ussuda üzelle. dörd kifte beş kifte her ḳazana sālırdım. (49) artuġ üzende yıġışır bir terefe. ḳaynıyı ussu ḳaynıy ortālıġda. kifteler bir terefe yıġışıyı. her seᶜetten bir kez dolandıram kefkiri. (50) dadım özlērini seḥ bişsinnler. kurᶜen çıḫattım ḳoydım öglērine. ikki kiftēni tükemedile. (51) her kifte işte beledi, sini naġda büyügdi?. çay sinisi cēdi kifteler. ḫāmır ḳazānı içinde ėdib. (52) artuġ o istēdiġi ēti doldırıbam içine. bėle bāşım reḥet yawaş yawaş ėderdim bişirirdim ōzin.

Metin: 14

Konuşan: Hüsniyye RAHHO

Derleme Yeri: Reşidiye

Cinsiyeti: Bayan

Yaşı: 66

Öğrenim Durumu: Okuma Yazma Yok

Mesleği: Ev Hanımı

Medeni Durumu: Evli

Konusu: Karışık

(1) buġda nice ekerdile wāḫtıykan. biz ḥāzırradıġ buġdānı. āyın on birinde on ikkincinde. (2) ḥāzırrardıġ bize ḥeşe bırdan ikki işşeg. bir fedden yėri sürmeġe. ȭzine diyelle cüt (3) mını apparırdı. diyērdi bı yerim war. diyērdi yėrim war beş taġarrıġ yėrdi. (4) mını istiyem ēkim buġda. mını ne‿ederdi mını süreceġ ḫıımmın gunuzun. (5) giderdi bı ḫatnan dönerdi bı ḫatnan. ḥette bitirince ḫımı yėri. diyerdi sonkıgünü ḥazırrāyın buġdayızı. (6) geldile gētirdile buġdalārı ėwden. günyelerden appārdıġ ora. ee ḳētirde işşegde atārdıġ üstüne ȭzini. appārırdıġ ȭzini yetirirdi yėr bāşına. (7) gētirirdi diyeērdi köyde war ikki adam üç adam buġda sepen. mınnar ḫastıla çünki her adam bilmez . (8) olmasın bir yėrde çoḫ tāḫıl bir ġėr yėrde az tāḫıl ekilib. (9) bı ekennērin ēli mizendi. bėle atar āwıcını. seper ȭzini düz birbir ardınca hassı ḫata gēliyi. (10) bizim köyde sayılı adamlar wārıydı. üç adam bes warıyımış. ālışıbtı elleri ḫas atmaġa. (11) allah yırḥamu siziy ḳocayız, ḥesen eppel, uu nāzım dāyıᶜ. ne ėderdi? diyerdi yalla sepin. (12) yėmeġlēri neydi? apparırdı ȭzlērine ḫurma, doşab, ikki çüreg üç çüreg. (13) uu ḥaywannarada appārırdı bırdan birez saman. ḥette orda reḥetin alannan sora wėrriġ birez yėmeġ. gētirirdi özlērine bir stıl ussu besti. (14) bı attı ȭzin diyerdi kemmilledi buġdānı deyer bitirdim. (15) dön sen birde yėri ḳellible yėri. buġda ḳālmāsın açüġ. ḳuşlar yėmesin ȭzin. ḥaşarat yėmesin ȭzin. (16)

dönerdi bı torpaġı ḳelliblerdi. çütnen sürürdi yėri. ᶜefedersey işte ikki işşegi wārıydı. yan ḳētiri wārıydı. ba nesi warıydı. (17) appārırdı mını gētirirdi appārırdı gētirirdi ille diyērdi yaba bitti. elḥmdulilleh bitti. (18) gözlerdiġ biz diyerdiġ allah'un reḥmi gelsin. inşallah yāġış olsın. gēlirdi yāġış ōlırdı. (19) ha diyerdiġ bı yil görki orda buġdāmız bėle yetirdi. sėleyin o dawar seḥeblērine kimse geçirtmesin dawarlārını. (20) mıḳayat olın ōzine. ḥisėn çudi allah raḥmet ėtsin, ḥecci bilel, fılan mıḳayat olın ekeregimize. diyērdile tamam. (21) olmāġıynan beşinci ayda bu buġdalārımız tutardı sümbül kēmil mükemmel olırdı. diyerdile biçin wāḫtı yāḫunnaştı. (22) biçin wāḫtı oldı. o waḳıtta yoḫtı derrese elnen oraġnan biçerdile. (23) diyērdi yaba ḳoy şırar bugün buġda biçmēġimiz war. kim bize yardım ėdiyi. (24) ᶜemmisi uşaġıdı, bācılārıdı, ḳardaşlārıdı, ḳonşılārdı diyer her kişi oraġın ēlinde getirsin gelsin. (25) o giyērdile ḳaynaġ. ḳaynaġda bėle bir elde tutarlar obir ellerinde oraġı tutalla biçin yapanda. (26) biçerdile biçerdile baḫardıla yola. yolda gördiyse bir adam geldiyse bėle. dosttı arḫadaştı her kimiyse. diyerdi hey hey bı desteydi. (27) deste oldı siye. o diyerdi sēnī destey bāşıma. ne istiyi bı? o waḳıt warıydı camalestik, mota, saḳḳız, şeker kėk baḫ ne wārıysa. (28) baḫ ne wārıydı dükanda giderdi ālırdı mınnara. o yoldan gėçen ālırdı biçin biçennere. (29) mennen ḥec sālıḥ biçiyiġ. sen geldiy yoldan gėçtiy. sēni tānıyıġ. sēni görende diyerem miḥemmed hey bı deste sēniydi. (30) deste nēdi? bı oraġda biçende ḳaldırrıġ bi ēlimizdeki biçtiġimizi diyeriġ bı deste sēniydi. (31) sen ne diyersey, ḳardaş bāşım üstünēdi bı desteyiz. hemen oldı ne emrėseyiz gētirrem size. (32) diyerdile getir bize bugün yan dayna. sen gelende hemen sēniy geçmēġiy görmezse ḥaḳlārı ḳalmaz bir şey istemeġe. (33) diyer hey men gėçtim ekeregiyzin içine gėçtim ḥaḳḳıyız ḳalmādı bir şey istemeġe mennen. (34) yıġıştırırdıla kömelerdile bı tāḫılı. eyyi bir kemmiye ėderdile. taya taya yıġıştılla ōzini. (35) bı ḥalda ōzi ḳurrıyıb güneşte wırır ōzini eyyi ḳurrur. bını kömeleller bir büyüg köme. deʾiri ėdelle kömelelle ōzini. (36) mının ortāsına ḳoyalla bir aġac. çaḫalla ōzini neye sebeb. ardınca geleceġ carcar. (37) carcar nēdi içinde war bėle pıçaġlar. ezer bı tāḫılı. gētirille carcarı diyelle yaba baġlayın ōzin. baġlalla ōzin baḫ ikki işşegdi yan ḳētirdi. (38) bı dolanır. ᶜed biz giderdiġ ḳüççüg uşaġlarıġ. diyerdi al siye bı ᶜeneni gel çıḫ bas mının üstüne ḥette āġır olsın. (39) eyyi āġır olsın. mınnārı kessin parçalāsın. tāḫılı buġdānı çıḫsın samanı. bı dolanırdı carcar. (40) ardınca

diyerdi o tāḫıl seḥebi elinde yaba. ne derdi? çewirirdi mını. ḥette aşşaġadakı uzunnar çıḫsın yuḫārı. (41) kessin ȭzin bı carcar. ḳelliblerdi ȭzin eyyice. ile diyerdi yāba bitti oldı saman kimin. bı ḥeket bi ḥafta on gün tawwıllardı. (42) bı carcar ha bèle dolānıyı ēziyi mını. ḳaḫacaġıġ bı biteni kömeliyeceġiġ. (43) diyelle inşallah bir eyyi yèl olsın ġerbi yèl olsın. ḥette sāwıraġ bı buġdānı. ḥette bı buġdānı āyıraġ samannan. (44) giderdile gözlerdile. baḫardıla birez yèl oldı. tamam yabalārıyzı ḥazırrāyın. wırır yaba atar ȭzin. (45) saman gider izaġa biliysey ḫefif ōlır boştı. bı gider izaġa birez, buġda āġırdı düşer yere. (46) işle işle ḥette kemmilliyine, diyell elḥemilleh bitirdiġ. bitirdiy ne ḳaldı? ḳaldı allah'ın ḥaḳḳı. (47) hele ȭzi yèr bāşında hele diyer bı kömelerden men çıḫadacaġam allah'ın ḥaḳḳın wèrim. (48) ebe nèce men getirim maḥsulumu èwe ḳoyım hele allah'ın ḥaḳḳını çıḫartmāmış. olmaz bèle. (49) gideceġem feḳir meḳir kim wārıysa diyerem gel siye doldır bir günye. gel siye ikki teneke appar. (50) kimin iḥtēci wārıysa çıḫādırram ȭzine wèrrem. ḥalı eyyi olmıyana. ekenegi olmıyana. diyerdi gel appar siye bı çüregliġiydi. (51) bında diyer elḥemdulilleh men üstüme düşen allah'ın ḥaḳḳınıda çıḫarttım. ḳalmādı üstüme bir şey. (52) indi ınnārı yıġıştıracaġam. apparram ȭzin èwe. günyeye doldırram özlērini. sattığın satardı. satmadığın diyer ḳaḫaġ bize burġul ḳaynadaġ. (53) èdēġin burġul, yarma mericmeg baḫ ne işler war mınnaārı kemmillēriġ. döndile bı terefe buġdānı gētirdile èwe. (54) ḳaldı yānımızda ne ? ḳāldı yanımızda saman. bı samānı diyerdi aparın ḳoyın sırdaba. (55) baḫ naġda çıḫardı on şilif sātılmıyıb. çekerdi apparırdı ȭzin ḳoyardı sırdaba. diyerdi nēdi bu. (56) diyerdi dayna bir gün tāḫıl olmazsa yāġış olmazsa bı ḥaywannara yemdi iḥtiyat. (57) bı ne zaman yaz günnen sora birez otlaġ az ōlır. otalġ motlaġ yāşıllıġ ḳlamaz. bı ḳaldırdığımız samannan wèrin yesin ḥaywan. (58) onnan sora bı buġdānı appardıla ḳoydıla èwe. eger ȭzinin çoḫıysa diyer yāba bını sātıyıġ. eşidenner war köyde erri buġda war ifaġ buġda da war. (59) birsi çüreg mālıdı obirside buġulnan yarma mālıdı. (60) sora meteln diyerdi istiyiġ burġul ḳaynatmaġ istiyiġ. işte mınnan çıḫadacaġıġ ḳışımızın yèmeġini. (61) burġul ḳazannārıda az olırdı köyde. her gün bir kimse yanda olırdı. (62) bizde beklēriġ baḫ ne zaman ēlimize geçer burġul ḳazānı. döndiġ ḳazānı ḳuracaġıġ meḥlede daşnan. (63) buġdānı eyyice yuycaġıġ. sora ḳazan çine atacaġıġ. büyüg ḳazandıla burġul ḳazānı. (64) bitirdiġ ussuyunuda ḳoyārıġ. ataşı wèrriġ altına. ille burġul bişer. dönēriġ otını keseeġiġ. birez reḥetlēşir. (65) sora döneceġiġ dama çekeceġiġ bı

bişirdiġimiz ḳaynattıġımız burġulu. ḳonşılar ehilgün ḫımmısı bir fasılda atarıġ ḫımmı burġulu. (66) men bitirdim ḳazanda işim dönerem yuyalla ȫzin pak bizimkiler. ḳonşım burġul ḳaynādıysa gelir ḳazānı apparır. (67) gereg bı suḳaḳa geldiyse ḫımı bı suḳaḳtakılar ḳaynātsın. wėrmēniġ ḳazānı ille bitsin. (68) dama serdiġ ȫzin bėle ikki se^{c}et sora çıḫarıġ bėle kefkirnen ḫımmı burġulu açārıġ. eyyice serriġ ȫzin ḥette seḥ ḳurrusun. (69) wallah ikki gün üç gün burġul eyyice ḳurrur. ne ėderiġ ȫzini. gene ġerbillēriġ doldırrıġ günyelere. (70) doldırrıġ günyelere apparıġ dinge. ding döger ȫzini gētirriġ. (71) gētirriġ burġulu sāwırrıġ gene selēriġ ȫzini. ussu atıyla burgulun üstüne ḳabuġunu soysın yāştı biliysey. (72) fe getirriġ ḳurruduruġ ġerbillēriġ gene ḳoyārıġ günyelere. apparırdıġ reḥmetli ḥec salman gilin mekkinēsi bırdaydı. bes ḥec slaman gilin yarıydı. (73) mekkinēsi ḫas burġul dartmaġ malı. un dartmaġ mekkineside yanında. (74) şırḫan, ḳaraḳoyın bėsan mınnar gētirille çādır bataniyye utturulla ġerbillelle heme mekkine ḥewişinde. (75) bizler yāḫunuġ apparıġ ėwde pak ḥewişte çimentoda ġerbillēriġ. baş bāşına ikki kere üç kere gētirriġ mekkineye dartārıġ ȫzin. (76) ille ege bir baġda ḳalsa birez o ḳalānı ėderiġ erri burġul. burġulu çıḫattıġ ġer. (77) birde ḳoyarıġ mekkineye sinderesin çıḫatmaġa. (78) wırrıġ o mışşaġ ġerbile ȫzin çıḫadırrıġ burgulunu ayrı sinderesin ayrı yere ḳoyarıġ. (79) bitirdiġ burġulu bir terefe ėttiġ. döndiġ sinderēni çıḫattıġ. sinderēnide naġda çıḫarttıġ āyırrıġ kifteliġe. (80) birezde yarmynan ḳātıyıġ. o ḳeder ḳaldırrıġ. ḳalānını bėle teneke warıysa sıtıl warıysa ḳoyārıġ falāsını içine. (81) mınıda awwel günortalıġ ėderdile. gehten bir şey yoḫtı. ėdelle özlērine sindere āşı. (82) soġannan turşatmaynan yeller. işte mını sindere āşıynan yerdile. beleydi eskiden burġul ḳaynatma. (83) döndiġ bitti burġulu ḳoydıġ günyesine. döndiġ ne ėderiġ. ḥerişte ksemeġe başlārıġ. (84) allah reḥmet ėtsin miḥemmed cebri köyde fırlānıyı mekkinēsi war. (85) ikki wazne üç wazne dörd wazne ^{c}eileye göre. ḫāmır ėderiġ her teşt ḫāmır gēlir. (86) gēlir miḥemmed cebri mekkine bėle apparır bėle gētirir. ḫımmını ēliynen atar ġerbile. (87) çıḫarıġ ikki adam ḫas damda sermeġe. hērişteni serriġ ḳurrusun. ḳurrudu hērişte ḳoydıġ ȫzlērin yawaş yawaş günyeye. (88) köyde war beş altı adam büyügleden. ėdibtile bėle büyüg çāmırdan ḳıraġı war. altan ataşnı odın atarsay. (89) unu ḳāwırmaġa ikki adam utturur. biri bırdan biri ordan ālır ēline eski ḳellibler ḫāmırı. (90) ile o bayaz hērişte lezim ḳırmız olsın. çıḫadılla ȫzin ḳoyalla ġer wacbe. kemmillēdi bitti apparır ėwe. (91) döner burġulu töker. döneceġ hētriştēni ġerbilleriġ

ifaġ mifaġı çıḫsın. (92) sindereye ḳatarıġ mışşaġını. mışşaġ ġerbilnen ġerbilēriġ ȫzin. sora tökēriġ burgulun üstüne. (93) ḫımmı bı hēriştēni o mışşāġında çıḫadırrıġ sindereye ḳoyarıġ ḳatarıġ. doldırrıġ tenkelere sıtıllara. (94) yarmānı, dögmēni dögersey yarma ėdersey. erri ġerbilin üzünü mını dögme ḳaldırrıġ. aşşaġāsı ifaġı olan yarma olır. (95) apparrıġ dartārıġ ȫzin gerbillēnir pak yarma olır. dögmēnide ḳaldırrıġ. erri dögmēni. (96) awwel dögiydile ḳardāşım. indi mekkinler sora çıḫtı. awwel yarma bėle dögerdi ȫzin ding diyerdiġ bėle heş gēliyi kifyēsi. (97) dögme gereg heleg zıyad dögilin. āşın ėdende diyerdile pambuġ kimin açılsın. seḥ gelsin dögmesi. (98) indi bı şikil ḳalmādı dögmeġ. işte awweli bėleydi dendün waḫtı. bınnar bizim gördiġlērimzdi.

Metin: 15

Konuşan: Şükriye HASAN

Derleme Yeri: Reşidiye

Cinsiyeti: Bayan

Yaşı: 84

Öğrenim Durumu: Okuma Yazma Yok

Mesleği: Ev Hanımı

Medeni Durumu: Evli

Konusu: Karışık

(1) giderdiġ şata ķızlar oġlanlar şebebler tābur tābur. ķızlar ussuya gėdiyi. şebeblerde gēliyle gėdiyle bı şat yōlında. (2) bes her kişe istediġin görsin. ee herkeş dönerdi ėwe. yoḫıydı ne çayḫana ne bir şey. (3) işte bıydı şebeblērin işi. oda işten gēlibtile kardan kindi meḥeli. ķızlarda şat bāşına giderdile. (4) bayramda giderdile şata ķızlar tutardıla bir büyüg heley. şat ķırāġında heley teperdiġ başlardıġ. yorınırdıġ onnan sora dönerdiġ ėwe. (5) toylarda da deḫi giyerdi her kişi ᶜabāsını toya gideceġiġ. yoḫıydı bèle saç āçuġ keşif yèrimeġ. her kişi ᶜabāsını giyer üzünü örter toya giderdi. (6) indi yoḫtı ne ᶜaba giyri ne şey giyri. bizde reḥmetli ḥisèn ķocay gilnen ķonşıydıġ. bir küççüg duwar wārıydı aramızda. (7) kimse bilmezdi ķonşıyıġ yoḫsa bir ėwiġ. ᶜimir bitirdiġ bir yèrde kimse kimseden incinmedi. (8) o bir terefimizde reḥmetli ᶜimėş ᶜeşşür‿ idi. siz tānımāsız ᶜeşşür'ün ķızı‿ idi. sizler yètirmēdiyiz özlērine. (9) yoḫıydı kimse ġerib ḫımı ehilgüniydi. yeᶜni garayıb dēgilse bir ᶜeile kiminydiġ ķonşılarnan. (10) he balam kimse bilmezdi ķonşıyıġ ille bir ėwiġ. birbirimiznen ķaḫıb düşerdiġ birbirimize yardım ėderdiġ. ėwde olsın bekrede olsın. (11) bizim waḫtımızda ķız medersesi yoḫıydı bes oġlannar giderdile. oġlannarda neşkil giderdile. mallalar wārıydı. (12) bir seķķet malla wārıydı. bı yoḫıydı ġēnim cebri gilin ėwi bı aywan. bı aywanda oḫıdırdı küççüg uşaġlārı. (13) ders wèrirdi

oḫıdırdı. ḳurᶜan oḫımaġ ögredirdi. ḳurᶜen ḫetm ėttiy bitirdiy tamam diyer. (14) reḥmetli ibrahim ḳardāşım diyerdi. dėdi bitirdi ḫetm ėtti ḳurᶜen'i. kurʾan'ı ḫetm ėden ȭzini lēzim ḫımmı köyi dolandırırsız. (15) malla diyer ullablārına. ȭziynen köyi gezeceġsiz ȭzini dōlandırırsız. ḫımmı köyi le ileheynen zikirnen. (16) dėdi dolandırdıla ȭzin ḫım köyi gētirdile. ḳaḫtıġ dėdi bir sebet ḫurma aldıġ. bı ḫurmānı öleştirdiġ dağıttıġ. bı neceḥinin yerine. (17) toylarda da ḳızlārın üzüde örtli ōlırdı. ḥiceblērin yan fıtalārın giyerdile. toy çālırdı çıḫardı ḳızlar damnan tamaş ėderdile. (18) üzlēri örtli ᶜaba giyibtile toya tamaş ėdiyle. kimse özlērin tanımazdı kimin ḳızlārıdıla. (19) men yėtirdim inglizler gelende ᶜiraḳ'a. ingliz geldi ᶜiraḳ'a dėdi wėrsem özlērine bėle dögiş olır birbirini öldirir. (20) ḳaḫtı ᶜemel meşruᶜ ėlēdi. dėdi o gėçede her kişe gelsin belemnen işlēsin. ne ėdiyi özlērine ḫendeḳ ḳazdırıyı özlērine. (21) günnüġlērin wėriyi yola salıyı özlērin. günye doldırıylar torpaġ. getiriyle bėle bėle günye torpaġ doldırıyla içlērini. (22) ee bir gün ikki gün ḳaldıla işliye orda. bir gün oldı dünye sāwıġ çille. ḫımı gėdiyi köylimiz. şırḫannan gēliyi ᶜelem. (23) hawar oldı. men onda yengi yėtiriydim. gėttiġ hawara. ḳıraw sāwıġ cemed, o şatın ḳıraġı bėle çēti olıb üskeg. (24) bı ada yōlında. bı ḳonca ᶜanbar yanda. ḳonca ᶜanbar'ın aġzında. gėttiġ hawar oldı. (25) ne ḫabardı ne ḫabardı? dėdile belem tumdu. belemde de bėle ḳırıġ olıb. belem tumub. (26) gėttile yėtirdile ġėr belem seḥebi ḳaḫtı çıḫatmaġa özlērini. onda boġıldı reḥmetli dāyıy. (27) ḳenney'in ḳardāşı o boġıldı. bir de şıḫannan birsi boġıldı. yetirdiler ġawwaslar çıḫattıla özlērini. (28) o birsilērinide her kişi uşāġını çıḫattı gētirdi ėwine. üstü başlārınnan usu aḫardı. o günüde reḥmetli ḫelil ḳardāşımda gėdib. (29) gėttiġ şat ḳıraġına innemnen. innem çāġırdı. dėdi inne men bırdayam bırdayam. (30) o bir terefe gėçib. innem dėdi inne ʿabbırla gel işleme. ᶜabbırladı ḫelil ḳardāşım azabıyıdı onda. (31) işleme dėdi sla işi. sora geldi döndi ėwe. walla saldı işini. dėdi bı günnüġüde istemiyiġ. (32) onda işte bir nėçe adam boġıldı. ᶜelēm'in gėwli ḳırındı bı işten. ᶜelemde uşaġına ḳorḫtı. (33) çıḫattıla özlērin izaġ bırdan hele çüreglēri ḳoynında. işte ikki üç filis ḳaznmaġa gėtmiştile. baḫ başlarına ne geldi. (34) ḫeşe ḳēbir kimin melcem ḳazdırıymış özlērine. işlediyi wėriyi günnüġlērini. küççüg küççüg günyede ālıb ḳatma günye. (35) gētirib mınıda torpaġ doldırıb. melcenin etrēfine düziyle. aḫ işte göriysey ḫeyet çoḫ zorıydı. (36) bes nēdi reḥim şefeḳe çoḫıydı. yeᶜni ᶜelem birbirine yardım ėderdi. indiki kimin dēgil. (37) oho paḳla ekerdiġ. biz yıġmazıydıġ. paḳla ḳurrurdı. onnan sora ḳurru yıġardıġ. (38)

bı kere bı ḳurruıyı çatlıyı tökiliyi yere. reḥmetli ubbam diyerdi. (39) suwarmāyın sürmeyin ḫabar wėrin ḳonşılara, ḥeşe dul arwatlara gelsinne bı paḳlānı seçsinne yėrden. (40) gēlirdile sėçerdile her adam bir teneke bir buçuġ teneke. he dene paḳla sėçerdile. apparırdıla pak sėçerdile apparırdıla ȭzin. (41) of he walla balam bėleydi awweli. ᶜelem niyyeti üstüneydi. (42) faḳ apparırdıla bėle ḳırlıġ gēlirdi. tābur tābur enerdi. appārırdıla faḳ ḳurardıla. tutardıla ḳırlıġ yan dawşan gētirirdile. (43) cüt sürmiyle. cüt süriyle ᶜaḳḳardat. tāḫıl sēpiyle ᶜaḳḳarda. mınnar geliyle otlamaġa. (44) bı kere faḳ ḳururyıla tutıyla ḳırlıġ. gētirille gör nėçe ḳırlıġ. gētirille ona mınada wėrille her kişi ḥıssāsın. (45) ikki ḳırlıġ üç ḳırlıġ onan mına dāġıdılla. diyerdi aparın innēyiz size bişirsin ȭzin. (46) bı ḳırlıġın tükünü ḫımmı yollıġ mışşaġdı tükü yastuġ ėderdiġ ȭzin. (47) ḫėr bereket çoḫıydı, ḥaywanat çoḫıydı. giderdiġ ᶜaḳḳara çētiye. tābur tābur ceyrannar otlıylar. (48) bir gün çıḫıyla awa gėdiyle. wırıyla ceyran köyimizden. her kişe ātın mini gėdiyi awa. (49) bir gün köyimizden çıḫtı birsi minib ātını ḳaldırıb sileḥini gėdib wırsın bir ceyran. (50) otırdı diz çökti wırsın ceyranı. ceyranda bir tāġırnan otlıyla. (51) ḳaḫtı ceyrannārın biri dedi çekiysey ēliyi ille ikki gözi çıḫādım. ȭzi ġezel degi bes ceyran dorında geziyi. (52) awcıya dėdi çekisey ēliyi ille ikki göziyi çıḫādım. bı çekti ēlin dėdi toba. dēḫi men çıḫmam awa. (53) kimiyidi bı awa çıḫan? reḥmētli şıḫ ḫızır̆ idi. seyyid ᶜallo'nın ḳocası. ceyran dorında ceyrannarnan gezerdi ᶜaḳḳar'da. (54) o oldı bı şıḫ dēḫi awa çıḫmādı. toba ėtti çıḫmādı awa. tābur tābur ceyrannar gezerdi ᶜaḳḳar'da.

dayza bize gēlinniġiyden sėleşebilirsey birez yādıya gēliyse ?

(55) men uşaġıydım. ee kim geldi? reḥmetli eḥmed teceddin ḳocay dėdi wėrmenem. (56) ḳocay büyügiydi. ḳocay diyerdi men bėşigī bēliybem. diyerdi inny ḳoyardı sēni beşige men beşigi beledim. (57) bı kere reḥmetli eḥmed teceddin dėdi ḳoymanam bı ḳız çıḫsın bırdan ġeribe. (58) geldi dėdi men istēmiyem reḥmetli ḥebeş dėdi. çıġırdı bıġırdı bı uşaġdı men istēmiyem ȭzin. (59) bizim ėwimiz āġırdı. gētiriyem ḳawırçaġ. ȭziynen ᶜemmem. ee özleri istemiyle. reḥetli ᶜammom dėdi olır olır. (60) gėttile ġėr yerden ḳız adıḫlādıla ȭzine. ḳocay gēliyi reḥmetli ibrahim ḳocaya. diyer ȭzine fılanın ḳızına miye dilekçilġe. (61) dėdi ee. ḳaḫtı ḳocay gėtti birsine dilekçiliġe ȭzine. dėdi neye gēlipsen? dėdi gēlibem kızıya. ᶜemmim oġlına.

(62) dėdi oh men wėrmenem mınnara. mınnārın işi çoḫtı kārı çoḫtı. mendeki ḳardāşıya ḳız istemeġė gēlibsey. (63) o da diyib men ḳesim'e wėrrem. ḥeşe sizden ḳardāşım dönib diyib ȫzine hey gawwed ḳardāşım nēdi ᶜammom oġlı nēdi. (64) di ḳalsın ḳızı̄ üregi bāşına. aynaşmādıla ḳoydı geldi. (65) gėttile ġersine. aldıla şirinniġ. şirinniġde o waḳıtta ḳesp̆ idi. (66) ālıbtıla şirinniġ gētiribtile. gētirdile yeᶜni şirinniġ yėsinne. reḥmetli eḥmed tēcir çaġırdı ḳocāyı. (67) dėdi indi annıyın çātısına bir talḳa çaḫaram. bırdan arwad alsay. (68) dėdi wallah men istemiyem. biliylerde men istemiyem. bes mēni cebrediyle. (69) dėdi işte direm siye. geldi utturdu reḥmetli eḥmed. dėdi gēti wėr bācıyı. (70) dėdi ᶜammi oġlı bācım uşaġdı. bı ne ėdebilir. bınnārın ewi āġırdı ėdemmez. walla aralarında çekiştile gėtti. (71) baḫtım sora reḥmetli ᶜammom geldi. dėdi gawwed ḳaḫ görim ya ḳānımdı ya ḳānıydı. (72) reḥmetli ḳardāşıma dėdi bı ḥeketi. ḳardāşım dėdi ee ᶜammo gel otır. men sizden ḳız tutbam. (73) mēnim bācım uşaġdı. sizi ėweiyiz āġırdı. ee iş seḥebi istiysiz, kar seḥebi istiysiz. (74) dedi sen işi olmasın. men incez ollam. aḫır aldıla wėrdile. (75) dėdi bizde gideġ reḥmetli wanse'ni adaḫlıyaġ. gėttile üstüne ibrahim ḳoca. (76) ᶜammom dėdi wėrdmenem. get şükre'ni gönder bıra. onnan sora wėrrem. (77) geldi reḥmetli ibrahim dėdi bācım sēni ᶜammoy çaġrıyı. dedim ḳardāşım ᶜammom ne istiyi mennen. (78) dedi gėt miye şükke'ni gönder bıra. ḳaḫtım çıḫtım damnan gėttim dam damayıġ ḫımı. (79) gettim endim damnan. dėdim ha ᶜammo ḥėrdi ne istiysey mennen? dedi ge baba ge otır ḳıraġımda. (80) miye dedi istiysey ᶜemmi oġlın ? men dilmedim men ne diyim! (81) dedi istiysey ᶜemmi oġlını men wėrdim wanse'ni. ege istemiysey mende wėrmenem. (82) men durdum bilmiyem ne diyi. döndi dedi ha ḳızım ne diyirsey. (83) dėdim wallah ᶜammo sen ne biçiysen men onı giyerem. ee büyüg ᶜmmimizdi. bāḫım dedi ḳaḫ ḳaḫ mende wėrdim. (84) bėle oldı geldile şirinniġ yėdile. biz aldıġ wanse'ni. mēnide wėrdile degişig ėttile. (85) yollarımızda elli dinardı. damnan dama appardıla wensenin yolını.

ḳenne bize eski seyyitlērin kerametlerinden bize ḥeket eyle ?

(86) reḥmetli seyyid neco'nın ubbası ᶜeli otırırdı ėwde bilirdi ne olıyı ne olmıyı. (87) bir gün ḥeşe sizden bėle köskim incidi. nefes alammıyam ḳılıncım incidiyi. (88) işte bėle olıbam aġac kimin. geldi reḥmetli meryem ᶜemmem. mıstafa

ᶜabo'nın innesi. (89) dėdi dayna arbiᶜedi. gellem köskiyi çiginneriyi cızaram belki reḥet olırsay. (90) miġrib oldı baḫtım reḥmetli kamal geldi. kamal nice kamalıydı seyyid ᶜeli'nin oġlı. (91) geldi dėdi necco dayza. dedi ha, dėdi ubbam çāġırıyı şükre bācımı. mende geldim uşaġlārı gētiriyem innem yannan. (92) innem dedi inne sēni ᶜēli dayıy çaġırıyı.cgeldi kamal allah raḥmet ėtsin. (93) mende ḳaḫım tuttum yolım gėttim. uu ḳoymaz kimse geçsin üstüne. (94) wallah çaldım ḳāpını çıḫtı reḥmetli mediḥe. sehyyid neco'nın arwadı. (95) musullu ḳızı, gėçtim ḥewişe. baḫtım aġacı çaḫtı ḳapıya. (96) dedi çaġrıyı ᶜammom sēni. wallah açtım ḳapın geçtm öptim çigninnen özin. (97) dedi ha ne diri siye ḫeçiye çalan ? dėdim ne diri ? dėdi ne dir siye ? diri dayn erbiᶜedi gēlim bėliyi ḳılıncıyı cızım ḥette reḥet olsın. (98) sēni işi ᶜezemete ᶜeyitti ille mına ᶜeyitti. walla ᶜezemet ėtti miye şey ėtti. (99) dėdi di ḳaḫ gėt sėle ȭzine gönderiyi ḫeçiyyēni göndersin, göndermiyi ḫeçiyyēni baḫ bāşına ne gēlir. (100) dėdim dāyı ne ḫeçiyyesi ? dėdi belediyyede geldi yezidi. getirdi bir ḫeçiyye sārı ḫeçiiye yaḫāsı sırmalı. (101) ȭzi ėwdedi. gētirdi reşidiye'ye işte ᶜelemnen sordı. bı dėdi dāyım oġlıdı. geldi aldı ḫeçiyyēni. (102) ne ėtti ḫeyin oldı amanata gētirmedi ȭzin miye. ḳaldı yanında göndermedi miye ȭzin. (103) sen sėle ȭzine göderiyi göndersin. göndermiyse baḫ men ȭzine ne ėderem. (104) sen bes baḫ bāşına ne gēlir. mende çıḫtım yānınnan geldim. miye ᶜezemet ėtti geldim. (105) dėdim ᶜemme ᶜeli dāyım işte bėle diyri. dėdi ohh ȭzine gēliyi ḫım yerden. (106) bı ḳalsın oġlımın kürekenliġine. walla wėrmenem. yemᶜewwed dönder. dėdi walla wėrmenem. (107) bir gün ikki gün dėdile meryem ḥemid düşüb ḳıçı ḳırınıb ile bırdan. gėttim dėdim ba bėle eyyidi. (108) nişi bėle ᶜemme ? dėdi bilmedim. ne biliyem mēni bėle yıḫar. (109) allah reḥmet ėtsin çoḫ ᶜlimliydi. çoḫ biliydi. her zaman diyerdi amanata mıḳayat olın. (110) feḳirdi, miskindi, mazlumdı ġeşimdi mınnara çoḫ mıḳayat ol. ḥaḳlārını yemiyesey. (111) dėdile bı millet sennen ḥezetmiyi ȭzine mıḳayat oldığıya. (112) diyerdi ėdelle etmezle keflērinedi. dėdi çoḫ nadif adamdı. dėdim ee dāyı meyḫelif. (113) çıḫardı giderdi ebdes ėderdi. köyden yan üzü örtli ile bıra kimin yāllığı. (114) köyimizde baḫsay eskiden bı güne kimin çoḫ şıḫlar wārıydı. (115) şıḫ feḫri, şıḫ eḥmed mustfa, şıḫ ᶜizzeddin, şıḫ nuri mınnar ḳardaşıydıla ᶜemmi uşaġıydıla.

Metin: 16

Konuşan: Süleyman YUSUF

Derleme Yeri: Reşidiye

Cinsiyeti: Erkek

Yaşı: 50

Öğrenim Durumu: Üniversite Mzunu

Mesleği: Okul Müdürü

Medeni Durumu: Evli

Konusu: Eġitim

(1) tabi biz raşidiye bölgēsi büyüg bir ḳasabadı. bir büyüg şehirdi. musul bölgesine baġlıdı. (2) eğitim meslesi bı türkman ḳasabasında. biz ȭzini ėdeceġiġ aynadacağıġ ikki fetradan alacaġıġ ȭzin ikki süreden. (3) ikki bin üçten awwel. ikki bin üçten sora racim saddam ḥiseyin düşennen sora. (4) ikki bin üçten awwel racim saddam ḥiseyin'in waḫtında ōkullārı yasaġıydı türkman dilinde öğrenciler okullarda ōḫısınnar bı dilde . (5) fe bir zeḥmetliġ wārıydı. öğrencilērimizde okıla gidende. ee çoḫ talebelerimiz yėtirmēdile istediġlēri şeye. (6) özlerinin gėwillērinde warıydı yėtirsinne fakültelere üniversitiye. lekin bı ᶜereb dili oldığıca eyitimde oḳıllarda. ȭzine fırsa olmadı yetirsin bir marḥele. (7) ikki bin üçten sora elḥmdulilleh racim saddam düşennen sora. nidam degişennen sora tabᶜen biz türkmannar üçünci ḳawmiyeyiġ. (8) türkmannar üçünci millettile bı beld'te ᶜiraḳ'ta. geldi oḫımaġlārı oldı türk dilin'de elḥmdulilleh. (9) bizim raşidiye'de teḳriben on daḳḳuz oḳıl war. işte türkman okıllarında anadil oḫıtmaġ başlādıla. (10) ikki bölim oldı. bir bölim şimuli okıllarda. ilk okılarda, orta okıllarda liselerde bir ders türkmanca war. (11) ikkinci bölimi neydi temel okıllar oldı. elḥemdulilleh indi raşidiye'de ikki temel okıl war. (12) birsi ilk okılıdı obirside lise okıldı. ilk okılın ādı raşidiyye lil-dirase el-türkmaniyye. lise'nin ādıda bizim medrese'nin ādı şihid riyaz lisesi. (13) bizim bı

lise okılında tabi indi beşinci sınıfa öğrencilerimiz ulaşıbtıla. (14) gelenci yilde inşallah altıncı sınıfımız olır. ikki bin girmi ikkide de inşallah taliblērimizin birinci defᶜesi fakülteye gideceġdile. (15) tabi bı okılda ḥepsi mewadler meddeler türkçe dilindedile. yeᶜni meseln fizik türkman dilinde ōḫılır, kimye türkman dilinde, matimatik türkman dilinde, bayloji türkman dilinde, başḳa mewadler yānımızda. (16) başḳa meddeler inglizce, ᶜerebce din dersimiz war. ālıyla ōzin ᶜeyni ᶜereb oḳıllārı kimin. (17) yeᶜni bizim talebelerimiz ikki dilide ālıyı yeᶜni ikki dilide ḳonışıyı. hem ᶜerebce hemde türk dili oḫıyla ögrēniyle. (18) elḥemdulilleh yeᶜni talebelerimiz çıḫannan sora altıncıdan. hem bırda ᶜiraḳ'ta hemde ḫericde türkiye'de oḫıyabılır. (19) dilde yėtirib bir muşkilēsi yoḫtı. ᶜereb fakultelērinede gėtse dili mewcudti. (20) biz bırda milletimiz bir ḳorḫı warıyıdı. alsala bı dili eyitim terefinnen. bir netice war alıllar ōzin cemiᶜelerde almazlar? (21) fe biz ne ėttiġ. bir dörd beş yil türkman cebhesinin terefinnen okıllara bir destek war. (22) bınıda biz unutmānıġ. memnuniyyeti yėtirriġ özlērine her kimiyse desteg eden. (23) bı ḳorḫı bı nėçe yilde warıydı. bes biz diyeriġ bırdan özlērine. ḳonışanda özleriynen diyiriġ getirin uaġlārıyız. (24) kayd ėleyin bı okıllarda. ᶜeyni geleceġ günneri, geleceġ müsteḳbelleri ᶜeyni ᶜereb medresleri kimindi. (25) yeᶜni bı gėtse hendese, tıb bı da gideceġ hendese tıb ḫımmı ḳisimlerde oḫıyabılır. (26) bı medreselerimiz resmi oldı. wizaret el-terbiyye ᶜeyid oldı. muᶜellimlērinde meᶜeşleri ḫımsı wizaradandı. (27) biz ne ḳaldı yānımızda ḳaldı yānımızda milletimiz unutmasın. uşaġlārını ḳeyd ėtsinnler ilk okıllarda. (28) bı türkman okılları ḫımmı türkman mantaḳalārında āçıldı. kerkük, erbil musul'da olan ḫımmı türkman ḳasaba, mantaḳa, nḥiyelerde mektebler āçıldı. (29) musul bölgēsi bir büyüg şehirdi. ikkinci şehirdi ᶜiraḳ'da. türkmen bölgelēride çoḫtı. (30) tilᶜfar bölgesi bir büyüg ḳazadı. onnan sora meḥlebi, ḳaraḳoyın ᶜiyazıya, şırḫan, bırda raşidiyye, şinnif, tesḫarab, şemsiyyet war yānımızda. (31) ḥepsi bı bölgelerde çoḫında türkamn okılları āçıldı. (32) kitablarda ḥepsi türkçe bāsılıb. bizim indi dil terfinnen okıllāımız çoḫ eyyi yėre gelmiş. (33) eyitim dışında ne feᶜeliyeler ėdisiz taleblere? bizim bırda mektebde her yil olır resim müsebeḳesi. (34) bes biliysey bı lisede ikki bin daḳḳuzda āçıldı. işte beᶜzen şiᶜir yan mesraḥiyye müsebeḳleri olır onnara ḳātıllıġ. (35) bir kerede erbilede bir müsabeḳeye ḳātılmıştıġ. şiᶜir we ḫitabe müsebeḳesi warıydı. (36) onda gene talebelerimiz eyyi yėre yetirdi. birinciliġde getirmiştiler. (37) biliyseyde bı ikki yildi teḳriben bı ḫesteliġde çıḫtı bize.

bıda bir imtiḥendi bize. (38) inşallah bı ḫesteliġde ḳaḫar ḥeyet tabiᶜi döner. medreseler açılır. (39) inşalah geleceġ günnerde taliblērimize eyyi bir geleceġ olır. hedefleri neyse hedeflerine yètirille. (40) men yusuf süleyman fizik hocasıyām. ikki bin üçten beri hem fizik hemde türkmen dersi wèrdim çoḫ mektebde. (41) ikki bin üçten beri men teᶜyyin oldım bı meslegimdeyem. (42) işte beᶜzi diyri yoḫ eyyi mekteb dēgil göziyde görmiyipsey nişi kötiliysey. (43) bizim mektebleri görmiyipsiz ziyart etmiyipsey gēlin sizi beklerig̀ her zaman. (44) bizim mekteblere gelmġ etmiyipsiz. çoḫ eyyi geleceği war. (45) çünki bı oḳılımızda oḫısayız ebed yorılmıyacaġ. (46) tāliblērimize çantāsını, kitabını ḳırtasiyesini wèriyiġ ȭzini melzemesiz salmıyacaġlar. (47) en muhimide mektebin ḫas sayyaraları war uzaḫta olan tālıpları gētirmeġe. (48) bizim sayyaralarda gelmeġ istemiyeceġ warıysa ȭzine yol masarafı wèrriġ.

Metin: 17

Konuşan: Selim Ahmed NECİM

Derleme Yeri: Reşidiye

Cinsiyeti: Erkek

Yaşı: 68

Öğrenim Durumu: Ortaokul Mezunu

Mesleği: Emekli

Medeni Durumu: Evli

Konusu: Karışık

(1) bı köyimiz türkman köyidi ḳedimen. ee bı kere bı türkmannar'ın yėrler wārıyıdı ᶜaḳḳar'da adlarına. (2) teswiye waḫtınnan secillenmişti. teswiye başlādı bin daḳḳuz yüz girmiden ile bin daḳḳuz yüz girmi beşte başlādı. (3) bedėtti teswiye yėridi ile elli sekkiz yiline kimin. bin daḳḳuz yüz elli sekkizde. (4) tewiye hayza giderdi hassı mantaḳya çaġırırdı heyʾeni. muḫtārı bı büyüg adamlārı secillerdi bı yėrlēri. (5) bı yėr fılanındı yazardı ādına, bı yėr fılanındı secillerdi ādına. bı teswiye mına diyelle. (6) ile elli sekkize kimin teswiye warıydı. onnan sora elli sekkizde cumhuriyye olanda teswiyenin işi durdu. (7) oldı ıslaḥ elziraᶜi. onda yengi ḳaralar saddırlādıla. aldıla bı büyüg yerleri ıspahilēr'in ellerinnen. (8) ıspahiler'in ellērinnen aldıla felleḥlere daġıttıla ȭzin. yeᶜni teḳriben bin dönimi olan ellisini wėrdile ḥükmete, ellisi ḳaldı ȭzine. (9) bına diyerdile raḳım ḳanun nımra yüz on yeddi. ile elli sekkizde neşkile dewlenin ēline geçti bı yėrler. (10) onnan awwel emiriye mufawada biltapo. ḫımı bı ziraᶜi yerler. (11) bında ḳanun saddırladı. ḳanun raḳım yüz elli üç yetmiş yeddi yilinde saddırlandı bı ḳanun. (12) biz ḫassatan raşidiye mantaḳasında war ᶜaḳḳarımız. reşidi ᶜaḳḳarı her yerin bir ādı war. (13) ḳurd dellügü, ayran ḳalası, yesin türbesi, beş yataġ, pallut aġacı, mınnar ḫımmı türk ādıdı mınnar. (14) ḥette bı meḥkeme yoḫtı musul meḥkemesi o awwelki diyerdile ȭzine ḳışla. (15)

türk dewletide ile bin ikki yüzden nıralar ēlindeydi ile bin sekkiz yüze kimin altı yüz yil teḳriben. (16) indi bizim bırda pallut aġacında yėrlērimiz war. raḳmı yüz ḳırḫ ikki ᶜusmanlı senedi girmi ikki dönim pallut aġacında. (17) obirsi yesin türbesi ḳıraca çıḫan yol orda warıydı on beş dönimimiz gene bizim ḫımmımızın. (18) ḥette bı yesin türbesinde yerimizin senedine yāzılmıştı ḳabır yesin. (19) bı ḳıraç beş yataġ üç yüz altmış beş dönimliġ yerdi. bı yerlerde raşidiye ḫāḫının çobannarı dawarlārını orda otlādırdıla. (20) awwel ḫımı ᶜelemin dawārı waruydı. ḳoyın, ineg, geçi, ātı, bėgir, ḳetiri işşegi warıydı. (21) reḥmetli ubbam altmışta geçindi. bin daḳḳuz yüz altmışta onıncı ayda ȫzine yas ettiġ. çādır ḳurduġ ḳebirliġde. (22) çādırı cümᶜeden cümᶜeye ḳurduġ. yeddi gün yeᶜni yas ėttiġ. ḳere çādır ḳurardıla ḳebirliġde. (23) mallalar gece gunduz oḫırdı. yoḫ indi kimin hėç durmaġsız kurᶜan oḫınır. (24) malla birez reḥetini alır bir nėçe deḳḳe döner gene ḳurᶜan oḫımaġa. bı malla yorınır obirsi gelir oḫır ḥette yorılınca. (25) yeddi gün bitennen sora reḥmetli ubbāmın ḥeketini ėdiyem men. bı geçti gėçennen sora ḳaldırdıġ çādır. (26) döndiġ ėwe. ėwe geldile men uşaġam işte altı yeddi sekkiz yil‿idi ᶜimrim. miye dėdile gėt ḳetirlēri çıḫat bekreye. (27) bekre appar dawārı ėwde ḳoḫtıla. walla mende çıḫattım ḳetirleri bekreye. bı küççüg yoldan apardım. (28) gėdiyem bı küççüg yoldan şehin ekibti işte bı emriken tamatadan. ḫawıda awwel yoḫıydı sedde. (29) bir küççüg bėle arıḫ kimin‿idi. şehin ekib tamata nice ḳırmız olıb. gėwlimde dedim dur indi ḳētirleri baġlaram ispindar baġlārına. (30) gellem bı tamatalardan yıġaram apparram ėwe. fiᶜlen appardım. kētirleri baġladım ispindar baġlārına. (31) geldim ėwe baḫtım ᶜelem birde çoḫ olıbtı ėwde. ee men biliyem yas bitti. (32) ᶜelem birde baḫım ḳalabalıġ war. bācım warıydı necme bācım. dedim necme ne ḫabardı. (33) dėdi raşide'nin bir oġlı olıb muʾeyyed. onda işte reḥmetli ḥec ᶜebid dėdi çėwirin ādını eḥmed. (34) reḥmetli innem dėdi gėwlimizden gelmiyi çėwireġ eḥmed. dėdi muʾeyyed çėwirin ādın. (35) ḥec ᶜebid dėdi eḥmed ḳālır. ḥeziminde bir oġlı oldı çėwirdi ādın eḥmed gene.

bize birez raşidiye'nin eski mekteblerini birde sen harda oḫıdıy ?

(36) eski cemiᶜin ḥēwişinde medrese warıydı. altı saf warıydı içinde. men oḫıdım içinde awwelden beşinciye kimin. (37) bes oḫıyanda awwelden ḫemise kimin bizi tullebleri almıydı medrese. mir gilin ėwi war indi o dukkannar. (38) orda warıydı

üç ġurfalārı kiralādıla onı. orda oḫıydı bir ḳisim talebe. mende oḫıdım orda. (39) sora warıydı merkez terbiye yanda merkez. o merkezden awwel gene kiralādıla ȭzin terbiye'ye. gene tullablar orda oḫıydı. (40) biz oḫıyannan sora merkez ėttile ȭzin. ile beşinciye kimin men oḫıdım bırda. (41) 'ibtideʾyyeni bitirdiġ köyde. mıtawassitanı musul'da oḫıdıġ. ḥurriyye medresesine gėttiġ. tıb külliyesinin ḳıraġında. (42) ikki dewam oḫırdıġ. dörd ders gün ortaya kimin. on ikkide çıḫardıġ birde geçerdiġ gene ikki üç ders ālırdıġ çıḫardıġ. (43) yusuf yaᶜḳub bilel warıydı ḳere sayyrasında bizi apparırdı gētirirdi. (44) he orda işte oḫıdıġ üçünci yile kimin. onnan sora men saḳḳıtladım. ikki yil birbir üstüne saḳḳıtlādım. (45) gėttim mese'i emeni mektebinde oḫımaġa. eski musul'da o bir geçede. oḫıdım orda necciḥlēdim. (46) döndim birde neheriye iᶜdediyet elmüsteḳbel. fesaliyede indiye kimin mewcutti. (47) orda dördincide gene üç yil saḳḳıtlādım. birde döndim eski mektebime. men ora dönen yili yadıya düşer düşmez bilimiyem. (48) şehin'in uşaġlārıynan ḥec meḥmüd'ün uşaġlārıynan dögişţile. men dedim baḫ men olmadıġıma bırda ba nice wırdıla mını. (49) bı günnerde men dolanıydım wadife üçüncüden. çıḫtı meclis elḫidem warıydı baġdatta. gėttim orda imtiḥen ėttim. (50) bir gün betfet saayyramız warıydı apparıydım tilkėfe ḫes sātıydım. (51) sattım geldim. gelende de bir cerrawiye wırıbam bāşıma. geldim ḳapıda innem ḳapını. (52) baḫtım geçmemiş içeriye ḳaptı çerrawıyyemi inem. dėdim bı nedi ḥecciyye? dėdi başrawıyye wėriyem siye ᶜabdallah dayıy oġlı gētirdi teᶜyini. (53) walla sora işte gėttim derecelere baḫtım. beş derece warıydı ḥelepçe, pencewin, slemeniye, kerkük dihok dedim dıhok yaḫundı miye. (54) walla apardım mubaşaramı gėttim dihoka. mende o waḳıtta ḳeddimledim oḫımaġa. (55) mudirimizde musldanıydı dėdim ȭzine men oḫımaġa ḳeddimliybem. dėdi tamam oḫıyabılırsay. (56) miye dėdi get oḫımaġıyı oḫı imtiḥeni bitir gel. walla ėttim imtiḥen gene bir derste düştüm. (57) sonkı yil bir imtiḥen ėttim. dihokta üç yil dewam ėttim. onnan sora musul'a neḳil oldım. (58) musul'da bir ikki yil dewam ettim. dėdim men istiyem tilkėfi. awwel birtek de'ire warıyıdı yeᶜni birtek tapoydı. (59) mudirin oġlı tilkefte işliydi. bir kere dedim ȭzine tilkėf'e neḳil olöastiyem. (60) mudir ȭzi istemiyi mēni neḳil ėtsin çünki oġlı ordādı. (61) bir nėçe yil sora gene neḳil oldım tilkėf'e. orda ėpeyyi ḳaldım. seksennerde bı eski tāpo ikki da'ira oldı. (62) ayrı ayrı oldı adam iḫtec oldıla mēni çektile gene musul'a. gene orda bir ikki yil ḳaldım reḥetm almadım. gene döndim tilkėf'e. (63) bı kere seksen ikkide ᶜeskeriye

bizi şemlėtti çekti bizi iḥtiyat. men bedel wėribem. mukellfiyede bedel wėribem yüz dinar. (64) bir şey olmadı bizi çektile. gėttiġ ᶜesker giydiġ. seksen ikkinin onuncı āyında. (65) onda mēnim ᶜimrim uttuz dördiydi. bizi büyüg hısabėdiydile. (66) tedribi bitirennen sora ḳaḫtıla asnaf aḫtarmaġa. sēyiḳ, ḳelemde olan. men dėdim ḳelemde olmaġ istiyem (67) walla oldım ḳelemde. yeddinci ayda bize hicum oldı. biz üç sirriyeydiġ. (68) üç sirriyye her sirriyyeni bir tayyaraya ḳoydıla. appardıla düz maᶜrakaya. (69) bizde maḳardan çıḫtıġ musul'a musul'dan erbil'e erbil'den gerdemende yėtirdiġ. (70) gėttiġ ora yėtirdiġ. bir ġebet kimin yėr war. sanduḳlarımız endirdile. (71) maᶜrake teppededi biz ġebet içine miġrib meḥeli endiġ. sonkı gün sebbeḥten seᶜet altı utturubuġ sütümüz içiyiġ çeşlēniyiġ. (72) mennen bir oġlan ādı necib. ᶜeyinkawa erbil ḫaḫıydı. türkmanıydı gene bı oġlan. (73) utturmuştuġ mennen ȭzi ḥeket ėdiyiġ. baḫtım bir ḳumbele çatladı. baġlara wırıyı şadayesi. (74) bı nēdi dėdim! di yaḫunumz bir düştü. yaḫunumuza düşende bizi ḳorḫıttı. necib ḳaḫtı durdu. (75) necib ḳaḫanda mēnim bırama geldi şadıyye. heme nefesim kesti. heme necibin tuttum pantarununnan nefesim yoḫtı. (76) aġzımdakı luḳmānı iraġ sizden yeᶜni attım. necib çaġrıyı wal gēlin selim yaralandı selim düştü. (77) bir tek sayyaramız warıydı lendirover gene ġer yaralı war yıġıştırıyla atıyla o sayyaraya. (78) geldile ikki ikki ḳaldırdıla ḳoydıla mēni sayyaraya. sayyarada yėr ḳalmıyıb mēni yaralıların üstüne attıla. (79) geldi ḥesen basra ḫahının üstüne geldim çaġırıyı baġırıyı ḳaḫ üstümnen. (80) walla appardıla bizi bize ḳan wėrdile muġeddi şekilledile. bir ikki seᶜet bizi erbil misteşfesine appardıla. (81) wallah bir ikki seᶜet dünye miġrib getirdile isᶜefe ḳoydıla mēni gönderdile musula. (82) musul'a geldiġ getirdile eşiᶜemi aldıla ᶜeskeri misteşfede. ḳoydıla mēni serire. bir fasıldan sora geldi birsi utturtu mēni. (83) ḳaḫtı çiginnērimi awmaġa. men direm ȭzine yawaş yawaş incidiyi mēni. miye diri sen sėleşme işi olmasın. (84) getti bir on daḳeden sora gene geldi mēni awdı. bitirdi miye dedi ḳaḫ birde eşiᶜeyi alaġın. (85) bāḫım çıḫadıb ȭzin ᶜamud elfeḳeri yannan bėlimnen. dedi ee sen indi ḳurtuldıy ḫatardan. (86) walla attıla mēni gėttile ġer yaralılar baḫmaġa. derliyle bilmem ne ėdiyle.

Metin: 18

Konuşan: Kadriye MUHAMMED

Derleme Yeri: Reşidiye

Cinsiyeti: Bayan

Yaşı: 56

Öğrenim Durumu: Ortaokul Mezunu

Mesleği: Ev Hanımı

Medeni Durumu: Evli

Konusu: Yemek Kültürü

(1) sebbeḥ yėmeġi yan çėştliġde mērcmeg şorbāsı yan yarma şorbāsı ōlır. (2) şorbānı derin bir ḳaba ḳoyallar. ḫummı ᶜaile yıġışır. ellērine bir parça çüreg ālıllar. ḫummısı bir ḳabdan yerler. (3) bı şorbanın ḳalānınıda parça eskīnen örtilir, sora açan olsa geleceġ çıḫardır kızdırır yer. (4) dāwarı olan saġar dawārını sütüni içer yoġırd, pėnir, ḳaymaġ ėder uşaġlārına yedirir. (5) günorta yėmeġi günortalıġ eskiden ḫummı ᶜaile gündizler bostanda olırdıla. ėwde olmazdıla ėwden çüreg ne yėmeġ wārıysa apparırdıla. (6) günortalıġ waḫtında uttururdıla çüregnen bostanda ne wārıysa yersey ne ekipsele yerdile ḳaḫardıla gene işlemeġe. (7) aḫşam yemeġi, aḫşam olır ḫummı kiflet ᶜaile yıġışıllar, aş bişiriller birinc āşı yan burġul āşını gene büyüg ḳaba koyallar. āşı ḫummı ᶜaile bir ḳabdan yeller. (8) āşı yan etli yan etsiz olır. iḳtidarına göre. (9) sıfrada her waḳıt çüreg ōlır. cüregin yānında sıwıġ aşı bamya, kabaġ, batata āşı, zılḳ āşı birde yāşıllıġ her waḳıt sıfrada lēzim olsın tamata, ḫıyar da ōlır. (10) türkmenner'in eski bir yemeġ ᶜedeti wariydı. burġul kaynatmaġ büyüg ḳazanlarda burġul ḳaynatırdıla. (11) büyüg ḳazana teḳriben yüz yüzelli kėlo burġul ḳoyallar. ḳazanda beş altı seᶜet ḳaynar eyyice bişince. (12) burġul bişennen sora uşaġlara dağıdıllar. uşaġlar yennen sora ḳablarda dama çekeller dama serirler. (13) sora arwatlar el degirmenīnen burġulu dögeller, eleller elegde ḳalan burġulu ayırıllar

elenen. ķısmine de dögceg sėyliyler, sora yaşladılla ding dāşıynan dartalla. (14) ķābuġsız buġdaya dögme diyērig̈. mını etnen bişirrig̈ bı yėmeġe dögme āşı yan keşkek aşı diyērig̈. (15) bı dögmēni el dēgirmeniynen dögilir. yarma olır. yarmadan da yarma küftesi olır. yan yarma şorbāsı. (16)tarḫana āşı dögmeden olan yėmeġdi, dögmēni ding dāşında dögdig̈ dingi ķētir dolandırırdı. dögmēni awardıg̈ awannan sora ķabuġı çıḫar paklanır ōzini awarıg̈ ķurrıtırdıg̈. (17) getirrig̈ ōzin tarḫana āşı ėdende büyüg ķazan ėderdig̈. (18) dögmēni bişirrig̈ gētirrig̈ şalġam ķanadını, ikki kėloliġ ḫāmır ėttig̈ açḫamırıynan ōzini bişirrig̈. (19) gētirrig̈ bı şalġam ķanādını doġrarıg̈. bir ķazan bėle, şalġam ķanādını açḫāmır suyını, dögmēni bir yėrde ķatardıg̈. (20) ķatannan sora örterig̈ üstüni ikki gün, ikki günnen sora āçardıg̈ ōzini dama tarḫanānı künde künde ėdiydig̈ ḫāmır kündesice. (21) getirrig̈ altınnan sindere ķoyarıg̈ serrig̈, damda serrig̈ ōzini üç gün dörd gün ḥette ķurrusın (22) endirrig̈ ōzini damnan ķoyarıg̈ bir sebete ķış günine saḫlarıg̈. ķışta getirrig̈ mercimegi āyrı ķazanda bişirrig̈. mercimeg içine bı tarḫanadan beş altı dene ķoyardıg̈. (23) bustana giden sebbeḥten ögine ķoyardıla bı aştan ķış güni sebbeḥler çoḫ seḥ olırdı. (24) ayran āşı dögmedendi, gene dögmeni bişirrig̈ yārım bişme getirrig̈ bir ķazan, ķazan içine ķoyın yoġırdı tökerig̈ āşın üstüne (25) ķazanı ķoyarıg̈ çāmır ocaġın üstüne ocaġıda odlarıg̈. odınnan aş ocaġ üstünde ḥette eyyi ķaynıyınca (26) yaġ ķoymānıg̈ içine, çünki ķoyın yoġırdı yaġlı ōlır. ķatarıg̈ ōzin ḥette ķātı olır. (27) et küftesi yarma mışşaġ sindere et getirrig̈ etide dibeg dāşında ḥişmeg diyerdile ōzine. mınıynan dartardıg̈ ezerdig̈ ēti. her meḥlede bir ōlırdı bı dibegden. (28) o eti dibeg daşıynan dögerdig̈. ḫāmır kimin olırdı. etnen soġan, ķuyruġ, kişmiş ķātılırdı. (29) bulamac āşı sebbeḥ çėşliġ yemeġ‿idi. gētirirdile bir tēpşi un bayaz un ķazanın dibine soġan yaġ ķoyardıla. (30) ķazānı ocaġ üstüne ķaynar soġan ōlişkirdi su ķaynardı sunın üstünede unı izāfe ėderdile. (31) çemçeynen katardıg̈ özin, ḥette unı doymasın mege eyyi ķaynasın söndirirdig̈ āltını. (32) içine atardıg̈ birez ᶜecci biber sora legenin içine çüreg doġrardıg̈. (33) bulamaç āşıda şorba kimin olıptı, sebbeḥler millet işte bulamaç āşını bir derin tepşiye çüreg doġrarlar üstüne şorbānı tökerdile. (34) mına benziyen herişte āşıda wārıydı. gene unnan ėderdig̈ bı yemeġi.(35) biryāni yėmeġi getirrig̈ birinci biderig̈ ōzin, onnan sora getirrig̈ tāwıġıda asarıg̈. (36) tāwıg̈ eyyice bişer. bişennen sora bezelye, erişte, fistiķ, yan badam ḥazırlarıg̈. etide ifaġ ifaġ bişirrig̈. dawar ēti yan tāwıg̈ ēti ōlır. (37) mınnārı ḫāzırıyannan sora baharatını duzını ķoyarıg̈ patatanı,

fistiḳi. yaġa sallıġ (38) mınārı yaġa salannan sora getirriġ birincnen ḳatarıġ özlērini. (39) ᶜuruḳ yėmeġi yarmadan olır. getirriġ bir ṭas yarma yarım ṭasta sindere (40) biderіġ. bı ikkisini beᶜzen birez burġul izafe ėderiġ. örteriġ özin ḥette iyi bişince, (41) getirriġ ḳıymanı doġrarıġ ȭzini elde birez kerewiz, soġan doġrarıġ mınnarı ḫummını ḥette ḳıymaynan ḳatarıġ özin. (42) baharaṭını duzunı ḥazırlarıġ. ḥeşwaynan baharatını ḳıymanı birbirine ḳatarıġ. (43) bı ḳālır ḳoyarıġ özin bir teref. döneriġ baḫarıġ yarmaynan sindere binib birez (44) açārıġ ȭzin üstüne birez ıssu koyarıġ. sora yuġurruġ özin eyyice ḥette öz birbirini tutunca, (45) sora yarmanı bir siniye serriġ, bir ḳat sora üstüne ḳıymanı serriġ, onnan sora bir ġėr ḳat yarma serriġ. (46) aḫırında firine yan ocaġa ḳoarıġ. bir yarım se’et eyyice ḳızarır eyyice yemeġe ḥazır olır. (47) o bir ġėr yemeġlerde war türkmenler’in maşhur yemeġlerinnen dolma, sarma, meḳlube, yarma küftesi, birinc küftesi, burma, yemeġlerimizde war birbirînnen daltlıdı.

Metin: 19

Konuşan: Abdurrahman MUHAMMED

Derleme Yeri: Reşidiye

Cinsiyeti: Erkek

Yaşı: 74

Öğrenim Durumu: Ortaokul Mezunu

Mesleği: Emekli

Medeni Durumu: Evli

Konusu: Hikâye

(1) mēnim ubbāmın ᶜeskerliġinnen size sèleşeceġem. neşkil ᶜeskerliġ ètti? harda ètti? (2) bin daķķuz yüz ķırẖta ubbām ᶜeskerliġ ètti. (3) harda ᶜeskerliġ ètti? meleki waẖtıydı ᶜebdilileh meliki'nin zamānındaydı. (4) onda ubbam ᶜesker giydi ōzi bilesince köyimizden yoldaşları wārıydı. (5) çektile ōzin melik'in ẖas ḥimeyesine. ōzi çoẖ eminiydi mınnan ötri çektile ōzin o waķıt melik'in ḥimeyesi èttiler. (6) ᶜeskerliġini baġdatta ètti. teķriben dörd yil ẖızmet ètti. (7) ᶜesklerliġi bitennen sora eyyi bir ᶜesker oldığına deʾimi ᶜesker olmaġını istedile. ōzi istemezdi. nice bitti mükellefiyesi sora ķaldı özleriynen bir nèçe ay deẖi wèrdile tezkeresin. (8) o waķıtta ᶜaklımca aylığı bir dinarıyıdı. aẖır ubbam ḥeket èderdi bize biz yèngi yètirmiştiġ. (9) hele diyri bı aylığımı ālırdım çinnen miye ẖarçlıġ āyırırdım içinnen gene gēlirdim ķardaşıma wèrirdim. mēni büyüg ķardāşım besledi. (10) wallah gel gün gèt gün köyden bir ķız istedim sèwdim ōzin. sora ķāẖtım büyüg ķardāşıma dèdim. (11) ķardāşımnan ķardāşımın arwadı dèdile wallah biz siye ille bı ķızı ķurtarrıġ adıẖlarıġ siye ōzin. (12) ķız güzel ķızıymış ubbam esmerdi bes ᶜakılyıdı ehleti sèwiyi ōzini, ķızın ᶜeşreti çoẖ büyügmiş. (13) èşittile fılankas fılanın ķızının ardınca yollıyıb. yıġıştı ᶜeşretin büyüg gişileri iᶜtiraz èttile. dedile biz ķızı uşaġlārımıza istiyiġ. (14) döndi nenemin bubası dèdi, baẖın bıra mēnim şartlarım war kim bı şurutı èttiyse men

ḳızımı ȭzine wėrrem. (15) şurutlarımı etmiysiz men ḳızımı wėrmiyem, ḥette wėrmiyeceġem kimseye. (16) ḳızlārın onda yollārı diyeriġ ḳırḫ dinārdı uttuz dinārdı bı ciwardadı. (17) nenemin ubbası istedi o wḳıtta seksen dinar. dėdi kim wėrir matlabımı men bı ḳızı wėrrem özlērine. (18) bı ḥekette utturub çoḫ gişler her gişi diyri men bı ḳızı oġlıma istiyem. (19) mınnar nice gördile ḳızın yōlı bahādı üç dörd arwad yōlıdı mınnar çekildile. (20) ubbamın büyüg ḳardaşı utturub özleriynen cemᶜette nice onnar çekildile dėdi men ḳablėttim men ḫummı şuruṭ̄ yėrine gētirrem. (21) ḳaḫtı ubbamın büyüg ḳardaşı ubbamnan ḫabarsız ḳızı adıḫladı seksen dinara. (22) babam ᶜeskerliġde ȭzine mektub gėtti eki siye ḳızı adıḫladıġ ubbam kėfinnen uçtu. (23) ȭzi ġėr millettendi ḳız ġėr millettendi wallah inanmādı nice gelsin iceze (24) bir gün iceze ēndi. geldi köye baḫtı gerçeg ȭzine adıḫlıyıptıla istediġi ḳızı ḳardāşı arwadı ȭzi̱inen sėwindi. (25) yōlını istedile yawaş yawaş yıġıştırsınna wėrsinne, wėrdile ḫımsın geldile gēlin ḥewillemeġe üsküt sessiz kef ėttile lian ḳorḫıyla ḳızın millēti dögiş ėtmişle. (26) gėce birinde ḳızın ubbası gencleri uşaġlara bir şikil oyın çıḫarttı. bustan bekreleri warıydı dėdi ḳaḫın gėdin bustana mınnar oġlanları ḳardaşı uşaġları ḳaḫtıla o seᶜette bustana gėttile. (27) sora arwatlar geldile gēlini cehhizledile bartālını gidirdile üzini örttile duwaġnan yaşıl fıtaynan bayaz fıtanı attılar kellēsine. ḳere ᶜabasın gidirdile gėce meḥeli appardıla ȭzini. (28) sebbeḥ oldı ḫėrli sebbeḥ kėfin sebbeḥsi güni biz diyeriġ asmakesme bı günde yaḫunnar ḳonşılar gēlir. (29) ᶜemmim arwadı sebbeḥten ḳaḫıb yėmeġ ḥazzırradı. ḳonıpḳonşını yėmeġe çaġırladıla. ᶜelem bilmiyi ne ḥabardı büyüg ḳardaşım dėdi gelin gētiribiġ. (30) gēlin'in millēti ᶜeşreti sögdile ėttile. bes bir şey ėdemmedile ḳocam zorıydı. (31) hele ᶜiraḳ'ta ᶜosmānlılar waḫtında gēlirdi cendirmeleri binbāşı özleriynen gēlirdile. ḳocam gilin meḥlesine mınnar zengin ėwiydi ḳocamın anası gişi yėrineydi kissesi, tütünü ḳurşaġındaydı ḳolyunı cemᶜetnen uttırırdı. gişsi ölmiş waḫtında ȭzi gişsinin yėrine ḳalyunı ēlinde çögēni ēlinde utturırdı gelen gişlernen ḥeket ālırdı ḥeket wėrirdi. (32) oġlannarı ȭzi̱nen üç oġlı wārıydı bı ḥekette bı ḥekette mēnim ubbam ėwlendi icezesi bitti. ᶜeskerliġine döndi. (33) ᶜosmanlı cendirmeleri bilirsey her waḳıt gēlirdile yemeġ isterdile ḳocam gilin ėwinnen. fe ḳocam gil tanıydıla özlērini dom gēlirdile yannārına bir iḫtiyecleri olanda yemeġ içmeġ wėrirdile özlērine. (34) ḳocam gildie yėmeġlerini ėderdile ḥazzırlardıla. cendirmelerde gēlirdile apparırdıla. (35)

ķocam gilin meḥlelērinde dörd yaşında bir küççüg uşaġ warıymış. sārıca ķırmızca şirince cendirmeler ōzini çoḫ sėwimişle. bı uşaġda bir fetreden sora süpḥanallah ḫesteler ölir. (36) bı cendirmeler bir gün gēlille sorılla o uşaġı. diyeller wallah ḫesteledi öldi geçindi. bėle eşidince çoḫ sıḫılılla. (37) ubbamda kāʾid yanda ḥimeyeydi o waķıtta. gezmeġe çıḫardıla şimele etruşe şimeldeki dağlara. (38) işte bir gün gėttiġ meliknen bilemizce cündüler ᶜeskerler warıydı seyrana gėtmiştiġ. et bişirdiġ yėmeġ ḥazırradıġ yėdiġ içtiġ. sora ķar yaġdı. ėwe gėçtiġ ķar durannan sora çıḫtıġ yāzıya çöle diyri melik bize ķaldırın birbirimizi ķarnan wıraġın (39) bizde çēkiniyiġ utanıyıġ ēlimiz gėtmi̇̄ ķartoppāsı wırmaġa, utānırsay çēkinirsey bėle ḥlada (40) sora melik ķaldırdı bize wırdı. wllaha bizde bir ikki ķartoppāsı wırdıġ ōzine yawaş yawaş. (41) sora ķarda oynamaġdan ellērimiz ķar kimin oldı melik mēni çaġırdı. (42) mennen arḫadaşları dėdi gel miḥemmed gel eli horla baṭaniyeye. (43) o bir ᶜeskerler ataş yandırdıla ellerini ķızdırmaġa. biz ellerimiz battaniyeye horladıġ ēlimizi doġrı oldı. (44) onnar o bir ᶜeskerler hawar zıwar ėtmeġe başlādı ataştan ellēri incitti. (45) kindi aḫşam olmamış diyer tuttuġ yōlımızı geldiġ döndiġ baġdad'a yėrimize.(46) di diyri gel günnen gėt günnen iceze gelmeġ istiyem ᶜeilem yadıma düşiy. (47) ᶜeskerliġde miye bir yil oldı zıyad miye ḫabar geldi bir ķızım ōlıptı. (48) gėttim iceze istēdim dėdim allāh miye bir ķız wėripti. bugün yola çıḫıyam. (49) ķaḫtı diyri melik'in ėwde büyüg bācısı waryımış awarmıyıp ādı ᶜelyedi miye dėdiler ķızıyın ādını ᶜelye ķoy. (50) miye iceze wėrdile. ēlimede bir ẓarf wėrdile dėdile bı hediyyesidi ķızıyın. (51) aylıġım bir dinar çıḫmi dinarda dēgi melik çıḫmamış miye bir ẓarf wėrmişti yolda gėdişli ẓarfı āçtım çoḫ ķelemimde yoḫtı birez oḫımaġ biliyem. (52) ḥarf ḥarf oḫıdım bāḫtım yāzılıp içinde on dinar ᶜereb dili yāzılmış. wallah diyri kėfli kėfli gēldim parāmı buzdum. (53) ķāḫtım wėrdim bı paradan ķardāşıma. miye ḫarçlıġ ķaldırdım çinnen. ķardāşım arwādınada sallam çinnen. (54) bir gün gēldi bitirdi ᶜeskerliġini baġdat'ta melik dėdi ōzine gel tawiᶜla ķal ᶜeskerliġ mesleginde ne waẓife istiysey men seni ķoyaram. (55) dėdi wallah men ėdemmenem biz yāzı ḫaḫıyıġ dawar besliyiġ bustānımız war bekre ekiyiġ deḫi dėmedim mēni ayrı bir yėre yollaġınan. (56) geldim köye ķoyunımız war. bir gün çöle çıḫıbam men ayaġ kesmiyem melikten dom miye mektub gönderir. (57) bir gün geldile şimel yolınnan çıḫmıştıla şimele gėtmiştile gezmeġe mende ḫabarım war gelmeġlerinnen çıḫattım

bilemce uşaġlārımıda tamam olıptıla, olmıyıptıla. (58) çıḫarttım ikki ḳoyın ceddeye gözliyem melik gelsin. wallah diyri gözliyiġ yolda (59) onda yoḫıydı ᶜarabana çoḫ tek tek bèle yoldan geçerdi. gelmeġlerīnen özleri gördile mēni izaġdan mende ḳoyınnarı uzattım yère yètirmeġīnen miye birsini bıġazladım. (60) o birsini melik dèdi ḳoymanam bıġazlıyasay. ēndi geldi köye saynaġ ḳāwını gētirdiġ ōzine terᶜüzü bekreden gētirdiġ. (61) bizimnen köylilernen sorıştı ōzi ᶜesker arḫadaşlarım. sora bekreden yıġdığım ḳāwını ᶜarablarına yükledim özlēri gèttile. mende döndim yèrime.

dāyı awweli ḥecce nice giderdile neynen giderdile ?

(62) eskiden musul'da ḥecce gidenner atnan at ᶜarabanasıynan giderdile. (63) çoḫ uazdırdıla yolda aylarca çekerdi. mekke medine yètirmeġlerine (64) bin daḳḳuz yüz yetmişlerde mēnim ubbam gidērdi. ᶜarabanada ḥecce (65) bırda heyyirlerdile özrüḥlērini yèmeġlērini içmeġlērini çüreg yapardıla özlerine gāwır mantaḳasında yuḫḫa diyelle, sanduḳlara ḳoyardıla ōzin (66) ḳaldırırdıla bilelerince erzeḳlērini burġuldı, yaġdı duza bèle ḥette küççüg ocaġ ḳaldırırdıla. (67) büyüg ᶜarabanalarnan giderdile bèş altı gün yolda giderdile, yolda gèceleri istiraḥet ālıllar. yatmaġ istesele yatalla yèmeġ içmeġlerini yelle. sebbeḥ şefeḳten gene yola düşelle. (68) yola düşmeden ewwel müteᶜehid yolda her istiraḥet alanda çıḫadıysız yemeġiyiz içmeġiyiz yersiz. çünki yol çoḫ uzundı reḥet reḥet yemeġiyiz yersey.(69) utturırdıla o ḳumluġda çölde yemeġlerini yerdile. sora yola çıḫardıla. (70) di gidelle bir ḥafta zaman yètirirdile medineye. biz diyerdiġ yètirince bize berḳiyye gönderirsiz ḥette ḫabarımız olsın. (71) işte bize berḳiyye gēlir unnu yetiriptile medineye medinede ḳālılla on gün bir ḥafta sora mekkeye yolçılıġ èdelle. (72) mekkede de ḳālırdıla ḥette wācibleri farzları bitirince (73) o waḳitta ussu çoḫ āzıydı zezem suyını ḳuyudan çekerdile ḥecceclere wèrirdile. (74) içmeġlerine yemeġlerine yulunmaġlarına başyumaġa parṭal yumaġa tenkernen gētirirdile. (75) mekkede mekkenin etrēfinde eskilerde çamır èwler mekke ḫaḫının giderdiyiz kiralardıyız yan müteᶜehid kiralardı. hecceclere baḫ nèçe gün ḳālıllar ona göre. (76) farzları bitennen sora bayramnan sora ḳaḫardıla wecihlenirdile ᶜiraḳ'a dönmeġe o ḳalan mewadlerini yibiçmeġlerini ordakı èw seḥeblerine wèrirdle. (77) bes ḳaldırırdıla özlerērine yol yèmeġi sora yola çıḫallar. (78) reḥmetli ubbam bize hediyeliġ bir şeyler alıydı bizlere işte yaḫunıyza

ehilgüne hediye getirirsiz. (79) işte ne gördisiz ifaġtifaġ ḥecetten hediyleiġ gētiridiler. (80) yėtirirdile musul memelekētine enērdile zayratlara ewwel yunus pėġamberi, şit pėġamberi, cercis pėġamberi, zeyrat ėderdile. (81) sora reşidiye köyine gēlille reşidiye köyindeki imām zēhir'e lēzim o imām zēhiri zeyāret ėderdile. (82) reşîtte wārıydı seyyitlerin ḳēbiri şıḫların ḳēbiri tekyeler ziyāret ėdrdile. ᶜlemde defnen özlērini ḳarşılarına çıḫardıla. (83) sora dönerdi herkişi ėwine sora dibi̱ḥe ḳurban bıġazlardıla. günortalıġ ėderdiġ bı ḳonıpkonşılar gēlirdi. (84) ḥeccecleri ziyāret ėdene de çıḫadılla hediye wėrille ȭzine. (85) bı ḫımmısı eskiden çoḫ kelliflemezdi girmi dinar yol ḥaḳḳı. girmi girmi bėş dinarda appariysız size orda masraf on ikki dinarda ḥükmete wėrirdile mına diyerdile debbozėt.(86) bı debbozėti iḥtec olıysayız suᶜdiye de ālıysay ȭzini. (87) iḥtec olmıyaydıla ḳālır almıysay özini müteᶜehid yanda ḳālyı.(88) müteᶜehid diyerdi bize inaşallah ḥecciyiz reḥet ėdeceġsiz, yorılmıyacaġsız her waḳıt bize waᶜiz ėderdi. (89) özi bize yėrimizi ḥazırlıyacaġ, bize yolı göstereceġ, ne ėdeceġiġ ne ėtmiyeceġiġ bize aynadacaġ. (90) onnan sora müteᶜehid bizi medinedeki, mekkedeki yėrleri gezdireceġ. ġalata düşmiyeceġimizi menesikleri bizi şarḥedeceġ. (91) onnan sora işte ḥec menēsikine başlayacaġıġ ilē aḫır güne kimin, sora ᶜerefet daġına çıḫacaġıġ. bayramnan ewwel (92) ḳurbannar dibiḥe keseceġiġ bı da ḥeccin wāciblerinnendi. (93) sora artuġ ḥazırranacaġıġ yola çıḫmaġa watana dönmeġe.

Metin: 20

Konuşan: Sabri EYÜP

Derleme Yeri: Reşidiye

Cinsiyeti: Erkek

Yaşı: 50

Öğrenim Durumu: ilkokul

Mesleği: Çiftçi

Medeni Durumu: Evli

Konusu: Anılar ve Atasözleri

(1) biz çōbanıġ. çoban daḳḳuzuncı aydan sora tez ḳaḫar yuḫudan. neye? (2) geceler uzālır. yeᶜni dawārı ister tez appamaġ otlatmaġa. ḳaḫardıġ seḥerden seᶜet üçte. (3) he üçte şefeḳten ḳaḫardıġ. bir gün allah reḥmet ėstsin ḥecci şit ḥec şit ᶜabdallah bāḳuz. (4) dawarlārı bilēmizcedi. yüz yüz girmi ḳoyınnārı war. mennen ḥecci şit gėttiġ. (5) onuncı aydı onuncı āyın yarsıydı. bėle ilmuhim sebbeḥler sāwıġdı. wllah gėttiġ ḥeşe çoḫ keppeg war sėle sekkiz daḳḳuz. (6) men dawārın öginde ḥeşe işşege minibem. işte tifeng ḳoyırsay palana. palanda ėderdiġ ikki ḥelḳe. ḳoyarsay ōzin sen minersey. (7) wllah gėttiġ men farwaya horlānıbam biliysey onıncı ayda şefeḳ waḫtı sāwıġdı. (8) onda men altıncıdaydım. yimkin ancada on üç on dörd yili i̯di ᶜimrim. (9) ḥecci şit allah raḥmet ėtsin dawarın ardındaydı. ōnın neydi tebᶜeti çöġeni asardı ḳōlına. (10) yaşlıdı feḳėr büyügdi. yėridiġce yolda cigere bükerdi. tütün işte içerdi. (11) wallah sėle gėttiġ. giderdiġ izaġa ḥette sebbeḥ gün çıḫanda dönende. çobannar bilirdile mını. (12) kėfine göre otlada otlada gēlirdi. indi hardadı edwiye ᶜilec meᶜmēli ile ora kimin giderdiġ. (13) indi ᶜelem diri ḳosiyyet ḳosiyyet. neye ᶜelem diri ḳosiyyet? ōzi ḳuzu yattı ādı. (14) bı yėr üç ḳuyudu. biz işte orda dawar suwarırdıġ. ikki şēriᶜin arasındadı. indiye kimin mewcutti. (15) neye diyille özine bı ādı ? süpḥanallah allah'tan bir ḳuru bırda bir ḳuyu oġlan yanda o bir ḳuyuda o

yastuġ. (16) bı allah'tan ussuyu ḳusuyu yeᶜni bèle ātıyı ussuyu yuḫārı. he işte biz heme mınnan doldırırdıġ cēbiyelēri. suwārırdıġ dawar. (17) mına sebeb diyelle ȭzine ḳawsiyyet. walla sèle döndiġ. seᶜet ondı bèle. (18) biliysey onıncı āyın yarsında serindi. bı güz mawsiminde yeᶜni. walla döndiġ. biz diyērigˇ pallut aġācı. (19) işte pallut aġācın'da mende minibem ḥeşe işşege. gözüm toḫandı yeᶜni gèttiġimiz olda işte. (20) gözüm toḫandı ḥeşe köppegler bèle bilmiyem ne çekiyle. bizden izaġdı birez. (21) dèdim ḥecci ᶜammo dèsey o ḳoyındı. yeᶜni ᶜaḳlıyca ḳurd wırıb ḳoyını duymıybıġ. (22) dèdi yo len ne ḳurdu sende. nèçe köppeg bilemizceydi nice duymādıġ köppegler ḥeşe ḥewkirdi. (23) walla dèdim ᶜammo ḥecci men gideceġem baḫacaġam. dèdi gèt baḫ. mende işşege minibem ḥeşe. (24) işte dawar bırda yèriyi metelen rawda yanda görkiyi. walla gèttim baḫtım fiᶜlen ḳoyını ḳurd wırıb duymıybam. (25) ḥette ḳocam gilin ḳoyınnārı deᶜmeydi. wallah döndim dèdim ᶜammo ḥecci walla ḳocam gilin ḳoyınnārın wırıb. (26) baḫ ȭzi bı metelleri diyende ebed boşına dèmedile. dèmezle sürüden çıḫan ḳoyını ḳurd wırır. işte bı bir teref yèridi süpḥanallah. (27) ḫoş bizi ḳocamnan ne ḳurtārır. walla gèttiġ sèle èwe. dèdim ᶜammo ḥecci ögce çeşlenniġ. onnan sora men ḳocama diyerem. (28) diyerem bèle oldı yoḫsa ḳoymaz bizi çeşleneġ. walla çeşlendiġ. utturuptıla ḳocamnan ḳennem ikkiside cigere içiyi. (29) men ḳaḫtım gèttim oyzda utturdum. dèdim ḳoca. dèdi haa. dèdim walla ḳoca duymıyıbıġ bir deᶜme ḳoyınıyzı ḳurd wırıb. (30) al gèwli ne ister. bèle bèle olsın size. bilmiyrm ne ḥec şit'e allah reḥmet ètsin. (31) çoḫ yeᶜni sögdi. dèdi sen çögēni asannan sora sēnide ḳurd wırsa duymasay. (32) ḳurd ne èder ḳoyına ? ḳurd ya bıġazlar ḫitlēgin keser ya boġar sālır. (33) bını diyelle gerçegdi. baḫ ḳocam gilin ḥēwişi on dörd bilokti. (34) ne meḥel seksen altıda. ḥette yengi başlama çıḫmıştı. biliysey ḳaldıġ gece? baḫıyıġ her seᶜetten telvizyona çıḫıyı. (35) yattıġ seᶜet on ikkide. yattıġ bilisey dāmın ardıdı. dawar ḥeşe dāmın ardında yatıyı. (36) durduġ dawar bèle ḳaçıyı bèle ḳaçıyı. alla wakil ḳocam gilin ḥewişi büyügdi. (37) ḳurnadan ēnib ḥewişe sekkiz ḳoyın ḥette biri ḳuzuydı ḳuyruġun uçurtmuştı. (38) bı ḥezèder ne bes bıġazlāsın. he rahı olsa liyeḳeti war girmi ḳoyında bıġazlāsın. (39) bı kere reḥmetli ᶜammom saġ idi. dèdi ḳurᶜen ḳurttı ḥewişte. baḫ naġda aynaġlıdı. (40) çıḫattı tifengi wırdı ikki talḳa yuḫarı. ȭzi ḳaça ḳaça geldi ḳurnaya. bilisey bıġāzlamaġdan. (41) ḳıçının yèri duwarda ḳaldı. mında bı seksen altıdaydı. bı ḥeket kèçel teppede ḳocam gilde. (42) ᶜereb'de bizimnen dawar ḳatardı. dawārı warıydı otlādırdı

bilemizce. bir gün yengi ḳıştı. (43) biz köydeydiġ ḳocam bilemizce dawardaydı. ᶜereb'in alla reḥmet ėtsin gėtti öldi. ikki gėçisi tom doġdı. (44) bizim ḳocam gilin bir gėçisi tom doġdı. ḳocam dėdi aparın mınnarı siz gedin ėwe. (45) biz hardāyıġ ile kėçel teppede. indi ḳocam gilin ėw ḳurduġu ėw. ḫoş ᶜereb hara ḳoyırı bı dörd oġlāġı. (46) ḳapot ᶜeskeri warıydı awwel. bir ādı war bilmiyem ne dirdile ȭzine. eski cendirme mālı yoḫtı ceblēri büyüg. (47) reḥmetli ᶜereb ne ėtti. her cebe ḳoydı bir oġlaġ. ikki oġlaġıda ḳaldı her birin bir elde ḳaldırdı. (48) geldiġ ḳoca ᶜanbara ha bı ḳoca ᶜanara. yeᶜni siye diyim awwelki ikkinci yāġıştı üçüncü yāġıştı. (49) mına ne diyelle ? diyelle pele ussuyu. yeᶜni yengi yāġış düşüb. ḳuwatlı ḳoca ᶜanbar gēliyi. (50) teḳriben ḳurşaġdan, biz onda ha yimkin ᶜimrirmiz daḳḳuz yildi on yildi bėle. (51) biz ᶜabbırlādıġ tamam wırdıġ ḳurşaġdan ussuya. reḥmetli ᶜerebin her cebinde bir oġlaġ her ēlinde bir oġlaġ. (52) geçti ussuya ḳurşaġdan geçti. oġlaġlar cebide ussu doldı. oġlaġları çıḫmadıġ seddeye yoḫıydı köy. köy hardaydı ile bırdaydı. (53) reḥmetli eḥmed ḳiḳi'nin ėwi birinci ėw‿idi. yėridiġ birez geldiġ şey gilin bekrelērine. yünüz cebri gillērin. (54) sora ġenim ḫattab gilin. sora şehin gilin sō yünüz sārinin ḥette köye yetirince. (55) yėtirdiġ ᶜabdalla cebri gillērin bekresine. dėdiġ ᶜereb di ḳoy bı oġlaġlārı yėre bı ēlidekilēri. (56) baḫ cebidekilēri oġlaġlara aġdıla ȭlibtile. çıḫattı ikkiside ḥayan ölib cebinde. (57) bilisey ussu gėçib cebine bōġılıb. reḥmetli ᶜereb ᶜasabiydi ḳaldırdı çaḫtı oġlaġlārı yėre. (58) dėdi bėle bėle olsın ubbama. yeᶜni neye miye dawar beslettiri? feḳir ikkisi öldi ikkisini gētirdi.

sabri dāyı reşidiye ḫāḫının eski atasözlerinnen biliysey ?

(59) biri sēni sėwiyse. gönderse siye bir armaġan. diyersey ḳoy mēni dostım bir ḳozda görsin ḳoy oda püç olsın. (60) yeᶜni ḳıymātıy bildi. gönderdi siye. püçte olsa zereri yoḫtı. en azınnan sēni unutmıyıb sēni düşünüb siye bir şey göndērib. (61) diyeġ bir şey ucudu. ne diyelle ? diyelle ḫıyar parasıynan ālınan mal zebde gider. yeᶜni ussuda gider. (62) bi̇rini begenmesey. yeᶜni begenmesey tasarrıufatın ettiġi işler. diyersey ḳehwēni ḳaynāttım olmādı şeker. aslına sıçtıġım ille aslına çeker. (63) yeᶜni bını diyersey bir begenmediġi adama. dom egirliġ ėdene. issey düzlemeġ ȭzin olmıyı. (64) diyeġ ikki arḫadaş ikki dost metelen çekiştile. biri birinin boynına ātıydı suçu. o dirdi suç sennendi bı diyiri suç sennendi. (65) mınnara ne diyelle ? diyelle,

kerkide wārıysa egirliġ sāpında da war. yeᶜni ikkiside suçludu. (66) biri gelse siye ḥeşe bırdan çoḫ ḳabadı öz özin görib. ee siye dom diyeġ şer satıyı. sen issey yeᶜni ȭiznen çekişmiyesey. izaġ durasay ȭzinnen. (67) ne diyelle ? diyelle ḥesēnim sen alçaġ ol. ȭzi ussu dolanır durar. (68) yeᶜni ȭzine ḳulaġ asma. ȭzi ussu dolanır yerinde göllenir. sen mına ḳulaġ asmasay. (69) indi bı meteli az ᶜelem bilir. indi dünye kime olıb ? indi dünye olıb meᶜelesef bı lēzim olmasın. (70) indi dünye olıb ḳucaġ wėrene. emceg wėrene olmıyıb. emceg wėren kimdi innedi. (71) inne emceg wėrdi sēni beslēdi indi ᶜelem emceg wėrene ḳulaġ asmıyı. ḳucaġ wėrene ḳulaġ āsıyı. (72) yeᶜni elḳasd ḫımmımız ᶜiriz seḥebiyiġ. ᶜelem arwada çoḫ meylėdi inneden. bı mēyilliġ olmasın lēzim (73) diyceġ gėce gidebilirsey ḳoca ᶜanbara ? diyersey he gidebillem. ᶜeben ḳarannuġdu. diyer gel gel uttur men biliyem sen hassı geçinin aşşuġusay. (74) yeᶜni gidemmesey. aşşuġ bı gėçilērin ḳıçlārı olmaz. onda tebel yoḫıydı simigden aşşuġ ėderdile onyardıla. ḳızlarda muncuġ oynardıla. (75) ikki adam dȭgişti. bėle sebebsiz yėre dȭgiştile. ikkiside ḳuwatlıdı. kimin ḥaḳḳın yėdile metelen bir feḳirin. (76) özleri dȭgişiyle ḳestene feḳirin istiyle ḥaḳḳını gidertsinne. mınnara ne diyelle ? atnan ḳetir dȭgişti, işşeg gėtti el ayaġda. (77) bildiy yeᶜni ḥaḳḳın gidertile feḳirin. ᶜeben neye zeᶜifti elinnen bir şey çıḫmıyı. (78) ikki arḫadaş metelen dom bitişmiyle. hara ḳoyırsay özlērin ne ėdiysey özlērine bitişmiyle. (79) ne diyelle mınnara ? diyelle, ātı at yanda baġla ya diş ya temme. yeᶜni ille dȭgişille. (80) birine leḥ ėdiyle. ȭzi feḳir istemiyi ėtsin bı işi bes zornan istiyle ėtsin bı işi. (81) dėdile bına, ḳazzuġa dėdile neye ēniysey yėre, dėdi walla toḫmaġın zorınnan. (82) metelen mālı gėdib. diyeġ ėwiden ḥeşe bir şey çālınıb. ögce ögce şekki gėdiyi ona mına. bes bilmiysey kimdi çalan. (83) diyelle kimsēni tehhimleme, gėce bir ḫėrḫiz bin. gėce birde bes ḫėrḫizler çoḫtı. yeᶜni bilmesey kimdi. (84) uu diyelle metelen, mālı giden, imānıda gider. yeᶜni neye nalı gėdib can ḥawıdı mını tehhimler sēni onı teḥimmler. (85) ȭzi musurman dı̄ninnen ḳuwatlı yoḫtı. elḥemdulilleh musurmānıġ. biri metelen dėdi wal çaġır fılānı. şāhıdlıġ ėtsin fılana metelen. (86) diyersey tapmādıy ġer adam. mının aslan dı̄ni gāwır dı̄ninnen zeᶜifti. baḫ göriysey. dini imānı zeᶜif olanın ālınmaz şahıdlıġı. (87) diyeġ ḳurduy bir ėw. men geldim bı nēdi naşkil ėw ḳurupsay. nişi bėle ḳurduy. gėwli ḫarab ėdiyi. (88) mına ne diyelle ? diyelle, yoldaşa yėtirmiyi daban dögiyi. yeᶜni ȭzi ėdemmiyi mınnan ėtsin. ḳaḫıy mınında gėwlini ḫarab ėdiyi. (89)

sennen küççüg olan gençleri nasıḥliysey. dirsey bèle èlemeyin. bı egri yoldı. zaman ḳıwatlıdı. yeᶜni metelen indi diyeġ ḫımmı bı ᶜelemin bı mobayilden war. (90) sēnī yoḫtı sen ᶜelem diyirsey mında oynamayın. ne diyelle, ege zaman siye uymasa, sen lēzim zaman uyasay. (91) ḳuzu baharda olsa, ne diyelle ōzine ? baharda doġan ḳoyın yeᶜni ḳuzusu tez yèrir. ne diyer ḳuzu, innem ḳoyın ubbam ḳoç, bugün oldım dayna köç. (92) yeᶜni metelen bırda ēnibiġ çadırımız bırdādı. diyeġ ḳuzu bugün oldı. bahardı yeᶜni yèriyebilir. yeᶜni oldır ḳöçeġ dayna yèrisin innesiynen. (93) geldiy bir iş ètmeġe. dirsey men èderem ōzin. indi men ḫımmın ḳaldırram bırdan ora ḳoyaram. (94) ōzi èdemmisey sen ōzin. bes sèleşisey fiᶜil yoḫ. mına diyeller, uttur göt isterem közer dögsin. (95) közer nedi bilmisey ? haa közer cil yoḫtı cil yıġmānıġ tāḫılı. cili dartar saman olır. cilin ḳurnalārı ḳālır. (96) bèle nice diyērigˇ dügün kimin, işte bı ḳeyyimdi bına diyelle közer. bı dögilmez. yeᶜni bını neye dediler. közer dögilmez çünki. (97) indi ᶜelem ne diri ? bizde yètirdiġ. metelen bir uşāġı indi ᶜelem ōzine diri şamra. ōzi ādı şamra dōgil. (98) mını inney gilde bilir. awwel diyerdile duwar döndi. ne èderdile bına ? baḫ awwelkiler naġa aynaġlıdı. (99) mēnim ḳardaşlārım işte olırdı. heme giderdi innem gētirirdi his ḳara ḳazanın onnan hislerdi üzüne uşāġın üç dörd kere bèle mıḳas wırırdıla ḳaḫardı. (100) indi ᶜelem ᶜilece igneye düşübti. işte mına diyelle duwar döndi. (101) ḥeşe ḳarşımnan bèle öz cānī göriysey. öz ōzi göriysey men bèle èderem. mına ne diyelle ? (102) baḫ yeddi atlıynan köye gèçmiyi. yeᶜni öz ōzin görib. (103) metelen para ḳazandıy ḥeşe bırdan. zornan mennen para ḳazandıy ōyın èttiy miye. (104) ne diyerem siye! diyerem siye. gèt inşalla mennen aldığıy parānı turş nara wèresey. (105) yeᶜni mennen aldığıy prānın ḫèrini görmiyesey. gèsey metelen arwad adıḫlamaġa. (106) ehletī inney ubbay siye diyelle oġlım. kim olırsa olsın. diyelle oġlım mıḳayat ol, yüz tamla bir biç. (107) nice yeᶜni yüz kere ölç. diyēġin mını yüz kere ölç sora kes. (108) birde siye ne diyer. bı ikki günnüġ iş dōgil. bı arwad almaġ ipeg dügünüdü. (109) neye dèdile ipeg dügünü ? ipeg dügünnesey ōzin deḫi açılmaz. bir günnüġ iş dēgil èwlenmeġ. (110) gèttiy sen güzelsey metelen. gèttiy adıḫladıy siye bir ḳız. diyēġin allah üzün aġ etsin ḫım ḳızlārın. (111) yeᶜni meteln birez esmerdi. mına ne diyelle. sen şirinceydi, gettiy siye bir esmer aldıy. bes doġrıdı diyelle ᶜēşiḳin gözi kor olır. (112) biri sēni ḥeşe sögiyi izaġdan. bèle èderem fılana. bes gelsem bèle èderem. ōzi èdemmiyi yerinde dururb. (113) ne diyersey

ȭzine. baḫ bir ḳulāġı dōlısı kepege degmez. yeᶜni bı ḥeşe kepegden çürrügdi. (114) yeᶜni degmez mınıynan dögişim gėdim mınıynan āgız āġıza wėrim. (115) metelen birinin ubbāsı eyyi adam‿idi. uşaġlārı ḥeşe çürrügdile. diyelle walla meᶜelesef gülden tiken. (116) birin ha sögersey ardında. ha beddᵘᶜe wėrissey ȭzine. diyersey mege görmedim mına allah bir bala wėrimiyi. (117) döner ne diyer; diyer badılcana bala war. yeᶜni o ḥeket kimin diyelle kötiye bir şey olmaz. (118) istiyiġ bir iş ėdeġ. metelen diyeġ istiyiġ sabba ėdeġ ėwimizi. ḥāzırlādıġ ḳumu çāyı. (119) geşdiġ sabba ėtmeġe. baḫacaġıġ kahrab kēsildi. bında ne diyelle. gēlin erkek toy battal. (120) yeᶜni war meteller diyemmisey ȭzin. indi sen diyirsey walla param olsa indi allam musul'u. (121) ȭzi ᶜelem biliyi paray yoḫtı. ne diyeceġler mına. ayrānı yoḫ içmeġe atnan gėdiyi sıçmaġa. (122) ᶜeleses metelen şaḳḳa ėdiyiġ mennen sen. miḥemmed baḫ ḳıssadı o diyer yoḫ baḫ sabri uzundı. (123) diyerdile baḫ ḥeneg ḥeneg āḫırı degeneg. degeneg yeᶜni ḥeneg ėttile āḫırında birbirine gėttile. (124) bı dediġi meteln diyeġ ikki adam birbirini sögiyi. ne oldı diyeġ dȭgiştile. mında ne diyeceġle özlērine. at ḳaçtı palan düştü. (125) biri gencdi öz rüḥünü göreceġ. diyer bı bekrēni ḫımmın yalġuz suwarram. (126) yalġuzuma bin ḳoyın otlādırram. diyēriġ ȭzine ee yaba ee sen gencsey, yėli ḳarpız sāwırıy. (127) yėli ḳarpız sāwırıy yeᶜni hele ḳıwātıydasay, hele gencsey, hele ḥėlidesey. yeᶜni güci war her şey ėtmeġe. (128) gördi birini diyersey bı nēdi. bı miye ėdebiliy. geldi baḫtıy wırdı sēni. diyelle gördi ne ėtti begenmediġi daş kelle ḳırır. (129) issey birini üsküt ėtmeġ üsküt olmıyı. geldi o biri hele mınnan zıyad sėleşiyi. (130) diyersey çemde çaḳḳal āzıydı , birde geldi gēmiynen. neye dėdi gēmiynen? çünki çaḳḳal çemde ōlır. gēmi harda olır ussuda olır. (131) gelse siye birimetelen sögiyi aġzı ḥeket tutmıyı. baḫ geldi gözlērinnen ataş ātıyı. yeᶜni acuġlıdı. yeᶜni mının üzünde ḥeşe bırdan şer war. (132) birsi çabalıyı zengin olmaġa. işliyeceġsey yorınacaġsay hette birez zengin olasay. (133) bir gün düşti zeᶜif oldıy. yeᶜni zenginliġi gideceġ gene feḳir ḥal oldoy. (134) mını ne meteli diyeceġler, yėl ātına minen tez ener oġlım. yeᶜni her şey ᶜeceleynen olmaz sabırnan olır. ḳeneᶜetnen olır. (135) bir kimsi öz ȭzin bir yan çekiyi. ee onı beġenmiyi bını begenmiyi. onıynan ḳapışıyı. mınıynan gėçinmiyi bitişmiyi. (136) mına ne diyeceġsiz, mının nēsidi, balāsın almaz geçi kimin ha bir teref gėsey. (137) dögişti ėdemmi. dögişti diyeġ sēniynen wırdıy ȭzin sen. bes ȭzinin ha dili sėliyi. wırnıb dögilibti dilin tutmıyı. (138) mına ne diyeceġiġ, gişliġden düşüb hop hoptan enmiyi.

(139) metelen diyeġ baḫ ȭzi meteller nècedi. getiriyle siye mını istēmiyem. diyeġ metelen al siye bı büyüg telfivizyonı. (140) diyelle baḫ nèdiyi keleg ütünde toz èdiyi. heç olmaz. ȭzi keleg.

(141) siye birez gençligimden beḥsèdim. (142) bı ḥeket siye direm ile seksenlerdeydi. (143) bir gün kindiydi dèdile sawaş durdu. ᶜiraḳnan irān'ın ara yerinde. (144) bı kere biz mında arḥadaşıydıġ. bizim milletimiz metelen men ᶜebid, ᶜabbas, eḥmed, miḥemmed çoḫıydıġ. (145) çıḫtıġ hara gèce seddeye. ᶜabbas bize dumbug çalıyı başlıyıġ. walla sèle seᶜed on ikki oldı. (146) biliysey gèce yaz günüdü. ᶜeyni bışkil waḳıt. ikki günnen ögceydi. sekkizinci āyın sekkizinde. (147) walla dèdim yèriyin gideġin şata. gèttiġ şat bāşına ögceden neksimiz wārıydı. günye ḳoymıştıġ gēliyidiġ atlānıydıġ kellemiz üstüne. (148) dèdim yalla soyının ḫımmıyız. yo bı nēdi gècedi. dèdim soyının bāḫım. (149) walla soyındıla dèdim birbir ardınca atlanın şata. atlanın çimeġ. miḥsin bilmezdi kellesi üstüne atlanmaġ. (150) çoḫı cemᶜetimizden bilmezdi kellesi üstüne atlanmaġ. ayaġlārı üstüne atlānırdıla. (151) miḥsin atlandı biliysey gècedi ḳarannuġdı kimse kimsēni görmiyi. geldi ᶜabbas hara atlandı ?. (152) miḥsin'in çıḫmāġına ᶜabas'ın dabānı wırdı miḥsinin kellesine. bes èşittiġ bir ses ahh öldim. (153) biz çıġırıryıġ len kimdi bı. bāḫıyıġ bir bèle gèdiyi oyza bilmiyiġ kimdi ḳarannuġdı. ᶜabbasa dèdiġ len kimdi bı ᶜabbas. (154) ᶜabbas dèdi düştüm bir adamın üstüne. walla awweli indiki kimin dögildi. ussu birez dayazıydı. (155) ḳurᶜen ha bı miḥsin boġılıydı o gèce gètmişti. işte bı ḥarb duran gècesiydi. (156) walla ḫımmımız gèçtiġ zireg ardınca çıḫattıġ ȭzin. çime çime tuttuġ ȭzin yeᶜni tummādı. ḳıçlārı yerdēdi. (157) yeᶜni derine gètmēmişti. onnan ögce sora geceler giderdiġ ᶜabbırlārıġ o terefe. giderdiġ ḳarpız çālırdıġ o cenibden gēlirdiġ. (158) baḫ ᶜaḳlımıza gèce indi ᶜelem gunuzun ᶜabbırlāmıyı. eskiden bèle dēgidi. (159) bir kere mennen ḳeysi ᶜemmim oġlı dawar otlādırdıġ. ne èdiydiġ türkler diylle mermi. (160) biz diyērig fişeg. ne èdiydiġ di baḫ ᶜaklımıza. çālıyıdıġ ḳurşaġlıġdan. (161) ḳurşāġlıġdan çālıydıġ fişeg. güünüġü ikki üç fişeg çālyısa ne mālı barno mālı. baḫ ᶜaklımıza gèdiyiġ ᶜakkra işte ḳoyın otlatmaġa. (162) utturıydıġ bir yèrde ataş yandırırdıġ. fişegi ḳoyırdıġ ataşa. ḥette bes çatlasın. (163) bir gün ḳoydıġ kindi ͡idi yādıma gēliyi. ḳıraç ardına giderdiġ. ḳoydıġ yèl oldı. baḫ süpḥanallah. (164) fişeg çatlamadı ne ḳoyıbıġ üstüne sārı tiken. fişeg çatlamadı daġıttı mını ne oldı. her yèri

ataş aldı ᶜaḳḳar yandı. (165) len ḳeys yėtir endirdiġ ḥeşe işēgin palanını hegbēni. hegbeynen wırıryıġ ėdemmiyiġ. ᶜaḳḳar ḫımmı yandı. (166) mennen ḳeysi dawārı sürdüġ ḳarşımızca ḳıracnan endiġ ḫurdacalardan geldiġ. (167) geldiġ çadırlar yan bizim ḥisėn çudi gilin babbaoşi gil ee miḥemmed cog giller tuppi gil yana geldiġ. (168) gördile tütün ḳaḫtı ataş yānıyı. neynen geldile ḳarşımıza her kişi günyelēri ussu ėderdi gēlirdi. (169) bize diylle len bı nēdi bı nēdi biz özlērine yalan dėdiġ. walla bilmiyiġ ȭzi yandı . (170) walla onda ᶜaḳḳar yandı çoḫ zerer oldı. yādıma gēliyi bèle bildir kimin. (171) bı ḥēdis hėc yādımnan çıḫmıyı. ḥeyet çoḫ eyyi‿idi awwel indikinnen çoḫ eyyi‿idi.

Metin: 21

Konuşan: Riyaz KAHRAMAN

Derleme Yeri: Reşidiye

Cinsiyeti: Erkek

Yaşı: 46

Öğrenim Durumu: Ortaokul Mezunu

Mesleği: Sanatçı

Medeni Durumu: Evli

Konusu: Tanıtım, Türkü

(1) men riyaz mustafa miḥmemmed raḥḥo‿oġlu. musul şehrine bāġlı olan raşidiye köyinnen. (2) raşidiye köyinde oldım. bin daḳḳuz yüz yetmiş beş doġımlıyam. (3) bilteḥdid kendortāsı meḥlēsinde dünyeye göz açtım. (4) uşaġlıġımda men çoḫ sèwerdim sanᵉat için sazda çalmaġ. baḫardıġ görirdiġ yeᵉni bı köyde yoḫıydı yeᵉni saz çalmaġ. (5) çoḫ ġerib bi iş‿idi. fe uşāglıġımda ḳaḫardım ḫudeden èderdim. taḫta gētirirdim bāluġ sapını ḳoyardım. (6) baġlardıġ içine tantınnardıġ işte ses çıḫādırdıġ diyerdiġ öz özimiz ḳeniᵉliyiġ. (7) işte çālıyıġ. sèwindiriġ öz rüḥümüzi uşāġıġ dee. (8) yèridi bı fetrada bir günnen bir güne mēnim ᵉammom geldi. dèdi sen nişi yorılıysay mını ēlīde èdiysey. (9) al siye bir tamam saz ögren çinde. ee dèdim o waḳıtta saz yoḫtı hardan gētirrem. (10) arası bir fetra geçti bir nèçe yil. bir gün mēnim ḳardaşlārım gèttile bir türkten aldıla bir saz bir dinara. (11) bı ḥeket teḳriben seksen altı seksen yeddidieydi. ḳardāşım èwe ḳoyardı sāzı giderdi dewame. (12) mende ḳırırdım sanduḳu naġda gèwlim warıydı içinde. çal çalmıyasay çal çalmıyasay sebbeḥten aḫşama kimin. (13) tèlleride ḳırırdım. isterdim bes başlamanı getirim yeᵉni çalmāġın ögrēnim. (14) walla gèt gün gel gün ikki ḥaftānın içinde üç ḥaftānın içinde sèle çaldım bir başlamanı. (15) en bir basit bir başlama o waḳıtta o yana gönder mēni. (16) çaldım ögrendim çalmāġın. di onnan sora bir ġer başlama tèllere degme

degme. (17) onnan sora çıḫtım daġlar bāşına yeᶜni bir beş altı başlama ögrendim. (18) yetirince teḳriben iran ḥarbı waḫtı oldı. iran'nan ᶜiraḳ'ın ḥrabı durdu seksen sekkizde. (19) yeᶜni onda oldı sāzım mēnim birez alıştım. birinci kėf miye men onda çalıydım. (20) geᶜdelerde eglencelerde çālırdım sėlerdim. awwel keflerde de çālırdım semmeᶜe yoḫ işte dumbignen halayda yan toy zırnaynan sėlerdile. (21) ögrenennen sora birinci kėf miye şeyin kėfi‿idi tewfiḳ dursun'un kėfi‿idi. (22) onon kėfi şeyydeydi ḫalaflılārın meḥlēsinde oldı. (23) bı beş altı başlamada çıḫardım kėflere. wārıydı bizim köyde başlıyannar. (24) onda miḥemmed ᶜabbodi warıydı. reḥmetli saddiḳ bekir warıydı. o waḳıtta gene yusif yaᶜḳub başlardı. (25) özlerinin waḳıtlarına teştnen dımbıgnan çalırdıla başlardıla. (26) di bizler yetirince biliysey bizim waḫtımızda saz oldı. halay oldı. (27) onnan sora bir cihez geldi gėçittiġ ȭzin köye yeᶜni bir ḳuwatlı bir halay olırdı bı küççüg cihezde. (28) onnan sora ḳaḫtım kėflere çıḫmaġa. onda bes men çalıydım tambura. (29) ilk kėfe çıḫtım bin daḳḳuz yüz daḳsanda mennen miḥemmed ᶜabbodi. (30) bir suratta wānımda tēriḫide yāzılıb. bilmiyem kimin kėfiydi. ėwide aywannar bėle ēlimde küççüg tambura .(31) men çālırdım miḥemmed ᶜabbodi başlardı. o waḳıtta yoḫıydı munefisi yetenegliydi. (32) onnan sora battıllādıla ḳaldım bes men. döndiġ bir fıḳa şekkillēdiġ. (33) fırḳat feleg diyerdile ȭzine o waḳıtta. işte ibrāhim hawarses‿idi, eḥmed yaᶜḳub‿idi, sabri‿idi. (34) iḳaᶜ çalanımız ᶜabbas fadıl‿idi. bi teḳriben bin daḳḳuz yüz daḳsan birde‿idi. (35) işte çıḫardıġ awweli kėflere her ne gēlirdi bize wėrirdiġ ȭzin kėf seḥebine (36) bes isterdiġ çıḫaġ kėfte başlıyaġ. yeᶜni bize para gēlirdi çıḫādırdıġ wėrirdiġ ȭzin kėf seḥēbine. (37) işte o waḳıtta söylēnirdi bı başlamalar. yoḫıydı ġėr başlamalar. (38) bı fırḳāmız ḳaldı ile bin daḳḳuz yüz daḳsan altıya kimin. onnan sora dāġıldıla. (39) ḳaldım bes men yalġuz seḥede. işte onnan sora bir ork çalanda ėttiġ. tawırlandı onda echizeler her şey. (40) birinci kesėtim bin daḳḳuz yüz daḳsan üçte‿idi. seccillēdim bir kesėt musul'da sericḫanada istodyo menehil'de. (41) o waḳıta göre ḥeflelērimiz bes köyde‿idi. onnas sora çıḫtıġ şırḫan'a ḳaraḳoyın'a gene toylara giderdiġ. (42) musul'un etrēfindeki köylere giderdiġ. yeᶜni uzattıġca tawwırlandıġça fende tawırlānıyı. (43) bı filklordan ayrı bir izeᶜe wārıydı musul izeᶜesinde her cümᶜe çıḫardıġ. (44) bir waḳıt yıġıştırdıġ köyin ıḫtiyarlārın bırda şat bāşında. (45) bir cerraçı wārıydı bı şat bāşında. işte sanᶜatçılardan meniydim. onda da yėngi bir tāḫım filklor şekkillēdiġ. (46) tiktirdiġ özlērine işte her birsi gētirdi bir şarwal giydi. bir

bayaz ķemis birde yėleg bir ᶜaķçin giydile. (47) işte bı barnemici şat başında ėttiġ. güzel bir program oldı. vidyosını taparsay enternette (48) köyin teriḫine sėleşen wārıydı işte. köyin ᶜedētinnen teķālidinnen sėleşirdile. (49) bizde başlardıġ oynıyanlar onyardı. halay çekerdile carraynan oynardıla. (50) saddam düşennen sora ikki bin üçten sora, biliysey türkmannar muḥarabıydıla saddam waḫtında. (51) bir gün kėf ėttiġ ile wana'da. bir ķonşımız oġlının kėfiydi. (52) eglendiġ seᶜet üç gėce gediġ. ubbam bizi gözliymiş. men yānımnan sittim (53) yengi tamburanı alıbam yüz elli. parāsınıda yıġıştırıbıġ biz ara yėrimizde. (54) ȫzini fitliyibti cemᶜet. sen tut tamburanı haraya gēliyi haraya gelmiyi. (55) tamburanı parça parça ėtti ȫzin. men naġdama sėwiydim tamburānı öz̄ ȫzim ġurfada bir ḥafta ḥepsėttim. (56) onnan sora dėdi ubbam yalla gel oġlım. zereri yoḫtı men siye allam bir ġėr. (57) ee suķuta kimin teķriben elfėn arbaᶜada bize deᶜwa geldi türkiye'den. (58) bırdan işte toyçılārı yıġıştırdıġ flklor ėttiġ. tedrib ėttiġ bırda cebhe yerinde. (59) işte gencler bir teref iḫtiyarlarda ᶜakkamadaydı işte ikkisinide ögrettiġ. (60) gettiġ orda türkiyede birinci gētirdiġ. yalawa'da yalawa'nın etrefindeki köylerde de her yerde bir teķdim ėderdiġ. (61) onnan sora her yilde giderdiġ. üç yil dörd yil gėttiġ birbir üstüne. (62) yeᶜni çoḫ begendile bizi. ḫastan bizim bı flklor ᶜakkama malını çoḫ begendile. (63) onnan sora men çıḫardım sazımnan başlardım. (64) bir başlama warıydı aġa aḫşam olınca teller mumlar yānınca. bı gene köyin eski flklorınnandı. (65) yeᶜni türklere göre bizim başlamalarımız özlērine çoḫ seḥ geliydi. (66) bı ikki bin beşteydi yėngi teʾsis olmıştı türkmeneli uydusu. (67) deᶜwet ėttile mēni izeᶜeye bir sazdan bir sözden progāmına walid efendi teķdim ėdiydi. (68) appardım bilemce şeᶜir eḥmed yaᶜķub̄ idi. adamaka çoḫ sėwindi mēnim çalmāġıma söylemeġime. (69) bir uzun hawa dėdim. onnan sora başladım bı başlamanı çiçegi burnunda bir güzel sewdim. (70)

ReşidiyeTürkmen Ağzından Türküler

(71) çıḫtım dağlar başına, egdim budaġlārını

(72) gėttim esmer yanına, öptüm yanaġlārını

(73) ķarşarda ne durupsay, egdim budaġlārını

(74) çengēlī̄ yan burupsay, öptüm yanaġlārını

(75) çengēlī bāşıyı yesin, egdim budaġlārını

(76) ne mēni yandırıpsay, öptün yanaġlārını

(77) daġlara septim ekin, egdim budaġlārını

(78) giderttim ēlimdekin, öptüm yanaġlārını

(79) ne gāwır ne musurman, egdim budaġlārını

(80) olmāsın mēnim teki, öptüm yanaġlārını

riyaz abi bize reşidiyenin eski başlamalarınnan birini bize başla.

(81) çiçegi burnunda bir güzel sėwdim

(82) ya on dörd ya on beş yāşını saydım

(83) çiçegi burnunda bir güzel sėwdim

(84) gėdiydim tnuttu mēni oynādım uttu mēni

(85) ne wafasız yārıymış ne tez unttu mēni

(86) çiçegi burnunda bir güzel sėwdim

(87) bu daġlar kömürdendi geçen gün ʿömürdendi

(88) felēgin bir ḳuşu war pėncēsi demirdendi

(89)) çiçegi burnunda bir güzel sėwdim

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SÖZLÜK

-ᶜ-

ᶜ**aba** (Ar.) :Uzun kadın giysisi, önlük sėleş.

ᶜ**abbırla-** (Ar.), (Tür.): Geçmek.

ᶜ**aḳçin** (Ar.) : Takke.

ᶜ**aḳçin** (Ar.) : Takye.

ᶜ**aḳıl** (Ar.) : Akıl.

ᶜ**aḳıt** (Ar.) : Tavan.

ᶜ**akkamı** : Reşidiye halkına has geleneksel bir oyun.

ᶜ**aḳḳar** (Ar.) : Akar, gayrimenkul.

ᶜ**ar** (Ar.) : Ar.

ᶜ**arabana** (Ar.) : Araba.

ᶜ**arlan-** :Arlanmak, utanıp, kötü işler yapmaktan vazgeçmek.

ᶜ**asabi** (Ar) : Sinirli, asabi.

ᶜ**asır** (Ar.) : Asır.

ᶜ**asife** (Ar.) : Fırtına.

ᶜ**asife** (Ar.) : Fırtına.

ᶜ**azim** (Ar.) : Kocaman, yüce.

ᶜ**ecci** : Acı.

ᶜ**edet** (Ar.) : Adet.

ᶜ**ēdil** (Ar.) : Adil, dürsüt.

ᶜ**elef** (Ar.) : yem, hayvan yemi.

ᶜ**elem** (Ar.) : Âlem, insanlar.

ᶜelenen (Ar.) : Alanen, açıkça.

ᶜēlim (Ar.) : Âlim.

ᶜellege (Ar.) : Poşet.

ᶜemel (Ar.) : Amel.

ᶜemme (Ar.) : Hala.

ᶜemmim (Ar.) : Kayınpeder.

ᶜerebce : Arapça.

ᶜerefet (Ar.) : Arafat.

ᶜėşe (Ar.) : Yatsı, akşam.

ᶜeşret (Ar.) : Aşiret.

ᶜeyni (Ar.) : Aynı.

ᶜezemet (Ar.) : Rukye.

ᶜezzimle- (Ar.), (Tür.) : Davet etmek.

ᶜıgal (Ar.) : Erkeklerin başlarına takığı çember.

iᶜdediye (Ar.) : Lise.

ᶜiffetli (Ar.) : İffetli, namuslu.

ᶜilec (Ar.) : İlaç.

-Ā-

āḫır (Ar.) : Son.

āwıc : Avuç.

āyır- : Ayırmak.

-A-

acuġ : İnat.

acuġlan- : Sinirlenmek.

açḫāmır (Tür.), (Ar.) : Maya.

açuġ : Açık.

adıḫla- : Nişanlamak.

aġ : Ak.

aġa (Moğ.) : Ağa.

aġac : Ağaç.

aḫşam : Akşam.

aḫtar- : Aramak.

aḳraba (Ar.) : Akraba.

alçaġ : Alçak.

altıncı : Altıncı.

amanat (Ar.) : Emanet.

amawi (Ar.) : Emevi.

ancaġ : Ancak.

appar- : Götürmek.

ḳarannuġ : Karanlık.

arḫa : Arka.

arpa : Arpa.

artuġ : Artık.

arwad (Ar.) : Avrat, Kadın.

asḫır- : Aksırmak.

asli (Ar.) : Orijinal, temel.

asmakesme : Reşidiye yöresinde düğünlerin ikinci günü uyguladıkları has bir etkinliktir.

aşağı : Aşağı.

aşşuġ : Reşidiye folklorunda hayvan kemiğinden oynanan bir tür oyundur.

ataş (Far.) : Ateş.

aw : Av.

awar- : Evlendirmek.

awcar : Toprak makinesi.

awḳaf (Ar.) : Evkaf.

awsaḫ (Ar.) : Çöp.

awur- : Kızar.

ayaġ : Ayak.

ayaġyālın : Ayakyalın.

aylıġ : Maaş.

aywan (Ar.) : Saray.

azab (Ar.) : Bekar.

azan (Ar.) : Ezan.

-B-

badam (Far.) : Badem.

badılcan (Far) : Patlıcan.

baġ (Far.) : Ağaç.

baġda : Bu kadar.

baḫ- : Bakmak.

baḫça (Far.) : Bahçe.

baḳḳa (Ar.) : Demet, buket.

bala : Yavru, çocuk.

bamya (Far.) : Bamya.

barabar (Far.) : Beraber.

barmaġ : Parmak.

barnemic (Ar.) : Program.

başla- : Başlamak, şarkı söylemek.

başlama : Şarkı, türkü.

başmaġ : Ayakkabı.

bayaz (Ar.) : Beyaz.

bayraġ : Bayrak.

beg (İng.) : Geri.

bėgir : beygir, aygır.

bėgir (Far.) : Öküz.

beḥir (Ar.) : Deniz.

beḫt (Far.) : Baht, Talih.

bekkür (Ar.) : Değnek, baston.

bekre : Tarla.

bekreçi : Çiftçi.

bekreliġ : Çiftçilik.

bėl : bel.

bėle : Böyle.

belem (Ar.) : Kayık.

berḳiyye (Ar.) : Telgraf.

bes (Ar.) : Fakat, yeter.

beşinci : Beşinci.

bı : Bu.

bığazla- : Bağazlamak.

bırda : Burda.

bıyza : 1) Bu tarafa 2) ondan sonra.

bıyzda : Buraya Yakın.

bızaw : Buzağı.

biç- : Biçmek.

biçin **:** Biçme işi.

bideye (Ar.) : Başlangıç.

bid- : Su da bekletmek, ıslatmak.

biġ : Bıyık.

bildir : Geçen sene.

bilelerince : Kendileriyle.

bilemizce : Beraber.

bilesince : Kendisiyle.

birkez (birez) : Biraz.

birsigün : Günlerden bir gün.

biş- : Pişmek.

bitiş- : Uyuşmak, anlaşmak.

boġıl- : Boğulmak.

boyınbaġ : Kolye.

buçuġ : Buçuk, yarım.

buġda : Buğday.

buġu : Duman, su buharı.

burc (Ar.) : Kule, burç.

burġul : Bulgur.

bustan (Far.) : Bostan, bahçe.

buz- : Bozmak.

bük- : Katlamak.

büyüg : Büyük.

-C-

cāhıl (Ar.) : Genç.

canawar (Far.) : Canavar.

carcar : Toprak makinesi.

carra (Ar.) : Çömlek.

caza (Ar.) : Ceza.

ceb (Ar.) : Cep.

cebil (Ar.) : Çimento harcı.

cecim : Elle örülen bir tür bataniye.

cedde (Ar.) : Cadde.

cemᶜet (Ar.) : Bir grup insan.

cēyiz (Ar.) : Caiz, mümkün.

ceyran (Far.) : Ceylan.

cız- : Çizmek.

cigara, cigere : Sigara.

cinub (Ar.) : Güney.

cisir (Ar.) : Köprü.

corab (Ar.) : Çorap.

cuġrafi (Ar.) : Coğrafi.

cumᶜe (Ar.) : Cuma.

cülḥe : Dikiş makinası.

cüt : Çift sürmek için kullanılan bir alet.

-Ç-

çābuġ : Eğik, italik.

çādır : Çadır.

çāmır : Çamur.

çāmır tendürü : çamurdan yapılmış fırın.

çanaḳḳalᶜe : Çanakkale.

çappun : Alkış.

çāwış : Çavuş.

çāyır : Çem.

çek- : Çekmek.

çekiş- : Tartışmak.

çem (Ar.) : Çam.

çemçe : Kepçe.

çėştliġ (Far.), (Tür.) : Kahvaltılık.

çēti : Çöl bitkisi.

çō̄gen (Ar.) : Baston.

çıġır- : Çığırmak.

çıḳlėt (Ar.) : Bayramlar da, sevinçli günler de insanlara verilen şeker, tatlı.

çıwal (Far.) : Çuval.

çibin : Sinek.

çigin : Omuz.

çile : Serpmek.

çille : Kara kış.

çiminto (İtal.) : Çimento.

çüreg : Ekmek.

çürrüg : Çürük.

-D-

daban : Taban.

dad : Tat.

daġ : Dağ.

dam : Çatı, evin damı.

damazlıġ : Maya.

danış- : Danışmak.

dart- : 1) Çek-, 2) Arpa ve buğdāyı öğüt.

daş : Taş.

datlı : Tatlı.

dawşan : Tavşan.

dayaz : Sığ su, çok derin olmayan.

dayna : Yarın.

dayza : Teyze.

dė- : Söylemek.

def (Ar.) : Tef.

defᶜe (Ar.) : Defa.

deg- :Değmek, dokunmak.

dēgil, **dēgi** : Değil.

degme : Dokunma.

deḫi : Daha.

deire (Ar.) : Kurum.

dellüg : Delik.

dendün : Gıda deposu.

deppozėt (İng.) : Depozit.

derle- : Özen göstermek.

dermen (Far.) : İlaç.

derrese (Ar.) : Ekin biçme aleti.

dewr (Ar.) : Devir.

dırmıġ : Tırmık.

dibiḥe (Ar.) : Kurban kesmek.

dilmic : Bilezik.

dinar (Ar.) : Irak para birimi.

direg : Direk.

dolı : Dolu.

dolka (Fr.) : Sürahi.

doşab : Pekmez.

dögceg : Bulguru döverek ince hale getirmek için kullanılan malzeme.

dögiş : Kavga.

dögiş- : Dövüşmek.

dögme : Bir çeşit yemek.

dögmec : Bir çeşit yemek.

döşeg : Döşek.

dudaġ : Dudak.

dumbug : Dabuka.

duwaġ : Duvak, Örtü.

duz : Tuz.

düg : Kirmen.

dügün : düğüm.

dügün : Düğün.

dükkan : Dükkan.

-E-

ebdes (Far.) : Abdest.

ebed (Ar.) : Kesinlikle, hiç.

edeb (Ar.) : Edep.

edwiye (Ar.) : İlaç.

eger (Far.) : Eğer.

eglen- : Geç kalmak.

eglence : Eğlence.

egri : Eğri.

eḥbeb (Ar.) : Ahbap.

eḥed (Ar.) : Pazar günü.

ēhil : Yaşlı.

eḫir (Ar.) : Son.

ehlet (Ar.) : Aile.

ekereg : Ekenek.

el-terbiye (Ar.) : Eğitim.

emceg : Emzik.

eme (Ar.) : Ama.

en : İn.

en- : İnmek.

enternet (İng.) : İnternet.

epeyyi : İyi, çok iyi, iyice.

erbiᶜe (Ar.) : Çarşamba.

erkeg : Erkek.

erri : İri.

eses (Ar.) : Temel.

ēşiḳ (Ar.) : Aşık.

ėşit- : Duymak.

ėşit- : İşitmek.

ėt- : etmek.

ewlen- : Evlenmek.

ewwal (Ar.) : Evvel.

eyyi : İyi.

-F-

faḳ (Ar.) : Kapan .

falaḳa (Ar.) : Falaka.

fasallı (Ar.), (Tür.) : Güzel.

fasıl (Ar.) : Ara.

fāsıl (Ar.) : Zaman aralığı.

feᶜeliye (Ar.) : Etkinlik.

feḳir (Ar.) : Yoksul.

felleḥ (Ar.) : Çiftçi.

fen (Ar.) : Sanat.

fēni (Ar.) : Fani.

fetra (Ar.) : Süre, müddet.

fılan (Ar.) : Falan, filan.

fırḳa (Ar.) : Ekip.

fırran- : Dolaşmak.

fırsa (Ar.) : Fırsat.

fıta : Başörtüsü.

fiᶜil (Ar.) : Fiil.

fileḥet (Ar.) : Çiftçilik.

fistiḳ (Ar.) : Fıstık.

fişeg (Far.) : Fişek, mermi.

fite (Ar.) : Metre.

fituḥet (Ar.) : Fütuhat, seferler.

foc (Ar.) : Alay, grup.

-G-

gāwır (Ar.) : Gavur.

gėçe : Yaka.

geçi : Keçi.

geçin- : Geçinmek.

geçin- : Vefat etmek, ölmek, hakkına varmak.

gehsi (Far.) : Bazı.

gehten : Bazen.

gēlin : Gelin.

gēmi : Gemi.

gene : Yine.

gerayib (Ar.) : Akraba.

gereg : Gerek.

gėwil : Gönül.

gey : Geniş.

gez : Arabalarda kullanılan yakıt.

girmi : Yirmi.

gişi : Erkek için kullanılır “eş”.

gunduz : Gündüz.

gunuzun : Gündüz.

gülle : Mermi.

günortalıġ : Öğlen yemeği.

günye (Ar.) : Çuval.

-Ġ-

ġalat (Ar.) : Yanlış.

galla : Katır, at gibi yük hayvanlarına verilen isim.

ġawwas (Ar.) : Dalgıç.

ġebet (Ar.) : Orman.

ġem (Ar.) : Gam.

ġėr (Ar.) : Başka.

ġerbil (Ar.) : Kalbur.

ġerib (Ar.) : Yabancı.

ġeşim (Ar.) : Dirayetsiz, cahil.

ġez (Ar.) : Gaz.

ġezel (Ar.) : Ceylan.

ġurbet (Ar.) : Gurbet.

ġurfa (Ar.) : Oda.

-H-

hara : Nereye, Nere.

harası : Neresi.

harda : Nerde.

hardan : Nerden.

hassı : Hangisi.

hassıncı : Kaçıncı.

hawaret- : Çığlık.

hawız : Havuz.

hayza : 1) Hangi taraf, 2) nereye.

hegbe (Ar.) : Heybe.

helbet (Ar.) : Elbet.

hele (Ar.) : Hala.

heleg : Daha.

heley : Halay.

helhele (Ar.) : Zılgıt.

hendese (Ar.) : Mühendislik.

hērib (Ar.) : Askeri kaçağı.

herişte : erişte.

herkeş (Far.) : Herkez.

hīs : İs.

horla- : Dolamak.

horuç (Far.) : Oruç.

-Ḥ-

ḥal (Ar.) : Hal.

ḥarf (Ar.) : Harf.

ḥaywan (Ar.) : Hayvan.

ḥazır (Ar.) : Hazır.

ḥec (Ar.) : Hac.

ḥecci (Ar.) : Hacı.

ḥecet (Ar.) : Hacet, eşya için kullanılan ifade.

ḥefle (Ar.) : Tören, Parti Yapmak.

ḥeket : Söz.

ḥeketçi : Konuşkan.

ḥel (Ar.) : Çözüm.

ḥeleḳe (Ar.) : Halka.

ḥeneg (Ar.) : Şaka.

ḥeris (Ar.) : Güvenlik, Bekçi.

ḥeşe (Ar.) : Haşa.

hēwiş (Ar.) : Avlu.

ḥewkir- : Havlamak.

ḥeye (Ar.) : Haya.

ḥeyet (Ar.) : Hayat.

ḥezėt- (Ar.) : Sevmek.

ḥezin (Ar.) : Hazin.

ḥıssa (Ar.) : Pay.

ḥiccet (Ar.) : Bahane.

ḥiceb (Ar.) : Başörtüsü.

ḥimeye (Ar.) : Koruma.

ḥüllüg (Ar.) : Dana.

ḥür (Ar.) : Hür, özgür.

-Ḫ-

ḫabar (Ar.) : Haber.

ḫabra : Yağmur suyu göleti, elle yapılan küçük baraj.

ḫaḫ (Ar.) : Halk.

ḫalḫal (Ar.) : Hal hal.

ḫāmır (Ar.) : Hamur.

ḫamsı : Hepsi, tümü.

ḫarab (Ar.) : Kötü, harap.

ḫas (Ar.) : Has.

ḫassatan (Ar.) : Özellikle, hassaten.

ḫastahana (Far.) : Hastahane.

ḫat (Ar.) : Hat.

ḫatib (Ar.) : Hatip.

ḫayal (Ar.) : Hayal.

ḫayyat (Ar.) : Terzi.

ḫeççiye (Ar.) : Gelinlerin giydikleri aba (kadınlara özgü giyi çarşaf).

ḫemis (Ar.) : Perşembe günü.

ḫendeḳ (Ar.) : Hendek, siper.

ḫėr (Ar.) : Hayır, iyilik.

ḫerçlig : Harçlık.

ḫėrḫiz (Ar.) : Hırsız.

ḫeyin (Ar.) : Hain.

ḫımmı : Hepsi.

ḫınna (Ar.) : Kına.

ḫıtyar (Ar.) : İhtiyar.

ḫıyar (Ar.) : Hıyar.

ḫıyar (Ar.) : Salatakıl, hıyar.

ḫızmet (Ar.) : Hizmet.

ḫitleg : Gırtlak.

ḫorız (Far.) : Horoz.

ḫoş (Far.) : Hoş.

ḫude (Ar.) : Kask.

ḫulḳ (Ar.) : Can sıkıntısı.

ḫurma (Far.) : Hurma.

-İ-

ibtideʾi (Ar.) : İlkokul.

icar (Ar.) : Kira.

iced (Ar.) : İcat.

iceze (Ar.) : İzin.

iʿdem (Ar.) : İdam.

ifaġ : Ufak.

ifir- : Üflemek.

ifḳa : İnce.

igne : İğne.

iḫtilef (Ar.) : Farklılık, ihtilaf .

iḫtiram (Ar.) : 1) Saygı , 2) Reşidiye'de ramazanlarda sahur vaktinde camilerden yemekten kesilme vakti için söylenilen dua.

iḫtiram (Ar.) : İhtiram.

iḫtiyat (Ar.) : Yedek.

iḫtiyec (Ar.) : İhtiyaç, gereksinim.

ʿiḳa (Ar.) : Ritim.

iḳame (Ar.) : İkamet etmek.

ilan : Yılan.

ille (Ar.) : İllaki, gerek.

incidiyi : Acıyor.

incit- : Acıtmak.

indi : Şimdi.

indiden : Şimdiden.

ineg : İnek.

inḳileb (Ar.) : Darbe, inkılap.

inne : Anne.

ipeg : İpek.

ispindar : Bir çeşit ağaç.

istiḫdem (Ar.) : İstihdam, kullanma.

işli : Çalışıyor.

işraf (Ar.) : Gözetim.

işşeg : Eşek.

ittifeḳiye (Ar.) : Anlaşma, sözleşme.

izaġ : Uzak.

izeʿe (Ar.) : Radyo.

-I-

ıstıkan (Ar.) : Çay bardağı.

-K-

kāġıt (Far.) : Kağıt.

kahrab (Ar.) : Elektrik.

kalaş (Ar.) : Ayakkabı.

kēbin kes- : Nikah kıymak.

kėf (Ar.) : Düğün.

kėfine (Ar.) : Kendi isteğine bağlı.

kefkir (Ar.) : Kevgir.

kėfli : Mutlu.

kehrab (Ar.) : Elektrik.

kehye : Muhtar.

kelle : Kafa, baş.

kėlo (Fr.) : Kilo.

kēmil (Ar.) : Bütün, Tam.

kemmille-(Ar.), (Tür) : Tamamlamak.

kemmiye (Ar.) : Kemiyet.

kend : Kent.

kendi : Depolama, eskiden çamurdan yapılan gıda deposu.

kepeg : Kepek.

keppeg : Köpek.

ker (Far.) : Sağır.

kerewiz (Far.) : Kereviz.

kerki : Çapa.

kesėt (Fr.) : Kaset.

kēsim : Başlık parası.

kėş : Orta ve üst yaşlarda kadınların taktığı bir çeşit baş örtüsü.

keşif (Ar.) : Açılmış, ortaya çıkmış.

kıç : Bacak.

kibir (Ar.) : Kibir.

kiflet : Aile.

kifte (Far.) : Köfte.

kim : Kim.

kimi : Kimi, bazı, kimisi.

kimin : Gibi, kadar.

kimisi : Bazısı.

kimyawi (Ar.) : Kimyasal.

kindi : İkindi.

kirec (Far.) : Kireç.

kisse (Ar.) : Poşet.

kitle- (Far.), (Tür.) : Kilitlemek.

kor (Far.) : Kör.

koracaġ : Semersiz.

köç- : Göçmek, taşınmak.

kölge : Gölge.

köme : Toplu, küme.

köpig : Köpük.

kösk : Göğüs.

köşig (Far.) : Köşk.

köyneg : Uzun elbise.

közer : Temizlenmiş buğday.

krinifir (Far.) : Karanfil.

kül : Kül.

külçe (Far.) : Bir çeşit kuru pasta, koluçe, özellikle bayramlarda evlerde yapılır.

künde :Hamur bezesi, açılmaya hazır bir ekmeklik hamur topağı.

küreken : Damat, yeni evli olan erkek.

-Ḳ-

ḳemis (Ar.) : Gömlek.

ḳabaġ : Kabak.

kabırġa (Moğ.) : Kaburga.

ḳābuġ : Kabuk.

ḳah- : Kalkmak.

ḳalᶜe (Ar.) : Kale.

ḳalḫan : Kalkan.

ḳanḳawır : Küçükbaş hayvanların boynuna takılan küçük çan bulmaca.

ḳantar (Ar.) : Kantar.

ḳapḳarannuġ : Kapkarannık.

ḳapot (Ar.) : Palto.

ḳāri (Ar.) : Kurra.

ḳarpız (Far.) : Karpuz.

ḳartoppāsı : Kartopu.

ḳasdet-(Ar.),(Tür.) : Kastetmek.

ḳaside (Ar.) : Kaside, şiir.

ḳattaᶜ (Ar.) : Kesim, bölüm.

ḳaw- : Kovmak.

ḳaw- : Kovmak.

ḳawın : Kavun.

ḳāwın : Kavun.

ḳāwır- : Kavurmak.

ḳawır- : Kavurmak.

ḳawmiyye (Ar.) : Kavmiyet, uyrukluk.

ḳawurġa : Mankalda buğdayı gözleme işlemi.

ḳayınana : Kaynana.

ḳaymaġ : Kaymak.

ḳaynaġ : Zırh gibi koryucu bir şey.

ḳaza (Ar.) : İlçe.

ḳazan : Tencere.

ḳazzuġ : Kazık.

ḳebīle (Ar.) : Kabile, aşiret, oymek.

ḳeddimle- (Ar.), (Tür) :Başvurmak.

ḳeder (Ar.) : Kadar.

ḳedimen (Ar.) : Eskiden.

ḳedir (Ar.) : Kedir.

ḳehir (Ar.) : Gam.

ḳehwe (Ar.) : Kahve.

ḳelem (Ar.) : Kalem.

ḳeneᶜet (Ar.) : Kanaat.

ḳenne : Nene, anneanne, babaanne.

ḳere : Kara, siyah.

ḳėsi (Far.) : Kayısı.

ḳesp (Ar.) : Kuru hurma.

ḳestene (Ar.) : Kasten, bilerek.

ḳētir : Katır.

ḳeye : Kaya.

ḳıble : Kıble.

ḳıl- : Kılmak.

ḳılınc : Kılıç.

ḳılınç : Kılıç.

ḳırac : Kıraç.

ḳıraġ : Kenar.

ḳırḫ : Kırk.

ḳırlıġ : Bir tür çöl tavuğu.

ḳırlıġ : Yenilebilecek bir tür kuş.

ḳırmız (Ar.) : Kırmızı.

ḳışla : Kışla.

ḳıwatlı (Ar.),(Tür) : Kuvvetli.

ḳıyyıġ : Hayvan dışkısı, tezek.

ḳız ʿayalı : Bekar kız.

ḳiymet (Ar.) : Kıymet.

ḳoca : Dede.

ḳolan : Kuşak.

ḳonaġ : Misafir.

ḳonşı : Komşu.

ḳoy- : Koymak.

ḳōyın : Koyun.

ḳucaġ : Kucak.

ḳulaġ : Kulak.

ḳumbele (Ar.) : Bomba.

ḳundara (İtal.) : Kundura.

ḳundaraçı : Kunduracı.

ḳur- : Kurmak, inşa etmek.

ḳurd : Kurt.

ḳurna : Köşe.

ḳursaġ : Kursak.

ḳurşaġ : Kemer.

ḳuş : Kuş.

ḳuyu : Kuyu.

-L-

lampa (Yun.) : Lamba.

leḥ et- (Ar.), (Tür.) : Israr etmek.

lehce (Ar.) : Lehçe, şive.

leḳeb (Ar.) : Lakap, soyadı.

lekin (Ar.) : Lakin.

lēzim (Ar.) : Lazım.

lian (Ar.) : Çünkü.

liyeḳet (Ar.) : Kondisyon, bedensel liyakat.

-M-

mafraḳ (Ar.) :Kavşak.

maḫmar (Ar.) : Eskiden taḫtadan yapılan leğen.

maḫrac (Ar.) : Dışkılık.

mahracan (Ar.) : Şölen.

maksad (Ar.) : Maksat.

maktar : Kireç yapmaya çalışan alet.

maḳtar (Ar.) : Kireç ocağı.

mal : Aitlik ifade eder.

mantaḳa (Ar.) : Bölge.

mantaḳa (Ar.) : Semt, kasaba.

maᶜrake (Ar.) : Savaş.

marḥele (Ar.) : Merhale, aşama, evre.

matal (Ar.) : Masal.

mawsim (Ar.) : Mevsim.

mebleġ (Ar.) : Tutar, meblağ.

mecel (Ar.) : Mesafe.

meddeḥ (Ar.) : Övgücü, methiye yazarı.

meᶜden (Ar.) : Maden.

medḥ (Ar.) : Övgü, methiye.

medine (Ar.) : Şehir, il, kent.

medrese (Ar.) : Mekteb , okul.

mege (Far.) : Meğer.

meḥle (Ar.) : Mahalle.

mekkine (İtal.) : Makine.

melce (Ar.) : Sığınak.

melik (Ar.) : Kral.

melle (Ar.) : Molla.

meᶜlum (Ar.) : Malum.

meᶜmel (Ar.) : Fabrika.

men : Ben.

meᶜni (Ar.) : Şarkı.

meᶜraka (Ar.) : Savaş.

mericmeg (Far.) : Mercimek.

meselen (Ar.) : Mesela.

mesraḥ (Ar.) : Sahne.

mesraḥiyye (Ar.): Tiyatro.

meşruᶜ (Ar.) : Proje.

metelen (Ar.) : Mesela.

mėter (Fr.) : Metre.

mewcut (Ar.) : Mevcut.

mewehib (Ar.) : Yetenekler.

mewkiᶜ (Ar.) : Mevki, yer.

meyil (Ar.) : Eğik.

mıḳas (Ar.) : Makas.

mıḳayat ol- : mukayyet olmak.

mını : Bunu.

mınnanötrü : Bundan dolayı.

mırta : Yumurta.

mışşaġ : Yumuşak.

mıtawasita (Ar.) : Ortaokul.

miçeg : Sivrisinek.

miġrib (Ar.) : Gün batımı.

mihne (Ar.) : Meslek.

mikyec (Fr.) : Makyaj.

millet (Ar.) : Millet.

min : Bin.

min- : Binmek.

misteşfe (Ar.) : Hastane.

miye : Bana.

mizen (Ar.) : Terazi.

mobayil (İng.) : Cep telefonu.

mu'eddep (Ar.) : Edebli.

mubarak (Ar.) : Mübarek.

mubaşır (Ar.) : Direkt.

mucemmide(Ar.): Dondurucu.

mudde (Ar.) : Süre.

muᶜellim (Ar.) : Muallim, öğretmen.

muᶜesker (Ar.) : Askeri kampı.

muʾessese (Ar.) : Müessese, kurum.

muġeddi (Ar.) : Besleyici.

muhendis (Ar.) : Muhandis.

muḫtar (Ar.) : Muhtar.

muḳabil (Ar.) : Karşılık.

muḳeddes (Ar.) : Kutsal.

muncuġ : Boncuk.

munefis (Ar.) : Rakip.

murîd (Ar.) : Mürit, istekli, bağlı.

musiḳe : Müzik.

mustemiᶜ (Ar.) : Dinleyici.

musurman : Müslüman.

muşterak (Ar.) : Ortak, müşterek.

mutedeyin (Ar.) : Dindar.

muwasafat (Ar.) : Özellikler, nitelikler.

müsebeḳe (Ar.) : Yarışma.

müşteḳ (Ar.) : Türemiş.

müteᶜehhid (Ar.) : Müteahhit.

mütefecira (Ar.) : Patlayıcı.

müᶜteḳed (Ar.) : İnanç.

müttefiḳ (Ar.) : Müttefik , üzerine görüş birliği sağlanmış.

-N-

naġda : kaç , Nekader.

naġdadan : Kaçtan.

naḫırçı : Çoban.

nasiḥet (Ar.) : Nasihat.

ne : Ne.

nebi (Ar.) : Peygamber.

neccar (Ar.) : Marangoz.

neceḥ (Ar.) : Başarma.

nėçe : Kaç.

nėçesi : Kaçı.

nefs (Ar.) : 1) Aynı, 2) Can.

neḥiye (Ar.) : Nahiye.

nemeḥel (Tür.), (Ar.) : Ne zaman.

neye : Niye.

nezih (Ar.) : Hak tanır, dürüst

nice : Nasıl

niᶜneᶜ (Ar.) : Nane

niş : Neden , ne için

-O-

obir : Öbür.

od : Od.

ōdın : Odun.

ogin- : Övünmek.

oġlaġ : Oğlak.

oġlan : Oğlan.

oḫı- : Okumak.

onnan sora : Ondan sonra.

onnar : Onlar.

oraġ : Orak.

orcinal (Fr.) : Orijinal.

orda : Orda.

orıppa : Avrupa.

ortaġ : Ortak.

otlaġ : Ot, otlak, çimen.

oyat- : Uyandırmak.

oyza : Oraya.

oyzda : Orada.

-Ö-

ög : Ön.

ögce : Önce.

ögde : Önde.

ögtermen : Öğretmen.

ölēştir- : Dağıtmak.

ört- : Kapatmak.

ötri : Ötürü.

özi : Kendi.

özine : Kendisine.

özleri : Kendileri.

-P-

pakla- : Temizlemek.

paḳlawa : Baklava.

pambuġ : Pamuk.

panka : Pervana.

partal : Elbise.

paswançı : Bekçi.

pılaw (Far.) : Pilav.

püç : İçi boş.

-R-

raḳım (Ar.) : Numara.

raşme (Ar.) : tasma.

rawda (Ar.) :Anaokulu.

reḥet (Ar.) : yavaş, kolay.

reḥim (Ar.) : Merhametli.

rehmetli : Rahmetli.

reng (Far.) : Renk.

resmi (Ar.) : Resmi.

rice (Ar.) : Rica.

riḥen(Ar.) : Fesleğen.

rubıᶜ (Ar.) : çeyrek.

-S-

ᶜesemme (Ar.) : kulaklık, hoparlör.

sabba (Ar.) : Beton.

saf (Ar.) : Sınıf.

safoya (Ar.) : Süzgeç.

saġ : Sağ.

saḥan (Ar.) : Tabak.

saḫla- : Saklamak.

saḳḳız : Sakız.

sammun : Samun ekmek.

sap : İp.

saray (Far.) : Saray.

sarfet- (Ar.), (Tür.) : Harcamak.

sāwır- : Savurmak.

sayyara (Ar.) : Araba.

saz : Bağlama.

sebbeḥ (Ar.) : Sabah.

sebbeḥtennen : Sabah erkenden.

sebet (Far.) : Sepet.

sebit (Ar.) : Cumartesi günü.

seccille- (Ar.) : Kaydetmek.

seccillēdim : Kaydettim.

seᶜet (Ar.) : Saat.

sefra (Ar.) : Piknik.

seḥ : İyi.

seḥe (Ar.) : Saha.

seḥer (Ar.) : Seher vakti.

seki : Sanki.

seḳḳel : Sakal.

sėl (Ar.) : Sel.

sėleş- : Konuşmak.

semmiz : Şişman.

sep- : Serpmek.

ser- : Sermek.

serin (Moğ.) : Serin.

serrend : büyük ve delikleri geniş kalbur.

sēyiḳ (Ar.) : Şoför.

seyran (Ar.) : Gezinmek.

seyyid (Ar.) : Seyit.

sıçan : Fare.

sıḫıl- : Sıkılmak.

sırdab (Ar.) : Bodrum.

sırġa : Küpe.

sıtfa (Ar.) : Tesadüfen.

sıtıl (Ar.) : Kova.

sıwıġ : Sıvı.

sicin (Ar.) : Hapishane.

sileḥ (Ar.) : Silah.

simig : Kemik.

sindere : Sert buğdaydan elde edilen bir çeşit bulgur.

sini (Far.) : Tepsi.

sir (Ar.) : Sır.

sitme : İnsanda hastalık nedeniyle olan ateş, sıtma.

siye : Sana.

sol : Sol.

sonkıgün : Ertesi gün.

sor- : Sormak.

sora : Sonra.

sög- : Sövmek.

spikerliġ (İng.) : Spikerlik.

suḳaḳ (Ar.) : Sokak.

suḳut (Ar.) : Yıkılma, Düşme.

sumarla- : Ismarlamak.

surat (Ar.) : Resim.

suwar- : Sulamak.

suz- : Susamak.

süccede (Ar.) : Seccade.

süḫür (Ar.) : Sahur.

sünnet (Ar.) : Sünnet.

süpḫanallah (Ar.) : Suphanallah.

-Ş-

şācor (Fr.) : Şarjör.

şāhıd (Ar.) : Şahit.

şaḫım : Sürülmüş arazi.

şaḫıs (Ar.) : Şahıs

şaḫra : Tahtadan yapılan palan odun taşımaya yaramaktadır, biçimde kullanılan yük aleti.

şahraza : Becerikli.

şaḳa : Şaka.

şaḳḳa (Ar.) : Bölüm.

şal (Far.) : Koyunun tüyünden yapılan büyük torba.

şalġam : Şalgam.

şam : Akşam yemeği.

şarḥet- : Açıklamak.

şarwal (Far.) : Şalvar.

şat (Ar.) : Nehir, ırmak.

şebeb (Ar.) : Genç.

şefeḳ (Ar.) : Şafak.

şehid (Ar.) : Şehit.

şek (Ar.) : Şüphe.

şem : Şam.

şerbet (Ar.) : Meyve suyu, şerbet.

şēriᶜ (Ar.) : Cadde.

şetfe : Eşarp.

şetve : Bir çeşit başörtüsü.

şıḫ (Ar.) : Şeyh.

şıwanet- : Figan etmek, inlemek.

şilif (Ar.) : Büyük Çuval.

şimel (Ar.) : Kuzey.

şimūli (Ar.) : Bütüncül.

şing- : Dikmek.

şirin (Far.) : Tatlı.

şirince (Far.), (Tür.) : Güzel.

şirinniġ (Far.), (Tür.) : Şirinlik.

şitil (Ar.) : Fidan.

şor (Far.) : Tuzlu, fazla tuzlu.

şuġġa : Bir çadır türü.

şurut (Ar.) : Koşullar.

şübbek (Ar.) : Pecnere.

-T-

tabbaḫ (Ar.) : Ocak.

tāḫım : Takım.

taḫta (Far.) : Tahta.

tālıb (Ar.) : Öğrenci.

talḳa (Ar.) : Mermi.

tamaş et- (Far.),(Tür.): Seyretmek.

tamata : domates.

tammaca : Tapmaca.

tana : Küpe.

tānış : Tanıdık.

tap- : Tapmak, bulmak.

tapᶜen (Ar.) : Tabi ki de.

tarḫana (Far.) : Tarhana.

tarma (Ar.) : Antre.

taşḳala : Kaytarma.

tawırlan- (Ar.) : Geliştirmek.

tayyara (Ar.) : Uçak.

tebel (Ar.) : Misket.

teberuᶜ (Ar.) : Bağış, teberru.

tebiᶜ (Ar.) : Tabi.

tedrib (Ar.) : Antreman, alıştırma, prova.

teᶜeccüb (Ar.) : Şaşırmak, garipsemek.

teᶜemul (Ar.) : Teamül, davranış.

teġyīr (Ar.) : Değiştirme.

teḫarruc(Ar.) : Mezuniyet.

teḳalid (Ar.) : Gelenek görenek.

teḳdim (Ar.) : Sunma.

tekküztayyar : Her şeyini hazırlamış işini bitirmiş birisi.

teḳlid (Ar.) : Taklid.

tekriben(Ar.) : Yaklaşık.

tekye (Ar.) : Tekke.

temme : Tekme.

tendür (Ar.) : Tandır.

teneḳḳül (Ar.) : Taşınmak.

tep- : Tepmek.

teppe : Tepe.

tepşi : Tepsi.

terbiş : Toprağı çapalamak.

terece (Far.) : Pencere.

teref (Ar.) : Taraf.

terfiᶜ (Ar.) : Terfi.

termim (Ar.) : Tamirat, onarım.

terᶜüzü (Ar.) : Acur.

tesebiḥ (Ar.) : Tesabih.

teʾsis (Ar.) : Tesis, inşa.

teswiye (Ar.) : Düzeltme.

teşt (Far.) : Legen.

teᶜyin (Ar.) : Tayin, görevlendirme, atama.

tez (Far.) : Erken.

tezkire (Ar.) : Tezkere.

tezzeg : Tezek.

tifeng (Far.) : Tüfek.

tiken : Diken.

tilaᶜfar : Musul'a bağlı bir ilçe.

tobakar : İmanlı biri.

toḫ ol- : Doymak.

toḫan- : Tökezle.

toḫmaġ : Tokmak.

toḫmala- : Arpalanmak.

tom (Ar.) : İkiz.

tor : Fak, kapan.

torçı : Kapan yapan kişi.

torpaġ : Toprak.

toy : Davul, düğün.

tum- : Dalmak.

turş (Far.) : Ekşi.

turşatma : Turşu.

tühmet (Ar.) : Töhmet, suçlama.

tük : Tüy

-U-

ubba : Baba.

ussu : Su.

usul (Ar.) : Kök, kaynak.

uşaġ : Çocuk.

ut- : kazanmak.

uttur- : Oturmak.

uy- : Uymak.

-Ü-

üdül : Ödül.

üreg : Yürek.

üskeg : Yüksek.

üsküt (Ar.) : Sessiz, gizli.

üz : Yüz.

üz- : Yüzmek .

üzüg : Yüzük.

W (V)

wacbe (Ar.) : Öğün.

waᶜde (Ar.) : Vade, zaman.

waḳıt (Ar.) : Vakit.

war : Var.

warwar : Tabanca.

wasıf (Ar.) : Vasıf.

wasiyye (Ar.) : Vasiyet.

way : Eyvah!, yazık!, telaş ünlemi.

wazgeç- : Vazgeçmek.

wazne (Ar.) : Bir miktar ağırlık.

wėr- : Vermek.

wėrgi : Vergi.

wizaret (Ar.) : Bakanlık.

-Y-

yaba : Dirgen, yaba.

yabançı : Yabancı.

yad : Hatıra, hatırlama.

yaġ : Yağ.

yāġış : Yağmur.

yaḫ- : Sürmek.

yaḫun : Yakın.

yalġuz : Yalnız.

yālıġ : Erkeklerin geleneksel baş örtüsü.

yalıġ : Erkeklerin başlarına taktığı baş örtüsü.

yalla (Ar.) : Hadi.

yalwar- : Yalvarmak.

yan- : Yanmak.

yanaş : Çevre, yan.

yānaşa : Yan taraf.

yarpaġ : Yaprak, sarma.

yarwar- : Yalvarmak.

yastuġ : Yastık.

yāşıl : Yeşil.

yaşlat- : Islatmak.

yāşlı : Yaşlı.

yayan : Yayan.

yāzı : Dışarı.

yeddi : Yedi.

yeg : Yeğ, iyi, hayır.

yėmeġ : Yemek.

yėngişten : Yeniden.

yeᶜni (Ar.) : Yani.

yetir- : Yetişmek.

yıġ- : Koparmak.

yıġış- : Toplanmak.

yıġla- : Ağlamak.

yıḫıl- : Yıkılmak.

yır : Beste , şarkı.

yırla- : Şarkı söylemek.

yıwa : Yuva.

yigit : Yiğit.

yil : Yıl.

yo! : Yok, hayır.

yoġın : Kalın.

yoġırd : Yoğurt.

yoḫsa : Yoksa.

yolçı : Yolcu.

yorġan : Yorgan.

yorıl- : Yorulmak.

yu- : Yıkamak.

yuḫarı : Yukarı.

yuḫu : Rüya.

yuḫu gör- : Rüya görmek.

yuldız : Yıldız.

yumru : Yuvarlak.

yurd : Yurt.

yüng : Yün.

yüngül : Hafif.

-Z-

zabıt (Ar.) : Subay.

zakat (Ar.) : Zekat.

zariba (Ar.) : Vergi.

zatan (Ar.) : Zaten.

zeḫmet (Ar.) : Zahmet, zor.

zeᶜif (Ar.) : Zayıf, sıska.

zerer (Ar.) : Zarar.

zığıt (Ar.) : Tansiyon.

zılḳ (Ar.) : Pazı.

zırna (Ar.) : Zurna.

zibil (Ar.) : Gübre, çöp.

zibilliġ (Ar.) : Ağıl, çöplük.

zikir (Ar.) : Zikir, anma.

zilem (Ar.) : Adam, büyük erkek.

zingil : Yarmadan yapılan etli yemek çeşidi, mücvere benzeyen yemek çeşidi.

zireg : Acele, çabuk, hızlı.

ziyade (Ar.) : Artma, zam.

ziyēde (Ar.) : Zam, fazlalık.

zubun : Türkmenlerin giydikleri geleneksel bir kıyafet, uzun elbise.

KAYNAKÇA

AKSAN, Doğan, (1980). *Her Yönüyle Dil*. Ankara: TDK Yayını.

ALTAYLI, Seyfettin, (2018). *Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu .

ATMACA, Emine, (2017). *Antalya İli Korkuteli İlçesi ve Yöresi Ağızları.* Ankara: TDK Yay, s. 165.

BANDEROĞLU, Abdüllatif, (1976). *Irak Türkmen Dili- Dilbilgisi ve Karşılaştırma.* Bağdat: Türkmen Kültür Müdürlüğü Yayınları.

BANGUOĞLU, Tahsin, (2015). *Türkçenin grameri* (Cilt 10). Ankara: TDK.

BAYATLI, Hidayet Kemal, (1996). *Irak Türkmen Türkçesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

BAYATLI, Necdet Yaşar, (2017). *Irak Türkmen Folklorunda Geçiş Dönemleri Etrafında Oluşan Halk inançları* (Cilt C1). Bağdat: Dar El-Şu'un El-Sekafiye El-'Emme.

BİLGEGİL, M. Kaya, (1984). *Türkçe Dilbilgisi*. İstanbul: Dergah Yayınları.

BULUÇ, Sadettin, (2007). *"Makaleler, Kerkük Hoyrat ve Manilerinde Başlıca Ağız Özellikleri" Makaleler (HZL.:Zeynep Korkmaz).* Ankara: TDK Yayınları.

BULUÇ, Sadettin, (2007). *" Tellafer Türkçesi Üzerine" Makaleler* (Hzl.:Zeynep Korkmaz). Ankara: TDK Yayınları.

DÂKÛKÎ, İbrahim, (1970). *Irak Türkmenleri.* Ankara: Güven Matbaası.

DEMİR, Necati, (2018). *Türkçe Sözcük Bilgisi.* Ankara: Altınordu Yyınları.

DEMİR, Necati, (2020). *Türkçe Dil Bilgisi*. Ankara: Altınordu Yayınları.

DEMİR, Necati, (2019). *Türkçe Ses ve Biçim Bilgisi*. Ankara: Altınordu Yayınları.

DİLÇIN, Cem, (2018). *Yeni Tarama Sözlüğü*. (C. DİLÇIN, Dü.) Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

DOĞAN, Talip, ((2020)). *"Kaşkay Türkçesinde Geniş Zaman Çekiminde Gelişen Biçimler".* Selçuk Üniversitesi Türkiyet Araştırmaları Dergisi, S. 49 Ağustos, s.25-27.

DOĞAN, Talip, (2020). *Urmiye Ağzı.* Ankara: TDK Yayınları.

EDİSKUN, Haydar, (2017). *Yeni Türk Dilbilgisi.* İstanbul: Remzi Kitabevi.

EREN, Hasan, (1999). *Türk Dilinin Etimolojik sözlüğü*. Ankara: Bizim Bürö Basım Evi.

ERCİLASUN, Ahmet Bincan, (Ocak 1995, s. 3-9). *"Türkçede Emir ve İstek Kipi Üzerine"*, Türk Dili, S 505, TDK Yay. Ankara.

ERCİLASUN, Ahmet Bincan, (1999). *"Ağız Araştırmalarında Kullanılacak Transkripsiyon İşaretleri",* Ağız Araştırmaları Bilgi Şöleni. TDK yay. 42-49.

EKER, Süer, (2019). *Çağdaş Türk Dili* (12. Baskı). Ankara: Grafiker Yayınları.

ERGİN, Muharrem, (2013). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım.

ERGİN, Muharrem, (2020). *Türk Dil Bilgisi.* İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

GÖKDAĞ, Bilgehan Atsız, (2019). *Telafer Ağzı.* Karadeniz Araştırırmaları.XVI/61:102-119.Kırıkkale.

GÜLENSOY, T. (2011). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklrin Köken Bilgisi Sözlüğü.* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

HENGİRMEN, Mehmet. (2015). *Türkçe Dilbilgisi* . Ankara: Engin Yayınevi.

HÜRMÜZLÜ, Habib. (2013). *Irak Türkmen Türkçesi Sözlüğü.* Kerkük: Türkmen işbirliği ve Kültür vakfı yayınları.

İSMAEL, Lokman Nader. (2013). Irak Türkmen Türkçesinin Bayat Ağzı. Kayseri: Yaımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

JAAFER, Kübra Saadun (2017). *Irak Türkmen Ağızlarıyla Yazılan Haydar Baba'ya Selam Nazireleri*. Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisnas Tezi).

KANAR, Mehmet. (2018). *Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü* (Cilt 2). İstanbul: Lord Matbaacılık ve Kağıtçılık.

KARAAĞAÇ, Günay. (2016). *Türkçenin Dil Bilgisi* (Cilt 3). Ankara: Akçağ Yayınları.

KEVSEROĞLU, Necat. (2012). *Irak'ta Türkçe Yer Adları Kılavuzu.* Kerkük : Fuzuli Basım ve Yayın Matbası.

KORKMAZ, Zeynep (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

KORKMAZ, Zeynep. (2014). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: TDK.

MUSTAFA, Mustafa Shakir. (2019). *Irak Türkmen Türkçesi ile Yazılan Halk Şiirleri Üzerine Bir Dil Bilgisi İncelemesi.* Konya: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

DEMİR, Nurettin E. Y. (2016). *Türk Dili* . Ankara: Grafiker Yayınları

ÖZKAN, Abdurrahman, vd., (2019). *Türk Dili- Dil ve Anlatım* . Konya : Palet Yayınları.

PAŞAYEV, Gazanfer. (2004). *İraq - Türkmən Ləhcəsi*. Bakı: Azəerbaycan Milli Elmləer Akademiyası Nəsmimi Adına Dıiçilik İnstutunu Nəşrlər.

PEKACAR Çetin, Figen Güner Dilek, *"Uluslararası Fonetik Alfabe ve Türkiye'de Ağız Araştırmaları"*, Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı, Şanlıurfa, 2008, s. 585-588.

SAATÇİ, Önder, (1998), "Kerkük, Diyarbakır, Şanlıurfa ve Harput Ağızlarının Fonetik ve Morfolojik Mukayesesi", (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara.

SAATÇİ, Önder. (2014). *Irak Türkleri Dil Çalışmaları Bibliyografyası*. Diyalektolog-Ağız Araştırmaları Dergisi(S.8), s.21-47.

SAATÇİ, Suphi. (2015). *Irak Türkmen Boyları.* İstanbul: Ötüken Neşriyat.

SAATÇİ, Suphi. (2017). *Tarihten Günümüze Irak Türkmenleri.* İstanbul: Ötüken Neşriyat.

SAATÇİ, Suphi. (2009). *Irak Türkmenleri Boyları Oymakları ve Yerleşme Bölgeleri.* İstanbul: Kerkük Vakfı.

SAYGIN, Selami. (2010). *Irak Türkmenleri* . Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

ŞAHBAZ, Hasan Hüseyin. (1979). *Kerkük Ağzı, İstanbul Üniversitesi/ Doktora Tezi*, İstanbul.

TOKATLI, Suzan. (2012). *Irak Türkmen Türkçesinde Bazı Zarf - Fiil Eklerinin İşlevi ve Kullanımn Özellikleri ile Zarf-fii lGörevindeki Yapılar.* Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 1-12.

TOKATLI, Suzan. (2012, Temmuz-Ağustos). *Irak Türkmen Türkçesinde Dönüşlülük Zamiri*. Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, C.100 (S.199), s.83-92.

YAZAROĞLU, Felah. (. (2021). *Min Diyar El-Turkman.* Kerkük: Fuzuli Yayınevi.

İnternet Kaynakları

Casim Muharrem, C.(2010). *Reşidiye Kasabası*. Musul: Erişim adresi http://turkmeneli.org.tr// Erişim Tarihi 20/08/2021.

İlyas Bekir, (2017), https://www.sada-tr.com/ Erişim Tarihi 30.08.2021

.https://islamansiklopedisi.org.tr/musul-irak. Erişim Tarihi 15.08.2021.

https://ar.wikipedia.org/wikiMusul/ Rashediya Erişim Tarihi 21.07.2021.

http://www.bizturkmeniz.com/tr/index.php?page=search. Erişim Tarihi 1.10.2021.

https://www.google.com/search Erişim Tarihi 15.10.2021

https://www.google.com/imgres.Mosul/Rashediya Erişim Tarihi 07.08.2021.

https://www.kerkukvakfi.com/tr/search/node/Musul. Erişim Tarihi 15.11.2021.

http://lugatim.com/ Erişim Tarihi 20.07.2021.

https://sozluk.gov.tr/ Erişim Tarihi 27.07.2021.

EKLER

I. Resimler

Resim 1: Irak Türkmenlerinin Yaşadığı Bölge

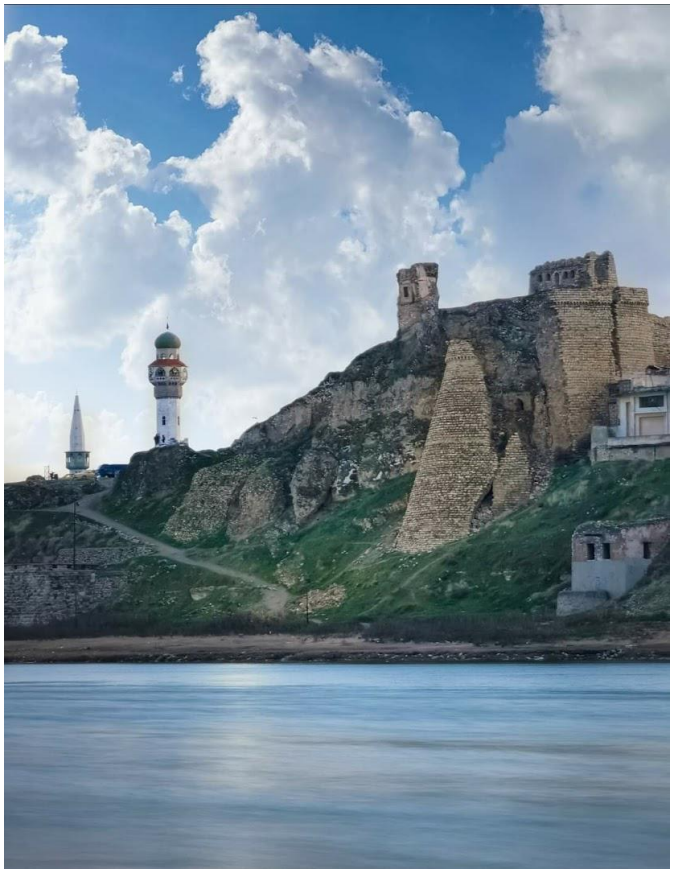

Resim 2: Musul'da Bulunan Baştabya Kalesi

Resim 5: Osmanlı Döneminden Kalma Tarihî Eserler

Resim 6: Osmanlı Döneminden Kalma Tarihî Eserler

Resim 7: Osmanlı Döneminden Kalma Tarihî Eserler

Resim 9: Osmanlı Döneminden Kalma Tarihî Eserler

Resim 10: Reşidiye Türkmen Folkloru

Resim 11: Reşidiye Kasabası

Resim 12: Reşidiye Kasabası

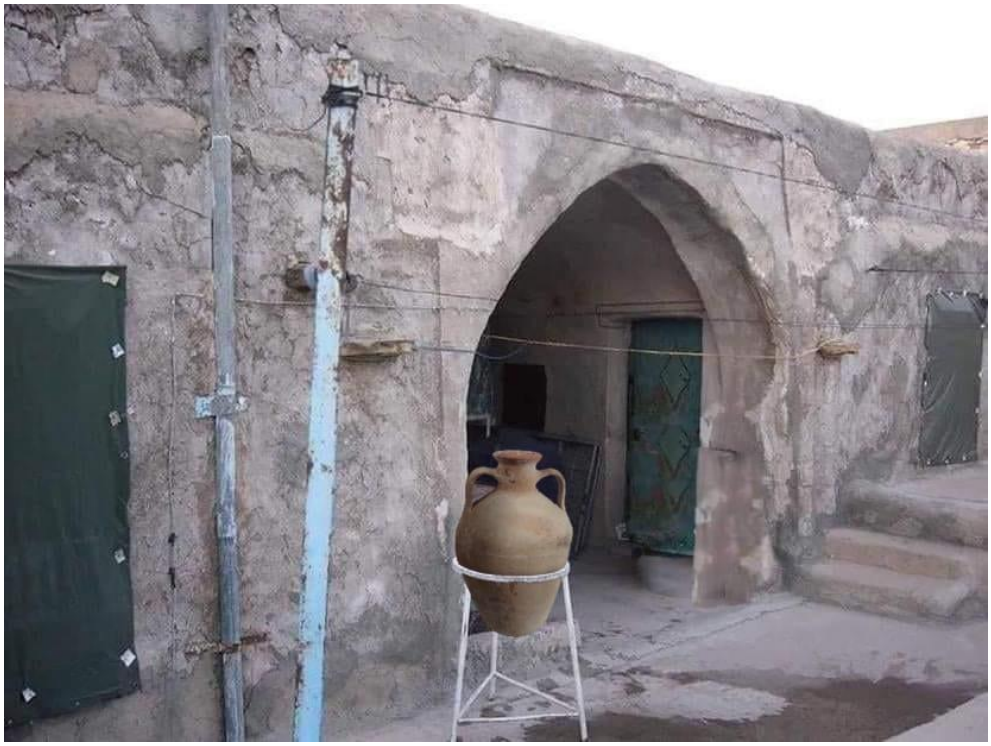

Resim 13: Reşidiye Kasabasında Tarihî Ev

Resim 14: Reşidiye Kasabasının Çevresindeki Tarım Arazileri

Resim 15: Resşidiye Türkmen Kasabası Dicle Nehri Kıyılarından Manzaralar

Resim 16: Resşidiye Türkmen Kasabası Dicle Nehri Kıyılarından Manzaralar

II. Derleme Bölgesinden Fotoğraflar

Fotoğraf 1: Reşidiye Dink Başı Mahallesi Derleme Zamanları

Fotoğraf 2: Reşidiye Şeyh Mahallesi Derleme Zamanları

Fotoğraf 3: Reşidiye Kasabasında Derleme Zamanları